

ศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ปรากฏอยู่ในพุทธศิลป์ : ศึกษาเฉพาะกรณีของ
พระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อขอม) วัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี

**A CRITICAL STUDY OF BUDDHADHAMMA FOUND IN THE BUDDHIST ARTS
: A CASE STUDY OF PHRAKHRUE UPHAIPHADATHON (LUANGPHO KHOM)
WAT PHAIRONGWUA IN SUPHANBURI PROVINCE**

นายเสนาะ เทียรทอง

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๕๔๖

ISBN 974-364-283-8

ศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ปรากฏอยู่ในพุทธศิลป์ : ศึกษา
เฉพาะกรณีของพระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบอม)
วัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี

นายเสนาะ เทียรทอง

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๕๔๖

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**A CRITICAL STUDY OF BUDDHADHAMMA FOUND IN THE BUDDHIST ARTS
: A CASE STUDY OF PHRAKHRUE UPHAIPHADATHON (LUANGPHO KHOM)
WAT PHAIRONGWUA IN SUPHANBURI PROVINCE**

MR. SANOH THIARTHONG

**A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF
THE REQUIREMENT FOR THE DEGREE OF
MASTER OF ARTS
(BUDDHIST STUDIES)
IN
GRADUATE SCHOOL
MAHACHALALONGKORNRAJAVIDYALAYA UNIVERSITY
BANGKOK, THAILAND**

2004

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

.....
(พระมหาสมจินต์ สมมาปญฺโญ)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์.....ประธานกรรมการ
(พระมหาต่วน สิริธมฺโม)
.....กรรมการ
(พระวิสุทธภักทธรรดา)
.....กรรมการ
(พระศรีธวัชเมธี)
.....กรรมการ
(ดร. วีระชาติ นิ่มอนงค์)
.....กรรมการ
(พ.อ.(พิเศษ) ดร. วีระ วงศ์สรรค์)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์	พระวิสุทธภักทธรรดา	ประธานกรรมการ
	พระศรีธวัชเมธี	กรรมการ
	พ.อ.(พิเศษ) ดร.วีระ วงศ์สรรค์	กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์ : ศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ปรากฏอยู่ในพุทธศิลป์ : ศึกษาเฉพาะกรณี
ของพระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบอม) วัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี

ผู้วิจัย : นายเสนาะ เทียรทอง

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระวิสุทธภักตธาดา (ประสิทธิ์ พุรหมุรสี) ป.ธ.๕, พธ.บ., M.A., Ph.D.

: พระศรีธวัชเมธี (ชนะ ธรรมธโช) ป.ธ.๕, พธ.บ., M.A.

: พ.อ.(พิเศษ) ดร.วีระ วงศ์สรรค์ กศ.ด.

วันสำเร็จการศึกษา : ๒๖ มีนาคม ๒๕๔๘

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์กำเนิดและพัฒนการพุทธศิลป์วัตถุพุทธธรรมและปรัชญาพื้นฐานของการก่อสร้างพุทธศิลป์วัตถุสำหรับเป็นสื่อในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และเพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์การเผยแผ่พุทธธรรมผ่านพุทธศิลป์วัตถุโดยพระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบอม อนิโฆ) จากการศึกษาพบว่า การสร้างพุทธศิลป์วัตถุของพระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบอม อนิโฆ) วัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี จุดเริ่มต้นมาจากการสร้างศาลาการเปรียญเพื่อประกอบศาสนพิธีต่างๆ ต่อมา มีการสร้างกุฏิ วิหาร อุโบสถ พระพุทธรูปปางต่างๆ พร้อมทั้งสิ่งก่อสร้างต่างๆ ผู้วิจัยได้แบ่งกลุ่มพุทธศิลป์วัตถุออกเป็น ๓ ประเภท ได้แก่ ๑) สถาปัตยกรรม เช่น อุโบสถ วิหาร เมืองจำลองต่างๆ ๒) ภูมิกรรม เช่น พระพุทธรูปปางต่างๆ หรือประติมากรรมซึ่งเป็นศิลปวัตถุที่เนื่องด้วยความเชื่อเกี่ยวกับบาป บุญ คุณ โทษ ๓) จิตรกรรมฝาผนังที่เป็นภาพเขียนเกี่ยวกับเรื่องวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ที่ปรากฏบนฝาผนังอุโบสถ วิหาร เมืองจำลอง ซึ่งพุทธศิลป์วัตถุต่างๆ ในวัดไผ่โรงวัวสร้างขึ้นมาเพื่อเป็นสื่อให้อนุชนคนรุ่นหลังได้รู้จักพระพุทธศาสนา โดยใช้พุทธรูป ปี่ น สี อ เ ผ ย แ ผ่ พุทธธรรม และเพื่อเป็นพุทธานุสติ เพื่อเป็นการประกาศพระพุทธศาสนา ตามที่ท่านเรียกว่า “พุทธทูต” เพราะผู้ที่ระลึกถึงพระพุทธเจ้า เมื่อใดที่ได้เห็นพระพุทธรูป ย่อมเป็นหนทางแห่งการเกิดบุญกุศล

ส่วนประติมากรรม รูปปั้นเปรต ต่างๆ เป็นสื่อสำคัญสำหรับจูงใจให้ประชาชนเกิดความกลัว การทำความชั่ว ทำให้ผู้เข้าชมเกิดความรู้สึกกัลัวบาป ดังนั้น ประติมากรรม จึงมีความสำคัญสำหรับทุกคนเพื่อให้ละเว้นจากบาปทั้งหลาย

สำหรับผู้ประกอบกุศลกรรม คือการให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา พระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อดม อดิโย) จะใช้พุทธปฏิมากรรม สถาปัตยกรรมและจิตรกรรมฝาผนังเป็นสื่อในการสอน ทำให้คนอยากสร้างกุศล

จากการวิจัยภาคสนามพบว่า พุทธศิลปวัตถุต่างๆ ที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นสื่อในการเผยแผ่พุทธธรรมนั้น ได้รับความสำเร็จเป็นอย่างดีตามแนวความคิดของพระครูอุภัยภาดาทร คือ ต้องการให้ประชาชนเกิดความกลัวบาปทั้งปวง และอยากสร้างคุณงามความดีทั้งหลาย สูงขึ้นไปถึงขั้นเกิดความสุขสูงสุด คือ นิพพาน

Thesis Title : A Critical Study Of Buddhadhamma Found In
The Buddhist Arts : A Case Study Of Phra- khru
Uphaiphadathon(Laung-pho Khom) Wat Phai-Rong-Wau
in Suphan-buri Province

Researcher : Mr. Sanoh Thiarthong

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Superlisory : Phra visuddhibhadradhada Pali V, B.A. M.A. Ph.D.
: phra sridhavajmedhi pali ix, B.A. M.A.
: Senior. Colonel. Weera Wongsawan, Ph.D.

Date of Graduation : March 26 , 2005

ABSTRACT

This research is aiming at analytically studying the origin and the development of the Buddhist arts, the Buddhist Doctrines and the basic philosophy in the construction of the Buddhist arts to be the medium in propagating Buddhism and at studying the outcome arising from the propagation of the Dhamma with the help of the Buddhist arts given by Phra-khru Uphaiphadathon (Laung-pho Khom Anijo)

From the study, it is found that the construction of the Buddhist arts by Phra-khru Uphaiphadathon(Laung-pho Khom Anijo), Wat Phai-Rong-Wau Suphan-buri Province is originated from the construction of the preaching hall for performing religions ceremonies of different types.

Later, there was the construction of monks' residence, shrine hall, temple, worshipping hall (Uposathagara), Buddha Images of various periods and the other constructions. The researcher has divided the Buddhist arts into 3 kinds namely: 1) the architecture such as the worshipping hall, shrine hall, the models of the cities. 2) the structural arts such as the Buddha Images or

the object art which are the structural arts connected with the belief in evils, merits, virtue and blemishes. 3) the Mural paintings which are the drawn pictures about the literary works in Buddhism, appearing on the walls of the worshipping hall, shrine hall and the model of the city, all of which can be found at Wat Phai-Rong-Wau, constructed to be the medium for the new generations to know Buddhism by using the Buddha Images for the propagation of Buddhist Doctrines, for the recollection of the Buddha and for the propagation of Buddhism. The above mentioned activities are called “Buddha Duta”(The Buddha’s messenger) because one can think of the Buddha whenever one sees the Buddha Images which is the way of obtaining merits.

As the structural arts in the forms of ghosts are the main media for attracting the general people to be afraid of sins, the structural arts are important for everybody to refrain from all kinds of sins.

For those who perform good actions in the forms of gift, observing precepts and developing meditation, Phra-khru Uphaiphadathon(Laung-Pho Khom Anijo) will make use of the Buddha Images, the architecture, and wall paintings as the media of teaching the people to do good.

From the field research, it is found that the Buddhist arts are used to be the main media to propagate the Dhamma (Buddhist Doctrines) successfully according the viewpoint held by Phra-khru Uphaiphadathon(Laung-pho Khom Anijo) who wishes the people to be afraid of all sins and to wish to do good actions up to attaining the supreme happiness, Nirvana.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลุล่วงสมบูรณ์ได้ เพราะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์เป็นอย่างดียิ่งจาก พระวิสุทธิภักทธรรดา(ประสิทธิ์ พุระหุมรสี) พระศรีธวัชเมธี(ชนะ ธรรมโช)และพ.อ.(พิเศษ) ดร.วีระ วงศ์สรรค์ เป็นพระอาจารย์และอาจารย์ที่ปรึกษา ควบคุมการวิจัย ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณมาด้วยความเคารพยิ่ง

ขอกราบขอบพระคุณ ดร.พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ พระมหาสุทัศน์ ดิสุสรวาที พระครูใบฎีกาสนั่น ทนฺตโก ที่ให้คำปรึกษาและแนวทางการวิจัย ขอน้อมสำนึกในพระคุณของ พระสุธีวรญาณ(ณรงค์ จิตฺตโสภโณ) พระสุธีธรรมานุวัตร(เทียบ สิริญาโณ) และ ศ.พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ ราชบัณฑิต ที่คอยให้คำแนะนำและให้กำลังใจ

ในการค้นคว้าหาข้อมูลต่างๆ ผู้วิจัยได้รับความอนุเคราะห์จากนายประสิทธิ์ แสงทับ นายรังษิ สุทนต์ และนายสุชนา ขาสุกแสง ที่ให้ความอนุเคราะห์ในการค้นคว้าหาข้อมูลต่างๆ ผู้ที่มีส่วนสำคัญในการให้คำปรึกษาแนะนำในการทำวิจัยคือ พระมหาสุเทพ สุปณฺธิโต(ผิวเผือด) พระอาจารย์สุชิน สิริปญโญ พระมหาสมมาส ชุตินฺฺโต และพระมหาชาญณรงค์ อุกกปญโญ พระสมชาย มนาโป ตลอดจนเจ้าหน้าที่ที่มคคณายก วัดไร่โรงวัวทุกท่านที่ให้ความเอื้อเฟื้อในการแจกแบบสอบถามและให้ข้อมูล ขอขอบพระคุณพระมหานุกุลเลิศ ธรรมทสฺสี(โอสฐ) พระมหาวิชาญ เลี้ยวเส็ง และพระมหาอุดม ปญญาโก ที่ผู้วิจัยได้อาศัยผลงานการวิจัยเป็นดวงประทีปส่องทางในการ วิจัยครั้งนี้ รวมทั้งพระมหาภาสกร ปิโยภาโส และรศ.ชูศักดิ์ ทิพย์เกษร และผู้ที่มีส่วนสำคัญผลักดัน ให้งานวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงทุกประการคือนางบุญเรือน เทียรทอง ผู้เป็นทั้งภรรยาและกัลยาณมิตร

คุณงามความดีและสาระประโยชน์จากงานวิจัยครั้งนี้ขอถวายเป็นอาจริยบูชาแด่ บูรพาจารย์แห่งสำนักเรียนวัดสองพี่น้อง โดยเฉพาะพระราชปริยัติสุธี(สอึง สิรินนฺโท)รองเจ้าคณะ จังหวัดสุพรรณบุรี และพระครูสุวรรณสารธรรม(ทองหยด จิตฺตสาโร) อดีตเจ้าอาวาสวัดบางเลน ผู้ที่ คอยให้กำลังใจและต้องการเห็นความสำเร็จของผู้วิจัย

บุญกุศลที่เกิดจากสาระประโยชน์ในงานวิจัยนี้ขอน้อมถวายแด่พระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบุญ อธิโช) ขออุทิศให้แก่พ่อทิม แม่ฝัน เทียรทอง และขอน้อมถวายเป็นพุทธบูชาแด่องค์ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้เป็นพระบรมศาสดาเอกของโลก

นายเสนาะ เทียรทอง

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ใช้พระไตรปิฎกภาษาบาลีอักษรไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย(เฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช ๒๕๓๕) ในการอ้างอิง โดยจะระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ที.สี. (บาลี) เล่ม ๑๐/๒๓๗/๑๔๕. หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวคฺคปาติ พระไตรปิฎกภาษาบาลี เล่มที่ ๑๐ ข้อที่ ๒๓๗ หน้าที่ ๑๔๕ ขุ.ปฎ.(ไทย) ๓๑/๒๘๔/๑๐๐ หมายถึง สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิตามคฺคปาติ พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย เล่มที่ ๓๑ ข้อที่ ๒๘๔ หน้าที่ ๑๐๐

พระวินัยปิฎก

วิ.ม. (บาลี)	=	วินยปิฎก มหาวคฺคปาติ (ภาษาบาลี)
วิ.ม. (ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวรรค (ภาษาไทย)
วิ.จ. (บาลี)	=	วินยปิฎก จุฬวคฺคปาติ (ภาษาบาลี)
วิ.จ. (ไทย)	=	วินัยปิฎก จุฬวรรคปาติ (ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีสักขัณฐวรรคปาติ (ภาษาไทย)
ที.ม. (บาลี)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวคฺคปาติ (ภาษาบาลี)
ที.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค (ภาษาไทย)
ขุ.ป.(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิตามคฺคปาติ (ภาษาบาลี)
ขุ.ป.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิตามวรรคปาติ (ภาษาไทย)
ขุ.พุทธ.(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย พุทธวสฺสปาติ (ภาษาบาลี)
ขุ.พุทธ.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย พุทธวงสฺสปาติ (ภาษาไทย)

	ช
สารบัญ	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง	ณ

บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๖
๑.๓ คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย	๖
๑.๔ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗
๑.๕ ขอบเขตของการวิจัย	๑๑
๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๒
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๒

บทที่ ๒ กำเนิดและพัฒนาศิลปะการพุทธศิลป์ในพระพุทธศาสนา	๑๔
๒.๑ กำเนิดและพัฒนาศิลปะการพุทธศิลป์ในพระพุทธศาสนา	๑๔
๒.๑.๑ กำเนิดและพัฒนาศิลปะการพุทธศิลป์ในพุทธสมัยพุทธกาล	๑๘
๒.๑.๒ กำเนิดและพัฒนาศิลปะการพุทธศิลป์ในพุทธสมัยหลังพุทธกาล	๒๕
๒.๑.๓ กำเนิดและพัฒนาศิลปะการพุทธศิลป์ในพุทธสมัยต่างๆ ในประเทศไทย	๓๓
๒.๒ ความเป็นมาของวัดไร่โรงวัว	๔๔
๒.๓ ประเภทพุทธศิลป์ที่พระครูอุภัยภาดาทร(หลวงพ่อบุญรอด ฐิตฺตฺโก)สร้างขึ้น	๕๑
๒.๓.๑ สถาปัตยกรรม	๕๑
๑) อุโบสถร้อยยอด	๕๒
๒) วิหารร้อยยอด	๕๒
๓) เมืองกบิลพัสดุ์จำลอง	๕๒
๔) สังฆนิยสถานทั้ง ๔	๕๓
๕) เมืองนรก	๕๓

๖) พุทธวิหารมหายาน	๕๓
๒.๓.๒ ปฏิมากรรมหรือประติมากรรม	๕๔
๑) ปฏิมากรรม(พระพุทธรูปพระพุทธรูปเจ้า ๕ พระองค์)	๕๔
๒) ประติมากรรมรูปปั้นศิลปวัตถุเกี่ยวกับสุภายิตและคำพังเพย	๕๕
๓) ประติมากรรมรูปปั้นเปรต รูปปั้นสัตว์นรก	๖๐
๔) การแกะสลักบานประตูและหน้าต่างของอุโบสถและวิหาร	๖๐
๒.๓.๓ จิตรกรรมฝาผนัง	๖๐
บทที่ ๓ หลักธรรมและการประยุกต์ใช้หลักธรรมในการเผยแผ่ผ่านพุทธศิลปวัตถุที่	
พระครูอภัยภาดาทร(หลวงพ่อบุญ อธิ) สร้างขึ้น	๖๓
๓.๑ หลักธรรมสำคัญที่ปรากฏพุทธศิลปวัตถุ	๖๓
๓.๒ การประยุกต์หลักธรรมผ่านพุทธศิลปวัตถุ	๖๕
๓.๒.๑ การสอนผู้ชมให้เกิดเจตคติในเรื่องการละเว้นความชั่ว	
และทำแต่ความดี	๖๕
๓.๒.๒ ผลของการประกอบกรรมดี และ โทษที่ได้รับ	
จากการประกอบกรรมชั่ว	๖๗
บทที่ ๔ ผลสัมฤทธิ์ในการเผยแผ่พุทธธรรมโดยผ่านพุทธศิลปวัตถุของ	
พระครูอภัยภาดาทร(หลวงพ่อบุญ อธิ)	๘๒
๔.๑ วิธีการดำเนินการศึกษาและผลการวิจัย	๘๒
๔.๑.๑ ประชากรที่ศึกษา	๘๓
๔.๑.๒ เครื่องมือและคุณภาพของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๘๓
๔.๑.๓ การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้	๘๗
๔.๑.๔ ผลการวิจัย	๘๘
๔.๒ บทบาทละอิตธิพลของพุทธศิลปวัตถุในพระพุทธศาสนาและสังคม	๑๑๑
๔.๒.๑ ผลสัมฤทธิ์ทางศาสนา	๑๑๑
๔.๒.๒ ผลสัมฤทธิ์ทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรมและการศึกษา	๑๑๒
๔.๓ ผลการสัมฤทธิ์	๑๑๒
๔.๓.๑ ด้านสังคม	๑๑๒
๔.๓.๒ ด้านคติความเชื่อที่ได้รับจากการเข้าชมพุทธศิลปวัตถุ	๑๑๔

บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ	๑๑๕
สรุปผลการศึกษา	๑๑๕
๕.๑ กำเนิดและพัฒนาศิลปะการพุทธศิลป์วัตถุของพระครูอภัยภาดาทร (หลวงพ่อบุญ อธิโช) วัดไร่โรงวัว อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี	๑๑๕
๕.๒ พุทธธรรมและปรัชญาพื้นฐานของการก่อสร้างพุทธศิลป์วัตถุเพื่อสื่อ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูอภัยภาดาทร(หลวงพ่อบุญ)	๑๑๖
๕.๓ ผลสัมฤทธิ์ในการเผยแผ่พุทธธรรมโดยผ่านพุทธศิลป์วัตถุของ พระครูอภัยภาดาทร(หลวงพ่อบุญ อธิโช)	๑๑๗
๕.๔ สรุปอภิปราย	๑๑๘
ข้อเสนอแนะ	๑๑๙
บรรณานุกรม	๑๒๐
ภาคผนวก	๑๒๔
ก. ประวัติและผลงานโดยสังเขปของพระครูอภัยภาดาทร(หลวงพ่อบุญ)	๑๒๔
ข. ภาพประกอบของพระครูอภัยภาดาทร(หลวงพ่อบุญ)และพุทธศิลป์วัตถุ	๑๓๔
ค. แบบสอบถามวัดทัศนคติการเผยแผ่พุทธธรรมโดยผ่านพุทธศิลป์วัตถุ	๑๓๘
ประวัติผู้วิจัย	๑๔๖

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๒.๑ แสดงการเปรียบเทียบ ลักษณะปฏิมากรรม(พระพุทธรูป)แต่ละท้องถิ่น	๓๒
๒.๒ แสดงการจำแนกยุคพุทธศิลป์ในประเทศไทยของนักวิชาการแขนงต่างๆ	๔๓
๓.๑ แสดงลำดับเจ้าอาวาสวัดไฟ้โรงวัวตั้งแต่รูปแรกจนถึงปัจจุบัน	๔๖
๔.๑ แสดงจำนวนและร้อยละเกี่ยวกับเพศของประชากรกลุ่มตัวอย่าง	๑๐๐
๔.๒ แสดงจำนวนและร้อยละเกี่ยวกับช่วงอายุของประชากรกลุ่มตัวอย่าง	๑๐๐
๔.๓ แสดงจำนวนและร้อยละเกี่ยวกับระดับการศึกษาของประชากรกลุ่มตัวอย่าง	๑๐๑
๔.๔ แสดงจำนวนและร้อยละเกี่ยวกับการประกอบอาชีพหลักของประชากรกลุ่มตัวอย่าง	๑๐๑
๔.๕ แสดงจำนวนและร้อยละเกี่ยวกับรายได้เฉลี่ยต่อเดือนของประชากรกลุ่มตัวอย่าง	๑๐๒
๔.๖ แสดงระดับทัศนคติ เกี่ยวกับการรับข้อมูลเกี่ยวกับพระครูอุภัยภาดาทร...	๑๐๔
๔.๗ แสดงจำนวนและร้อยละเกี่ยวกับทัศนคติในการเดินทางมาวัดไฟ้โรงวัว	๑๐๕
๔.๘ แสดงระดับทัศนคติในการเผยแพร่พุทธธรรมโดยผ่านศิลปวัตถุ	๑๐๕-๑๑๐

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ก่อนที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระองค์ทรงมอบหน้าที่การรักษาระธรรมวินัยไว้กับพุทธบริษัท ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา พระองค์ได้ตรัสไว้เองว่า พระองค์ไม่ได้ทรงแต่งตั้งพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งให้เป็นศาสดาแทนพระองค์ ดังพระพุทธดำรัสที่ว่า “ โย โว อานนท มยา ธมโม จ วินโย จ เทสิโต ปญฺญตฺโต โส โว มมจฺเจยน สตุถา “ แปลว่า “ดูก่อนอานนท์ ธรรมและวินัยใด ที่เราได้แสดงแล้ว และบัญญัติแล้ว แก่เธอทั้งหลาย ธรรมและวินัยนั้น จักเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย ในเมื่อเราล่วงลับไป”^๑

เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว หน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงตกอยู่กับพุทธบริษัท แต่ในฐานะที่พระภิกษุสงฆ์เป็นองค์ประกอบหนึ่งในพระรัตนตรัยและเป็นผู้มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนามากที่สุด ทำให้หน้าที่ในการรักษาระธรรมวินัยและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตกอยู่กับพระภิกษุสงฆ์เป็นส่วนใหญ่ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระภิกษุสงฆ์นี้ถือเป็นหน้าที่หลักสำคัญ ดังจะสันนิษฐานได้จาก พระพุทธดำรัสเมื่อครั้งที่ทรงส่งพระพุทธสาวกออกไปประกาศพระศาสนาในครั้งแรกที่ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้เรอก็กู้พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ พวกเธอจงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์และเพื่อความสุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลกเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมอันมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะอันบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลายผู้มีธุลีใน

^๑ ที.ม.(ไทย) ๑๐/๑๔๑/๑๗๘.

ตาน้อยมีอยู่ ย่อมเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม จะมีผู้รู้ธรรม ภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไป
ตำบลอรุเวลาเสนาณคมเพื่อแสดงธรรม”^๒

จากการศึกษาพบว่า ในสมัยพุทธกาลนั้น พระพุทธองค์และพระสาวกมีวิธีการเผย
แผ่ธรรมที่หลากหลายโดยจะพิจารณาจากอุปนิสัยของผู้ฟัง ตลอดจนสภาพแวดล้อมต่าง ๆ เช่น ทรง
แสดงธรรมจกัปปวัตนสูตร^๓ ซึ่งกล่าวถึง หลักปฏิบัติเกี่ยวกับทางสายกลางหรือมัชฌิมาปฏิปทาแก่
พระปัญจวัคคีย์ ทรงแสดงอาทิตตปริยายสูตร^๔ แก่ชฎิล ๓ พี่น้องพร้อมทั้งบริวาร เพราะชฎิลเหล่านี้
เป็นผู้มีความยึดมั่นถือมั่นในการบูชาไฟว่ามีผลเลิศ แต่พระพุทธองค์ทรงแสดงให้ชฎิลเหล่านั้นเห็นว่า
การกระทำความดีเป็นสิ่งไร้สาระ ไม่มีแก่นสาร จนกระทั่งชฎิลทั้งหมดสิ้นทิฐิมานะ ยอมรับนับถือ
พระพุทธองค์เป็นศาสดาของตน เป็นต้น

ในส่วนของการเผยแผ่หลักธรรมของพระสงฆ์สาวกนั้น พระสงฆ์และพระองค์ล้วน
มีวิธีการที่หลากหลาย เช่น อากัปกิริยาอาการที่สാരวมของพระอัสสชิได้ทำให้อุปติสสปริพาชกเกิด
ความศรัทธาเลื่อมใสนำไปสู่การฟังธรรม จนกระทั่งในที่สุดอุปติสสปริพาชกได้เข้ามากราบทูลขอ
บวชในพระพุทธศาสนา อุปติสสปริพาชกผู้นี้คือพระสารีบุตรเถระนั่นเอง ต่อมาท่านได้รับการแต่งตั้ง
เป็นพระอัครสาวกเบื้องขวา และได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นผู้เลิศกว่าพระสาวกทั้งปวงใน
ด้านเป็นผู้มีปัญญามาก^๕

การแสดงธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพระสงฆ์สาวกทำให้การเผยแผ่
พระพุทธศาสนาเป็นไปอย่างรวดเร็ว ประชาชนทุกชั้นวรรณะต่างหันมายอมรับนับถือหลักธรรม
คำสอนของพระพุทธองค์เป็นจำนวนมาก กระทั่งพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน หลังจากนั้น
พระสงฆ์สาวกได้ทำหน้าที่ในการเผยแผ่พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า โดยสามารถวิเคราะห์ได้
จากการทำสังคายนา และการทำสังคายนาที่นับว่าสำคัญต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังภูมิภาค
ต่าง ๆ ของโลก ได้แก่ การทำสังคายนาครั้งที่ ๓ โดยมีพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระเป็นประธาน
ฝ่ายสงฆ์ พระเจ้าอโศกมหาราชเป็นองค์อัครศาสนูปถัมภ์ เมื่อเสร็จสิ้นการทำสังคายนาแล้ว พระเจ้า
อโศกมหาราชทรงส่งพระสงฆ์ไปประกาศพระพุทธศาสนาในดินแดนต่าง ๆ รวม ๕ สาย หลักฐาน

^๒ วิ.ม.(ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^๓ วิ.ม. (บาลี) ๔/๑๓/๒๑.

^๔ วิ.ม. (บาลี) ๔/๓๓-๕๔/๔๓-๖๕.

^๕ วิ.ม. (บาลี) ๔/๖๐-๖๒/๗๒-๗๓.

ปรากฏว่า พระโสมเถระและพระอุตตรเถระ ได้มาประดิษฐานพระพุทธศาสนาในอาณาจักรสุวรรณภูมิ ซึ่งสันนิษฐานกันว่าได้แก่ จังหวัดนครปฐม^๖

การเผยแพร่หลักธรรมคำสอนให้เกิดสัมฤทธิ์ผลนั้น ผู้เผยแพร่จะต้องเป็นผู้มีความรู้และสามารถในการตีความหลักธรรมคำสอนหรือ “ศาสตร์” ในทางพระพุทธศาสนาได้แตกฉานชัดเจนจะต้องมี “ศิลป์” หรือความชำนาญในการปรับประยุกต์รูปแบบการเผยแพร่หลักธรรมคำสอนที่สอดคล้องกับสถานการณ์ของเปลี่ยนแปลง(Time) เหมาะสมกับสถานที่(Place) และที่สำคัญคือเหมาะสมกับกลุ่มผู้รับสื่อ (Person)

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาพบว่า การเผยแพร่หลักธรรมคำสอนของพระภิกษุสงฆ์ในอดีตโดยเฉพาะในประเทศไทยนั้น... พระสงฆ์ส่วนใหญ่มักยึดถือเป็นประเพณีว่า การประกาศหรือแสดงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา จะต้องได้รับการอาราธนาเสียก่อน... การยึดติดกับรูปแบบประเพณีดังกล่าว ทำให้ไม่มีการพัฒนารูปแบบของการเผยแพร่ธรรมใหม่ๆ ขึ้นมา นอกจากนี้แล้วเนื้อหาหลักธรรมคำสอนที่แสดงก็...มักเป็นเรื่องเก่า ซ้ำซาก ไม่เข้ากับสมัยนิยมไม่มีการประยุกต์หลักธรรมให้เข้ากับสังคมหรือชีวิตปัจจุบัน ศาสนาจึงกลายเป็นเรื่องไกลตัวคนรุ่นใหม่จึงให้ความสนใจต่อวัดและพระสงฆ์น้อยมาก... สอดคล้องกับการวิจัยของโสภา ชูพิกุลชัย (อ้างในฐานันดรศักดิ์ เวียงสารวิน, ๒๕๒๘, หน้า ๑๕) เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์สาเหตุที่วัยรุ่นระยะกลางในกรุงเทพมหานครเห็นห่างศาสนา” เมื่อปี พ.ศ.๒๕๒๑ - ๒๕๒๒ พบว่า วัยรุ่นระยะกลางส่วนใหญ่เห็นห่างจากการฟังเทศน์ ฟังแล้วไม่ค่อยจะรู้เรื่อง ทำให้เกิดความเบื่อหน่าย มีความรู้สึกว่าเป็นเรื่องของผู้ใหญ่...^๗

^๖ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), พระพุทธศาสนาในเอเชีย, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๔๓.

^๗ พระมหาบุญเลิศ ฐมฺทสฺสี(โธฐฺสุ), ศึกษาการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระราชาวิเทศม(หลวงพ่อกุณปริสุทฺโธ), วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, สาขาธรรมนิเทศ, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓, หน้า ๔.

^๘ คณินันท์ จันทบุตร, สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย, (กรุงเทพฯ หจก. ภาพพิมพ์, ๒๕๓๐), หน้า ๘๘.

^๙ พระมหาสมคิด เหลาฉลาด, ความเชื่อเรื่องบุญและบาปกับพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ในเขตกรุงเทพมหานคร, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาพัฒนาชุมชน, คณะสังคมสงเคราะห์, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๒.

ในช่วงระยะเวลาแห่งการเปลี่ยนแปลงนี้ พบว่า มีพระภิกษุสงฆ์จำนวนหนึ่งได้เห็นถึงความสำคัญของการเผยแผ่ธรรมดังกล่าว ทำให้มีการริเริ่มพัฒนาการเผยแผ่ธรรมในรูปแบบใหม่ ๆ ที่หลากหลายแตกต่างกันออกไปมากขึ้น มีการนำสื่อต่าง ๆ มาประกอบการแสดงธรรม เช่น พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ใช้การเผยแผ่ธรรมโดยวิธีการบรรยาย การสร้างโรงมหรสพทางวิญญาณ พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ) มีรูปแบบการแสดงธรรมที่แตกต่างจากเดิมที่เคยปฏิบัติคือใช้การยืนบรรยายธรรมหรือการแสดงปาฐกถาแทนการนั่งแสดงธรรมบนธรรมาสน์ ใช้ภาษาที่เรียบง่าย พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ใช้รูปแบบการบรรยายและการเขียนงานวิชาการทางพระพุทธศาสนา พระราชวิทยาคม (หลวงพ่อดูณปรีสุทโธ) เผยแผ่ธรรมโดยการสร้างวัดมุงมกลและการสอนธรรมโดยใช้ภาษาที่เรียบง่าย เป็นต้น ซึ่งแม้ว่าการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระภิกษุสงฆ์แต่ละรูปจะมีวิธีการที่แตกต่าง มีรูปแบบที่หลากหลายกันออกไป แต่ต่างก็มีจุดมุ่งหมายอย่างเดียวกัน คือ การสอนให้คนละเว้นจากความชั่ว (สพฺพปาปสฺส อภินฺน) มุ่งกระทำแต่กรรมดี (กุสโลสุสมฺปทา) และทำจิตใจให้ผ่องแผ้ว (สจิตฺตปริโยทปน)°°

พระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อดูม อนิโฆ) อดีตเจ้าอาวาสวัดไผ่โรงวัว อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นพระเถระรูปหนึ่งที่มีรูปแบบการเผยแผ่ธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว คือ ท่านได้สร้างพุทธศิลป์วัตถุต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับคติธรรมคำสอนและหลักความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา โดยมีความมุ่งมั่นในการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา และได้ปรากฏในหนังสืออนุสรณ์ ๑๐๐ ปี ท่านอนิโฆภิกขุ มีข้อความดังนี้ว่า

“เราสร้างรูปพระพุทธเจ้าขึ้นเพื่อเอานูญ และเพื่อสืบอายุพระพุทธศาสนา หรือเพื่อให้มหาชนรุ่นหลังรู้ว่าพระพุทธเจ้าเกิดขึ้นแล้วในโลก จะได้พากันกราบไหว้บูชาพระองค์ จะได้พากันไปสวรรค์นิพพาน อนึ่งเราได้ฟังอานิสงสการสร้างพระพุทธรูปว่าผู้ใดสร้างรูปพระพุทธเจ้าจะองค์เล็กเท่าต้นคากี้ดี ใหญ่กว่าต้นคากี้ดี ผู้นั้นจะได้เป็นพรหม เป็นอินทร์ หมื่นชาติแสนชาติ จะไม่เป็นผู้ตกต่ำเลยจนตราบเท่าเข้าสู่พระนิพพาน และถ้าเราสร้างพระพุทธรูปด้วยทองคำ ผู้นั้นจะได้ตรัสรู้เป็นองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เราได้ฟังดังนั้นก็เกิดศรัทธาเลื่อมใส สร้างรูปพระพุทธรูปองค์เสียมากมายหลายล้านหลายโกฏิ”°°

°° ที.ม.(ไทย) ๑๐/๕๐/๕๐.

°° อนิโฆภิกขุ, อนุสรณ์ ๑๐๐ ปี ท่านอนิโฆภิกขุ (หลวงพ่อดูม), ในงาน ๑๐๐ ปี หลวงพ่อดูมวัดไผ่โรงวัว อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทศรีทิพย์พริ้นติ้ง จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๓๔.

นอกจากนี้แล้วพระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบอม อนิโฆ) ได้วิเคราะห์เหตุการณ์ในปัจจุบันและคาดการณ์ในอนาคตเกี่ยวกับเรื่องการเผยแผ่พระพุทธศาสนาว่า

“ต่อไปในอนาคตเบื้องต้นนั้น พระพุทธโอวาทของพระพุทธองค์จะอยู่ตามชั้น กระดาษไม่กำซาบเข้าไปในจิตใจคน วัตถุทั้งหลายที่ผู้ศรัทธาในพระพุทธศาสนาสร้างไว้ เช่น โบสถ์ วิหารเจดีย์ พระศรีมหาโพธิ์ จะประกาศพระพุทธศาสนาแทนพระพุทธองค์ จงดุ ถารวัตถุที่พระเจ้าอโศกสร้างไว้เป็นตัวอย่าง ถ้าไม่ได้พระเจ้าอโศกสร้างสังเวชนียสถาน ๔ ตำบลไว้ ในสมัยปัจจุบันจะไม่มีใครรู้ที่พระพุทธองค์ประสูติ ที่ตรัสรู้ ที่ปฐมเทศนา และที่ปรินิพพานได้เลย สังเวชนียสถาน ๔ ตำบล ถึงแม้จะเป็นวัตถุ ก็อาจทำให้มนุษย์เข้าถึงพุทธา นุสติได้”^{๑๒}

พระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบอม อนิโฆ) ได้สร้างทั้งศาสนวัตถุและศาสนสถาน ไว้มากมายหลายอย่าง ทั้งที่มีขนาดใหญ่และเล็ก โดยเฉพาะเมื่อสร้างสมเด็จพระพุทธโคดมเสร็จ ได้กล่าวถึงคติในการสร้างของท่านไว้ที่แผ่นหินอ่อนในห้องใต้ฐานประดิษฐานสมเด็จพระพุทธโคดมว่า

“การสร้างสมเด็จพระพุทธโคดมไว้นี้เสมือนหนึ่งสร้างดวงอาทิตย์ขึ้นส่องโลกย่อมส่องสว่างไปทั่วพุทธมณฑล ฯ การประกาศพระศาสนาด้วยคำแนะนำคำสอนโดยธรรม พระสาวกทั้งหลายได้ประกาศกันอยู่มากแล้ว เราขอประกาศพระศาสนาทางวัตถุบ้าง ฯ การสร้างพระพุทธองค์ขึ้นมาทำให้นักแสวงบุญบังเกิดปีติปราโมทย์ได้ง่ายดาย นึกเมื่อไรเห็นเมื่อไร ใ้บุญทุกครั้งไป จะยืนเดินนั่งนอนก็ตาม ซึ่งเป็นแหล่งให้บังเกิดบุญกุศลโดยแท้ ฯ

อนึ่ง ที่เราสร้างรูปพระพุทธเจ้าขึ้นมาทั้งองค์เล็กและองค์ใหญ่ เราสร้างเพื่อเอาบุญและเพื่อประกาศพระศาสนา ไม่ได้สร้างเพื่อเหนียวเพื่อยู่หอกอยู่ปิ่นอะไร ฯ ลางท่านเห็นว่าสร้างพระพุทธรูปไปทำไมมากมายเกะกะ บางท่านเห็นว่าสร้างพระพุทธรูปมากมายเหมือนสร้างหุ่นโชว์ นั่นหมายความว่า ท่านผู้นั้นรู้จักพระพุทธเจ้าน้อยไป คือรู้ไม่ครบไตรรัตน์ เดียวนี้ พุทธบริษัทก็ยังเคารพนับถือบูชาพระพุทธรูปเป็นอุทเทสิกเจดีย์อยู่ ฯ ”

ในด้านข้อวัตรปฏิบัติของ พระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบอม อนิโฆ) เป็นผู้ที่สามารถแนะนำสั่งสอนให้ผู้อื่นประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าได้เป็นอย่างดี ท่านยังมีความมานะพยายามในการขัดเกลาตนเอง ดังจะเห็นได้จากคำปฏิญาณ ๕ ข้อ ซึ่งเกิดขึ้นในพรรษาที่ ๔๕ ว่า

^{๑๒} อนิโฆภิกขุ, อนุสรณ์ ๑๐๐ ปี ท่านอนิโฆภิกขุ (หลวงพ่อบอม), หน้า ๘๑-๘๒.

- ๑) ชีวิตเราที่เหลือ ขอช่วยพระพุทธรองค์ไปจนตาย
- ๒) เมื่อมีชีวิตอยู่ ถ้าเรามีเงินส่วนตัวสักหนึ่งบาท เราจะอายุพุทธบริษัทเป็นอย่างยิ่ง
- ๓) เราจะให้รูปพระพุทธรองค์เคลื่อนไปในพื้นธรณี
- ๔) โอ ! โลกนี้ไม่ใช่ของฉัน
- ๕) เราต้องตาย ตายได้ผ้าเหลืองของเรา^{๑๑}

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ก่อให้เกิดความสนใจที่จะวิจัยถึงบทบาทในการเผยแผ่ธรรมของ พระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบอม อนิโฆ) โดยการสร้างพุทธศิลป์วัตถุในรายละเอียดต่าง ๆ เช่น แนวความคิดที่อยู่เบื้องหลังการก่อสร้าง รูปแบบหรือวิธีการในการสื่อประชาสัมพันธ์ให้ประชาชน เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับสารัตถธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาโดยผ่านศิลปวัตถุต่างๆ ตลอดจน คุณสมบัติเฉพาะตัวของท่าน เพื่อเป็นแนวทางในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาต่อไป

๑. ๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑) เพื่อศึกษากำเนิดและ พัฒนาการพุทธศิลป์วัตถุของพระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบอม อนิโฆ) วัดไผ่โรงวัว อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี
- ๒) เพื่อศึกษาวิเคราะห์พุทธธรรมและแนวคิดพื้นฐานของการก่อสร้างพุทธศิลป์วัตถุ เพื่อเป็นสื่อในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบอม อนิโฆ) วัดไผ่โรงวัว
- ๓) เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์ในการเผยแผ่พุทธธรรมโดยผ่านพุทธศิลป์วัตถุของพระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบอม อนิโฆ)

๑.๓ คำจำกัดที่ใช้ในการวิจัย

- เผยแผ่^{๑๔} หมายถึง ทำให้ขยายออกไป, ขยายออกไป
- ศิลป^{๑๕} หมายถึง การประดับ, ฝีมือ, ฝีมือทางการช่าง, การแสดงออกให้เห็นถึง อารมณ์สะท้อนใจ

^{๑๑} พระอนิโฆภิกขุ (บอม), นิพพานบันเทิง, วัดโพธาราม (วัดไผ่โรงวัว) อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี, (กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๓๐), หน้า ๔๓.

^{๑๔} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๖), หน้า ๕๕๕.

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๕๕.

พุทธศิลป์วัตถุ	หมายถึง สถาปัตยกรรมที่เป็นศาสนสถาน เช่น โบสถ์ วิหาร เจดีย์ ประติมากรรม เช่น รูปปั้นคน สัตว์ ในเปรตภูมิ นรกภูมิ สวรรค์ภูมิ มนุสสภูมิ และปฏิมากรรม เช่น พระพุทธรูปต่างๆ ในวัด ไร่โรงว จิตรกรรมฝาผนัง เช่น ภาพวาดที่ปรากฏในอุโบสถวิหารและสถานที่ ต่างๆ ในวัด ไร่โรงว ที่พระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบุญ อนิโฆ) สร้างไว้ภายในวัด ไร่โรงว
ธรรม ^{๑๖}	หมายถึง คุณความดี, ความชอบ; คำสั่งสอนในศาสนา, หลักประพจน์ ปฏิบัติในศาสนา; ความจริง; ความยุติธรรม; ความถูกต้อง
ธรรมทูต	หมายถึง เผยแผ่ศาสนาโดยใช้พระธรรมะเป็นหลัก
พุทธทูต	หมายถึง การใช้พระพุทธรูปเป็นสื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา
ผลสัมฤทธิ์	หมายถึง ความเข้าใจและความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อพุทธศิลป์ใน วัด ไร่โรงวเท่านั้น

๑.๔ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาบทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมผ่านพุทธศิลป์วัตถุ ศึกษาเฉพาะกรณีของ
พระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบุญ อนิโฆ) วัด ไร่โรงว จังหวัดสุพรรณบุรี (ยังไม่มีงานวิจัยที่
เกี่ยวข้องโดยตรง มีแต่งานวิจัยและเอกสารใกล้เคียงกันในเรื่องนี้) ผู้วิจัยจึงนำมาเพื่อใช้เทียบเคียงพอ
เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ดังต่อไปนี้

๑. พระมหาอรุณ จิตตคุตโต (สุคตประเสริฐ) ได้กล่าวถึงบทบาทและวิธีการเผยแผ่
พระพุทธศาสนาของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) สรุปได้ดังนี้

รูปแบบการเผยแผ่พุทธธรรมของท่านพุทธทาสภิกขุ มีรูปแบบที่หลากหลาย โดยการ
ใช้ความรู้ทุกส่วนมาประยุกต์กับหลักธรรม มีรูปแบบที่สามารถแบ่งออกได้ ๓ ประเภท คือ

(๑) งานเขียน ทั้งประเภทร้อยแก้ว และร้อยกรอง

(๒) งานแปล ทั้งที่มาจากภาษาบาลีและภาษาอังกฤษ

(๓) งานปาฐกถาแล้วได้ถ่ายทอดลงใน แถบบันทึกเสียง แผ่นซีดี และพิมพ์เป็น

หนังสือส่วนการเผยแผ่พุทธธรรมที่ได้ใช้สื่อเป็นส่วนประกอบ อย่างหลากหลาย เช่น

ก. สื่อทางศิลปะ ได้แก่ ภาพวาด รูปปั้น และรูปหล่อต่าง ๆ

^{๑๖} กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, *ตำนานพุทธเจดีย์*, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา), หน้า ๒๕-๓๑.

- ข. สื่อที่เป็นสิ่งตีพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่นหนังสือพิมพ์ วิทยุทัศน์ ซีดีรอม เป็นต้น
- ค. สื่อสารมวลชน เช่นวารสารต่าง ๆ วิทยุ และโทรทัศน์
- ง. สื่อบุคคล เช่นพระธรรมโกศาจารย์(พุทธทาสภิกขุ) พระวรศักดิ์ วรหมโม แม่ชี รัญจวนอินทรกำแหง เป็นต้น
- จ. สิ่งที่เป็นกิจกรรม เช่น กิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและงานวันล้ออายุ^{๙๙} ตรงกับงานวิจัยของ

๒. พระมหาบุญเลิศ ฐมฺมทสฺสี (โอรุสฺส) ได้กล่าวไว้ใน “ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ พระราชวิทยาคม (หลวงพ่อคุณ ปริสุทฺโธ) ว่า

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงเป็นแบบอย่างของผู้ที่มีเทคนิควิธีสอนที่หลากหลาย ทรงสอนแบบทำนามธรรมให้เป็นรูปธรรม หรือจากง่ายไปหายาก ธรรมะเป็นเรื่องที่มีเนื้อหาหลักซึ่งยากที่จะเข้าใจ โดยเฉพาะธรรมะชั้นสูง เพราะพระองค์ทรงใช้เทคนิควิธีต่อไปนี้...^{๑๐๐} ภายหลังการปรินิพพานของพระพุทธเจ้า พุทธบริษัทได้ใช้วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบของสื่อต่างๆ ให้เกี่ยวข้องกับคำสอนของพระพุทธเจ้า ออกแบบเป็นรูปพุทธศิลป์วัตถุมากมายตามศรัทธาและความเชื่อของคนในสังคมยุคต่อๆ มา ดังที่ พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตตญาโณ) ได้กล่าวถึงเรื่องการสร้างพระพุทธรูป หรือพุทธศิลป์วัตถุ ตั้งแต่ยุคพระเจ้าอโศกมหาราชในหนังสือ“ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา” ไว้ว่า

ในยุคของพระเจ้าอโศกมหาราช ชนชาติอารยันยังมีคติเหมือนเดิม คือ ไม่ยอมสร้างรูปเคารพ เพราะถือว่าการทำเช่นนั้นเป็นอการะต่อสิ่งที่ตนนับถือ แต่เค้าแห่งการสร้างรูปที่ตนเคารพ ได้เกิดขึ้นให้เป็นในลักษณะของสัญลักษณ์ โดยทั่วไปจะสร้างเพียง ๔ ปาง คือ ประสูติ ตรัสรู้ แสดงปฐมเทศนา และนิพพาน โดยสร้างเป็นสัญลักษณ์ ดังนี้

(๑) ปางประสูติ ทำเป็นรูปพระนางสิริมหามายาขึ้นเหนี่ยวกิ่งสาละ มีรูปเทวดา เทพธิดา ด้านหน้ามีรูปดอกบัว ๗ ดอก แต่ไม่มีรูปพระกุมาร

^{๑๐๐} พระมหาอรุณ จิตฺตคุตฺโต, “ศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อเผยแผ่พุทธธรรมของสวนโมกขพลาราม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต ,(สาขาธรรมนิเทศ, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔) , บทคัดย่อ.

^{๑๐๑} พระมหาบุญเลิศ ฐมฺมทสฺสี (โอรุสฺส), “ศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชวิทยาคม (หลวงพ่อคุณปริสุทฺโธ)” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต,(สาขาธรรมนิเทศ, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๔.

(๒) ปางตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ สร้างเป็นรูปคันโพธิ์ ภายใต้คันโพธิ์ แทน มี รูปพญามารมาผจญ และมีรูปพระแม่ธรณีบีบมวยผม แต่บนพระแท่นไม่มีรูปของ พระพุทธเจ้า

(๓) ปางทรงแสดงธรรมจกัปปาวตณสูตร ทำเป็นรูปพระแท่นมีรูปกวางหมอบอยู่ใกล้ ๆ ข้างหลังเป็นทิวทัศน์ป่า ข้างหน้าพระแท่นมีรูปปัญญาจลคีย์หันหลังออกนอก แต่บนพระแท่น ไม่มีพระพุทธรูป

(๔) ปางเสด็จดับขันธปรินิพพาน มีพระแท่นวางอยู่ระหว่างต้นสาละทั้งคู่ มีรูปพระสงฆ์ เป็นอันมาก บนอากาศมีรูปเทวดา ดอกไม้ทิพย์ร่วงลงมา พร้อมด้วยดอกสาละแต่ที่บนพระแท่น ไม่มีพระพุทธรูป^{๑๙}

๓. สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ได้กล่าวถึง ตำนานการสร้างพุทธเจดีย์ไว้ใน หนังสือตำนานพุทธเจดีย์ว่า พระเจ้าอโศกได้รวบรวมพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าแบ่งแจกไป บรรจุไว้ในพระสถูปที่บรรจุพระบรมธาตุ ซึ่งสร้างในสมัยพระเจ้าอโศกยังปรากฏอยู่หลายแห่งทั้งที่ อินเดียและลังกาทวีป จึงยุติได้ว่า ประเพณีที่นิยมการสร้างพระสถูปเป็นพุทธเจดีย์มีขึ้นแพร่หลาย ตั้งแต่ครั้งพระเจ้าอโศกแจกพระบรมธาตุเป็นต้นมา...^{๒๐}

การถ่ายทอดหรือเผยแพร่คำสอนทางพระพุทธศาสนาโดยมีพุทธศิลปวัตถุเป็นสื่อ ได้รับความนิยมาจกประชาชนในยุคต่อมา แม้ในวัดไผ่โรงวัว อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี โดยพระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบอม) ได้สร้างพุทธศิลปวัตถุเพื่อเป็นสื่อให้ประชาชนได้ศึกษา หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเรื่องเกี่ยวกับการทำความดี ละเว้นความชั่ว การทำจิตใจให้ผ่องใส และมีการศึกษาวิจัยว่าการก่อสร้างของท่านก่อให้เกิดชุมชนที่มีวัฒนธรรมและเป็นแหล่งสืบค้น ข้อมูล หรือเป็นห้องสมุดทางพระพุทธศาสนาอีกแหล่งหนึ่งที่กว้างใหญ่

๔. พระมหาสุเทพ ผิวเผือก ได้กล่าวไว้ในงานการวิจัยเรื่อง “ผลกระทบด้านสังคม และวัฒนธรรมของการท่องเที่ยวที่มีต่อวัดและชุมชน ศึกษาเฉพาะกรณีวัดไผ่โรงวัว ตำบลบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี ” ดังข้อความต่อไปนี้ว่า

การสร้างสมเด็จพระพุทธโคดมไว้นี้เสมือนหนึ่งสร้างดวงอาทิตย์ขึ้นส่องโลกย่อมสว่างไปทั่วพุทธมณฑล ฯ

^{๑๙} พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตญาโณ), ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพฯ : สภา การศึกษามหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๑๖๔.

^{๒๐} กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานพุทธเจดีย์, หน้า ๒๕-๓๑.

การประกาศพระศาสนาด้วยคำแนะนำคำสอนโดยธรรม พระสาวกทั้งหลายได้ประกาศกันมากอยู่แล้ว เราขอประกาศพระศาสนาทางวัตถุบ้าง การสร้างพระพุทธรูปขึ้นมาทำให้นักแสวงบุญบังเกิด ปีติปราโมทย์ได้ง่ายดาย นึก เมื่อไรเห็นเมื่อไร ได้บุญทุกครั้งไปจะขึ้นเดิน นั่ง นอนก็ตาม ซึ่งเป็นแหล่งให้บังเกิดบุญกุศลโดยแท้...^{๒๑}

๕. พระมหาอุคม ปญญาโก ได้วิจัยงานเรื่อง “ การศึกษาวิเคราะห์เชิงสุนทรียศาสตร์ : ศึกษาเฉพาะกรณีพระพุทธรูปสมัยอยุธยา ” สรุปว่า

การพิจารณาความงามของพุทธศิลป์ กรณีของพระพุทธรูป สามารถกระทำได้ในระดับสมมติสังขะ หรือความงามในเชิงรูปธรรม เว้นแต่จะเน้นนำมิติทางจริยธรรมแบบพุทธ หรือเกณฑ์แบบปรมาตมสังขะเป็นหลักสำคัญ เพราะมีความงามในเชิงศีลธรรมที่ประกอบด้วย พระวิสุทธิคุณ พระปัญญาคุณ และพระมหากรุณาคุณ^{๒๒}

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า การเผยแพร่พระพุทธรูปศาสนาในสมัยที่พระพุทธเจ้ายังมีพระชนม์ชีพอยู่นั้น จะมีการเผยแพร่หลักธรรมโดยตรงถึงพุทธบริษัท ซึ่งพระพุทธรูปใช้พุทธวิธีการสอนที่หลากหลาย สอนจากรูปธรรมไปสู่นามธรรมที่สามารถสัมผัสและต้องได้ หรืออยู่ในวิถีชีวิตของบุคคลขณะนั้น ๆ โดยส่วนใหญ่จะมีวัดเป็นสถานที่ฟังและปฏิบัติธรรม ต่อมาหลังจากที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว พุทธบริษัทได้นำหลักธรรมของพระพุทธองค์ออกไปประกาศยังสถานที่ต่างๆ นอกจากจะใช้วิธีการแสดงธรรมแล้ว ยังใช้พุทธศิลป์ที่ประกอบด้วย สถาปัตยกรรม ได้แก่ โบสถ์ วิหาร สถูป ปฎิมากรรม เช่น พระพุทธรูปปางต่าง ๆ เมืองสวรรค์ เมืองนรก ส่วนจิตรกรรมฝาผนัง เช่น รูปภาพพุทธประวัติ ชาดก เรื่องราวต่าง ๆ ในอดีตชาติของพระพุทธองค์ อันเนื่องมาจากคติธรรมความเชื่อทางพระพุทธศาสนาในเรื่องหลักกรรมและกฎแห่งกรรม

สำหรับในประเทศไทย จิตรกรรมฝาผนังจะปรากฏตามวัดต่าง ๆ มากมาย ตั้งแต่สมัยสุโขทัย โดยมีพระยาสิทธิไชยตรีผู้ครองอาณาจักรสุโขทัยได้นิพนธ์หนังสือไตรภูมิพระร่วง พระองค์สะท้อนคำสั่งสอนเรื่องบุญ-บาป ออกมาจากพระไตรปิฎกให้เป็นสื่อรูปภาพเพื่อนำมาประกอบใช้สอน

^{๒๑} พระมหาสุเทพ ผิวเผือก, “ผลกระทบด้านสังคมและวัฒนธรรมของการท่องเที่ยวที่มีต่อวัดและชุมชน ศึกษาเฉพาะกรณีวัดไผ่โรงวัว ตำบลบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี”, วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๖๘.

^{๒๒} พระมหาอุคม ปญญาโก, “การศึกษาวิเคราะห์พุทธศิลป์เชิงสุนทรียศาสตร์ : ศึกษากรณีเฉพาะพระพุทธรูปเฉพาะพระพุทธรูปสมัยอยุธยา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาปรัชญา, (บัณฑิตวิทยาลัย :มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), บทคัดย่อ หน้า ข.

พลเมืองของพระองค์และมีการสืบทอดเจตนาต่อมาในสมัยหลัง ๆ ดังนั้น จิตรกรรมฝาผนังของวัดตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี ตลอดจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ จึงมีพุทธศิลป์ทั้ง ๓ ประเภทเป็นสื่อในการสั่งสอนให้พุทธบริษัทได้คิดสอนใจในการละเว้นจากความชั่ว เพื่อให้พ้นจากเมืองนรก ขณะเดียวกันก็ต้องทำความดีเพื่อให้เข้าถึงสุคติภพสวรรค์

ส่วนการกล่าวถึงพระนิพพานจะมีกล่าวถึงน้อยมาก ผู้วิจัยจึงตั้งข้อสังเกตว่าผู้เผยแพร่พระพุทธศาสนาในยุคหลัง อาจจะมองว่า ธรรมคาของปุณชนมักจะยึดติดอยู่กับเรื่องความสุข ดังนั้น การหักมุมทางความคิดให้คนที่ยังเพติดเพติดอยู่กับความสุขทางวัตถุ ให้ละทิ้ง หรือสลัดออกจากความสุขทั้งหลายเพื่อมาหาสิ่งที่เป็ญญุตตา(ความว่างเปล่าจากการปรุงแต่ง) ก็คงจะมีคนดำเนินตามคำสอนน้อยมากหรือไม่มีเลย ฉะนั้น การสอนให้คนเข้าถึงนิพพานจึงต้องค่อยเป็นค่อยไป สิ่งที่สามารถทำได้ผลดีกว่าก็คือ การสอนให้คนทำความดี แล้วจะได้สิ่งที่ดีตอบแทน เช่นสวรรค์ ซึ่งเท่ากับเป็นแรงจูงใจที่ให้ผู้กระทำความดีเกิดกำลังใจ เหมือนในสมัยพุทธกาล ทุกครั้งที่พระพุทธเจ้าจะแสดงธรรมโปรดพุทธบริษัทที่ยังครองเรือนอยู่ พระพุทธองค์จะแสดงอนุพุทโฏกถา ซึ่งว่าด้วยเรื่องทาน เรื่องศีล เรื่องสัคคกถา(สวรรค์) เรื่องกามาตินวกถา(โทษของกาม) เรื่องเนกขัมมานิสังสกะทา(อนิสงส์แห่งการออกจากกาม) ซึ่งถือว่าการแสดงอนุพุทโฏกถานั้นเป็นการขัดเกล่อัธยาสัยของผู้ฟังให้ประณีตขึ้นไปเป็นขั้น ๆ จนพร้อมที่จะทำความเข้าใจในธรรมส่วนปรมัตต์^{๒๓}

๑.๕ ขอบเขตของการวิจัย

๑) ขอบเขตด้านเนื้อหา

(๑) บทบาทในการเผยแพร่ธรรมโดยผ่านศิลปวัตถุตลอดถึงปรัชญาพื้นฐานในการก่อสร้างพุทธศิลป์วัตถุต่าง ๆ เพื่อเป็นสื่อในการเผยแพร่ธรรมแก่ประชาชนของพระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบอม อนิโ) นอกจากนั้นยังมีวิธีการสอนอย่างอื่น ๆ อีกได้แก่ หนังสือหรือเอกสาร เช่น นิพพานบันเทิง พุทธโรละลิก สมถวิปัสสนา อารรพวิทยาคม ไม่เก็บค่าผ่านประตูในเมื่อมีงานวัด แขนงพุทธศาสนาหรือธรรมทูตเถื่อน ๑๐๐ ปีหลวงพ่อบอมฯลฯ เป็นต้น หนังสือของพระครูอุภัยภาดาทรที่ยังไม่ได้พิมพ์เป็นรูปเล่มยังมีอีกจำนวนมาก นอกจากนั้นยังมีแผ่นป้ายนิเทศที่เขียนข้อความ พุทธพจน์ สุภาษิต คำพังเพย เป็นข้อคิด คติสอนใจ คิดไว้บริเวณวัดและต้นไม้

^{๒๓} วิ.ม. (บาลี) ๔/๒๓/๓๒ ; ที.ที. ๘/๒๓๓/๑๘๘. คูใน พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์,ฉบับประมวลธรรม,(กรุงเทพมหานคร : สหธรรมมิก, ๒๕๓๘), หน้า ๒๐๘.

(๒) ทักษะคิด ความคิดเห็นและความเข้าใจของประชาชนที่มีต่อศิลปวัตถุต่าง ๆ

๒) ขอบเขตด้านประชากร

บุคคลที่มีความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของพระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบอม อนุโช) และวัดไผ่โรงวัว อันได้แก่

(๑) เจ้าอาวาสวัดไผ่โรงวัวรูปปัจจุบัน พระภิกษุในวัดไผ่โรงวัว

(๒) ผู้อาวุโสในหมู่บ้านไผ่โรงวัว

(๓) ประชาชนที่เดินทางมาเที่ยวชมพุทธศิลปวัตถุภายในวัดไผ่โรงวัว

๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมาย เพื่อต้องการวิจัยบทบาทในการเผยแพร่ธรรม ปรัชญา พื้นฐานและความสำคัญตลอดจนความมุ่งหมายของการก่อสร้างพุทธศิลปวัตถุเพื่อเป็นสื่อในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบอม อนุโช) อดีตเจ้าอาวาสวัดไผ่โรงวัว ตำบลบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

๑) วิจัยข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Study) ปฐมภูมิอันได้แก่ พระไตรปิฎก ฉบับภาษาบาลีและฉบับภาษาไทย อรรถกถา ฎีกา และเอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือประวัติและผลงานต่าง ๆ ของพระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบอม อนุโช) ประวัติวัดไผ่โรงวัว หนังสือ และเอกสารการวิจัยรายงานการวิจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

๒) วิจัยเชิงสำรวจ (Field Study) โดยการสอบถามสัมภาษณ์บุคคลต่าง ๆ ที่มีความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของพระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบอม อนุโช) และวัดไผ่โรงวัว อันได้แก่ เจ้าอาวาสรูปปัจจุบันหรือผู้ช่วยเจ้าอาวาส และพระภิกษุวัดไผ่โรงวัว พร้อมกับผู้อาวุโสในหมู่บ้านไผ่โรงวัว ตลอดจนสอบถามสัมภาษณ์ถึงการรับรู้และทัศนคติของประชาชนทั่วไปที่เดินทางมาเที่ยวชมพุทธศิลปวัตถุภายในวัดไผ่โรงวัวด้วย จำนวน ๒๐๐ คน

๑.๓ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑) ทำให้ทราบถึงกำเนิดและพัฒนาศิลปวัตถุของพระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบอม) วัดไผ่โรงวัว อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี

๒) ทำให้สามารถวิเคราะห์พุทธธรรมและปรัชญาพื้นฐานของการก่อสร้างพุทธศิลปวัตถุ เพื่อเป็นสื่อในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบอม อนิโฆ) วัดไผ่โรงวัว

๓) ทำให้ทราบผลสัมฤทธิ์ในการเผยแผ่พุทธธรรมโดยผ่านพุทธศิลปวัตถุของพระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบอม อนิโฆ)

บทที่ ๒

กำเนิดและพัฒนากการพุทธศิลป์วัตถุในพระพุทธศาสนา

๒.๑ กำเนิดและพัฒนากการพุทธศิลป์วัตถุในพระพุทธศาสนา

พุทธศิลป์วัตถุมาจากคำว่า พุทธ+ศิลปะ+วัตถุ= พุทธศิลป์วัตถุ ซึ่งหมายถึงศิลปกรรมที่เกิดขึ้นจากอิทธิพลคำสอนของพระพุทธเจ้า ทั้งที่เป็น สถาปัตยกรรม ปฏิมากรรม และจิตรกรรม ศิลปกรรมต่างๆ เหล่านี้ มีความหมายโดยสังเขปดังนี้

๑) สถาปัตยกรรม

สถาปัตยกรรม เป็นคำที่มาจากคำว่า “สถาปตย” ซึ่งเป็นภาษาสันสกฤต แปลว่า การก่อสร้าง หมายถึงการก่อสร้างที่มีความคงทนถาวร สถาปัตยกรรมมี ๔ ประเภท คือ

๑.๑) สถาปัตยกรรมเวียง ได้แก่ ตัวเมือง กำแพง ถนน ป้อมปราการ ย่านการค้าและบ้านเรือน

๑.๒) สถาปัตยกรรมวัง ได้แก่ ปราสาท ราชมณเฑียร พระที่นั่ง เป็นต้น

๑.๓) สถาปัตยกรรมวัด ได้แก่สิ่งก่อสร้างที่เป็นพุทธศิลป์

๑.๔) สถาปัตยกรรมเวียง ได้แก่สิ่งแวดล้อมและผังเมือง เป็นต้น*

ในบรรดาสถาปัตยกรรมเหล่านั้น สถาปัตยกรรมวัดเป็นต้นกำเนิดของศิลปวัตถุที่เรียกว่า “พุทธศิลป์วัตถุ” เพราะเกิดจากความรู้สึกนึกคิดและศรัทธาเลื่อมใสของผู้สร้างได้อุทิศศิลปสถาปัตยกรรมเพื่อพระพุทธศาสนา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นที่พักบพิภพกรรมทางพระพุทธศาสนา สิ่งก่อสร้างเหล่านี้ ประกอบด้วย คือ

* พระมหาวิชาญ เลี้ยวแสง, “พุทธศิลป์กับการท่องเที่ยว : ศึกษาบทบาทของวัดในการอนุรักษ์พุทธศิลป์เพื่อการท่องเที่ยว”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาศาสนาเปรียบเทียบ, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหิดล, พ.ศ.๒๕๔๔), หน้า ๑๖-๑๘.

(๑) โบสถ์ หรือพระอุโบสถ เป็นอาคารสถานที่สร้างขึ้นเพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปปฏิมาประธานและเป็นสถานที่ประกอบพิธีสังฆกรรม เช่น ทำวัตรสวดมนต์ สวดพระปาฏิโมกข์ หรือการบรรพชาอุปสมบท เป็นต้น โดยมีสีมาเป็นเครื่องหมายกำหนดเขตแดน

(๒) วิหาร มีลักษณะเช่นเดียวกับโบสถ์ แต่จะไม่มีสีมา หรือบางวัดเมื่อมีการสร้างอุโบสถหลังใหม่ พระสงฆ์จะทำพิธีสังฆกรรมคือสวดถอนสีมาเดิมก่อน และทำเป็นวิหารใช้เป็นที่อยู่อาศัยของพระภิกษุสามเณร หรือประดิษฐานพระพุทธรูปหรือสิ่งที่สำคัญๆ ของวัด

(๓) หอไตร เป็นอาคารสถานที่สร้างขึ้นมาเพื่อใช้เป็นที่เก็บรักษาพระไตรปิฎกและคัมภีร์ต่างๆ ที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ลักษณะคล้ายเรือนหอดั้งอยู่โดดๆ มีหลังคาจั่ว ส่วนใหญ่เป็นเรือนไม้ ทางภาคกลางสร้างไว้ในสระน้ำที่มีน้ำหล่ออยู่ตลอดทั้งปีเพื่อกันมดและปลวก กัดกินหนังสือพระไตรปิฎกหรือหนังสืออื่นๆ ที่ทำด้วยกระดาษหรือใบลาน

นอกจากนี้ยังมีการก่อสร้างสถาปัตยกรรมในรูปแบบอื่นๆ อีก เช่น

- ศาลาการเปรียญ เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมต่างๆ ในสมัยโบราณ หรือใช้สำหรับเป็นที่เรียนของพระภิกษุ สามเณร ปัจจุบันใช้เป็นศาลาอเนกประสงค์ เช่นการทำบุญ หรือการรักษาศิลของอุบาสก อุบาสิกา หรืองานต่างๆ ทั้งที่เป็นงานมงคลและอวมงคล

- มณฑป เป็นสถานที่ประดิษฐานรอยพระพุทธรูปบาทจำลอง ของพระพุทธรูปเจ้าสำหรับพุทธศาสนิกชนได้สักการบูชา

- ชุ่มสีมา เป็นเรือนชุ่มขนาดเล็กที่บรรจุใบสีมา ซึ่งเป็นเป็นเครื่องหมายเขตแดนทำสังฆกรรมของพระสงฆ์

- พระเจดีย์ เป็นปูชนียสถานสำหรับบรรจุ หรือประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธรูปเจ้า หรืออัฐิธาตุพระอรหันต์หรือสิ่งแทนพระบรมสารีริกธาตุและอัฐิธาตุ

- พระปรางค์ เป็นปูชนียสถานที่ดัดแปลงมาจากปรางค์ปราสาทของกัมพูชาหรือขอม ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์ เป็นสถาปัตยกรรมที่มีความเป็นมาควบคู่กับเจดีย์ และนิยมก่อสร้างกันมากในภาคกลาง แต่ทางภาคเหนือจะไม่ค่อยปรากฏการก่อสร้าง และเมื่อสร้างจะใช้เป็นศาสนสถานให้เป็นประธานอยู่ตรงศูนย์กลางของวัด และเป็นสถานที่สำหรับบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นที่มาของคำว่า “พระมหาธาตุ” นั่นเอง ลักษณะการก่อสร้างนิยมสร้างด้วยการก่ออิฐ หรือศิลาแลง รูปทรงคล้ายฝักข้าวโพด ตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยมขนาดลดหลั่นกันไป

รูปทรงของพระปรางค์นั้นจะมี ๒ ลักษณะ คือ ถ้าเป็นลักษณะของสถาปัตยกรรมไทย จะเป็นรูปทรงเหมือนกับกลีบมะเฟือง หรือรูปทรง ๘ เหลี่ยม คูชะคูด เบา สมส่วน มีความวิจิตรพิสดาร เช่น พระปรางค์วัดอรุณราชวราราม กรุงเทพมหานคร ส่วนพระปรางค์ที่เป็นสถาปัตยกรรมที่ดัดแปลงมาจากขอมหรือเขมรจะมีรูปทรงที่แข็งแรง คูหนักแน่น ทนทาน เช่น พระปรางค์ ๓ ยอดที่จังหวัดลพบุรี หรือปราสาทหินพิมาย จังหวัดนครราชสีมา เป็นต้น

- ศาลาราย มีลักษณะเป็นศาลาชั้นเดียว ตั้งอยู่เรียงรายบนพื้นบริเวณพื้นพระอุโบสถ เป็นสถานที่สำหรับอุบาสก อุบาสิกาและสาธุชนใช้สำหรับพักผ่อน หรือประกอบศาสนกิจต่างๆ เช่น ศาลารายรอบๆ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

- ศาลาลอย มีลักษณะการก่อสร้างเป็นศาลาชั้นเดียว ยกขึ้นสูง ตั้งอยู่บนกำแพงวัด และเป็นศาลาโถง โปร่ง ประโยชน์ใช้สอยเช่นเดียวกับศาลาราย วัดที่มีศาลาลอยได้แก่วัดราชนาคดาราม วัดมเหยงคณ์ และวัดสุทัศนเทพวราราม

- หอระฆัง เป็นอาคารหอสูง ใช้สำหรับแขวนระฆังสำหรับตีให้สัญญาณเพื่อให้พระสงฆ์ ตามเณรลงมาทำกิจโดยพร้อมเพรียงกัน เช่น ทำวัตรสวดมนต์ หรือทำสังฆกรรมต่างๆ มีทั้งที่สร้างด้วยไม้และปูนคอนกรีตเสริมเหล็กทั้งชั้นเดียวและสองชั้น

๒) ประติมากรรม

ประติมากรรม มาจากคำว่า “ประติมา” ที่เป็นภาษาสันสกฤต ตรงกับคำที่เป็นภาษาบาลีว่า “ปฏิมา” แปลว่า เปรียบ เทียบ จำลอง เทียม หรือแทน ประติมากรรมนั้นเป็นงานศิลปกรรมที่เกิดขึ้นจากงานสร้างสรรค์ด้วยวิธีการต่างๆ คือ การปั้น การหล่อ การกดพิมพ์ การแกะสลัก การดอกและฉลุ การฉลุ และการบุด้วยวัสดุต่างๆ เช่น โลหะ ไม้ ปูน หิน เป็นต้น เพื่อให้เป็นรูปจำลองหรือตัวแทนสิ่งที่ผู้กระทำการมุ่งหมายสื่อให้ผู้อื่นทราบ งานประติมากรรมแบ่งออกเป็น ๔ ประเภท คือ

๒.๑) ประติมากรรมเซาะหรือเว้า เป็นรูปที่เกิดจากการเซาะร่องบนพื้นผิววัสดุที่เป็นระนาบแบน จนเกิดภาพเว้าต่ำกว่าพื้นผิว สามารถมองเห็นได้จากด้านหน้า

๒.๒) ประติมากรรมนูนต่ำ มีลักษณะเป็นรูปที่นูนขึ้นจากพื้นหลังเพียงเล็กน้อย จะเห็นด้านข้างเพียงเล็กน้อย

๒.๓) ประติมากรรมนูนสูง มีลักษณะเป็นรูปนูนสูงขึ้นจากพื้นระนาบผิวมาก แต่ส่วนหลังหรือยังติดอยู่กับพื้นหลัง และสามารถเห็นด้านหน้าได้

๒.๔) ประติมากรรมลอยตัว วัตถุที่สร้างมีลักษณะที่สามารถมองเห็นได้ทุกด้าน คำว่า “ปฏิมากรรม”เป็นงานศิลปะที่เกิดจากการหล่อ การปั้น หรือการแกะสลักรูปจำลองที่เกี่ยวกับ พระพุทธเจ้าเท่านั้น ส่วนคำว่า “ประติมากรรม”จะหมายถึงจิตรศิลป์อย่างอื่น มิใช่พุทธศิลป์^๒

๓) จิตรกรรม

จิตรกรรม แปลว่า การกระทำอย่างวิจิตร หรืองานอันงดงาม เป็นงานแขนงหนึ่งของ ศิลปะสาขาจิตรศิลป์ที่บริสุทธิ์งดงาม เกิดขึ้นจากความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ที่ต้องใช้จินตนาการ ฝีมือทักษะ ความประณีต ความศรัทธาและสมาธิที่แน่วแน่ที่สื่อออกมาเป็นภาพเขียนที่แสดง เรื่องราวทางวรรณกรรมต่าง ๆ ในทางพระพุทธศาสนา

นอกจากนี้งานจิตรกรรมยังให้ประโยชน์และคุณค่าในการศึกษาทางวิชาการต่าง ๆ เพราะช่างศิลป์ในสมัยโบราณจะเขียนจากแรงคลbanksดาลใจ ใช้จินตนาการ และสภาพแวดล้อมของ สังคมในสมัยนั้น ๆ มาประกอบ ทำให้ได้ทราบถึงประวัติศาสตร์ ชีวิตความเป็นอยู่ จารีตประเพณี และวัฒนธรรมต่าง ๆ ของชาติ เรื่องราวในพระพุทธศาสนา วรรณกรรมการแพทย์แผนโบราณ ฯลฯ ดังนั้น จึงกล่าวได้อย่างเต็มภาคภูมิว่า “จิตรกรรมฝาผนังเป็นหลักฐานในอดีตของชาติที่จารึกไว้เป็น ภาพเขียน”^๓ เช่น จิตรกรรมที่สร้างขึ้นเพื่อประดับในที่สูง เช่น ที่พื้นเพดานปราสาท ฝาผนังพระ อุโบสถ วิหารหรือศาสนสถานให้เกิดความวิจิตรงดงาม ก่อให้เกิดความศรัทธาเลื่อมใส และมีจิต น้อมไปในทางบุญกุศล

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า พุทธศิลป์วัตถุมีจุดเริ่มต้นมาจากความศรัทธาเลื่อมใสของบุคคลที่มีต่อพระพุทธเจ้า และต้องการที่จะปฏิบัติตามคำสอนของพระองค์ ต่อจากนั้นจึงพัฒนาความ เลื่อมใสซึ่งเป็นนามธรรมได้แก่การปฏิบัติบูชาให้ปรากฏออกมาในรูปของวัตถุสิ่งของ เช่น อาคาร สถานที่ สถูป เจดีย์ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นที่มาของพุทธศิลป์วัตถุที่ทรงคุณค่า แฝงไว้ด้วยหลักคติ ธรรมหรือพุทธปรัชญาที่ปรากฏในรูปของวัตถุซึ่งเป็นรูปธรรม

^๒ พระมหาวิชาญ เลี้ยวแสง, “พุทธศิลป์กับการท่องเที่ยว : ศึกษาบทบาทของวัดในการอนุรักษ์พุทธ ศิลป์เพื่อการท่องเที่ยว”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๒๓-๒๔.

^๓ ธนิต อยู่โพธิ์, สามหลวงจีนมีชื่อจารึกไปอินเดีย, (พระนคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิwap, ๒๕๑๒), (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นายจำรูญ ชื่นรุ่งโรจน์ ณ เมรุวัดธาตุทอง วันจันทร์ที่ ๒ มิถุนายน ๒๕๑๒)

๒.๑.๑ กำเนิดและพัฒนาศิลปะพุทธศิลป์วัตถุสมัยพุทธกาล

สมัยที่พระพุทธเจ้ายังทรงมีพระชนม์ชีพอยู่นั้น ไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีการก่อสร้างพระพุทธรูปหรือสิ่งที่เป็นสัญลักษณ์แทนพระองค์แต่อย่างใด มีเพียงศิลปกรรมที่เกิดจากอิทธิพลคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่เป็นสถาปัตยกรรม ที่สร้างขึ้นมาเพื่อประโยชน์สำหรับการใช้สอยเท่านั้น^๔

ในบรรดาพุทธศิลป์วัตถุทั้งหมดนั้น วัตถุถือว่าเป็นพุทธศิลป์ที่เกิดขึ้นก่อนพุทธศิลป์วัตถุทั้งหมด โดยที่หลังจากที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว ทรงแสดงพระธรรมเทศนาชื่อว่าธัมมจักกัปปวัตตนสูตรโปรดภิกษุปัญจวัคคีย์ จนพระอัญญาโกณฑัญญะได้รู้แจ้งเห็นจริงตามธรรมที่พระพุทธองค์ทรงสั่งสอน และทูลขออุปสมบทเป็น”ปฐมสาวก”องค์แรกในพระพุทธศาสนา ต่อจากนั้นวันต่อๆ มาพระพุทธเจ้าทรงแสดงปณิณกเทศนาโปรดปัญจวัคคีย์ที่เหลือจนทุกรูปได้บรรลุนิพพานเป็นพระโสดาบัน จากนั้นพระพุทธองค์ทรงพิจารณาเห็นว่าอินทรีย์ของพระภิกษุปัญจวัคคีย์เหล่านั้นแก่กล้าแล้ว จึงทรงแสดงพระธรรมเทศนาชื่ออนัตตลักขณสูตรโปรดพระภิกษุปัญจวัคคีย์ทั้งหมดเหล่านั้น เมื่อทรงแสดงพระธรรมเทศนาจบแล้วท่านเหล่านั้นทั้งหมดจึงได้บรรลุนิพพานเป็นพระอรหันต์

ในพรรษาแรกแห่งการตรัสรู้พระพุทธเจ้าและพระภิกษุปัญจวัคคีย์ทรงจำพรรษาที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ทรงแสดงอนุปพิทกปาโรดพระยสะจนสำเร็จเป็นพระอรหันต์และพระธรรมเทศนานี้เองทำให้บิดา มารดาตลอดจนภรรยาของยสกุลบุตรได้บรรลุนิพพานเป็นพระโสดาบันประกาศตนเป็นอุบาสกและอุบาสิกาคนแรกในพระพุทธศาสนา

ต่อจากนั้นสาวกของพระยสะอีกจำนวน ๕๔ คนเมื่อทราบข่าวการบวชของพระยสะจึงเดินทางมาเฝ้าพระพุทธเจ้าและได้ฟังธรรมจากพระพุทธองค์หลังจากฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าแล้วท่านเหล่านั้นได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์

หลังจากออกพรรษาแล้วพระพุทธองค์ทรงส่งพระสาวกจำนวน ๖๐ รูปเหล่านั้นไปประกาศพระศาสนา และตรัสสั่งภิกษุเหล่านั้นว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้เราก็จักพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวงทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ พวกเธอจงเที่ยวจาริกไป เพื่อ

^๔ พระมหาวิชาญ เลี้ยวเส็ง, “พุทธศิลป์กับการท่องเที่ยว : ศึกษาบทบาทของวัดในการอนุรักษ์พุทธศิลป์เพื่อการท่องเที่ยว”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๑๖.

ประโยชน์และเพื่อความสุขแก่ชนเป็นจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาว เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมมีความงาม ในเบื้องต้นมีความงามในท่ามกลางและมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้ง อรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลายที่มีรูปในคาน้อยมีอยู่ ย่อมเลื่อม เพราะไม่ได้ฟังธรรม จักมีผู้รู้ธรรม ภิกษุทั้งหลายแม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคม เพื่อ แสดงธรรม^๕

หลังจากที่พระพุทธเจ้าและพระสาวกที่พระองค์ทรงส่งไปประกาศพระพุทธศาสนาไป ประกาศพระพุทธศาสนาไม่นาน ได้มีผู้มีความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาและเข้ามาบวช เป็นพระภิกษุจำนวนมาก ต่อมาพระองค์ทรงแสดงธรรมโปรดพระเจ้าพิมพิสารและข้าราชการบริพาร พร้อมทั้งประชาชนชาวมคธจนได้ดวงตาเห็นธรรม ครั้งนั้นพระเจ้าพิมพิสารได้ถวายสวนไผ่ซึ่งเป็น พระราชอุทยานของพระองค์ให้เป็นที่พักพิงของพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวก ด้วยพระดำรัสว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ขอถวายสวนเวฬุวันนั้นแด่พระสงฆ์ มีพระพุทธเจ้า เป็นประมุขพระเจ้าข้า” พระพุทธองค์ทรงรับอารามนั้นแล้วทรงแสดงพระธรรมเทศนาถวายพระ เจ้าพิมพิสารอาทตถาหาริณเริงแล้วทรงตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาต อาราม”^๖

หลังจากที่พระเจ้าพิมพิสารถวายสวนเวฬุวันให้เป็นที่พักพิงของพระพุทธเจ้าและ ภิกษุสงฆ์แล้ว ทรงพิจารณาเห็นว่าพระอารามแห่งนั้นไม่มีสิ่งก่อสร้างใดๆ เป็นพื้นที่ประกอบไปด้วย ป่า ต้นไม้และภูเขา ซอกเขา ถ้ำ ป่าละเมาะและลอมฟาง ซึ่งพระภิกษุสงฆ์ได้อาศัยอยู่ในที่นั้น ต่อมา เศรษฐีชาวเมืองราชคฤห์จึงได้สร้างวิหารให้เป็นที่อยู่ของพระสงฆ์

ในสมัยตอนต้นแห่งการตรัสรู้นั้นยังมีพระภิกษุจำนวนไม่มากนัก และพระผู้มีพระภาค เจ้ายังมิได้ทรงบัญญัติเสนาสนะแก่ภิกษุทั้งหลาย การอยู่ของพระภิกษุทั้งหลายในสมัยนั้นจึงอยู่ตาม ป่า โคนไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชฎ ที่แจ้ง หรือลอมฟาง

วันหนึ่งเศรษฐีชาวเมืองราชคฤห์ได้เดินทางไปสวนเวฬุวันแต่เช้าตรู่ ได้เห็นภิกษุ เหล่านั้นเดินออกมาจากที่อยู่ของตน จึงเกิดความศรัทธาเลื่อมใสและเรียนถามว่าหากตนจะสร้าง วิหารถวายให้เป็นที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์จะได้หรือไม่ พระภิกษุสงฆ์เหล่านั้นจึงแจ้งให้เศรษฐีผู้นั้น ทราบว่าพระพุทธเจ้ายังมิได้ทรงอนุญาตให้ภิกษุอยู่จำพรรษาในวิหาร เศรษฐีชาวเมืองราชคฤห์ผู้นี้จึง

^๕ วิ.ม. (บาลี) ๔/๓๒/๓๑.; วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^๖ วิ.ม. (บาลี) ๔/๖๓/๕๕.; วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๕/๓๑-๓๒.

เดินทางไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าและกราบทูลความประสงค์ของตนให้พระพุทธเจ้าทรงทราบ พระพุทธเจ้าจึงทรงอนุญาตให้ให้พระภิกษุสามารถอยู่จำพรรษาในเสนาสนะได้ ดังพระดำรัสว่า

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตเสนาสนะ ๕ ชนิด คือวิหาร เรือนมุงแถบเดียว เรือนชั้น เรือนโล้น และถ้ำ”^๗

ภายหลังจากที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตเสนาสนะ ๕ ชนิดให้เป็นที่อยู่อาศัยของพระภิกษุแล้ว คฤหบดีชาวเมืองราชคฤห์ผู้นี้ได้สร้างวิหารถวายแด่พระภิกษุสงฆ์อีกเป็นจำนวน ๖๐ หลัง จึงนับได้ว่าวัดแห่งนี้เป็นต้นกำเนิดของพุทธศิลป์ในพระพุทธศาสนา

ภายหลังจากที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุสงฆ์อยู่วัดแล้ว ต่อมาจึงมีบุคคลอื่นๆ ที่มีความศรัทธาเลื่อมใสและเห็นความจำเป็นที่พระภิกษุจะต้องมีวัดเป็นที่อยู่จำพรรษาอีกหลายท่าน เช่น อนาคตปิณฑิกเศรษฐีได้สร้างวัด พระชนวันมหาวีหาร นางวิสาขาได้สร้างวัดบุพพารามในเมืองสาวัตถี เป็นต้น

นอกจากนี้แล้วเมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าทรงพระชนม์อยู่นั้นมีวัดอีกหลายแห่งที่ผู้มีจิตศรัทธาถวาย เช่น วัดชีวกัมพวัน สร้างถวายโดยหมอชีวกโกมารภัจจ์ วัดโฆสิตาราม สร้างถวายโดยโฆสกเศรษฐีชาวเมืองโกสัมพี และวัดนิโครธาราม สร้างถวายโดยพระประยูรญาติชาวสาकยวงศ์ และวัดที่ปรากฏเป็นวัดสุดท้ายคือวัดอัมพปาลีวัน ซึ่งสร้างถวายโดยหญิงโสเภณีชาวเมืองเวสาลีชื่ออัมพปาลี

จากการศึกษาหลักฐานที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา คือพระไตรปิฎกนั้น วัดในสมัยที่พระพุทธเจ้าเริ่มประกาศพระพุทธศาสนานั้นเป็นสถานที่สร้างเพื่อการใช้สอยตามความจำเป็น ซึ่งเป็นอำนวยความสะดวกในการปฏิบัติสมณธรรม ไม่มีความหรูหราหรือวิจิตรพิสดารแต่อย่างใด เป็นสถานที่สร้างด้วยความเรียบง่าย มุ่งประโยชน์ในการใช้สอยเป็นสำคัญเช่น เป็นที่ป้องกันความหนาว ความร้อนจากลม ฝน และแสงแดดตลอดจนสัตว์ร้ายชนิดอื่นๆ ที่จะมาเบียดเบียนทำร้าย การถวายที่อยู่แก่พระสงฆ์จัดเป็นประโยชน์สูงสุด เพื่อเป็นที่หลีกเร้นในที่อันสงัดเพื่อการเพ่งพิจารณาและเพื่อความเห็นแจ้ง พระพุทธองค์ทรงตรัสสรรเสริญว่าเป็นทานอันเลิศ...^๘

จากการศึกษาวิเคราะห์ความเป็นมาของวัดในพระพุทธศาสนานั้นจะเห็นว่ามีการวิวัฒนาการมาเป็นลำดับและต่อเนื่อง โดยเริ่มแรกจากพื้นที่เป็นป่าอันเงียบสงัด ต่อมาจึงมีการเพิ่มเติมก่อสร้างสิ่งที่มีความจำเป็นสำหรับการใช้สอยเพื่อสะดวกในการประพฤติพรหมจรรย์ของ

^๗ วิ.จ. (บาลี) ๗/๒๐/๕๕.

^๘ วิ.จ. (บาลี) ๗/๒๐๒/๕๖.

พระภิกษุ การก่อสร้างวัดจึงความสวยงามวิจิตรพิสดารมากขึ้นตามลำดับและถือว่าการสร้างวัดอันเป็นศาสนสถานเหล่านี้เป็นการบำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุ คือทานมัย ได้แก่บุญอันสำเร็จด้วยการบริจาคทานที่ประกอบด้วยจิตศรัทธาอันเป็นกุศล พรั่งพร้อมด้วยสติปัญญาและฝีมือเชิงช่างของบุคคลดังกล่าวเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาและฝากฝีมือไว้ในแผ่นดินให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาและถือเป็นแบบอย่าง วัดจึงกลายเป็นที่รวมของศิลปวัฒนธรรมของชาติที่ได้รับการทำนุบำรุงและรักษาสืบสานด้านวัฒนธรรมมาเป็นเวลาช้านาน และเป็นบ่อเกิดแห่งความศรัทธาเลื่อมใสของพุทธศาสนิกชนทั่วไปตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบันนี้

ในครั้งที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่นั้นมีหลักฐานที่แสดงว่าพระสถูปหรือเจดีย์เกิดขึ้นแล้ว คือหลังจากที่พระพาหิยะทวารุจิยะได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าขณะที่พระองค์กำลังเสด็จบิณฑบาตอยู่จนได้บรรลุเป็นพระอรหันต์แล้ว พระพาหิยะทวารุจิยะได้ทูลขอการอุปสมบทกับพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงตรัสให้พระพาหิยะทวารุจิยะหาบาตรและจีวรให้ครบเสียก่อนพระองค์จึงจะประทานการอุปสมบท ขณะที่พระพาหิยะทวารุจิยะกำลังหาบาตรและจีวรอยู่นั้นเองท่านถูกวัวบ้าขวิดเป็นเหตุให้ท่านต้องปรินิพพาน ครั้งแรกไม่มีใครทราบท่านเป็นพระอรหันต์ แต่หลังจากที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่หมู่พระภิกษุที่ทูลถามถึงคคภพที่เกิดขึ้นของท่านว่าพระพาหิยะทวารุจิยะเป็นพระอรหันต์ หลังจากที่ทำกรณานิพนธ์ของท่านเรียบร้อยแล้ว พระพุทธเจ้าทรงรับสั่งให้สร้างสถูปหรือเจดีย์เพื่อบรรจุอัฐิของท่านไว้ที่ทางสี่แพร่ง เพื่อให้พุทธบริษัทได้สักการะบูชา^๕

นอกจากนั้น พระสารีบุตรซึ่งเป็นพระอัครสาวกเบื้องขวาและพระโมคคัลลานะพระอัครสาวกเบื้องซ้าย เมื่อรู้ว่าจะต้องนิพพานก็มากราบทูลลาพระพุทธเจ้า ภายหลังการปรินิพพานและฌาปนกิจศพเรียบร้อยแล้ว พระพุทธเจ้าทรงให้นำอัฐิธาตุของพุทธสาวกทั้งสองบรรจุไว้ในเจดีย์ที่ขุมประดู่พระเชตะวันมหาวิหาร^๖

ส่วนพุทธศิลปวัตถุที่เป็นปฏิมากรรม เช่นพระพุทธรูปนั้นที่ปรากฏในครั้งที่พระองค์ทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์ปราบพญศเคียรธีย์ในเมืองสาวัตถีโดยการเนรมิตรูปของพระองค์อยู่ในอิริยาบถต่างๆ เป็นคู่ ๆ แล้ว^๗ หลังจากนั้นทรงใคร่ครวญว่าพระพุทธเจ้าในอดีตทั้งหลายเมื่อทรงกระทำยมกปาฏิหาริย์แล้วจึงทรงเสด็จเข้าจำพรรษา ณ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์เพื่อแสดง

^๕ พุ.ร.(ไทย) ๒๕/๔๓-๕๐/๕๓ - ๖๐. ; พุ.ร.อ. (บาลี) เล่มที่ ๔๔ , หน้า ๑๒๔-๑๖๐.

^๖ พระพิมพ์ธรรม(ขอบ อนุจารี),ราชบัณฑิต, พุทธประวัติศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, ๒๕๓๓, หน้า ๑๖๐ และ ๑๖๓-๑๖๔.

^๗ พุ.ปฎิ.(บาลี) ๓๑/๑๗๓/๑๗๔. , พุ.ป.(ไทย) ๓๑/๒๘๔/๑๐๐.

พระอิทธิธรรมปิฎกโปรดพระพุทธรูปมารดาตลอดเวลา ๓ เดือนโดยไม่มีการหยุดพักเลย ในช่วงเวลาที่เสด็จบิณฑบาตทรงเนรมิตพระพุทธรูปองค์หนึ่งซึ่งเรียกว่าพระพุทธรูปเนรมิต แสดงพระอิทธิธรรมปิฎกแทนพระองค์ เมื่อทรงกระทำกตกิจแล้วจึงเสด็จขึ้นบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์และแสดงพระอิทธิธรรมปิฎกต่อจากที่พระพุทธรูปเนรมิตแสดงค้างไว้^{๑๒}

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพได้พระนิพนธ์ไว้ในเรื่องตำนานพระแก้วมรกตว่า เมื่อพระพุทธรูปเจ้าเสด็จไปแสดงพระอิทธิธรรมปิฎกโปรดพระพุทธรูปมารดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์นั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลมีความคิดถึงพระพุทธรูปเจ้าเป็นอย่างยิ่ง จึงรับสั่งให้ช่างนำไม้แก่นจันทน์มาแกะสลักเป็นพระรูปของพระพุทธรูปองค์ตั้งไว้บนอาสนะที่พระองค์เคยประทับ เมื่อพระพุทธรูปเจ้าเสด็จกลับจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์แล้ว พระแก้วมรกตได้ลุกขึ้นมากะทำการปฏิสังขารต้อนรับพระพุทธรูปเจ้า พระองค์ได้ตรัสสั่งพระแก้วมรกตกลับไปประทับที่เดิมเพื่อให้พระแก้วมรกตนั้นเป็นแบบของการสร้างพระพุทธรูปหลังจากพระองค์ปรินิพพานแล้ว^{๑๓}

หลักฐานสำคัญที่ปรากฏต่อมา คือ ก่อนที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานระหว่างต้นสาละ ณ สาลวันเมืองกุสินารา หมู่เทวดาและมนุษย์ต่างพร้อมใจกันบูชาพระพุทธรูปด้วยเครื่องสักการะต่าง ๆ เพราะคิดว่านับแต่บัดนี้ต่อไปจะไม่ได้เห็นพระพุทธรูปอีกต่อไปแล้ว พระอานนท์ได้กราบทูลถึงความรู้สึกเช่นนี้ของหมู่เทวดาและมนุษย์ให้พระองค์ทรงทราบ พระพุทธรูปเจ้าทรงตรัสว่า สังเวชนียสถาน ๔ แห่ง คือ

- ๑) สถานที่พระตถาคตประสูติ
- ๒) สถานที่ทรงตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ
- ๓) สถานที่ทรงแสดงธรรมจักกัปปวัตตนสูตร
- ๔) สถานที่เสด็จดับขันธปรินิพพาน

เป็นสถานที่ที่พุทธบริษัท ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ควรไปสักการะบูชา^{๑๔}

หลังจากสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสถึงสถานที่อันเป็นสังเวชนียสถานทั้ง ๔ แก่พระอานนท์แล้ว พระเถระได้กราบทูลถามถึงเรื่องพิธีการถวายเพลิงพระบรมศพและจุดมุงหมายของการสร้างสถูป พระพุทธรูปเจ้าตรัสว่า

^{๑๒} ขุ.ธ.อ. (บาลี) เล่มที่ ๔๔, หน้า ๘๒ - ๘๘.

^{๑๓} กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, *ตำนานพระพุทธรูปเจดีย์*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วังวัดนา, ๒๕๑๕), หน้า ๔๒.

^{๑๔} ที.ม.(บาลี) ๑๐ / ๑๓๑ / ๑๑๓ ; ที.ม. (ไทย) ๑๐ / ๒๐๒ / ๑๕๐-๑๕๑.

“พวกเขาใช้ผ้าไหมห่อพระบรมศพพระเจ้าจักรพรรดิเสร็จแล้วจึงห่อผ้าด้วยสำลีบริสุทธิ์ แล้วจึงห่อด้วยผ้าไหมอีกชั้นหนึ่ง ทำโดยวิธีนี้จนห่อพระบรมศพของพระเจ้าจักรพรรดิด้วยผ้าและสำลีได้ ๑,๐๐๐ ชั้น แล้วอัญเชิญพระบรมศพลงในรางเหล็กที่เต็มไปด้วยน้ำมัน ครอบด้วยรางเหล็กอื่นอีก ทำจิตกาธานด้วยไม้หอมล้วน แล้วถวายเพลิงพระบรมศพพระเจ้าจักรพรรดิ สร้างสถูปไว้ที่หนทางสี่แพร่งพวกเขาพึงปฏิบัติพระบรมศพตถาคตเหมือนที่เขาปฏิบัติพระบรมศพพระเจ้าจักรพรรดิ จนเหล่าโคจกขกมัลลย์ของหอมหรือจุนขึ้นอภิวาท หรือทำจิตให้เลื่อมใสในพระสถูปนั้น การกระทำเช่นนั้นจักเป็นประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่ชนเหล่านั้นสิ้นกาลนาน”^{๑๕}

ลำดับต่อมาพระพุทธองค์ได้ตรัสถึงการสร้างพระสถูปถวายแก่บุคคล ๔ จำพวก ว่า
อนันท์ ฐุปารหุคค คือผู้ควรสร้างสถูปถวาย ๔ จำพวก คือ

- ๑) พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นฐุปารหุคค
- ๒) พระปัจเจกพุทธเจ้าเป็นฐุปารหุคค
- ๓) พระสาวกของพระตถาคตเป็นฐุปารหุคค
- ๔) พระเจ้าจักรพรรดิเป็นฐุปารหุคค^{๑๖}

บุคคลดังกล่าวนี้เป็นบุคคลพิเศษ สมควรแก่การสร้างพระสถูปบรรจุอัฐิธาตุไว้สำหรับการสักการะบูชากราบไหว้ของผู้มีจิตศรัทธาเลื่อมใส เพราะเป็นมูลเหตุนำไปเกิดในสุคติภพได้ดังที่ตรัสว่า

ชนเป็นอันมากทำจิตให้เลื่อมใส ด้วยคิดว่า นี่เป็นสถูปของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น... นี่เป็นสถูปของพระปัจเจกสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น... นี่เป็นสถูปของพระสาวกของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น พวกเขาทำจิตให้เลื่อมใสในพระสถูปนั้น หลังจากตายแล้วจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์...^{๑๗}

หลังจากที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานได้ ๗ วัน พวกมัลลกษัตริย์ได้ทำพิธีถวายเพลิงพระบรมศพของพระองค์จนสำเร็จเรียบร้อย ระหว่างที่มีการฉลองพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าอยู่นั้น ข่าวการปรินิพพานและการถวายเพลิงพระบรมศพของพระพุทธเจ้าได้แพร่ไปยังบรรดาเมืองต่าง ๆ อันประกอบด้วย

^{๑๕} ที.ม. (บาลี) ๑๐/๑๓๓/๑๑๕., ที.ม. (ไทย) ๑๐/ ๒๐๕/๑๕๒.

^{๑๖} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๐๖/๑๕๓., ที.ม. (บาลี) ๑๐/๑๓๓/๑๑๕.

^{๑๗} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๐๖/๑๕๓ - ๑๕๔., ที.ม. (บาลี) ๑๐/๑๓๓/๑๑๕.

- ๑) กรุงราชฤกษ์ ซึ่งมีพระเจ้าอชาตศัตรู เวเทหิบุตร เป็นกษัตริย์
- ๒) เมืองเวสาลี มีกษัตริย์ลิจจวิปกรครอง
- ๓) เมืองกบิลพัสดุ์ มีกษัตริย์ศากยวงศ์ปกครองอยู่พร้อมทั้งพระประยูรญาติ
- ๔) เมืองอัลลกะปะยะ มีเจ้าฤดีปกครอง
- ๕) เมืองรามคาม มีกษัตริย์โกลิยะปกครอง
- ๖) เมืองเวฏฐทีปะกะ มีพราหมณ์เวฏฐทีปะกะปกครอง
- ๗) เมืองปาวา มีมัลลกษัตริย์ปกครอง

เมืองเหล่านี้ต่างส่งทูตและกองทัพไปยังเมืองกุสินาราเพื่อขอพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าโดยกล่าวว่าเป็นการเดียวกันว่า พวกตนต้องการพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า เพื่อจะได้สร้างพระสถูปบรรจุและทำการฉลอง

พวกเจ้ามัลละเมืองกุสินาราได้ตรัสตอบทูตเหล่านั้นว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานในเขตบ้านเมืองของตน พวกตนจะไม่แบ่งพระบรมสารีริกธาตุให้แก่ผู้อื่น เมื่อพวกเจ้ามัลละตรัสตอบแก่ทูตเมืองต่าง ๆ เช่นนี้แล้ว ทำให้ทูตต่างเมืองเหล่านั้นเกิดความไม่พอใจ โทณพราหมณ์เห็นเหตุการณ์ซึ่งส่อเค้าว่าจะเกิดความไม่สงบขึ้นจึงกล่าวกับคณะทูตเหล่านั้นว่า

ท่านผู้เจริญทั้งหลาย โปรดฟังคำชี้แจงของข้าพเจ้าหน่อยหนึ่งเถิด
พระพุทธเจ้าของพวกเราทรงถือหลักขันติธรรม ไม่ควรที่จะประหัดประหารกัน
เพราะส่วนแบ่งพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าผู้เป็นอุดมบุคคล
ขอให้ทุกฝ่ายพร้อมใจกันแบ่งพระบรมสารีริกธาตุออกเป็น ๘ ส่วน
พระสถูปจะได้กระจายไปยังทิศต่าง ๆ มีประชาชนจำนวนมากผู้เลื่อมใส
ในพระพุทธเจ้าผู้มีจักขุ^{๑๘}

คณะทูตต่าง ๆ เมื่อได้ฟังคำของโทณพราหมณ์เช่นนี้แล้ว จึงตกลงให้โทณพราหมณ์เป็นผู้แบ่งพระบรมสารีริกธาตุออกเป็น ๘ ส่วนเท่า ๆ กัน และได้ขอทานที่ตมพระบรมสารีริกธาตุนั้น เพื่อจะนำไปบรรจุในพระสถูปสำหรับสักการะบูชาภายหลังเจ้าโมริยะแห่งเมืองปีปผลิวันส่งทูตมาขอแบ่งส่วนพระบรมสารีริกธาตุบ้าง แต่เมื่อมาถึง การแบ่งพระบรมสารีริกธาตุได้เสร็จสิ้นไปแล้ว

^{๑๘} ที.ม. (บาลี) ๑๐/๑๕๘/๑๓๒ ; ที.ม. ๑๐/๒๓๓/๑๗๘.

เจ้ามัลละเมืองกุสินาราจึงมอบพระอังคาร (เถ้าถ่าน) ให้ไป เจ้าโมริยะจึงนำไปบรรจุในสถูปที่ทรงสร้างไว้ สำหรับสักการะบูชาที่เมืองของตน^{๑๕}

ดังนั้น ในสมัยพุทธกาลพุทธศิลป์วัตถุจะปรากฏมีเพียง สถาปัตยกรรมและปฏิมากรรม ส่วนเรื่องจิตรกรรมยังไม่มีหลักฐานที่ปรากฏแน่ชัด

๒.๑.๒ กำเนิดและพัฒนาการพุทธศิลป์วัตถุหลังพุทธกาล

หลังจากที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว พุทธศิลป์วัตถุต่าง ๆ ได้แก่ โบสถ์ วิหาร เจดีย์ สี่มา หอไตร ศาลาการเปรียญและกุฏิเป็นต้นเหล่านี้ มีวิวัฒนาการทางลักษณะศิลปกรรมตามรูปแบบเฉพาะ โดยขึ้นอยู่กับประโยชน์ใช้สอยเป็นพื้นฐาน โดยพุทธศิลป์วัตถุเหล่านี้มีต้นกำเนิดควบคู่มากับพุทธประวัติ

พุทธศิลป์วัตถุต่าง ๆ เริ่มมีวิวัฒนาการมากยิ่งขึ้นตามความสำคัญของแต่ละประเทศ ที่มีพระพุทธศาสนาแพร่ไปถึง แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบเพื่อให้สอดคล้องกับลักษณะของภูมิอากาศ ภูมิประเทศ ขนบธรรมเนียมประเพณี หรือวัฒนธรรมของประเทศนั้นๆ ก็ตามแต่จะยังคงเค้ารูปแบบเดิมจากต้นกำเนิดนั่นเอง^{๑๖} บรรดาพุทธศิลป์วัตถุต่าง ๆ เหล่านี้ เจดีย์เป็นสิ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะมีความเกี่ยวเนื่องกับพระพุทธเจ้าเป็นอย่างมาก สามารถแบ่งได้เป็น ๔ ประเภท คือ

๑) ธาตุเจดีย์ ได้แก่ เจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หลังจากเสด็จดับขันธปรินิพพานและมีการถวายเพลิงพระพุทธรูปแล้ว และกษัตริย์ลิจฉวีได้มอบให้โศภนพราหมณ์ทำหน้าที่แบ่งพระบรมสารีริกธาตุให้แก่กษัตริย์เมืองต่าง ๆ จำนวน ๘ เมืองที่ส่งทูตมาขอ และกษัตริย์เหล่านี้ได้สร้างพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้สักการะบูชาต่อไป

๒) บริโภคเจดีย์ ได้แก่ สังฆนิยสถาน ๔ แห่งที่พระพุทธองค์ประสูติ ตรัสรู้ แสดงปฐมเทศนา และเสด็จดับขันธปรินิพพาน ต่อมาได้เพิ่มสถานที่ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า เช่น สถานที่พระพุทธเจ้าแสดงยมกปาฏิหาริย์ ที่บรรจุพระอังคาร (เถ้า) สถานที่ถวายเพลิงพระพุทธรูปที่บรรจุพระนาคโลหะ ที่ดวงพระบรมสารีริกธาตุ ตลอดจนนับการรับพันธุ์พระศรีมหาโพธิ์ไปปลูก

^{๑๕} ที.ม. (บาลี) ๑๐ / ๑๖๐ / ๑๓๒ ; ที.ม. (ไทย) ๑๐ / ๒๓๘ / ๑๓๘ - ๑๓๙.

^{๑๖} กรมศิลปากร, วิวัฒนาการพุทธสถานไทย, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์ พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด,

ณ ที่ต่าง ๆ ก็จัดเป็นบริโกศเจดีย์ด้วย นอกจากนี้แล้วยังนับบริหารเครื่องใช้ของพระพุทธเจ้า เช่น บาตร จีวร ฆณฑก เสนาสนะ เติง ตั้ง กุฏิ วิหาร เป็นต้น

๓) ธรรมเจดีย์ ได้แก่ การจารึกข้อพระธรรมไว้บูชา แต่เดิมจะเลือกเพียงเฉพาะหัวข้อพระธรรมที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา เช่น คถาแสดงอริยสัจ ๔ มาจารึกไว้บูชาเท่านั้น ต่อมาภายหลังเมื่อมีการจารึกพระธรรมเป็นตัวอักษรแล้ว จึงนับพระไตรปิฎกเข้าเป็นธรรมเจดีย์เช่นเดียวกัน

๔) อุเทสิกเจดีย์ ได้แก่ พุทธเจดีย์อย่างอื่นที่นอกเหนือจากเจดีย์ ๓ อย่างข้างต้น และสิ่ง ที่สร้างอุทิศต่อพระพุทธเจ้าได้แก่พระพุทธรูป รวมถึงปฏิมากรรมต่าง ๆ ที่สร้างด้วยถาวรวัตถุที่มีค่า หรือน้อยก็ตามเช่น สิ่งที่สร้างด้วยเงิน ทอง แก้วมณี ศิลา โลหะ ดิน ปูน หรือไม้^{๒๐}

การสร้างพระสถูปหรือเจดีย์นั้นจากหลักฐานที่ปรากฏ พบว่ามาก่อนที่พระพุทธเจ้าจะปรินิพพาน หรือแม้แต่ศาสนาอื่นก็มีการสร้างขึ้นมา ลักษณะพระสถูปที่สร้างขึ้นมานั้นแต่เดิมจะสร้างเพียงแต่พูนดินขึ้นเป็นโคกบริเวณที่ฝังอัฐิธาตุแล้วลงเขื่อนรอบ ๆ สถูปที่สร้างเพื่อกันดินพัง บนโลกจะปึกแผ่นหรือฉัตรให้เป็นเกียรติยศ หรือเป็นเครื่องหมายให้รู้ว่าเป็นที่ฝังอัฐิธาตุของผู้ใด ถ้าไม่ใช่อัฐิธาตุคนที่สำคัญก็จะทำเพียงแต่พูนดินขึ้นมานั้น^{๒๑}

นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอการศึกษาวิวัฒนาการการสร้างสถูปเจดีย์ในอินเดียและสถูปเจดีย์ในประเทศไทย พร้อมทั้งอุเทสิกเจดีย์ ดังจะได้กล่าวต่อไป

๒.๑.๒.๑ วิวัฒนาการของสถูปเจดีย์ในอินเดีย

วิวัฒนาการของสถูปเจดีย์ จากหนังสือวิวัฒนาการพุทธสถานไทย ได้กล่าวไว้ดังนี้

...สถูปเจดีย์นั้นเดิมมิใช่เป็นสัญลักษณ์ที่สร้างขึ้นตามความเชื่อในทางศาสนา แต่เป็นสถานที่ที่สร้างขึ้นเพื่อให้มหาชนได้สักการบูชา ระลึกถึงผู้ตายเป็นรูปแบบสิ่งก่อสร้างที่สัมพันธ์กับการฝังศพ โดยเฉพาะการฝังอัฐิธาตุ ซึ่งมีมาตั้งแต่ครั้งก่อนพุทธกาล เป็นความเชื่อที่ว่าจะทำให้วิญญาณผู้ตายบริสุทธิ์ พิธีนี้จะจัดทำเฉพาะแก่บุคคลสำคัญเท่านั้น เพราะพราหมณ์เองซึ่งเรียกว่าสันยาสี เมื่อตายก็จะไม่ฝัง แต่จะโยนศพลงแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์คือแม่น้ำคงคา ศพของพวกพราหมณ์หรืออินดูที่ต้องเผานั้น คือ ๑) ตายด้วยโรคฝีดาษ

^{๒๐} พระมหาสมชาย ทีปภาโส (บุญเกลี้ยง), ความเชื่อเรื่องพระบรมสารีริกธาตุในสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ๒๑ เซ็นจูรี จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๔๕ - ๔๖.

^{๒๑} กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานพระพุทธเจดีย์, หน้า ๖.

๒) พวกอารยันรุ่นแรก ๆ ที่อพยพเข้าไปอยู่ในอินเดียแล้วเสียชีวิตก็จะมีกระดูกก่อน แล้วนำอัฐมาฝังเครื่องหมายไว้บนหลุมศพ ด้วยแท่นบูชา และต่อมาได้พัฒนาที่ฝังศพออกเป็น สถูปโดยทำเป็นเนินดิน แล้วใช้อัฐก่อรอบก้นดินทลาย ...^{๒๓}

สถูปมีการพัฒนาจากเนินดินฝังศพหรืออัฐธาตุคนสำคัญของคนอินเดียในสมัยโบราณ มาเป็นสัญลักษณ์พระพุทธรูป โดยการพัฒนาแบบจากเดิมด้วยการเพิ่มฐานที่บัวรององค์สถูปให้สูงขึ้น เพิ่มจำนวนลวดปักเหนือแท่นบูชาหรือธรรมิก้า เพิ่มความสูงซึ่งแต่เดิมเป็นรูปครึ่งวงกลมขึ้น เป็นทรงกระบอก มีการประดับลวดลายที่เป็นสัญลักษณ์แห่งปรัชญาต่าง ๆ ต่อมาเมื่อมีการสร้างพระพุทธรูปเกิดขึ้น จึงมีการสร้างพระพุทธรูปประกอบที่องค์สถูปนั้นด้วย^{๒๔}

คำว่า “ สถูป ” พบครั้งแรกในจารึกของพระเจ้าอโศกมหาราชว่าทรงสร้างสถูปถึง ๘๔,๐๐๐ องค์^{๒๕} คำว่า สถูป ตรงกับคำในภาษาบาลีว่า “อุป” ภาษาสันสกฤตว่า “สตุป” และภาษาอังกฤษว่า Stupa ซึ่งมีรากศัพท์มาจากคำว่า Stup แปลว่า การสะสม รวบรวมเข้าด้วยกัน ห ม า ย ถึง สิ่งที่ก่อสร้างไว้สำหรับบรรจุของควรวบูชา เช่นกระดูกของผู้ที่นับถือ เพื่อเป็นสิ่งเตือนใจก่อให้เกิดความศรัทธาเลื่อมใสในกุศลธรรมอื่น ๆ เช่น พระบรมสารีริกธาตุ อัฐธาตุพระสาวก หรือกระดูกของบุคคลที่นับถือ เช่นพระมหากษัตริย์ เป็นต้น

เมื่อเมืองและประเทศต่างๆได้รับพระบรมสารีริกธาตุไปแล้วต่างนำไปบรรจุไว้สถูปที่สร้างขึ้นตามลักษณะสถาปัตยกรรมชาติของตน แต่เมื่อกล่าวโดยรวมแล้วสถูปจะมี ๓ ลักษณะ คือ

๑) สถูปรูปโดม เป็นสถูปที่เกิดขึ้นในยุคแรก ๆ ของอินเดีย แพร่ไปยังประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาในยุคต่อมาคือ ศรีลังกา พม่า และไทย ต่อมารูปลักษณะของสถูปได้เปลี่ยนไป เช่น สถูปในทิเบตและสถูปที่เรียกว่าประตูล้วนสถูปหรือพระสถูปอัญมณีในประเทศญี่ปุ่น

๒) สถูปฐานระเบียง มีลักษณะคล้ายรูปพีระมิดลดระดับเป็นชั้น ๆ ตั้งอยู่บนแท่น พบทั่วไปในทิเบต เนปาล พม่า และชาวคือสถูปบรมพุทโธ

๓) สถูปทรงหอปราสาท เป็นสถูปที่มีลักษณะลดหลั่นหลายชั้น เรียกกันว่า“พาโกดา (Pagoda)” มีลักษณะสำคัญ ๒ ประการ คือ

^{๒๓} กรมศิลปากร , วรรณการพุทธสถานไทย, หน้า ๕๕.

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕.

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕.

(๑) สร้างด้วยการก่ออิฐถือปูน มีรูปแบบที่แสดงให้เห็นชั้นต่าง ๆ ด้วยชุดลาดบัวแบบเรียบที่สัมพันธ์กัน

(๒) สร้างด้วยไม้ แสดงให้เห็นชั้นต่าง ๆ โดยคั่นด้วยหลังคาที่ทำเป็นปล้อง

รูปแบบสถาปัตยกรรมนี้จะมีสถาปองค์เล็กตั้งอยู่บนยอดสุด ตัวอย่างของสถาปัตยกรรมที่ ๑ ที่ปรากฏอยู่ในเวลานี้คือสถาปัตยกรรมที่พุทธคยา ประเทศอินเดีย และเจดีย์อิฐในประเทศจีน สำหรับสถาปัตยกรรมหลังเคยมีอยู่ประเทศจีน แต่ปัจจุบันสามารถพบได้ทั่วไปในประเทศญี่ปุ่น^{๒๖}

๒.๑.๒.๒ สถาปัตยกรรมเจดีย์ในประเทศไทย

สถาปัตยกรรมเจดีย์ที่ปรากฏในเมืองไทยนั้นหลายลักษณะ หลายสมัย มีลักษณะเช่นเดียวกับสถาปัตยกรรมเจดีย์ครั้งสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ซึ่งได้ส่งพระเถระ ๒ องค์ คือ พระโสณะและพระอุตระมาประกาศพระพุทธศาสนาในแคว้นสุวรรณภูมิ ดังปรากฏหลักฐานอยู่ที่เจดีย์พระประโทน หรือองค์พระปฐมเจดีย์เดิม^{๒๗} แต่เมื่อก้าวตามลักษณะแล้วสามารถแบ่งออกเป็น ๒ ชนิด คือ

๑) ชนิดที่มีองค์ประกอบใหญ่แบบอินเดียโบราณ เรียกว่า กลอง โดม บัลลังก์และฉัตร ได้แก่เจดีย์ที่สามารถพบได้ในจังหวัดสุโขทัย จังหวัดนครศรีธรรมราช และจังหวัดอยุธยา เจดีย์ชนิดนี้ได้รับอิทธิพลจากลังกา

๒) ชนิดที่มีลักษณะเป็นพระปรางค์ ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากวัดเขมร มีเค้าเดิมมาจากปรางค์เล็ก ๆ ของวัดทางภาคเหนือของอินเดีย^{๒๘}

นอกจากนั้น ยังปรากฏว่าในประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนายังได้มีการก่อสร้างอุเทสิกเจดีย์ ซึ่งได้แก่พระพุทธรูปปางต่าง ๆ ดังจะได้กล่าวดังต่อไปนี้ คือ

๒.๑.๒.๓ พระพุทธรูปในแผ่นดิน

^{๒๖} พระมหาสมชาย ธีรภาโส (บุญเกลี้ยง), ความเชื่อเรื่องพระบรมสารีริกธาตุในสังคมไทย, หน้า ๔๕ - ๕๓.

^{๒๗} น. ณ. ปากน้ำ, สถาปัตยกรรมในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครพิมพ์, ๒๕๑๖), หน้า ๑.

^{๒๘} พระมหาสมชาย ธีรภาโส (บุญเกลี้ยง), ความเชื่อเรื่องพระบรมสารีริกธาตุในสังคมไทย , หน้า ๕๓.

พุทธศิลป์ที่ปรากฏในประเทศไทยนั้น มีทั้งที่เป็นสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม พุทธศิลป์เหล่านี้ได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธรูปที่มาจากอินเดียในช่วงสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ที่ได้จัดส่งพระสมณทูตออกเผยแผ่พระพุทธศาสนานอกจากชมพูทวีป โดยเฉพาะปฏิมากรรมนั้น พระพุทธรูปถือว่าเป็นรูปเปรียบหรือรูปเสมือนตัวแทนของพระพุทธเจ้าเป็นหลักฐานสำหรับให้คนรุ่นหลังทราบว่าพระพุทธเจ้าเป็นบุคคลที่มีตัวตนและมีชีวิตอยู่จริง^{๒๕}

พุทธทาสภิกขุได้กล่าวว่า ประเทศอินเดียในยุคพุทธกาลหรือยุคอุปนิษัทนั้นมีวัฒนธรรมทางจิตใจหรือศาสนาที่สูงส่ง ขนาดที่ประณามรูปเคารพ (IDOL) คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามีเนื้อหาสาระอยู่ที่การบังคับตนเองหรือบังคับกิเลส ทรงมุ่งเน้นเรื่องการทำความเพียรเพื่อเป็นที่พึ่งของตนเอง โดยไม่หวังพึ่งพาผู้อื่น แม้ว่าพระพุทธองค์จะทรงปฏิบัติพุทธกิจต่างๆ เพื่อช่วยเหลือเหล่าเวไนยสัตว์ก็ตาม พระองค์มิได้ประสงค์จะให้ผู้ใดผู้หนึ่งนับถือพระองค์ว่า เป็นพระเจ้าผู้ช่วยเหลือสัตว์ให้พ้นจากหีนอนาถชนชาติ ทรงให้ทุกคนมอง “ผู้นำ” ที่ตัวธรรม และมีตนเองเป็นที่พึ่ง แม้แต่ก่อนที่พระองค์จะเสด็จดับขันธปรินิพพานได้ทรงสั่งสอนพุทธบริษัทให้ยึดติดอยู่กับพระองค์เองซึ่งเป็นรูปธรรม

จากหลักฐานที่ปรากฏอยู่ตามหินสลักต่างๆ บริเวณที่ ๓ แห่ง คือกลุ่มสถูปการุฬซึ่งอยู่ก่อนไปทางทิศเหนือของอินเดีย และกลุ่มสาญจีซึ่งอยู่บริเวณภาคกลาง และกลุ่มอมราวดีซึ่งอยู่ทางอินเดียใต้ ในยุคเริ่มแรกจะสร้างพระพุทธรูปในลักษณะที่เป็นสัญลักษณ์ เพราะทุกคนมีความมั่นคงในอุดมคติที่ว่า พระศาสดาหรือพระภิกษุวันนั้นไม่ใช่สิ่งที่อาจแสดงด้วยรูปของมนุษย์ เพราะสิ่งนั้นเป็นเพียงเปลือกนอก และแต่ละคนก็จะแสดงไปตามอารมณ์และความเห็นของตนเองจนมีมากมายหลายรูปแบบ สัญลักษณ์แห่ง “ความว่าง” ที่ปรากฏตามรูปต่างๆ อันเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้าจึงมีเพียงบัลลังก์เปล่าๆ เท่านั้น ความว่างบนบัลลังก์นั้น คือสัญลักษณ์

นอกจากสัญลักษณ์ที่ทำเป็นแท่นหรือบัลลังก์เปล่าแล้ว ยังมีสัญลักษณ์ที่เป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า คือรูปตรีศวนะ ซึ่งมีลักษณะเป็นดอกบัวบานอยู่ในวงกลมคือความว่าง และมีเปลวแสงสว่างออกจากวงกลม ที่หมายถึงความดีเป็นพิเศษ สัญลักษณ์ดังกล่าวนี้เป็นลักษณะของศิลปะ

^{๒๕} สมพร ไชยภูมิธรรม, ปางพระพุทธรูป, (กรุงเทพมหานคร : ดันธรรม สำนักพิมพ์, ๒๕๔๓),

เฉพาะของแบบสามัญและการหุดเท่านั้น ส่วนสัญลักษณ์แบบอมราวดีจะทำรูปพระพุทธรองค์เป็นเสาศูภ มีไฟลูกกรอบ ที่ยอดเสามีเครื่องหมายตรีศุนะ ที่โคนเสามีรอยพระบาทคู่หนึ่ง...^{๓๐}

การสร้างพระพุทธรูปนั้นเกิดจากความเคารพความศรัทธาเลื่อมใสอันเป็นมูลเหตุให้เกิดความรักและความผูกพันต่อพระพุทธเจ้า จะเห็นได้ว่าพระเจ้าปเสนทิโกศลเมื่อเข้าเฝ้าครั้งใดจะแสดงความรักต่อพระพุทธรองค์ด้วยการจุมพิตที่พระบาทของพระพุทธรองค์ทุกครั้งหรือแม้แต่อนาถบิณฑิกเศรษฐีอีกผู้หนึ่งที่มีความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้าเป็นอย่างยิ่ง เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จไปจำพรรษาเพื่อบำเพ็ญพุทธกิจที่อื่นเป็นเวลานานๆ ได้ไปหาพระอนันทเพื่อขอสิ่งที่เป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า พระอนันทได้มอบคันโฑให้เศรษฐีไปปลูกที่ใกล้กับพระเชตวันมหาวิหารเพื่อเป็นสื่อแทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า คันโฑที่พระอนันทมอบให้อนาถบิณฑิกเศรษฐีปลูกนั้นชื่อว่าอนันทโฑ^{๓๑} คนอินเดียโบราณไม่นิยมสร้างรูปพระพุทธรูปในรูปของมนุษย์ แต่จะเป็นสัญลักษณ์แทนสิ่งที่ตนเคารพบูชา เช่น ปางประสูติ จะมีรูปพระนางสิริมหามายาขึ้นเหนี่ยวกิ่งต้นสาละ มีเทวดาและนางฟ้าอยู่ด้านหน้า และมีรูปดอกบัว ๘ ดอก แต่ไม่มีรูปพระกุมาร ปางตรัสรู้จะสร้างเป็นรูปคันโฑมีพระแท่น มีรูปพญามาร และแม่ธรณีบีบมวยผม แต่ไม่มีรูปพระพุทธเจ้า...^{๓๒}

การสร้างรูปที่เคารพนับถือมีเฉพาะแต่ผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาเท่านั้น แม้แต่ผู้ที่นับถือศาสนาพราหมณ์หรือฮินดูก็ไม่นิยมการสร้างรูปเทพเจ้าที่ตนเคารพนับถือ แต่ต่อมาจากการที่ได้มีการติดต่อกับสังคมภายนอกอารยธรรมต่างๆ ทั้งที่ติดต่อค้าขายหรือการทำศึกสงครามจึงกระจายเข้าสู่อินเดีย โดยเฉพาะการขยายอาณาเขตของพระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราช กษัตริย์ของกรีกที่ยกทัพมาเพื่อหมายจะยึดครองอินเดียได้แผ่อำนาจมาตั้งแต่ยุโรปจนถึงอินเดียฝ่ายเหนือ คือเมืองคันธารราฐ เมื่อพระองค์ได้รับชัยชนะก่อนจะยกทัพกลับ ได้ทรงแต่งตั้งคนของพระองค์ไว้ทำหน้าที่ในการรักษาอาณาเขต ชาวกรีก โรมันหรือโยนกเหล่านั้น ได้หันมานับถือพระพุทธศาสนาตามชาวพื้นเมืองที่นับถือพระพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยของพระเจ้าอโศกมหาราชผู้นั้นคือพระเจ้ามนันดอร์ (Manander) หรือที่รู้จักกันในนามพระยามิลินท์ พระองค์มีความเก่งกล้าสามารถทั้งในด้านสงคราม และพระอัจฉริยภาพด้านสติปัญญา ภายหลังพระองค์ทรงมีพระราชศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ได้

^{๓๐} พุทธทาสภิกขุ, ภาพพุทธประวัติจากหินสลักยุคก่อนมีพระพุทธรูปในประเทศไทย พ.ศ.๓๐๐-๕๐๐, (กรุงเทพมหานคร : ชามากราฟิเคิลส์, ๒๕๐๕), หน้า ๑-๑๕.

^{๓๑} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), ตามพระบวชใหม่ไปเรียนธรรม, จากซีดีรอม.

^{๓๒} พระราชธรรมนิเทศ(ระแบบ วิฑูญาโณ), ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, หน้า ๑๖๔.

ทำการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี และต่อมาได้สละราชสมบัติผนวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา^{๓๓}

ดังนั้น การสร้างพระพุทธรูปนั้น เริ่มแรกน่าจะเป็นพระราชดำริของพระเจ้าแผ่นดิน และให้นักปราชญ์ราชบัณฑิตกับพวกนายช่างประมุขปรึกษาหารือกันว่าควรทำอย่างไรเนื่องจากการสร้างพระพุทธรูปนั้นมีเงื่อนไขอยู่ ๒ ประการ คือ

(๑) จะต้องทำให้แปลกกับรูปภาพคนอื่น ๆ ใครเห็นก็รู้ได้ทันทีว่าเป็นรูปของพระพุทธเจ้า

(๒) จะต้องให้มีความงดงามเป็นที่ถูกใจของผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนา

สำหรับการสร้างพระพุทธรูปในประเทศไทย จากการศึกษาพบว่ามิได้มาจากแหล่งต่างๆ เช่นจากชมพูทวีป ได้แก่ที่แคว้นคันธารราฐ จากชนชาติกรีก-โรมันอยู่ในประเทศปาเกีสถานในปัจจุบัน ส่วนทางภาคเหนือของอินเดีย ที่อมราวดี ซึ่งอยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศอินเดีย ฯลฯ เป็นต้น ซึ่งจะได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างถิ่นที่กำเนิดกับรูปแบบของพระพุทธรูปดังต่อไปนี้โดยสังเขป คือ

๑. ลักษณะพระพุทธรูป แบบต่าง ๆ แบ่งออกดังต่อไปนี้

๑) แบบคันธารราฐ (พุทธศตวรรษที่ ๙ - ๑๒) ถิ่นกำเนิดของลักษณะพระพุทธรูปแบบนี้ ได้มาจากชาวกรีกโรมัน ที่แคว้นคันธารราฐ ในประเทศปาเกีสถานในปัจจุบัน

๒) แบบมธูรา (พุทธศตวรรษที่ ๙ - ๑๖) ถิ่นกำเนิดมาจากทางภาคเหนือของอินเดีย เป็นศิลปวัตถุ ก่อสร้างในยุคเดียวกับคันธารราฐ

๓) แบบอมราวดี (พุทธศตวรรษที่ ๙ - ๑๐) ถิ่นกำเนิดที่อมราวดี ซึ่งอยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศอินเดีย เป็นพระพุทธรูปรุ่นแรกที่มีลักษณะแตกต่างจากพุทธศิลป์ ๒ ยุคก่อน โดยผสมผสานศิลปะยุคอมราวดีและคันธารราฐเข้าด้วยกัน

๔) แบบคุปตะ (พุทธศตวรรษที่ ๑๐ - ๑๒) กำเนิดในราชวงศ์คุปตะถือกันว่าเป็นสกุลช่างที่สูงสุดของอินเดีย เป็นพระพุทธรูปที่มีความงามเป็นยอดในขบวนฝีมือช่างอินเดียในสมัยโบราณด้วยกัน

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๑ - ๑๓๓.

๕) แบบปาละ (พุทธศตวรรษที่ ๑๔-๑๘) ถิ่นกำเนิดในแคว้นอ่าวเบงกอล ในสมัยราชวงศ์ปาละอันเป็นศิลปะรุ่นสุดท้ายของพระพุทธศาสนาในอินเดีย มีลักษณะศิลปะของศาสนาพราหมณ์หรือฮินดูผสมผสานอยู่^{๓๔}

ตารางที่ ๒.๑ ตารางเปรียบเทียบ ลักษณะปฏิมากรรม(พระพุทธรูป)ในแต่ละท้องถิ่น^{๓๕}

ลักษณะพระพุทธรูปแบบต่าง ๆ				
แบบคันธารรัฐ	แบบมธुरา	แบบอมราวดี	แบบคุปตะ	แบบปาละ
โดยช่างศิลป์ชาวกรีก-โรมัน ที่แคว้นคันธารรัฐ ในประเทศปากีสถานในปัจจุบัน นี่เป็นพระพุทธรูปที่มีลักษณะใกล้เคียงกับคนทั่วไปมากที่สุดแต่มีความงดงามกว่าลักษณะของคนทั่วไป มีพุทธลักษณะคือ พระเศวตผอมม่น พระเนตร พระกรรม พระนาสิก พระโอษฐ์ ตลอดจนนางพระพักตร์ และรั้วจีวรมีลักษณะจริงอย่างธรรมชาติ บางปางก็มีพระมัสสุด้วย	มีถิ่นกำเนิดทางภาคเหนือของอินเดีย เป็นศิลปะวัตถุก่อสร้างในยุคเดียวกับคันธารรัฐ มีลักษณะเป็นศิลปะของอินเดียโดยตรง ลักษณะต่างกับคันธารรัฐคือพระเศวตผอมม่น ไม่ได้ขมวดมุ่น ประทับอยู่บนสิงห์ มีบัลลังก์ประดับด้วยพระโพธิสัตว์ และ มีเหล่าพุทธบริษัทที่ฐานเป็นพระพุทธรูป	มีถิ่นกำเนิดที่อมราวดี ซึ่งอยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศอินเดียเป็นพระพุทธรูปรุ่นแรกที่มีลักษณะแตกต่างจากพุทธศิลป์ ๒ ยุคก่อน โดยผสมผสานศิลปะยุคอมราวดี และคันธารรัฐเข้าด้วยกัน และทั้งความสิ้นธรรมชาติ จึงเป็นต้นกำเนิดของการสร้างพระพุทธรูปในยุคต่อมา ลักษณะของพระพุทธรูปจะมีพระวรกายล้ำสัน จีวรทำเป็นริ้วรอยข่นเหมือนของจริง	กำเนิดในราชวงศ์คุปตะ ถือกันว่าเป็นสกุลช่างที่สูงสุดของอินเดียเป็นพระพุทธรูปที่มีความงามเป็นยอดในขบวนฝีมือช่างอินเดียในสมัยโบราณด้วยกัน ลักษณะจีวรบางแนบเนื้อ เห็นพุทธลักษณะอันงดงามของพระพุทธรูปซึ่งไม่เหมือนกันแบบของคันธารรัฐหรือมธुरา ที่ฐานมีรูปดอกบัวหรือรูปสิงห์ นิยมสร้างด้วยหินแกะสลักและรูปหล่อสำริด	มีถิ่นกำเนิดในแคว้นอ่าวเบงกอล ในสมัยราชวงศ์ปาละอันเป็นศิลปะรุ่นสุดท้ายของพระพุทธศาสนาในอินเดีย มีลักษณะศิลปะของศาสนาพราหมณ์หรือฮินดูผสมผสานอยู่ พุทธลักษณะที่เด่นชัดของพระพุทธรูปยุคนี้คือ พระพักตร์ของพระพุทธรูปมีลักษณะคม พระขนงและพระโอษฐ์ได้รับการยกขอบคมเป็นสันพระเนตรอยู่ในลักษณะครึ่งหลับจีวรมีลักษณะบางแนบ

^{๓๔} พระมหาวิชาญ เลี้ยวเส็ง, “พุทธศิลป์กับการท่องเที่ยว : ศึกษาบทบาทของวัดในการอนุรักษ์พุทธศิลป์เพื่อการท่องเที่ยว”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๒๕ - ๒๖.

^{๓๕} มานิต วัลลิโกดม, วรรณนาการสร้างพระพุทธรูป, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธนาคารออมสิน, ๒๕๑๕), หน้า ๒ - ๑๒.

	ที่ลักษณะอวฮัน ส้มเต่งทรงอำนาจ			เนื้อมีความอ่อนไหว มี ชุ่มประภามณฑล นิยม ทำฐานเป็นบัวสองชั้น ต่างจากพระพุทธรูปยุค ก่อนๆ
--	-----------------------------------	--	--	---

๒.๑.๓ กำเนิดและพัฒนากการพุทธศิลป์วัตถุสมัยต่าง ๆ ในประเทศไทย

เมื่อพระพุทธศาสนาได้แพร่อกจากประเทศอินเดียไปยังนานานประเทศ รวมทั้งประเทศไทยตั้งแต่การทำสังคายนาครั้งที่ ๓ โดยมีพระเจ้าอโศกมหาราชเป็นองค์อัครศาสนูปถัมภก ครั้นภายหลังเสร็จสิ้นการทำสังคายนาพระองค์ได้ส่งสมณทูตกระจายไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาถึง ๙ สาย คือ ทางทิศเหนือ จากแคว้นคันธาระไปยังประเทศเปอร์เซียและจีน ทางทิศตะวันออกไปยังประเทศลังกา พม่า มอญ และไทย ทางทิศใต้ ไปยังชวา สำหรับประเทศไทยมีหลักฐานที่อ้างอิงได้ คือ ธรรมจักรและกวางหมอบ ที่ขุดพบที่บริเวณปฐมเจดีย์ที่จังหวัดนครปฐม เป็นศิลปกรรมสมัยทวารวดี มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๐-๑๑ ศิลปกรรมดังกล่าวมีลักษณะเช่นเดียวกับศิลปะสมัยเดียวกับของอินเดีย หลังจากนั้นพุทธศิลป์วัตถุได้วิวัฒนาการไปตามอิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่แผ่ไปในยุค หลังๆ เช่นลังกา พุกาม และเขมรเป็นต้น^{๓๖}

กำเนิดและพัฒนากการพุทธศิลป์วัตถุต่าง ๆ เช่น โบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ สถูป เจดีย์ ปราสาทหรือพระปรางค์ในประเทศไทยทั้งในอดีตและปัจจุบันนั้นล้วนมีความเกี่ยวเนื่องกับ ศาสนา ทั้งศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ ซึ่งมีแหล่งกำเนิดมาจากอินเดียแทบทั้งสิ้น ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าอิทธิพลของการสร้างสถาปัตยกรรมในอินเดียมีบทบาทต่อการสร้างสถาปัตยกรรมไทย ดังที่ปรากฏอยู่ทั่วไป นับตั้งแต่พระพุทธศาสนามิเข้ามาสู่ประเทศไทย ซึ่งพระธรรมปิฎก(ประยูร ธมฺมปฺโต) กล่าวไว้ในหนังสือ พระพุทธศาสนาในเอเชีย โดยสรุปได้ดังนี้ คือ

พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ประเทศไทยหลายครั้ง และแต่ละครั้งมีความแตกต่างกัน ทั้งในด้านคำสอนและผลของการเข้ามาเผยแผ่ โดยสามารถแบ่งออกได้เป็น ๔ ยุค คือ

๑. ยุคเถรวาทแบบอโศก
๒. ยุคมหายาน
๓. ยุคเถรวาทแบบพุกาม

^{๓๖} กรมศิลปากร. วิวัฒนาการพุทธสถานไทย, หน้า ๑๔.

๔. ยุคเถรวาทแบบลังกาวงศ์^{๓๗}

๑. ยุคเถรวาทแบบสมัยอโศก

เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานได้ ๒๑๘ ปี พระเจ้าอโศกมหาราช ทรงอุปถัมภ์การสังคายนาครั้งที่ ๓ ณ พระนครปาฏลิบุตร หลังจากเสร็จสิ้นการสังคายนาแล้ว ได้ทรงส่งพระสงฆ์ไปประกาศพระพุทธศาสนาในดินแดนต่าง ๆ รวม ๕ สาย ในจำนวนนั้น พระโสณะและพระอุตตระเป็นสายหนึ่งที่ได้นำพระพุทธศาสนาไปประดิษฐานในอาณาจักรสุวรรณภูมิ ในยุคนี้นอกจากจะใช้สื่อบุคคลซึ่งเป็นสื่อที่สำคัญตลอดมาแล้ว ยังมีสื่อทางศิลปะที่ยิ่งใหญ่ตามมาอีกด้วย เช่น พระปฐมเจดีย์ เป็นต้น อย่างที่นายธรรมทาส พานิชกล่าวไว้ว่า “บรรดาพระบรมธาตุทั่วแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ล้วนสร้างตามคติเดียวกัน คือสร้างเพื่อบรรจุอัฐิธาตุของพระมหากษัตริย์ผู้ทรงธรรมและทรงประดิษฐานนิพพานธรรมลงไว้เป็นปึกแผ่นในนครนั้น ๆ ยอดพระบรมธาตุประดิษฐานบนบัวรอง คือพระนิพพานเป็นธรรมอันเป็นยอดแห่งธรรม พระบรมธาตุที่มียอดบริวารสี่ยอด หมายถึงอริยสัจสี่แต่คนสมัยหลังไม่รู้ว่าพระบรมธาตุเคยเรียกว่าปรารักษ์ขอมไปตามร่องรอยในตำนานและทางโบราณคดีปรากฏในสมัยกรุงพม่านั้น พุทธศาสนาแบบเถรวาทอันบริสุทธิ์รุ่งเรืองไปทั่วตลอดลุ่มแม่น้ำโขง ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาและลุ่มแม่น้ำตาปี

ยุคเถรวาทแบบสมัยอโศกนี้ตรงกับสมัยทวารวดี (ระหว่าง พ.ศ.๓๕๐ - ๑๒๐๐) พุทธศิลป์ในยุคนี้นี้ที่เป็นสถูปหรือเจดีย์ปรากฏในภาคกลาง ภาคตะวันออก และภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศดังได้กล่าวไว้ในตอนต้นแล้ว

๑) พุทธศิลป์ในสมัยทวารวดี แบ่งออกเป็น ๓ ยุค ดังนี้

(๑) ทวารวดีตอนต้น ส่วนใหญ่สร้างด้วยหินขนาดใหญ่ มีลักษณะคล้ายพุทธรูปในสมัยคุปตะของอินเดีย แต่การสร้างยังไม่ประณีตทำให้พระพุทธรูปในยุคนี้นี้ดูค่อนข้างกระด้าง

^{๓๗} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), พระพุทธศาสนาในเอเชีย, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๔๒ - ๑๔๓

(๒) ทวาราวดีตอนกลาง การสร้างมีความประณีตกว่าตอนต้นมาก พระพักตร์มีลักษณะแบนกว้างและสั้น เครื่องขริม พระโอษฐ์กว้างและเบะ พระเนตรโปน มีทั้งที่สร้างด้วยหินแข็งที่ขนาดใหญ่โต แบบลอยองค์และจำหลักนูน กับที่สร้างด้วยสำริดซึ่งมีขนาดเล็กประมาณครึ่งฟุต

(๓) ทวาราวดีตอนปลาย เป็นลักษณะผสมผสานกันระหว่างศิลปะศรีวิชัยและอุททอง พบที่จังหวัดลำพูนและเชียงใหม่

พระพุทธรูปในสมัยนี้ได้สร้างปางต่าง ๆ ดังได้กล่าวไว้แล้วในเรื่องของพุทธศิลป์ในประเทศไทย

๒. ยุคมหายาน

พุทธศักราช ๖๒๐ พระเจ้านิยกะมหาราช ทรงอุปถัมภ์การทำสังคายนาครั้งที่ ๔ ของฝ่ายมหายาน ณ เมืองชัลลธร เมื่อเสร็จสิ้นการทำสังคายนาแล้วทรงส่งสมณทูตออกไปประกาศพระพุทธศาสนาในเอเชียกลาง พระเจ้ามิ่งดีทรงนำพระพุทธศาสนาเข้าไปเผยแผ่ในประเทศจีน และต่อมาได้ส่งทูตสันถวไมตรีไปยังขุนหลวงเม้ากษัตริย์ไทยผู้ครองอาณาจักรอ้ายลาว คณะทูตได้นำพระพุทธศาสนาเข้ามาด้วย ทำให้หัวเมืองทั้งหมดเหล่านั้นหันมานับถือพระพุทธศาสนาเป็นครั้งแรก

ต่อมาพุทธศักราช ๑๓๐๐ กษัตริย์แห่งศรีวิชัยในเกาะสุมาตรา ซึ่งทรงนับถือพระพุทธศาสนามหายานได้เผยแผ่อาณาเขตเข้ามาถึงจังหวัดสุราษฎร์ธานีจึงทำให้พระพุทธศาสนามหายานเผยแผ่เข้ามาทางภาคใต้ของประเทศไทย ในยุคดังกล่าวนี้จึงเกิดสื่อทางศิลปะแบบมหายาน เช่น เจดีย์พระมหาธาตุนครศรีธรรมราชและรูปปั้นพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรเป็นต้น เป็นจำนวนมากภาษาสันสกฤตจึงเข้ามาอิทธิพลในภาษาและวรรณคดีไทยตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา^{๓๘}

พระพุทธศาสนาในยุคนี้ตรงกับยุคศรีวิชัย (ระหว่าง พ.ศ.๑๒๐๐ - ๑๓๐๐) พุทธศิลป์ที่เป็นสัญลักษณ์จะมีรูปทรงสี่เหลี่ยมและมียอดแหลมแบบมณฑป นอกจากจะปรากฏในภาคใต้เป็นส่วนใหญ่แล้ว ยังปรากฏแพร่หลายในอาณาจักรสุโขทัยและลำพูนด้วย เช่นที่เจดีย์วัดเจ็ดแถวและวัดอื่น ในเมืองศรีสัชนาลัย ที่ลำพูนปรากฏที่วัดเชียงยืนข้างวัดพระธาตุหริภุญชัย ส่วนในจังหวัดอุษายานั้นไม่พบสัญลักษณ์เช่นนี้ นอกจากนี้ยังพบเจดีย์ลักษณะพุทธศิลป์ยุคมหายานในบริเวณภาคกลาง เช่นที่วัดสนามชัย อำเภอมะเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี ลักษณะของเจดีย์เป็นแบบฐานสี่เหลี่ยม

^{๓๘} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), พระพุทธศาสนาในเอเชีย, หน้า ๑๔๓ - ๑๔๕.

องค์เจดีย์แปดเหลี่ยม ระฆังกลม บัลลังก์แปดเหลี่ยม ที่สำคัญคือข้างในจะกลวงและก่ออิฐไม่สอปูน การเรียงอิฐจะมีลักษณะแตกต่างจากสมัยอยุธยา

พระพุทธรูปในยุคนี้จะมีพุทธลักษณะแบบเดียวกับพระพุทธรูปสมัยอู่ทองและพระพุทธรูปพะเยา อันเป็นแบบร่วมสมัยกับศิลปะแบบปาละซึ่งในอินเดียจะมีลักษณะเป็นพระพุทธรูปขัดสมาธิเพชร ส่วนพระพุทธรูปยุคศรีวิชัยนี้พระพุทธรูปจะนั่งขัดสมาธิราบ เป็นพระปางมารวิชัย จำหลักด้วยหินเนื้อละเอียด มีฐานสูง ที่ฐานมีรูปจำหลักนูนเป็นลวดลายแบบปาละ หางงเป็นเส้นลวดขด สันมาถูปลายตัดเป็นเส้นใหญ่ พระหัตถ์ขวามีนิ้วกางเหมือนศิลปะปาละ^{๓๕}

พระพุทธรูปในยุคนี้ที่พบมีจำนวนน้อย แต่จะพบรูปพระโพธิสัตว์มากกว่า เนื่องจากพระพุทธรูปศาสนาิกายมหายานจะนับถือพระโพธิสัตว์เป็นสำคัญ จะพบมากบริเวณภาคใต้ เช่น จังหวัดสุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช และสงขลาเป็นต้น ส่วนทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบที่จังหวัดมหาสารคามแต่มีขนาดเล็ก พระพุทธรูปในยุคนี้ที่พบมีจำนวน ๖ ปาง คือ

๑) ปางมารวิชัย มีทั้งนั่งขัดสมาธิราบ และขัดสมาธิเพชร ทำด้วยโลหะ

๒) ปางลีลา ทำด้วยโลหะ

๓) ปางเสด็จลงจากดาวดึงส์ ทำด้วยโลหะ

๔) ปางโปรดสัตว์ ทำด้วยโลหะ

๕) ปางประทานอภัย ทำด้วยโลหะ

๖) ปางนาคปรก ทำด้วยโลหะสำหรับปางสมาธิ ปางมหาปาฏิหาริย์ และปางเทศนาพบแต่ที่ทำเป็นพระพิมพ์^{๓๖}

๓. ยุคเรวัตแบบพุกาม

เมื่อพุทธศักราช ๑๖๐๐ พระเจ้าอนุรุธมหาราชหรืออโนรธามังช่อกษัตริย์พุกามเรืองอำนาจ ทรงปราบรามัญรวบรวมพม่าและมอญเข้าด้วยกัน ต่อมาทรงแผ่อำนาจเข้ามายังอาณาจักรล้านนา ล้านช้างจนกระทั่งจรดลพบุรีและทวารวดี กษัตริย์พระองค์นี้ทรงมีพระราช

^{๓๕} น. ณ ปากน้ำ, ความเป็นมาของสถูปเจดีย์ในสยามประเทศ, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์การพิมพ์พลชัย, ๒๕๒๕,) หน้า ๔๕ - ๕๑.

^{๓๖} หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์, พระพุทธรูปสมัยต่าง ๆ ในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จำลองศิลป์, ๒๕๑๐), หน้า ๓๗.

ศรัทธาเลื่อมใสพระพุทธศาสนาเถรวาทอย่างแรงกล้า ทรงให้การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี ทำให้พระพุทธศาสนาในดินแดนเหล่านี้ได้รับความเจริญรุ่งเรืองอย่างรวดเร็ว^{๔๑}

พุทธศิลป์ในยุคนี้จำแนกได้ ๒ ลักษณะ คือ แบบสลูปทรงระฆัง ซึ่งก่อด้วยอิฐตั้งบนฐานสี่เหลี่ยมเป็นชั้นเชิง ตัวสลูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ หรือพระธาตุของพระอรหันต์ และอีกแบบหนึ่งคือ วิหารมีช่องโค้งบรรจุพระพุทธรูป แปลนเป็นรูปสี่เหลี่ยม บางครั้งต่อชายคาออกมาจากช่องโค้ง ส่วนยอดทำทรงรูประฆังเลียนแบบสลูป สลูปเจดีย์แบบพุกามนี้มีลักษณะคล้ายกับสลูปเจดีย์ของลังกา ซึ่งส่งผลกระทบต่อพุทธศิลป์สมัยล้านนา เช่น เชียงใหม่ ลำพูน ส่วนวัดใหม่ ๆ ในสมัยปัจจุบันก็ได้รับอิทธิพลจากพม่ารุ่นใหม่ เรียกว่าศิลปะมอญพม่าแพร่เข้ามาอย่างไม่ขาดตอน^{๔๒}

๑) พุทธศิลป์ในสมัยหริภุญชัย (ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๓ หรือ ๑๔ - ๑๗)

พระพุทธรูปในสมัยหริภุญชัยนี้ที่พบจะมีขนาดใหญ่ สร้างด้วยปูนปั้น เช่น พระพุทธรูปยืนประจันในซุ้มเจดีย์สี่เหลี่ยมวัดกู่กุด จังหวัดลำพูน และเศียรพระพุทธรูปจากที่ต่าง ๆ ทั้งปูนปั้นและดินเผา พระพักตร์มีลักษณะแบบเดียวกับที่พบที่เมืองลพบุรี ส่วนละเอียดคือพระศกกับขอบไรพระศกเหมือนกับศิลปะแบบอู่ทอง^{๔๓}

๒) พุทธศิลปะสมัยลพบุรี (ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖ - ๑๘)

พุทธศิลป์ในสมัยนี้ที่เป็นสลูปเจดีย์จะมีรูปแบบการก่อสร้างตามแบบเทวสถานโบราณในกัมพูชา ซึ่งได้รับอิทธิพลการวางผังรูปแบบมาจากเทวาลัยและศิขรของศาสนาพราหมณ์ในอินเดียได้ เนื่องจากกษัตริย์ของขอมโบราณส่วนมากนับถือศาสนาพราหมณ์หรือฮินดู แม้เมื่อกษัตริย์บางพระองค์จะหันมานับถือพระพุทธศาสนามหายานก็ตาม การสร้างสลูปเจดีย์หรือพุทธสถานต่าง ๆ ก็จะใช้รูปแบบการก่อสร้างเทวสถานของศาสนาพราหมณ์ เพียงแต่ปรับเปลี่ยนรูปเคารพมาเป็นรูปพระโพธิสัตว์ของมหายาน ส่วนภาพประกอบที่สลักตามหน้าบันและทับหลังจะสลักเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับชาดกในพระพุทธศาสนาแทนรูปเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์

ศิลปะของขอมในสมัยนี้มีอิทธิพลต่อการก่อสร้างสลูปเจดีย์ในประเทศไทยเป็นอย่างมาก การก่อสร้างจะทำด้วยศิลาแลงขนาดใหญ่นำมาเรียงซ้อนกันโดยใช้น้ำหนักของหินเป็นเครื่อง

^{๔๑} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), พระพุทธศาสนาในเอเชีย, (หน้า ๑๔๕ - ๑๔๖).

^{๔๒} น. ณ ปากน้ำ, ความเป็นมาของสลูปเจดีย์ในสยามประเทศ, หน้า ๒๕ - ๓๕

^{๔๓} น. ณ ปากน้ำ, ปกิณกะศิลปะไทยในสายตา น. ณ ปากน้ำ: พระพุทธรูป, (กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, ๒๕๔๓), หน้า ๑๖.

ถ่วงขีดถ้าสร้างด้วยหินจะแกะสลักลวดลายอย่างสวยงาม ถ้าสร้างด้วยศิลาแลงจะฉาบปูนให้เรียบแล้วประดับลวดลายปูนปั้น การเรียงอิฐจะใช้แบบอิงลิชบอนด์ (English bond)^{๔๔}

พระพุทธรูปในสมัยลพบุรีนี้เป็นฝีมือช่างขอม ทำตามคติพุทธศาสนาเถรวาทซึ่งได้รับมาแต่สมัยทวารวดีและมหายานครั้งสมัยศรีวิชัย และขอมนำมาแต่กัมพูชาอีก ลักษณะพระพุทธรูปพระเกตุมาลาเป็นตอมเหมือนสมัยทวารวดี แต่เปลี่ยนรูปร่างไปหลายอย่าง เช่น เป็นก้นหอยบ้างเป็นฝ่ามือรอบบ้าง เป็นมงกุฎเทวรูปบ้าง เป็นดอกบัวมีกลีบรอบ ๆ บ้าง จะมีไรพระศกเสมอ กันแต่จะใหญ่กว่าของสมัยศรีวิชัย เส้นพระศกมีหลายแบบ เช่น เหมือนเส้นผมทั่ว ๆ ไป ขมวดละเอียดหรือหยาบบ้าง ศิราภรณ์ทำอย่างเทริด หรือ กระบังหน้าบ้าง พระพักตร์จะมีลักษณะกว้าง พระโอษฐ์เบะ พระหนูป้าน ถ้าเป็นพระพุทธรูปยืนจะทำแบบห่มคลุม ถ้าเป็นพระพุทธรูปประทับนั่ง ทำทั้งแบบห่มคลุมและห่มดอง ชายสังฆาฏิยาวไปจรดพระนาภี ขอบอันตรวาสก (สบง) ข้างบนเผยอเป็นสัน โดยมากพระกรรมวาย้อยจนจรดพระอังสา ถ้าเป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่จะทำเส้นพระศกเป็นอย่างบัวหลังเบ้า หรืออย่างเส้นผมคนทั่ว ๆ ไปก็มี และบางครั้งจะทำเป็นหนามขนุนก็มี ถ้าเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องจะมีฉลองพระศอ กำไลแขน และประคต

พระพุทธรูปในสมัยลพบุรีที่พบมี ๗ ปาง คือ ปางเสด็จจากดาวดึงส์ ปางประทานอภัย ปางประทานพร ปางโปรดสัตว์ ปางนาคปรกมีทั้งอย่างเดียวและรัตนตรัยมหายาน คือชนิดมีพระพุทธรูปนาคปรก พระอาทิตย์อยู่กลาง พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรอยู่ข้างขวา นางปัญญูปารมิตาอยู่ข้างซ้าย ปางมารวิชัย ปางสมาธิ จัดสมาธิราบ^{๔๕}

๔. ยุคเถรวาทแบบลังกาวงศ์

พระพุทธศาสนาในยุคนี้คือแบบที่นับถือสืบทอดมาเป็นศาสนาประจำชาติไทยจนถึงปัจจุบันนี้แบ่งออกเป็น ๔ สมัย คือ

๑) สมัยสุโขทัย

พุทธศักราช ๑๘๐๐ อาณาจักรพุกามและกัมพูชาเสื่อมอำนาจลงและเป็นเวลาเดียวกันที่คนไทยตั้งตัวเป็นอิสระทางหัวเมืองทางเหนือคืออาณาจักรสุโขทัย ขณะนั้นตรงกับรัชสมัยของพระ

^{๔๔} กรมศิลปากร, *วิวัฒนาการพุทธสถานไทย*, หน้า ๓๕ - ๘๐.

^{๔๕} หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์, *พระพุทธรูปสมัยต่างๆ ในประเทศไทย*, หน้า ๓๘ - ๔๑.

เจ้าปราชญ์พหุมาหาราชแห่งลังกา พระองค์ทรงให้การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี ทำ
พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรือง พระสงฆ์จากประเทศต่าง ๆ รวมทั้งประเทศไทยได้เดินทางไป
ศึกษาธรรมวินัยที่ประเทศลังกาแล้วนำมาเป็นแบบอย่าง นอกจากนี้เมื่อคณะสงฆ์ที่ไปจากประเทศ
ไทยจะกลับได้นิมนต์พระสงฆ์จากลังกามาด้วย โดยมาตั้งสำนักและเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นแห่ง
แรกที่เมืองนครศรีธรรมราช

ต่อมาถึงพุทธศักราช ๑๘๓๐ พ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงเสด็จขึ้นครองราชย์ทรง
อาราธนาพระสงฆ์จากเมืองนครศรีธรรมราชไปเผยแผ่พระพุทธศาสนายังกรุงสุโขทัย มีการ
อัญเชิญพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นในลังกาขึ้นมาจากเมืองนครศรีธรรมราชมาประดิษฐาน ณ เมือง
สุโขทัย ศิลปะแบบลังกาจึงเข้ามาแทนศิลปะแบบมหายาน เช่น เจดีย์พระมหาธาตุ นครศรีธรรมราชซึ่ง
แต่เดิมเป็นแบบมหายานแปลงรูปมาเป็นสถาปัตยกรรมแบบลังกา เป็นต้น

พุทธศักราช ๑๘๕๓ พระเจ้าลิไทซึ่งเป็นพระมหากษัตริย์องค์ที่ ๔ แห่งราชวงศ์สุโขทัย
ทรงอาราธนาพระสังฆราชจากลังกามายังกรุงสุโขทัย ต่อมาพระองค์ได้เสด็จออกผนวชเป็นการ
ชั่วคราว ณ วัดอรุณญิกและได้ทรงพระราชนิพนธ์หนังสือเตภูมิกถาหรือไตรภูมิพระร่วงขึ้นมาเพื่อใช้
เป็นหนังสือสอนศีลธรรมแก่ประชาชนด้วยพระองค์เอง

สำหรับสมัยล้านนาไทย ซึ่งตรงกับสมัยสุโขทัย เจ้าเมืองหลายพระองค์ได้ทรงให้
การอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี มีการสร้างศิลปวัตถุที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา
มากมาย เช่น พระเจ้าเม็งรายได้ทรงสร้างวัดเชียงมั่น พระเจ้ากือนาทรงสร้างพระธาตุเจดีย์ที่วัดบุ
ป
ผ
า
ร
า
ม
หรือวัดสวนดอก และพระธาตุคอกสุเทพ ต่อมาถึงรัชสมัยของพระเจ้าสามฝั่งแกนได้มีการพบ
พระแก้วมรกตในสถาปนาใหญ่เก่าแก่องค์หนึ่งที่ถูกฟ้าผ่าและได้รับความเสียหาย

ต่อมาถึงสมัยของพระเจ้าติโลกราช กษัตริย์พระองค์นี้ทรงมีราชศรัทธาในพระพุทธศาสนา
เป็นอย่างแรงกล้า ทรงส่งพระสงฆ์ไปศึกษาพระพุทธศาสนาที่ประเทศลังกา เมื่อพระสงฆ์เหล่านี้
เดินทางกลับจากลังกาได้นำต้นพระศรีมหาโพธิ์มาด้วย ในรัชสมัยของพระองค์ ทรงโปรดให้มีการ
ทำสังคายนาขึ้น ณ ที่วัดโพธาราม หรือ วัดเจ็ดยอด การทำสังคายนาครั้งนี้เป็นการทำสังคายนาครั้ง
แรกในประเทศไทย และนับเป็นครั้งที่ ๘ ต่อจากลังกา ในช่วงเวลาระยะนี้เป็น ระยะรุ่งเรืองแห่ง
วรรณคดีทางพระพุทธศาสนาของล้านนาไทย เนื่องจากมีพระสงฆ์หลายรูปที่เป็นนักปราชญ์แต่ง
ค
ม
ก
ร

ทางพระพุทธศาสนาเป็นภาษาบาลีหลายปกรณ์ เช่น พระสิริมังคลาจารย์แต่งมั่งคัลลทีปนี เวสสันดรทีปนี จักกวาฬทีปนี สังขยาปทสกุฎฐิกา พระญาณกิตติ แต่งโยชนาวินัย โยชนาอภิธรรมเป็นต้น พระ รัตนปัญญา แต่งวชิรสารัตถสังคหะ และชินกาลมาลีปกรณ์ พระโพธิธัมมิกิ แต่งจามเทวีวงศ์ พระนันทาทจารย์ แต่งสารัตถสังคหะ พระสุวรรณรังสีแต่งปฐมสมโพธิสังเขป นอกจากนี้แล้วปัญญาสาตกก็สันนิษฐานว่าแต่งในยุคนี้เช่นเดียวกัน

๒) สมัยอยุธยา

การนับถือพระพุทธศาสนาในยุคนี้เน้นในด้านการทำบุญกุศล บำรุงพระสงฆ์ สร้างวัด ปูชนียวัตถุและปูชนียสถาน การบำเพ็ญเพียรทางจิตมุ่งเน้นเพื่อให้เกิดความขลังและความศักดิ์สิทธิ์ มีความเชื่อเรื่องเวทย์มนตร์คาถาอาคมและไสยศาสตร์เข้ามาปะปนอยู่มาก พระมหากษัตริย์ให้การอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี พระมหากษัตริย์บางพระองค์มีพระราชศรัทธาอย่างแรงกล้าเสด็จออกผนวชเป็นการชั่วคราว ส่วนประชาชนที่มีฐานะร่ำรวยนิยมสร้างวัดไว้ประจำตระกูล มีวรรณกรรมหลายเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นในยุคนี้

๓) สมัยกรุงธนบุรี

พุทธศักราช ๒๓๐๑ สมเด็จพระเจ้าตากสินเสด็จขึ้นครองราชย์ ณ กรุงธนบุรี ทรงอาราธนาพระภิกษุผู้รู้ธรรม มีศีลาจารวัตรจากเมืองต่าง ๆ เข้ามา ทรงแต่งตั้งเป็นพระราชาคณะ ช่วยรับภาระบำรุงพระพุทธศาสนา ต่อมาปีพุทธศักราช ๒๓๒๒ ได้ัญเชิญพระแก้วมรกตมาจากเมืองเวียงจันทร์ ทรงโปรดเกล้าฯ ให้รวบรวมคัมภีร์พระไตรปิฎกจากหัวเมืองต่าง ๆ มาเลือกคัดเป็นฉบับหลวง แต่ยังไม่มีทันที่งานจะสำเร็จเรียบร้อยบริบูรณ์ก็สิ้นรัชกาลเสียก่อน

ในรัชสมัยของพระองค์แม้จะมีระยะเวลาเพียงสั้นๆ แต่พระองค์ทรงมีพระทัยฝักใฝ่ในพระพุทธศาสนาและการบำเพ็ญกรรมฐานมาก

๔) สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

พุทธศักราช ๒๓๒๕ ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์จะยึดแบบศิลปกรรมเช่นเดียวกับสมัยอยุธยาเป็นหลัก จะให้ความสำคัญกับอุโบสถเป็นอันดับแรก วิหารเป็นอันดับที่สอง และพระสถูปหรือเจดีย์เป็นอันดับที่สาม สำหรับพระสถูปหรือเจดีย์จะแตกต่างจากสมัยอยุธยาคือมีการก่อสร้างที่ประยุกต์และเพิ่มเติมรายละเอียดความวิจิตรพิศดารมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากพระปรางค์วัดอรุณราชวรารามที่

มีรูปทรงแบบลังกา แต่จะเพิ่มการตกแต่งที่องค์ระฆัง ส่วนเจดีย์จะมีการการสร้างโดยเพิ่มย่อมุมมากขึ้นเป็นย่อไม้สิบหก และย่อไม้ยี่สิบ จำนวนบัวกลุ่มที่ปลียอดก็เพิ่มมากขึ้น^{๔๖}

ในระยะเริ่มแรกของการสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานีแห่งใหม่นั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงโปรดให้มีการสถาปนาและบูรณะวัดวาอารามต่าง ๆ ที่มีสภาพชำรุดทรุดโทรมขึ้นมาใหม่ ในด้านประติมากรรมไม่มีการสร้างสรรค์สิ่งใดมากนัก เนื่องจากทรงเห็นว่ายังขาดความพร้อมในด้านต่าง ๆ วัดตามหัวเมืองต่าง ๆ ที่เป็นโบราณสถาน หรือมีโบราณวัตถุที่มีความเก่าแก่ล้ำค่าขาดการดูแลรักษา ถูกทอดทิ้งให้ได้รับความเสียหายจากภัยธรรมชาติและผู้ร้ายใจทมิฬ จึงมีพระบรมราชโองการให้อัญเชิญพระพุทธรูปตามหัวเมืองต่าง ๆ มาไว้ในกรุงเทพ ฯ ซึ่งมีจำนวนถึง ๑,๒๘๔ องค์ ประกอบด้วยยุคต่าง ๆ เช่นยุคเชียงแสน ยุคสุโขทัย ยุคอุทอง และยุคกรุงศรีอยุธยา โดยนำมาจากเมืองศรีสัตนาตย์ สุโขทัย พิษณุโลก กั า แ พ ง เ พ ช ร ล พ บู รี แ ล ะ อ ยู ธ ย า พระพุทธรูปบางองค์ชำรุดเสียหาย ทรงโปรดให้ช่างซ่อมแซมให้มีสภาพดีดังเก่า แล้วโปรดให้นำไปประดิษฐานตามวัดต่าง ๆ

ในสมัยรัชกาลที่ ๑ ยังมีการสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องต้นอย่างจักรพรรดิราชจำนวน ๒ องค์ หล่อด้วยสำริด เป็นพระพุทธรูปปางห้ามญาติหรือปางทรมานท้าวชมพูพาน สำหรับพระปฏิมาประธานที่สร้างด้วยปูนปั้นในสมัยนี้ได้แก่พระประธานในพระอุโบสถวัดมหาธาตุ (วัดสลัก) ซึ่งเป็นวัดที่สมเด็จพระราชวังบรมมหาสุรสิงหนาททรงปฏิสังขรณ์ จัดเป็นพระพุทธรูปองค์แรกของกรุงรัตนโกสินทร์^{๔๗}

ในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์นี้ พระองค์ทรงมีพระอัจฉริยภาพหลายด้าน ทั้งด้านกวี และด้านศิลปะ มีผลงานมากมายที่เหลือปรากฏอยู่ในเวลานี้ ทรงปั้นหุ่นพระพักตร์พระปฏิมาประธานในพระอุโบสถวัดอรุณราชวราราม และวัดราชสิทธิาราม

ต่อมาถึงสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ พระพุทธศาสนา มีความเจริญรุ่งเรืองมาก เนื่องจากบ้านเมืองมีความสงบสุข ไม่มีภัยจากสงครามจากต่างประเทศ

^{๔๖} กรมศิลปากร. *วิวัฒนาการพุทธสถานไทย*, หน้า ๘๕.

^{๔๗} ผศ.สงวน รอดบุญ. *พุทธศิลป์รัตนโกสินทร์*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๖), หน้า ๕๕ - ๕๖.

นอกจากนี้ ยังมีการค้าขายติดต่อกับต่างประเทศทำให้ได้รับอารยธรรมทางด้านการก่อสร้างเพิ่มเติมจากต่างชาติ พุทธศิลป์ต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนาจึงมีรูปแบบหลากหลายเพิ่มขึ้นในยุคนี้ แต่อย่างไรก็ตามศาสนวัตถุที่สร้างโดยเฉพาะเจดีย์ยังนิยมทำตามแบบอยุธยาตอนปลาย พระปรางค์และเจดีย์ยังคงสร้างแบบย่อมุมเป็นพื้น จนกระทั่งในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงมีความนิยมการสร้างเจดีย์ทรงกลมซึ่งเป็นเห็นแบบอย่างมาจากทางหัวเมืองฝ่ายเหนือ เจดีย์ลักษณะนี้ได้เป็นแบบอย่างของการสร้างในเวลาต่อมาด้วย

ในช่วงระหว่างรัชกาลที่ ๔ และ ๕ นี้ประเทศไทยได้รับอิทธิพลจากต่างประเทศต่างๆ ทั้งยุโรปและอเมริกา การสร้างพระพุทธรูปในสมัยนี้จึงมีลักษณะใกล้เคียงกับมนุษย์ทั่วไปเช่น ปั้นจิ๋วเป็นริ้ว บนพระเศียรไม่มีค่อมพระเมาลี พระพุทธรูปที่สร้างในสมัยนี้ เช่น พระสัมพุทธพรรณี และพระนิรันตราย เป็นต้น ต่อมาถึงสมัยรัชกาลที่ ๖ จนถึงรัชกาลปัจจุบัน ปฏิมากรรมการสร้างพระพุทธรูปจึงเน้นเหมือนคนจริงมากขึ้น^{๔๔}

การสร้างพุทธเจดีย์ได้เริ่มหายไปพร้อมกับการสร้างวัดในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากมีพระราชดำริว่าวัดต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นแต่รัชกาลก่อน ๆ มีจำนวนมาก จนยากแก่การดูแลรักษาโดยทั่วถึง จึงไม่โปรดให้สร้างเพิ่มเติมขึ้นอีก และประเพณีการสร้างวัดประจำรัชกาลก็ได้เลิกกันไปในรัชกาลนี้ด้วยเช่นกัน

ปัจจุบันนี้คติในการสร้างสถูปเจดีย์เพื่อเป็นประธานหลักของวัดได้เริ่มเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งแม้ว่าจะยังคงมีการสร้างอยู่บ้างแต่ก็ได้ถูกลดหน้าที่และความสำคัญลง โดยที่โบสถ์ได้เข้ามามีบทบาทในฐานะที่เป็นตัวแทนของวัดเพิ่มมากขึ้น สถูปเจดีย์ส่วนใหญ่ที่สร้างมักอยู่ในรูปของเจดีย์รายประดับตามศาสนสถาน รวมทั้งเป็นที่ใช้สำหรับบรรจุอัฐิของพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนทั่วไป เช่นเดียวกับคติในการสร้างสถูปเจดีย์อันมีมาแต่ก่อนพุทธกาลนั่นเอง^{๔๕}

สำหรับการสร้างพระพุทธรูปในประเทศไทยในปัจจุบันไม่มีหลักเกณฑ์ที่แน่นอนตายตัว ขึ้นอยู่กับความพอใจหรือตามคติความเชื่อและโอกาสต่างๆ ของผู้สร้าง โดยเริ่มจากความศรัทธาต่อพระพุทธเจ้าซึ่งเรียกว่าพุทธานุสติ และปฏิบัติตามหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์

^{๔๔} พระมหาวิชาญ เลี้ยวเส็ง, “พุทธศิลป์กับการท่องเที่ยว : ศึกษาบทบาทของวัดในการอนุรักษ์พุทธศิลป์เพื่อการท่องเที่ยว”, หน้า ๓๐ - ๓๑.

^{๔๕} กรมศิลปากร, *วิวัฒนาการพุทธสถานไทย*, หน้า ๑๒๓ - ๑๒๔.

จากนั้นจึงพัฒนาความเชื่อซึ่งเป็นนามธรรมออกมาเป็นรูปธรรมได้แก่ สถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรศิลป์ต่างๆ ที่แฝงไว้ด้วยคติธรรม และปรีชาธรรมมากมายให้คนคิดค้นและศึกษาตีความ

ตารางที่ ๒.๒ การจำแนกยุคพุทธศิลป์ในประเทศไทยของนักวิชาการแขนงต่างๆ

พุทธศิลป์ในสมัยต่างๆ ศิลปะแบบ	นักวิชาการกรมศิลปากร	นักโบราณคดี นายมานิต วัลลิโกดม	พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)
๑. ทวาราวดี	/	/	/
๒. หริภุญไชย	/	-	/
๓. ศรีวิชัย	/	/	/
๔. ลพบุรี	/	/	/
๕. สุโขทัย	/	/	/
๖. เชียงแสนและล้านนา	/	/	-
๗. สุพรรณภูมิและ อโยธยา	/	/	-
๘. อโยธยา	/	/	/
๙. รัตนบุรี	/	-	/

๑๐.รัตนโกสินทร์	/	/	/
พุทธศิลป์รวม	๑๐	๘	๘

ที่มา : พุทธศาสนาในเอเชีย ; วิชาการพุทธสถานไทย ; วิชาการการสร้างพระพุทธรูป.

จากตาราง การจำแนกพุทธศิลป์ของนักวิชาการ จะพบว่า นักวิชาการกรมศิลปากรจะจำแนกพุทธศิลป์ออกเป็นแบบต่างๆ ได้ ๑๐ แบบ ขณะที่นักโบราณคดี เช่น นายมานิต วัลลิโกดม ไม่ได้กล่าวถึงศิลปะแบบหริภุญไชย และแบบธนบุรีอย่างเด่นชัด ซึ่งพระธรรมปิฎก(ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ก็ได้กล่าวถึง พุทธศิลป์แบบเชียงแสน ล้านนา และสุพรรณภูมิ อโยธยาไว้อย่างชัดเจนเช่นกัน

ผู้ศึกษาจึงคิดว่า ความโดดเด่นของพุทธศิลป์ในแต่ละแบบที่เกิดขึ้นในระยะเวลาเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน อาจเป็นมูลเหตุที่ทำให้นักวิชาการนำมาผนวกไว้กับพุทธศิลป์แบบที่โดดเด่นที่สุด เช่น พุทธศิลป์แบบหริภุญไชย ถูกผนวกรวมในพุทธศิลป์แบบทวารวดี พุทธศิลป์แบบเชียงแสน-ล้านนา อาจจะผนวกรวมไว้กับศิลปะแบบสุโขทัย ส่วนพุทธศิลป์แบบสุพรรณภูมิและอโยธยาหรืออุททอง ก็อาจจะนำมารวมไว้กับศิลปะแบบอยุธยา

๒.๒ ความเป็นมาของวัดไผ่โรงวัว

วัดไผ่โรงวัวตั้งอยู่ในท้องที่หมู่ที่ ๑๑ ตำบลบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี ตั้งอยู่ห่างจากตัวอำเภอสองพี่น้องประมาณ ๑๘ กิโลเมตร มีทางหลวงหมายเลข ๓๔๒๒ (ลาดบัวหลวง – สองพี่น้อง) โดยที่ถนนสายนี้แยกจากทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๓๔๐ (ตลิ่งชัน – สุพรรณบุรี) ตัดผ่านหน้าวัดเข้าสู่ตัวอำเภอสองพี่น้อง มีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่ม มีคลองพระยาบันลือ ซึ่งขุดเชื่อมต่อระหว่างแม่น้ำท่าจีนกับแม่น้ำเจ้าพระยาผ่านหน้าวัด ก่อนสร้างวัดไผ่โรงวัว คลองนี้ยังไม่มี เป็นแต่ร่องน้ำที่เรียกกันว่า เหมืองสำหรับทำนาบัว แต่เดิมคลองนี้ชื่อคลองยายบัว ซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นชื่อของเจ้าของที่ดินบริเวณปากคลองที่ยกที่ดินให้สำหรับการขุดคลอง ต่อมามีการพัฒนาขุดคลองตลอดทั้งสาย จึงได้เปลี่ยนชื่อจากเดิมมาเป็นชื่อ “คลองพระยาบันลือ”^{๕๐}

^{๕๐} พระมหาสุเทพ ผิวเผือก, “ผลกระทบด้านสังคมและวัฒนธรรมของการท่องเที่ยวที่มีต่อวัดและชุมชนศึกษาเฉพาะกรณีวัดไผ่โรงวัว ตำบลบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี”, หน้า ๕๕.

เมื่อระยะเริ่มแรกดินแดนบริเวณแถบนี้มีสภาพเป็นป่าดง มีสัตว์ป่าต่างๆ เช่น เสือ ช้าง หมูป่าเป็นต้นมากมายอาศัยอยู่ ต่อมาเริ่มมีผู้คนจากต่างถิ่นเข้ามาอาศัยจับจองที่ดินแห่งนี้เป็นที่ ทำมาหากิน แต่การสร้างบ้านเรือนยังเป็นลักษณะกระจัดกระจายตามบริเวณที่ดินของตนเองเป็น ระยะๆ ห่างกันประมาณ ๒ – ๓ กิโลเมตร บางครั้งถึง ๔ – ๕ กิโลเมตร บริเวณห่างจากวัดไผ่โรงวัว ประมาณ ๑ กิโลเมตรนั้นมีกอไผ่กลุ่มหนึ่ง ชาวนาใช้ต้นไผ่นี้ปลูกเป็นโรงเฝ้าวัวชั่วคราว ที่แห่งนี้จึง เรียกกันว่า “ไผ่โรงวัว”^{๕๑}

ต่อมาปี พ.ศ.๒๔๖๕ มีพระภิกษุรูปหนึ่งชื่อ “พระรุ่ง” เดินทางผ่านมาบริเวณแถบนี้ เนื่องจากต้องการสมาธิเขียนนิตยสารซึ่งเคยเป็นเพื่อนกันมาก่อนตั้งแต่ครั้งยังไม่ได้อุปสมบทและ นิตยสารได้มาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่แห่งนี้ เมื่อพระรุ่งเห็นบริเวณดังกล่าวเป็นสถานที่ที่ร่มรื่นเหมาะสมกับ สมณวิสัยจึงปักกลดอยู่ในที่ดินซึ่งเป็นพื้นที่อยู่ในความครอบครองของนายชู เมื่อนายชูเห็นว่ามี พระมาปักกลดอยู่ในที่ดินของตนเองก็มีความดีใจเป็นอย่างมาก มีความต้องการที่จะมีวัดไว้เป็นที่ ทำบุญกุศลใกล้ๆ บ้านของตนจึงได้ถวายที่ดินบริเวณดังกล่าวประมาณ ๒๐ ไร่กับพระรุ่งเพื่อสร้าง เป็นสำนักสงฆ์

นายชูจึงนำเรื่องดังกล่าวนี้บอกกับเพื่อนบ้านคนอื่นๆ ทราบ ทุกคนจึงได้ร่วมแรงร่วมใจ กันสร้างสำนักสงฆ์ขึ้น ณ ที่แห่งนี้ เนื่องจากพื้นที่บริเวณนี้ไม่ห่างจากบริเวณดงไผ่โรงวัวมากนัก สำนักสงฆ์แห่งนี้จึงเรียกกันว่า “วัดไผ่โรงวัว” ตามไปด้วย

เมื่อสร้างเสร็จแล้วจึงนิมนต์พระรุ่งให้จำพรรษา ณ วัดไผ่โรงวัวแห่งนี้ จากการที่พระรุ่ง ได้มาจำพรรษา ณ วัดไผ่โรงวัวแห่งนี้เป็นรูปแรกจึงเปรียบเหมือนท่านเป็นเจ้าอาวาสรูปแรกของ วัดไผ่โรงวัว^{๕๒}

พระรุ่งจำพรรษาอยู่ที่วัดไผ่โรงวัวได้เพียงพรรษาเดียวก็บอกลงชาวบ้านเดินทางต่อไป จึงทำให้สำนักสงฆ์แห่งนี้ไม่พระอยู่จำพรรษา และกลายเป็นสำนักสงฆ์ร้าง ทำให้ชาวบ้านแห่งนี้ ไม่สามารถประกอบพิธีกรรมทางศาสนาได้เนื่องจากไม่มีพระภิกษุ และบริเวณแห่งนี้อยู่ห่างไกลจาก วัดที่พระรุ่งจำพรรษาอยู่เช่นวัดบางสาม เป็นต้น การเดินทางในสมัยนั้นจะต้องอาศัยการพาเร่ไปตาม ลำคลอง ซึ่งเป็นระยะที่ไกลมาก ดังนั้น ชาวบ้านวัดไผ่โรงวัว โดยการนำของนายสุข สุวรรณศรี

^{๕๑} อนิโฆภิกขุ, ๑๐๐ ปี หลวงพ่อหอม, หน้า ๒๒.

^{๕๒} พระมหาสุเทพ ผิวเผือก, “ผลกระทบด้านสังคมและวัฒนธรรมของการท่องเที่ยวที่มีต่อวัดและ ชุมชน ศึกษาเฉพาะกรณีวัดไผ่โรงวัว ตำบลบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี”, วิทยานิพนธ์พัฒนา ชุมชน, หน้า ๕๒.

นายสุดา รัชชวงษ์ นายบุตร นายพุดและนายสอน บุคคลทั้งหมดปัจจุบันได้เสียชีวิตไปหมดแล้ว ได้พร้อมใจกันเดินทางไปนิมนต์พระภิกษุจากวัดบางสาม ๒ รูป มาอยู่จำพรรษาที่สำนักสงฆ์ วัดไผ่โรงวัวแห่งนี้^{๕๓}

พระภิกษุ ๒ รูป ที่เดินทางมาจำพรรษาอยู่ที่วัดบางสามมาอยู่จำพรรษาที่สำนักสงฆ์ วัดไผ่โรงวัวตามคำนิมนต์ของชาวบ้านแห่งนี้คือ พระขาวกันพระขอม และพระขอมรูปนั้นคือ “พระครูอุภัยภาดาร” หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า หลวงพ่อขอมนั่นเอง

สำนักสงฆ์วัดไผ่โรงวัวในระยะแรกเริ่มได้รับการพัฒนาทางด้านการก่อสร้างน้อยมาก เนื่องจากประชากรยังมีจำนวนน้อย ประกอบกับฐานะทางเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตของ ประชากรยังไม่ค่อยดีนัก ทำให้ไม่สามารถที่จะพัฒนาวัดตามคำบันทึกของหลวงพ่อก่อนที่ว่า

..มัคค่นายกที่วัดไผ่โรงวัวนิมนต์เรามาจากวัดบางสาม เรามาอยู่วัดได้ปีเศษ ได้ขุดสระน้ำ ขนาดใหญ่สระหนึ่ง เป็นเนื้อที่ ๑ ไร่เศษ ที่วัดยังไม่ได้สร้างอะไรเลย เป็นสำนักสงฆ์ มีกุฏิ โคลงเคลงอยู่ ๒-๓ หลัง มีศาลาทำบุญอยู่กับดินเป็นมุงจาก มีหอสวดมนต์เล็กๆอยู่ ๑ หลัง เวลาน้ำแห้งต้องไปตักน้ำที่แม่น้ำท่าจีน เป็นระยะประมาณกิโลเมตรเศษ จากสภาพ ภูมิประเทศที่เป็นท้องทุ่ง น้ำท่วมทุกปี ในปีหนึ่งประมาณ ๑ เมตร ๕๐ เซนติเมตร วัดตั้งอยู่ กลางทุ่งนาอันเปล่าเปลี่ยว บ้านก็อยู่ห่างๆ โนนหลัง นี่หลัง บินขบาคกว่าจะได้ข้าวก็แะ หลายแห่ง กว่าจะถึงวัดก็ตะวันโแดง^{๕๔}

ตารางที่ ๓.๑ ลำดับเจ้าอาวาสวัดไผ่โรงวัวตั้งแต่รูปแรกจนถึงปัจจุบัน ^{๕๕}

ที่	นามเจ้าอาวาส	พ.ศ.....	ประวัติเจ้าอาวาส
-----	--------------	----------	------------------

^{๕๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๒.

^{๕๔} อนิโฆภิกขุ, ๑๐๐ ปี หลวงพ่อขอม, หน้า ๗-๒๒.

^{๕๕} พระมหาสุเทพ ผิวเผือก, “ผลกระทบด้านสังคมและวัฒนธรรมของการท่องเที่ยวที่มีต่อวัดและชุมชนศึกษาเฉพาะกรณีวัดไผ่โรงวัว ตำบลบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี”, วิทยานิพนธ์พัฒนาชุมชน, หน้า ๕๓.

๑	พระรู่่ง	๒๔๖๕ - ๒๔๗๑	เป็นพระธุดงค์มาอยู่ ไม่ปรากฏประวัติ
๒	พระขาว	๒๔๗๒ - ๒๔๗๗	นิมนต์มาจากวัดบางสาม / ลาสิกขา
๓.	พระรอด	๒๔๗๗ - ๒๔๗๘	ไม่ปรากฏประวัติ
๔.	พระเงิน	๒๔๗๘ - ๒๔๗๙	มาจากวัดบางสามพร้อมพระขาว
๕	พระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อชม อนิโธ)	๒๔๗๙ - ๒๕๓๒	มาจากวัดบางสามพร้อมพระขาว / ไปจำพรรษาอยู่วัดพระศรีมหาธาตุ และเรียนพระปริยัติธรรมอยู่ที่วัดประตูลำ ๖ ปี ต่อมาชาวบ้านนิมนต์กลับมาวัดไผ่โรงวัว
๖.	พระครูสุวรรณชินวัฒน์ (โกร่ง ชินวิโส)	๒๕๓๒ - ปัจจุบัน	อุปสมบท / จำพรรษาอยู่วัดไผ่โรงวัว (เป็นหลานของหลวงพ่อชม)

เมื่อหลวงพ่อชมอุปสมบทได้ ๕ พรรษา และมาอยู่สำนักสงฆ์วัดไผ่โรงวัวได้ประมาณ ๑ ปี ต่อจากนั้นท่านได้ไปจำพรรษาที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุเพื่อศึกษาพระปริยัติธรรมที่วัดประตูลำซึ่งตั้งอยู่ในตัวจังหวัดสุพรรณบุรี เมื่อสอบได้นักธรรมชั้นเอกแล้วจึงเดินทางกลับมาอยู่จำพรรษาที่สำนักสงฆ์วัดไผ่โรงวัวอีกครั้งหนึ่งในปี พ.ศ.๒๔๗๙ สภาพสำนักสงฆ์วัดไผ่โรงวัวในระยะเวลาที่ท่านไปจำพรรษาที่อื่นนั้น อยู่ในสภาพที่ชำรุดทรุดโทรมเป็นอย่างมาก ไม่ได้รับการซ่อมแซมปฏิสังขรณ์แต่อย่างใดเลย ศาลาทำบุญแต่เดิมเป็นไม้มุงจากเหลือกระดานปูพื้นไม่กี่แผ่น ปีต่อมาคือ พ.ศ.๒๔๘๐ ท่านได้ทำการก่อสร้างศาลาการเปรียญ ๑ หลังเพื่อประกอบศาสนพิธีต่างๆ ต่อจากนั้นได้เริ่มลงมือทำการก่อสร้างกุฏิ วิหาร และอุโบสถ และทำเรื่องขอพระราชทานวิสุงคามสีมา จนกระทั่งได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๔๘๕ และทำการฝังลูกนิมิตเมื่อ พ.ศ.๒๔๘๔ และมีชื่อเรียกอย่างเป็นทางการว่า “วัดโพธาราม” แต่เพราะชาวบ้านคุ้นเคยกับชื่อเดิมมากกว่า จึงทำเรื่องขอเปลี่ยนไปใช้ชื่อเดิมคือ “วัดไผ่โรงวัว” เมื่อปี พ.ศ.๒๕๓๑^{๕๖}

^{๕๖} พระมหาสุเทพ ผิวเผือก, ผลกระทบด้านสังคมและวัฒนธรรมของการท่องเที่ยวที่มีต่อวัดและชุมชนศึกษาเฉพาะกรณีวัดไผ่โรงวัว ตำบลบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี, วิทยานิพนธ์พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต, หน้า ๕๔.

ความศรัทธาในสร้างพระพุทธรูปของหลวงพ่อบุญนั้นเกิดจากคติความเชื่อเรื่องบาปบุญคุณโทษ หรือนรก สวรรค์ตามแนวความเชื่อของชาวพุทธทั่วไปที่ว่า

...ที่เราสร้างพระพุทธรูปขึ้นมา ก็สร้างด้วยความศรัทธา สร้างเพื่อเอาบุญ ไม่ได้สร้างเพื่อเป็นเครื่องรางของขลังอะไร และไม่ได้สร้างเพื่ออยู่ยงคงกระพันอะไร สร้างเพื่อเอาบุญทั้งนั้น เพราะเราได้ยินพระท่านเทศน์ว่า อานิสงส์การสร้างพระพุทธรูปไม่ว่าจะองค์เล็กหรือองค์ใหญ่เท่าใดก็ตาม จะมีบุญมาก อานิสงส์มาก จะได้เป็นพรหมเป็นอินทร์ ถ้าเป็นมนุษย์จะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ถ้าสร้างพระพุทธรูปด้วยทองคำก็ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

อาตมาได้ยินอานิสงส์พระท่านเทศน์อย่างนี้แล้ว ก็เกิดศรัทธาสร้างมากมายเหลือที่จะคณานับให้ถ้วนได้...สร้างด้วยศรัทธาอย่างแท้จริง อาตมาสร้างพระพุทธรูปขึ้นมาเพื่อกราบไหว้บูชา ไม่ได้สร้างเพื่อเสกเป่าให้อยู่ยงคงกระพัน อาตมาสร้างเพื่อเอาบุญเท่านั้นการเสกเป่า อาตมาไม่เสกไม่เป่า เพราะปู่ชุนจะเสกเป่าให้เป็นพระไม่ได้ อาตมาสร้างขึ้นมาให้เป็นพระได้เท่านั้น ไม่มีพิธีรีตองอะไร...เรื่องขลังไม่ขลังไม่เข้าใจ อาตมาสร้างขึ้นมาด้วยความศรัทธาเท่านั้นเอง^{๕๗}

หลวงพ่อบุญนอกจากจะเป็นพระที่ยึดมั่นในพระธรรมวินัย และมีความรู้ความสามารถในการก่อสร้างแล้ว ยังเป็นผู้มีวิสัยทัศน์กว้างไกล โดยการนำเอาเหตุการณ์ในอดีตมาเชื่อมโยงกับเหตุการณ์ในปัจจุบัน แล้ววิเคราะห์อนาคตว่า

...ต่อไปในอนาคตเบื้องหน้าโน้น พระพุทธโอวาทของพระองค์จะอยู่ตามกระดาดหิน

ไม่กำซาบเข้าไปในจิตใจคน วัดต่างๆหลายที่ผู้มีศรัทธาในพระพุทธศาสนาสร้างไว้ เช่น โบสถ์ วิหารเจดีย์ พระศรีมหาโพธิ์ จะประกาศพระพุทธศาสนาแทนพระพุทธองค์ จงดูลาววัดผู้ที่พระเจ้าอโศกสร้างไว้เป็นตัวอย่าง ถ้าไม่ได้พระเจ้าอโศกสร้างสังเวชนียสถาน ๔ ตำบลไว้ในสมัยปัจจุบันจะไม่มีใครรู้ที่พระพุทธองค์ประสูติ ที่ตรัสรู้ ที่ปฐมเทศนา และที่ปรินิพพานได้เลย สังเวชนียสถาน ๔ ตำบล ถึงแม้เป็นวัดก็อาจทำให้มนุษย์เข้าถึง พุทธานุสติได้^{๕๘}

หลวงพ่อบุญนอกจากจะมีความมุ่งมั่นในด้านการก่อสร้างทั้งศาสนวัตถุและศาสนสถาน โดยมีจุดมุ่งมั่นดังกล่าวมานั้น มาจากแนวความคิดทั้งเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับบาปบุญ คุณโทษ นรกและสวรรค์ และจุดมุ่งหมายเพื่อจะช่วยสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาดังกล่าวไว้ว่า...ต่อไปภายหน้า ถ้าไม่มีวัดศาสนาก็อยู่ไม่ได้ เพราะถึงแม้พระจะมีศรัทธาแต่ก็ยังไม่พ้นจากโลก ยังอ่อนแอ

^{๕๗} อนุชิตกฤ. ๑๐๐ ปี หลวงพ่อบุญ, หน้า ๒๖ – ๓๔.

^{๕๘} อนุชิตกฤ. ๑๐๐ ปี หลวงพ่อบุญ, หน้า ๘๑-๘๒.

ต่ออุปสรรคต่างๆ ระหว่างการปฏิบัติด้วยอามิสบูชากับปฏิบัติบูชานั้นไม่แย้งกันเลย เป็นแต่สูง ต่ำกว่ากันเท่านั้น อามิสบูชาเป็นทางสวรรค์ ปฏิบัติบูชาเป็นทางนิพพาน การที่พระพุทธองค์ทรงดิอามิสบูชาก็เพื่อให้ไปนิพพาน ไม่ให้หลงอยู่เพียงแค่สวรรค์... การสร้างวัดอารามหรือสร้างถาวรวัตถุในพระพุทธศาสนาในสมัยปัจจุบันเป็นการสมควรแท้... บัดนี้ชาวพุทธเขาศรัทธาพระพุทธรูปกันทั่วโลก ทั้งปั้นทั้งหล่อองค์ใหญ่องค์เล็กมากมาย... บางท่านไม่ศรัทธาในพระพุทธรูป หว่่าเป็นอิฐเป็นปูนเป็นทองเหลืองที่แท้ความสงบเงียบนิ่งไม่ไหวติงกว่าพระพุทธรูปเป็นไหนๆ ถ้าจะนั่งพิจารณาคุพระพุทธรูปด้วยใจที่บริสุทธิ์แล้ว จะเห็นเหมือนพระพุทธรองค์เสด็จมาประทับนั่งอยู่บนบัลลังก์จริงๆ ที่ทำให้เกิดปิติ เหมือนเจริญพุทธานุสติ...^{๕๕}

ตลอดระยะเวลาอันยาวนานในช่วงชีวิตของท่าน นอกจากการอุทิศตนต่อพระพุทธศาสนาด้วยการศึกษาเล่าเรียนจนสอบได้นักธรรมชั้นเอก ซึ่งถือว่าในสมัยนั้นยากที่บุคคลผู้มีความมานะอดทนและสนใจต่อการเรียน หลวงพ่อขอมใช้วิธีการทำงานให้มาก ทำงานให้เพลินในงานพระพุทธศาสนา^{๕๖} มุ่งมั่นเดินตามรอยพระพุทธองค์มีศรัทธามั่นคงในพระพุทธศาสนาไม่เปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่น ดังคำปฏิญาณที่ว่า

- ๑) เมื่อชีวิตของเรายังเหลือ ขอช่วยพระพุทธองค์ไปจนตาย
- ๒) เมื่อยังมีชีวิตอยู่ ถ้าเรามีเงินส่วนตัวสัก ๑ บาท เราจะอายุพุทธบริษัทเป็นอย่างยิ่ง
- ๓) เราจะให้รูปพระพุทธองค์เคลื่อนไปในพื้นธรณี
- ๔) โอ ! โลกนี้ไม่ใช่ของฉัน
- ๕) เราต้องตาย ตายได้ผ้าเหลืองของเรา^{๕๗}

จากคำปฏิญาณดังกล่าวนี้ จะพบได้ว่าตั้งแต่ท่านดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๕๗ เป็นต้นมา ท่านได้ทำการพัฒนาวัดไร่โรงวัวในทุกๆ ด้าน ท่านอุทิศตนให้แก่พระพุทธศาสนาทำงานอย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อยหรือย่อท้อต่ออุปสรรคต่างๆ เพราะการก่อสร้างงานแต่ละชิ้นต้องใช้ทั้งความรู้ความสามารถทั้งด้านร่างกายแรงใจและเงินเป็นจำนวนมาก งานเหล่านี้จึงจะสำเร็จลุล่วงผ่านพ้นไปด้วยดี และเป็นที่น่าภาคภูมิใจและศรัทธาเลื่อมใสเป็นอย่างยิ่ง คือจากการศึกษาค้นคว้าประวัติของท่านไม่พบว่าท่านมีความค้างปร้อยเสื่อมเสียในเรื่องเงินทองเลย ทั้งนี้

^{๕๕} พระอนิโฆ ภิกขุ(ขอม), หนังสือนิพพานบันเทิง, (กรุงเทพมหานคร:บริษัท บพิการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๓๐), หน้า๓๕-๔๐

^{๕๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๘.

^{๕๗} พระอนิโฆ ภิกขุ (ขอม), หนังสือนิพพานบันเทิง, หน้า๔๓.

เพราะท่านเป็นพระที่เป็นทั้งนักเผยแผ่และปฏิบัติเพื่อขัดเกลาดนเอง มีความสันโดษเล็กน้อย เงินทุกบาททุกสตางค์ที่ประชาชนบริจาคจึงหมดไปกับการก่อสร้างพุทธศิลปวัตถุต่างๆ เพื่อใช้เป็นสื่อในการสอนที่เข้ามาเยี่ยมชมวัดไผ่โรงวัวให้คนรู้จักคิด รู้จักใช้ปัญญา ขณะเดียวกันท่านก็มีวัตรปฏิบัติและปฏิปทาที่งดงาม ด้วยการปฏิบัติตามพระธรรม วินัยอย่างเคร่งครัด ไม่หลงมัวเมาในลาภสักการะ มองโลกด้วยปัญญา ดังที่ปรากฏในคำปฏิญาณในข้อที่ ๔-๕ ว่า โอ ! โลกนี้ไม่ใช่ของฉัน หรือเราต้องตาย ตายได้ผ้าเหลืองของเรา ทุกข้อที่ท่านได้ตั้งคำปฏิญาณนั้น สามารถทำปฏิบัติได้ทั้งหมด พระครูอุภัยภาดาทร(หลวงพ่อบุญ อนิโช) เป็นพระสงฆ์สาวกที่สร้างคุณประโยชน์ให้กับพระพุทธศาสนาในการเผยแผ่คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และประโยชน์แก่พุทธศาสนิกชนทั้งชาวไทยและต่างประเทศ

ปี พ.ศ.๒๕๐๐ ซึ่งถือกันว่าเป็นปีกิ่งพุทธกาล ได้มีการเฉลิมฉลองกันทุกประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนา หลวงพ่อบุญนั้นแต่เดิมท่านสร้างพระพุทธรูปมาก่อนหน้านี้ตั้งแต่ครั้งที่ท่านเคยจำพรรษาอยู่ที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ โดยได้ทำเป็นพระพิมพ์เล็กบ้างใหญ่บ้าง บรรจุไว้ที่พระปรางค์ใหญ่ในวัด ต่อมาเมื่อท่านย้ายกลับมาอยู่ที่วัดไผ่โรงวัวท่านจึงได้สร้างพระพุทธรูปขึ้นมามากมาย และบรรจุใส่โอ่งใส่ไหไว้จนนับไม่ถ้วน จึงคิดจะสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ ดังที่ท่านกล่าวว่า...เมื่ออาตมาได้สร้างศาลาการเปรียญ สร้างกุฏิ สร้างโบสถ์ บุศสระแล้ว เวลานั้นใจคิดจะสร้างพระหน้าตักกว้าง ๓ เส้น สูงให้เป็นไปตามสัดส่วน สร้างด้วยอิฐปูนหินทราย แต่พอเอาเข้าจริงๆ ใจนึกอย่างไรก็ไม่รู้ อาตมากลับสร้างเป็นเนื้อทองผสมไป คือเทียวหาทองด้วยตัวเองบ้าง ผู้มีจิตศรัทธาเอามาผสมบ้าง ชาวบ้านต่างพากันเอาเนื้อทองต่างๆ มาผสมหล่อเป็นพระพุทธรูปปฏิมากรจนสำเร็จ ได้พระพุทธรูปหน้าตักกว้าง ๕ วา ๑ คืบ สูง ประมาณ ๗ วา นับแท่นฐานบัลลังก์ด้วยสูงประมาณ ๑๓ วา เป็นพระหล่อขนาดใหญ่โตมากที่สุดเท่าที่เคยในสมัยนั้น นับว่าเป็นพระหล่อที่ใหญ่ที่สุดในโลก...^{๖๒}

ตั้งแต่หลวงพ่อบุญเริ่มทำการก่อสร้างพระพุทธรูปตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๐๐ เป็นต้นมา กว่า จะแล้วเสร็จประมาณ ๑๒ ปี เมื่อสร้างเสร็จแล้วจึงกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบันมาทรงสรวมพระเกตุสมเด็จพระพุทธโคดมเมื่อวันที่ ๔ มีนาคม พ.ศ.๒๕๑๒ นับเป็น

^{๖๒} อนิโชภิกขุ, ๑๐๐ ปี หลวงพ่อบุญ, หน้า ๓๔ – ๓๕.

เหตุการณ์ที่ถือว่าเป็นมงคลสูงสุดของชาวอำเภอสองพี่น้อง โดยเฉพาะชาวบ้านไผ่โรงวัวที่ได้รับพระมหากรุณาธิคุณอย่างหาที่เปรียบมิได้^{๖๓}

การก่อสร้างสมเด็จพระพุทธโคดมของหลวงพ่อบรมครั้งนี้ เมื่อเสร็จเรียบร้อยแล้วเสมือนเป็นแรงศรัทธาที่บันดาลให้หลวงพ่อบรมเกิดความศรัทธาและความมุ่งมั่นในการก่อสร้างพุทธศิลปวัตถุต่างๆ อย่างไม่มีที่สิ้นสุด ดังที่ท่านกล่าวว่า...

...ต่อแต่นั้นมาเราก็เกิดศรัทธาอันยิ่งยวดลงมือสร้างกันขนาดใหญ่ สร้างอย่างองอาจสร้างอย่างไม่กลัวมีกลัวจน อาตมาให้สร้างจนเต็มวัดไปหมด... ถ้าไม่ตายไปก่อนจะสร้างให้เต็ม ๒๒๐ ไร่ สิ่งก่อสร้างแล้วเวลานี้มีมากมายเหลือคณานับ...และสิ่งที่จะสร้างต่อไป

๑) สร้างพระนอนยาว ๒ เส้น

๒) สร้างพระยืนสูง ๒๐ วา

๓) สร้างพระนั่งสูง ๕ วา จะสร้างครบพระเจ้า ๕ พระองค์ คือ พระพุทธโคดม พระกฤษณะ พระโกนาคมน พระมหากัสสปะ และพระศรีอารย พระนั่ง ได้แก่ พระพุทธโคดม พระกฤษณะ และพระศรีอารย พระยืน คือ พระ โกนาคมน พระนอน คือ พระมหากัสสปะ

๔) พระเจดีย์

๕) ที่ถวายพระเพลิงพระพุทธรองค์

๖) ที่สมณวิปัสสนา

๗) โบสถ์ยาว ๖๓ วา

อาตมาตั้งใจจะสร้างงานอีก ๗ ชิ้นดังกล่าว...^{๖๔}

๒.๓ ประเภทพุทธศิลปวัตถุที่พระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบรม) สร้างขึ้น

บริเวณที่ตั้งวัดไผ่โรงวัวตั้งแต่เริ่มแรกที่ก่อตั้งเป็นสำนักสงฆ์ ซึ่งเป็นที่ดินของนายชูได้ถวายให้กับพระรุ่นที่รู้ดั่งคำจำพรรษาเป็นจำนวน ๒๐ ไร่ หลังจากที่หลวงพ่อบรมได้รับตำแหน่งเจ้า

^{๖๓} พระมหาสุเทพ ผิวเผือก, "ผลกระทบด้านสังคมและวัฒนธรรมของการท่องเที่ยวที่มีต่อวัดและชุมชนศึกษาเฉพาะกรณีวัดไผ่โรงวัว ตำบลบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี", วิทยานิพนธ์พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต, หน้า ๕๖.

^{๖๔} อนิโฆภิกขุ, ๑๐๐ ปี หลวงพ่อบรม, หน้า ๔๘.

อาวาสได้ทำการบุกเบิกก่อสร้างพัฒนาวัดจนปัจจุบันนี้วัดไผ่โรงวัวมีเนื้อที่ ๒๔๔ ไร่ ๓ งาน ๑๗.๕ ตารางวา หลวงพ่อจอมได้ทำการก่อสร้างถาวรวัตถุไว้มากมาย เมื่อจัดสิ่งก่อสร้างต่างๆที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ให้เป็นพุทธศิลป์วัตถุจึงแยกเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้ ๓ ประเภท คือ

๑) ประเภทสถาปัตยกรรม ได้แก่ อุโบสถร้อยยอด นิโคธาราม(วิหารร้อยยอด) เมืองกบิลพัสดุ์จำลอง เช่น ปราสาท ๑ ถดู สังฆะนิยสถานทั้ง ๔ จำลอง เช่น สถานที่ประสูติ ตรัสรู้ แสดงพระปฐมเทศนา ปรีณิพพาน และสถานที่ถวายพระสละของพระพุทธเจ้า เมืองนรก วิมานพญายม พุทธวิหารมหายาน (ภาพอยู่ในภาคผนวกภาพ)

๒) ประเภทปฏิมากรรม ได้แก่ พระพุทธรูปปางต่างๆ เช่น พระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ พระพุทธรูปในวัดไผ่โรงวัวทั้งหมดนั้น จะมีทั้งอิริยาบถนั่ง นอน และยืน ประติมากรรม ได้แก่ รูปปั้นสัตว์นรก รูปปั้นเปรต อสูรกาย รูปปั้นที่เป็นศิลปวัตถุที่เกี่ยวกับพุทธศาสนสุภาษิตและคำพังเพย(ภาพอยู่ในภาคผนวกภาพ)

๓) ประเภทจิตรกรรมฝาผนัง ได้แก่ ภาพเขียนที่แสดงเรื่องราวทางวรรณกรรมต่างๆ ในทางพระพุทธศาสนา จะเห็นได้จากฝาผนังของอุโบสถร้อยยอด นิโคธาราม(วิหารร้อยยอด) เมืองกบิลพัสดุ์จำลอง ปราสาท ๑ ถดู สังฆะนิยสถานทั้ง ๔ (อยู่ในภาคผนวกภาพ)

๒.๓.๑ สถาปัตยกรรม

สถาปัตยกรรมที่พระครูอุภัยภาดาทร(หลวงพ่อกอม อนุโช) ได้สร้างไว้ในวัดไผ่โรงววนั้นมีมากมาย แต่ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยขอกล่าวเฉพาะลักษณะของสถาปัตยกรรมที่โดดเด่น ได้แก่

๑) อุโบสถร้อยยอด

อุโบสถร้อยยอดได้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.๒๕๒๑ เป็นอุโบสถทรงไทยจตุรมุข กว้าง ๘๕ เมตร ยาว ๑๒๗ เมตร สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก เป็นการผสมผสานระหว่างสถาปัตยกรรม ประติมากรรมและจิตรกรรมรวมเข้าไว้ด้วยกันในอุโบสถหลังนี้ โดยที่ตัวอุโบสถร้อยยอดเป็นลักษณะงานสถาปัตยกรรม ภายนอกอุโบสถ เช่นบานประตูและหน้าต่างแต่ละบานจะภาพแกะสลักเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติตั้งแต่ประสูติ ตรัสรู้ และปรีณิพพาน เป็นประติมากรรมที่มีความงดงาม วิจิตรพิสดาร ดูเหมือนมีชีวิตชีวา งานประติมากรรมเหล่านี้แต่ละชิ้นจะมีประชาชนผู้มีจิตศรัทธา

เป็นเจ้าภาพในการสร้างและบางชิ้นงานจะมีการอุทิศบุญกุศลให้บุพการีชนของผู้สร้าง ซึ่งเป็นคติความเชื่อของพุทธศาสนิกชนซึ่งมีมาแต่โบราณกาล

๒) วิหารร้อยยอด (นิโครธารามพุทธวิหาร)

วิหารร้อยยอด เป็นวิหารที่หลวงพ่อบรมสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.๒๕๑๖ ก่อนการสร้างอุโบสถร้อยยอด มีลักษณะเป็นสถาปัตยกรรมศิลปะทรงไทยประยุกต์อินเดีย จัตุรมุข กว้าง ๓๐ เมตร ยาว ๕๔ เมตร สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก มีเนื้อที่กว้าง ๕๐ เมตร ยาว ๘๒ เมตร หน้าบรรณประดับด้วยทองคำเปลว เป็นสิ่งที่ก่อสร้างอยู่บนเนินดินมีน้ำล้อมรอบ เน้นด้านรูปแบบการก่อสร้างตัวอาคาร

๓) เมืองกบิลพัสดุ์จำลอง

เมืองกบิลพัสดุ์จำลองเป็นสถานที่ซึ่งพระครูอุภัยภาดาทร(หลวงพ่อบรม อนิโซ) สร้างขึ้นโดยการจำลองสิ่งเหล่านี้มาจากประเทศอินเดีย เนื่องจากท่านได้เดินทางไปดูสถานที่เหล่านั้นด้วยตนเอง และสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.๒๕๑๑ เป็นการผสมผสานงานศิลปะทั้งสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม รูปทรงศิลปะอินเดีย ประกอบด้วยปราสาท ๓ ถุค คือ ถุคร้อน ถุคฝน และถุคหนาว ที่ทรงพระแสงศร ที่เสด็จหนีออกผนวช ที่ตัดพระเมาลี ชุ่มประดูเมืองกบิลพัสดุ์ ปราสาทพระนางพิมพา ภายในเมืองกบิลพัสดุ์จำลองแห่งนี้ประกอบด้วยงานประติมากรรม รูปหล่อของเจ้าชายสิทธัตถะประทับในอิริยาบถต่างๆ เช่นประทับในพระราชวังที่แวดล้อมด้วยราชองครักษ์ ทรงสำราญอิริยาบถกับพระราชบิดา มีนางสนมกำลังพ้อนรำรายล้อม เจ้าชายสิทธัตถะเสด็จชมพระราชอุทยานด้วยราชรถโดยมีนายจันณะเป็นผู้ติดตาม และงานประติมากรรมรูปปั้นขณะที่เจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกผนวชมีพญามารออกมาห้าม

๔) สัมเวชนียสถานทั้ง ๔

สัมเวชนียสถานทั้ง ๔ เป็นสื่อที่แสดงถึงเรื่องราวสำคัญของพระพุทธเจ้า อันได้แก่

- (๑) สถานที่พระพุทธเจ้าทรงประสูติ
- (๒) สถานที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ
- (๓) สถานที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมจักรกัปปวัตน์สูตร
- (๔) สถานที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน

สถานที่เหล่านี้ได้จำลองมาจากประเทศอินเดีย โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้ประชาชนที่มีทรัพย์สินน้อย ไม่มีโอกาสได้ไปชมของจริงมาชมที่วัดไผ่โรงวัวแห่งนี้ เป็นศิลปะอย่างเดียวกับอินเดีย^{๖๕}

๕) เมืองนรก

พระครูอุภัยภาดาทร(หลวงพ่อชม อนิโฆ)ได้สร้างเมืองนรก ที่ประกอบด้วย วิมานพญายม สร้างเป็นสถาปัตยกรรม ลักษณะเป็นถ้ำ นอกจากนั้นได้จำลองขุมนรกต่างๆ ตั้งอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกับวิมานพญายมโดยสร้างไว้ที่โล่งแจ้ง

๖) พุทธวิหารมหายาน

งานสถาปัตยกรรมและประติมากรรมต่าง ๆ ที่หลวงพ่อชมสร้างขึ้นประกอบด้วยศิลปะชาติต่างๆ ทั้งที่เป็นของไทยเอง ของอินเดีย และยังประกอบด้วยศิลปะของจีน ซึ่งเป็นสื่อที่แสดงเกี่ยวกับพระพุทธศาสนามหายาน เช่น บริเวณด้านหน้าวัดทางทิศเหนือที่ติดกับคลองพระยาบรรลือ จะมีการก่อสร้างซุ้มประตูจีนและอักษรที่จารึกเป็นภาษาจีนไว้ด้วย นอกจากนี้แล้วบริเวณตรงกันข้ามกับทางเข้าแดนนรกภูมิยังมีปฏิมากรรมการก่อสร้างพระโพธิสัตว์กวนอิม และสถาปัตยกรรมการก่อสร้างประตูจีน เก๋งจีน วิหารจีน รั้วและสิ่งก่อสร้างอีกหลายอย่าง ซึ่งหลวงพ่อชมมีคติในการก่อสร้างงานปฏิมากรรมและสถาปัตยกรรมว่า ชาวจีนกับชาวไทยเป็นพี่น้องกันมาช้านาน มีเชื้อสายเดียวกัน และนับถือพระพุทธศาสนาเหมือนกัน บุคคลที่รู้จักกันดี เช่น ท่านฟาเหียน-ท่านหฺยวนฉาง” ท่านทั้ง ๒ รูปนี้เป็นผู้แปลพระไตรปิฎกภาษาจีน และนำพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่ในประเทศจีน แล้วพระพุทธศาสนาได้รับการเผยแผ่ต่อไปยังประเทศญี่ปุ่นอีกด้วย^{๖๖}

๒.๓.๒ ปฏิมากรรมหรือประติมากรรม

พระครูอุภัยภาดาทร(หลวงพ่อชม อนิโฆ) มีแนวความคิดที่ต้องการให้มีพระพุทธรูปเคลื่อนทั่วพื้นธรณี ดังคำปฏิญาณที่ท่านได้เคยกล่าวไว้แล้วในตอนต้น ท่านได้สร้างพระพุทธรูปไว้ทั้งในอุโบสถ วิหาร และที่โล่งแจ้งเป็นจำนวนมากมาย ผู้วิจัยขอกกล่าวไว้เพียงสังเขปดังนี้

๑) ปฏิมากรรม(พระพุทธรูป) จะพบที่อุโบสถร้อยยอด มีพระพุทธรูปปางมารวิชัย เป็นประธาน ซึ่งพระพุทธรูปดังกล่าวสร้างเป็นศิลปะแบบสุโขทัย สำหรับพระพุทธรูปภายในวิหารร้อยยอด มีพระพุทธรูปปางปฐมเทศนา เป็นศิลปะแบบคันธารราฐ ประดิษฐานเป็นประธานตั้งอยู่

^{๖๕} อนิโฆ ภิภุ, หนังสือนิพพานบันเทิง, หน้า ๕๔.

^{๖๖} พระอนิโฆ ภิภุ(ชม), นิพพานบันเทิง, ๒๕๒๔, (กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์), หน้า ๕๕-๖๐

ในวิหารร้อยยอดแห่งนี้ ส่วนภายนอกมีงานประติมากรรมรูปปั้นถาษิตัดตนอยู่ในแต่ละด้าน ทั้ง ๔ ทิศ นอกจากนี้ ภายในบริเวณวัดไผ่โรงวัวยังมีพระพุทธรูปปางต่างๆ ที่สร้างขึ้นในสมัย พระครูอุภัยภาดาทร(หลวงพ่อบอม อนิโฆ) เมื่อครั้งยังมีชีวิตและมีผู้สร้างขึ้นภายหลังอีกจำนวนมากมายปรากฏอยู่ตามสังเวชนียสถานทั้ง ๔ และบริเวณรอบๆ อุโบสถ พระพุทธรูปที่สำคัญๆ ในวัดไผ่โรงวัว ได้แก่ พระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ พระครูอุภัยภาดาทร(หลวงพ่อบอม อนิโฆ) ได้สร้าง พระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ ให้อยู่ในอิริยาบถต่างๆ เช่น พระกฤษณะ โฆ พระโคดม เป็นพระพุทธรูปที่อยู่ในอิริยาบถนั่ง ปางมารวิชัย(ปางสะดุ้งมาร) เป็นศิลปะแบบสุโขทัย พระโกนาคนม เป็นพระพุทธรูปยืน ปางประทานพร เป็นศิลปะประยุกต์ พระกัศสปะเป็นพระพุทธรูปปางไสยาสน์ และ พระศรีอริยเมตไตรย์ เป็นพระพุทธรูปนั่ง ปางนังชันเข่า

พระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ปรากฏพระนามและประวัติของพระองค์ในพระไตรปิฎก เล่มที่ ๓๓ คือพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน ภาค ๒ พุทธวงศ์ จริยาปิฎก โดยว่าด้วย พระประวัติของพระพุทธเจ้าในอดีต ๒๔ พระองค์ เริ่มตั้งแต่พระพุทธเจ้าพระนามว่า**ทีปังกร** จนถึง พระพุทธเจ้าพระนามว่า**กัศสปะ** และพระประวัติของพระพุทธเจ้าของเรา คือ พระพุทธเจ้าพระนามว่า**โคดม** รวมเป็น ๒๕ พระองค์ ในจำนวนพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในภัททกัปนีมี ๕ พระองค์ คือ

(๑) พระกฤษณะโฆ	(๒) พระโกนาคนม	(๓) พระมหากัศสปะ
(๔) พระพุทธโคดม	(๕) พระศรีอริยเมตไตรย์	

พระพุทธเจ้าทั้ง ๕ พระองค์นี้ ผู้ศึกษาจะนำเสนอประวัติโดยสังเขป ดังต่อไปนี้

(๑) **พระกฤษณะพุทธเจ้า** ประสูติในกรุงเขมวดี ในรัชสมัยของพระเจ้าพมะ พระพุทธบิดาของพระองค์เป็นพราหมณ์ชื่อว่าอัคคิทัตตะ พระพุทธมารดาเป็นนางพราหมณ์ชื่อว่าวิสาขา ภริยาชื่อว่าโรปิณี บุตรชื่อว่าอุตตระ ครองชมราวาสอยู่ ๔,๐๐๐ ปี เห็นนิมิต ๔ จึงออกผนวชด้วยพาหนะ คือรถ บำเพ็ญเพียรอยู่ ๘ เดือนจึงตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ภายได้ตั้งชื่พระกฤษณะพุทธเจ้าทรงมี พระอัครสาวก ๒ องค์ คือ พระวิฐุระเถระและพระสัณฐิวัระเถระ พระอุปัฏฐากชื่อว่าพระพุทธิขเถระ มี พระอัครสาวิกา ๒ องค์ คือ พระสามาเถรีและพระจัมปนามาเถรีอัจุคคตอุบาสกและสุมนอุบาสก เป็นอัครอุปัฏฐาก อัครอุปัฏฐายิกา คือ นันทาอุบาสิกาและสุนันทาอุบาสิกา ในสมัยของพระกฤษณะพุทธเจ้านี้มนุษย์จะมีอายุ ๔๐,๐๐๐ ปี และพระองค์ก็จะมีพระชนมายุประมาณเท่ากัน^{๖๗}

^{๖๗} บ. พุทธ.(ไทย) ๓๓/๑ - ๒๓/๓๐๑ - ๓๐๖.

หลังจากที่หลวงพ่อบรมสร้างสมเด็จพระพุทธโคดมเสร็จแล้ว มีประชาชนจำนวนมาก ทั้งชาวไทยและต่างประเทศเดินทางนมัสการและท่องเที่ยวที่วัดไผ่โรงวัวเป็นจำนวนมาก ครั้งหนึ่งมี ผู้หญิงชาวญี่ปุ่นมาที่วัดไผ่โรงวัวและบอกว่าพระหล่อของเขาใหญ่กว่าพระพุทธโคดม ทำให้หลวง พ่อบรมต้องเดินทางไปประเทศญี่ปุ่นเพื่อพิสูจน์ด้วยตัวของท่านเอง ปรากฏว่าพระพุทธรูปที่ประเทศ ญี่ปุ่นหน้าตักประมาณ ๙ วา^{๖๔} ใหญ่กว่าที่ท่านสร้างเกือบประมาณ ๒ วา ทำให้ท่านปรารถนาที่จะสร้าง พระกฤษณ์โช ดังที่ท่านกล่าวว่า

...ที่ญี่ปุ่นเขามีพระพุทธรูปหล่อขนาดใหญ่มี ๒ องค์ องค์หนึ่งหน้าตักกว่า ๕ วา เท่าที่เรา หล่อไว้ เราก็หล่อเดิมให้โตกว่าเขา ๑ คืบ ตกลงพระพุทธรูปหล่อในประเทศไทยหน้าตักกว้าง ๕ วา ๑ คืบ คนญี่ปุ่นเขาไปที่วัดไผ่โรงวัว เขาว่าพระพุทธรูปหล่อขนาดใหญ่ไม่ใช่องค์ที่วานั้น ของเขามีใหญ่อีก ๑ องค์ อยู่ที่นารา เราก็เลยขึ้นเรือบินไปดู ของเขาใหญ่กว่าของเราจริง ๆ ... เมื่อเราพระพุทธรูปได้เล็กกว่าของญี่ปุ่นแล้ว เราก็นึกว่าเราได้ประกาศไปแล้วว่า เราจะหล่อ พระพุทธรูปให้ใหญ่ที่สุดในโลก เมื่อมาเล็กกว่าของญี่ปุ่นไม่ใช่ใหญ่ที่สุดในโลกจริง ถ้านักคั่นคว้า มาเจอเข้า จะว่าประเทศไทยประกาศว่า หล่อพระใหญ่ที่สุดในโลกไม่เป็นความจริง อาตมาก็ จะเสียไป อาตมาจึงจัดแจงสร้างขึ้นใหม่อีก ๑ องค์ แต่สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็กและอิฐปูน สร้างหน้าตักกว้าง ๒๐ วาเศษ สูงเฉพาะองค์พระ ๒๘ วา ๒ ศอก อีที่นี้พระพุทธรูปในประเทศไทยใหญ่ที่สุดในโลกอย่างแท้จริง...^{๖๕}

(๒) พระโกนาคนนะ

พระโกนาคนนพุทธเจ้าทรงเสด็จอุบัติในสกุลพราหมณ์ ในเมืองโสภาวดีของ พระเจ้าโสกะ ในภัทรกัปนี้ มีพระนามโดยพระโคตรว่า กัสสปะ พระบิดาเป็นพราหมณ์ ชื่อว่า ยัญญทัตตะ พระมารดาเป็นนางพราหมณ์ชื่อว่า อุตตรา ภรรยาชื่อว่า รุจิตตา บุตรชื่อว่า สัตถวาหะ ทรงตรัสรู้ ณ โคนไม้มะเดื่อ มีพระอัครสาวก ๒ องค์ ชื่อว่าพระภิกษุโฆสะ และพระอุตตระ มี พระพุทธอุปัฏฐากชื่อว่า โสตติชะ พระสมุททาเถรีและพระอุตตาเถรีเป็นคู่อัครสาวิกา อุกคอุบาสก และโสมเทพอุบาสกเป็นคู่อัครอุปัฏฐาก สีวราอุบาสิกาและสามาอุบาสิกาเป็นคู่อัครอุปัฏฐายิกา ใน กัปนี้มนุษย์จะมีอายุขัย ๓๐,๐๐๐ ปี และพระองค์ก็จะมีพระชนมายุประมาณเท่านั้น^{๖๖}

^{๖๔} อนิโฆ ภิกขุ, ๑๐๐ ปี หลวงพ่อบรม, หน้า ๓๕.

^{๖๕} อนิโฆ ภิกขุ, หนังสือนิพนธ์บันทึก, หน้า ๕๒ - ๕๓.

^{๖๖} พุ.พุทธ. (ไทย) ๓๓/๑- ๒๕/๓๐๖-๓๑๑.

พระโกนาคมน์ที่หลวงพ่อบรมสร้างเป็นพระพุทธรูปปางยืนประทานพร สูง ๑๘ เมตร สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก อยู่ถัดจากพระกกุสันโธไปทางทิศใต้^{๓๑}

(๓) พระกัสดปะ

พระกัสดปะพุทธรูปเจ้าทรงเสด็จอุบัติในสกุลพราหมณ์ ในภัทรกัปนี้ มีพระนามโดยพระโคตรว่ากัสดปะ มีพระพุทธรูปเป็นพราหมณ์นามว่าพรหมทัตตะ พระมารดาเป็นนางพราหมณ์นามว่า ธนวดิ ในเมืองพาราณสีของพระเจ้ากิกิ ภริยาชื่อนันทา บุตรชื่อนันทเสนะ ครองมรชาอยู่ ๒,๐๐๐ ปี ต่อมาทรงเห็นนิมิต ๔ จึงเสด็จออกผนวช หลังจากผนวชทรงบำเพ็ญเพียรอยู่ ๗ วันจึงได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธรูปเจ้า ทรงตรัสรู้ภายใต้ต้นไทร มีพระอัครสาวก ๒ องค์ ชื่อว่าพระติสสะ กับพระภารทวชะ พระพุทธรูปปฏิฐานชื่อว่าพระสัพพมิตตะ พระอนุลาเถรีและพระอรุเวลาเถรีเป็นคู่้อัครสาวิกา สมังคอุบาสิกและฌฎิกการอุบาสิกเป็นคู่้อัครปฏิฐาน วิชิตเสนอุบาสิกและภัททาอุบาสิกเป็นคู่้อปฏิฐานิกา ในกัปนี้มีมนุษย์มีอายุขัย ๒๐,๐๐๐ ปี และพระองค์มีพระชนมายุประมาณเท่านั้น^{๓๒}

พระกัสดปะที่หลวงพ่อบรมสร้างเป็นพระพุทธรูปปางไสยาสน์ ยาว ๘๐ เมตรสร้าง เมื่อ พ.ศ.๒๕๔๑ ส่วนพระเศียรได้หักตกลงมาเพราะ โครงสร้างรับน้ำหนักไม่ได้ และพบว่ามีกระดูกตัวขององค์พระดังกล่าว ทางวัดเกรงว่าจะทำให้เกิดอันตรายจึงทำการบูรณะซ่อมแซมให้อยู่ในสภาพดีเช่นเดิม^{๓๓}

(๔) พระโคตมะ

พระองค์เสด็จอุบัติในสกุลกษัตริย์ ในภัทรกัปนี้ มีพระนามโดยพระโคตรว่า “โคตมะ” ทรงเสด็จอุบัติในกรุงกบิลพัสดุ์ มีพระราชบิดาพระนามว่าพระเจ้าสุทโธทนะ พระราชมารดาพระนามว่า พระนางสิริมหามายา พระมเหสีพระนามว่ายโสธรา พระโอรสพระนามว่าราहुล ทรงครองมรชาอยู่ ๒๕ ปี ทรงเห็นนิมิต ๔ จึงเสด็จออกผนวช ทรงบำเพ็ญเพียรอยู่ ๖ ปี จึงตรัสรู้เป็นพระพุทธรูปเจ้า ณ โคนไม้สัตตพุกภัย (โพธิ์) มีพระสารีบุตรเถระ และพระโมคคัลลานเถระเป็นพระ

^{๓๑} พระมหาสุเทพ ผิวเผือก, "ผลกระทบด้านวัฒนธรรมของการท่องเที่ยวที่มีต่อวัดและชุมชนศึกษาเฉพาะกรณี วัดไผ่โรงวัว ตำบลบางคาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี", วิทยานิพนธ์พัฒนาชุมชน มหาลัยมหิต, หน้า ๖๕.

^{๓๒} ขุ.พุทฺธ. (ไทย) ๓๓/๑-๔๒/๗๑๑-๗๑๖.

^{๓๓} พระมหาสุเทพ ผิวเผือก, "ผลกระทบด้านวัฒนธรรมของการท่องเที่ยวที่มีต่อวัดและชุมชนศึกษาเฉพาะกรณีวัดไผ่โรงวัว ตำบลบางคาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี", วิทยานิพนธ์พัฒนาชุมชน มหาลัยมหิต, หน้า ๖๕.

อัครสาวก มีพระอานนทเถระเป็นพุทธอุปัฏฐาก พระเขมาเถรีและพระอุบลวรรณาเถรีเป็นคู่
อัครสาวิกา จิตตคหบดีอุบาสิกและหัตถคหบดีอุบาสิกเป็นคู่อัครอุปัฏฐาก นันทมาตาอุบาสิกาและ
อุตตราอุบาสิกาเป็นคู่อัครอุปัฏฐายิกา ในกัปนี้มนุษย์มีอายุขัยเพียง ๑๐๐ ปี ที่เกินกว่านั้นมีน้อย และ
พระองค์มีพระชนมายุ ๘๐ ปี จึงปรินิพพาน^{๓๔}

สมเด็จพระพุทธโคดมที่หลวงพ่อบรมสร้างขึ้นนั้นเกิดขึ้นด้วยแรงศรัทธาและความ
มุ่งหวังที่จะสร้างพระพุทธรูปให้เป็นพุทธานุสติแก่พุทธศาสนิกชนทั่วไป และเพื่อเป็นการเฉลิม
ฉลองเนื่องในวาระถึงพุทธกาลตามคติความเชื่อของชาวพุทธ ท่านจึงเริ่มสร้างพระพุทธรูปปางมาร
วิชัย ด้วยทองสำริด น้ำหนักประมาณ ๕๐ ตัน ขนาดหน้าตักกว้าง ๒๐.๒๕ เมตร สูงเฉพาะองค์พระ
๑๔ เมตร รวมทั้งบัลลังก์ ๒๖ เมตร เมื่อการก่อสร้างพระพุทธรโคดมเสร็จเรียบร้อยในปี ๒๕๑๒
หลวงพ่อบรมได้ให้ช่างจารึกถึงคติในการสร้างพระพุทธรโคดมไว้ที่แผ่นหินอ่อนในห้องใต้ฐานที่
ประดิษฐานพระพุทธรโคดมว่า

การสร้างสมเด็จพระพุทธรโคดมไว้นี้เสมือนหนึ่งสร้างดวงอาทิตย์ขึ้นส่องโลก ย่อมส่อง
แสงสว่างไปทั่วพุทธมณฑล ฯ

การประกาศพระศาสนาด้วยคำแนะนำสั่งสอนโดยธรรม พระสาวกทั้งหลายได้ประกาศ
กันอยู่มาอยู่แล้ว เราขอประกาศพระศาสนาทางวัตถุบ้าง ฯ

การสร้างพระพุทธรองค์ขึ้นมา ทำให้นักแสวงบุญบังเกิดปีติปราโมทย์ได้ง่ายดายนึกเมื่อไร
เห็นเมื่อไร ได้บุญทุกครั้งไป จะยืนเดินนั่งนอนก็ตาม ซึ่งเป็นแหล่งให้บังเกิดบุญกุศลโดยแท้
อนึ่ง ที่เราสร้างรูปพระพุทธรองค์ขึ้นมาทั้งองค์เล็กและองค์ใหญ่ เราสร้างเพื่อเอานูญและ
เพื่อประกาศพระศาสนา ไม่ได้สร้างเพื่อเหนียว เพื่อยุ่หอกอยู่ป็นอะไร ฯ

กลางท่านเห็นว่าสร้างพระพุทธรูปไปทำไมมากมายเกะกะ บางท่านเห็นว่าสร้าง
พระพุทธรูปมากมายเหมือนสร้างหุ่นโชว์ นั่นหมายความว่า ท่านผู้นั้นรู้จักพระพุทธรเจ้า
น้อยไป คือรู้ไม่ครบไตรรัตน์ และเดี๋ยวนี้พุทธบริษัทก็ยังเคารพนับถือบูชาพระพุทธรูปเป็น
อุทเทสิกะเจดีย์อยู่ ฯ

(๕) พระศรีอริยเมตไตรย์

พระศรีอริยเมตไตรย์ เป็นพระพุทธรเจ้าองค์สุดท้ายแห่งภัททกัปนี้ เมื่อศาสนาของพระ
พุทธรโคดมครบ ๕,๐๐๐ ปี

^{๓๔} พุ.พุทฺธ. (ไทย) ๓๓/ ๑-๒๔ /๗๑๘-๗๒๑.

ในสมัยนี้มนุษย์จะมีอายุยืน ๘๐,๐๐๐ ปี พระผู้มีพระภาคพระนามว่า เมตไตรย จักบังเกิดในโลกเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ถึงพร้อมด้วยวิชา จรณะ เป็นต้น แสดงธรรมไพเราะในเบื้องต้น ท่ามกลาง และเบื้องปลาย พร้อมทั้งอรรถะพยัญชนะ บริหารภิกษุสงฆ์จำนวนมาก มีพระเจ้าสังขจักรพรรดิออกผนวชในสำนักพระเมตไตรยพุทธเจ้าแล้วได้บรรลุเป็นพระอรหันต์^{๗๕}

ส่วนการก่อสร้างของหลวงพ่อบรมได้สร้างพระศรีอริยเมตไตรย์เป็นปางประทับนั่ง สูง ๑๕ เมตร อยู่ถัดจากพระกัสสปะไปทางทิศใต้ สร้างไว้เพื่อเป็นคติถึงพระพุทธรูปที่จะเสด็จมาอุบัติและตรัสรู้ในโลกมนุษย์พระองค์ต่อไป

พระครูอุภัยภาดาทร(หลวงพ่อบรม อนิโฆ) มีคติแนวความคิดว่าในการเผยแพร่ธรรม นอกจากพระสงฆ์จะเป็นผู้เผยแผ่ซึ่งเรียกว่า “ธรรมทูต” แล้ว ท่านคิดว่าชาวพุทธของเราไม่เคยเห็นหรือได้ยินคำว่า“พุทธทูต”เลย ดังนั้น ท่านจึงคิดว่าสมควรที่มีรูปเปรียบขององค์พระสัมมาสัมพุทธอีกประเภทหนึ่งซึ่งท่านเรียกว่า พุทธทูต ขึ้นมา ท่านจึงได้สร้างพระพุทธรูปไว้หลายล้านโกฏิ เอาใส่โอ่งไว้มากมาย และประกาศให้วัดใดที่ต้องการพระมารับไปจากท่านเลย โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายแต่อย่างใดทั้งสิ้น ท่านตั้งใจว่า”จะให้รูปพระพุทธรูปองค์เคลื่อนไปในพื้นพระธรณี”^{๗๖}

แนวความคิดในการสร้างพระพุทธรูปพระพุทธรูปเจ้า ๕ พระองค์ น่าจะเกิดหลังจากที่ท่านทราบว่าพระพุทธรูปโคดมที่ท่านหล่อที่วัดไผ่โรงวัวนั้นมีขนาดเล็กกว่าพระพุทธรูปที่ประเทศญี่ปุ่น ท่านจึงสร้างพระกฤษณะโรขึ้นมา หลังจากนั้นจึงได้สร้างพระพุทธรูปพระพุทธรูปเจ้าองค์อื่น ๆ ตามมา

นอกจากนี้แล้วสิ่งที่เป็นข้อสังเกตอีกประการหนึ่ง คือการสร้างพระพุทธรูปพระพุทธรูปเจ้า ๕ พระองค์นั้นไม่ได้เรียงตามลำดับการเสด็จอุบัติของพระพุทธรูปเจ้าที่กล่าวว่าในภัทรกัปนี้มีพระพุทธรูปเจ้าเสด็จอุบัติในโลก ๕ พระองค์ คือ พระกฤษณะโร พระโกนาคมนะ พระกัสสปะ พระโคตมะ และศรีอริยเมตไตรย์ ตามลำดับ แต่การสร้างของหลวงพ่อบรมจะเริ่มสร้างพระโคตมะก่อน แล้วตามด้วยพระกฤษณะโร พระโกนาคมนะ^{๗๗}

^{๗๕} สุชีพ ปุญญานุภาพ, พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๓๕๑.

^{๗๖} อนิโฆ ภิกขุ, ๑๐๐ ปี หลวงพ่อบรม, หน้า ๓๕-๓๖.

^{๗๗} พระมหาสุเทพ ผิวเผือก, “ผลกระทบด้านสังคมและวัฒนธรรมของการท่องเที่ยวที่มีต่อวัดและชุมชน ศึกษาเฉพาะกรณีวัดไผ่โรงวัว ตำบลบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี”, วิทยานิพนธ์พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต, หน้า ๖๕-๖๐.

๒) ประติมากรรม ที่เป็นรูปปั้นศิลปวัตถุเกี่ยวกับศาสนาและคำพังเพย

สื่อประติมากรรมที่พระครูอุภัยภาดาทร(หลวงพ่อบุญ อธิโก)สร้างจากศาสนาและคำพังเพยของไทย ซึ่งเป็นคติคำสอนคนให้ได้คิดถึงแนวทางในการดำเนินชีวิต คือรูปช้างนอนตายอยู่และมีใบบัวปิดอยู่ ซึ่งตรงกับคำพังเพยที่ว่า “ช้างตายทั้งตัวเอาใบบัวมาปิด” และตรงกับพุทธศาสนสุภาษิตว่า “นตฺถิ โลเก รโห นาม” แปลว่า “ขึ้นชื่อว่าความลับไม่มีในโลก” หรือรูปผู้หญิงกำลังหุงข้าวและปิ้งปลาอยู่ มีแมวและหมานอนหมอบอยู่ใกล้ๆ ซึ่งตรงกับคำพังเพยของไทยว่า “หุงข้าวประชิดหมา ปิ้งปลาประชิดแมว” หมายถึงการทำอะไรแบบประชิดประชันผู้อื่น ภาพปริศนาธรรมศาสนาและคำพังเพยเหล่านี้ เป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยวโดยทั่วไป โดยเฉพาะเด็กๆ มักจะแย่งกันเดาความหมายของรูปปั้น หรือยังกันอ่านข้อความให้ผู้ปกครองฟัง ในขณะที่นักท่องเที่ยวต่างชาติชอบบันทึกภาพเป็นที่ระลึก^{๓๘}

นอกจากสื่อดังกล่าวแล้ว หลวงพ่อบุญยังเขียนข้อความที่เป็นพุทธศาสนสุภาษิตไว้ในลักษณะต่าง ๆ เช่น ป้ายข้อความว่า “กมฺมฺนา วตฺตติ โลโก สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม”^{๓๙} และป้ายที่เขียนข้อความในลักษณะเป็นป้ายติดไว้ตามต้นไม้ต่าง ๆ มากมายทั่วไปภายในวัดไผ่โรงวัว

๓) ประติมากรรม ที่เป็นรูปปั้นเปรต รูปปั้นสัตว์นรก

รูปปั้นที่มีอยู่ในเมืองนรก มีจำนวน ๒๓๖ ชิ้น ได้แก่ พญามัจจุราช ๑ องค์ ท้าวสุวรรณ-ท้าวสุวณ ๒ องค์ ยมทูต ๔ คน ยมบาลผู้ลงโทษสัตว์นรก ๔๘ คน นกอีกาปากเหล็ก ๔ ตัว นกแร้งปากเหล็ก ๘ ตัว สุนัขนรก ๘ ตัว สัตว์นรกที่อยู่ตามขุมต่างๆ อีก ๕ ขุม ได้แก่ ขุมปานาติบาต มี ๖๓ ตัว ขุมอินทนาท ๘ ตัว ขุมกาเม ๔๑ ตัว ขุมมุตาวา ๑๕ ตัว ขุมสุราเมรัย ๓๑ ตัวรวม ๕ ขุม มีจำนวน ๑๕๘ ตัว พระมาลัย ๓ องค์ รวมรูปปั้นทั้งสิ้น ๒๓๖ ชิ้น โดยมีช่างปั้นของวัดไผ่โรงวัวเป็นผู้ช่วยนับร่วมกับผู้วิจัย

๔) การแกะสลักบานประตู หน้าต่างของอุโบสถและวิหาร

การแกะสลักบานประตู หน้าต่าง ถือว่าเป็นประติมากรรมชั้นสูงที่มีการนำเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติ ตั้งแต่ การประสูติ ตรัสรู้ การแสดงปฐมเทศนา การเสด็จปรินิพพาน หรือชาดกต่างๆ จะพบที่บริเวณประตู และหน้าต่างของอุโบสถร้อยยอด วิหารร้อยยอด (ดังภาพใน ภาคผนวกภาพ)

^{๓๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๑-๗๒.

^{๓๙} ม.ม.(บาลี) ๑๓/๔๖๐/๔๕๐.

๒.๓.๓ จิตรกรรมฝาผนัง

พระครูอุภัยภาดาทร(หลวงพ่อชม อนิโฆ) ได้สร้างงานจิตรกรรมฝาผนังไว้ตามสถานที่ต่างๆ เช่น ภายในอุโบสถร้อยยอด วิหารร้อยยอด เมืองกบิลพัสดุ์จำลอง ซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่างประติมากรรมปูนต่ำและปูนสูงเช่นการแกะสลักบานไม้ที่ประตูหรือหน้าต่างเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติ ประสูติ ตรัสรู้ แสดงปฐมเทศนา และปรินิพพาน ซึ่งงานด้านนี้จะปรากฏร่วมกับจิตรกรรมฝาผนัง ซึ่งได้แก่ รูปเทพบุตร เทพธิดา กำลังสำราญในอิริยาบถต่างๆ อยู่ในวิมานของตน

๑) งานจิตรกรรมฝาผนัง ที่ปรากฏในอุโบสถร้อยยอด วิหารร้อยยอด

ภายในอุโบสถร้อยยอดจะมีภาพจิตรกรรมฝาผนังซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภทรกัปนี้ อันได้แก่พระพุทธเจ้าพระนามว่า กกุสันโธ ภายใต้อภาพจะมีรูปไก่เป็นสัญลักษณ์ พระพุทธเจ้าองค์ที่ ๒ พระนามว่าโกนาคมนะ ภายใต้อภาพจะมีรูปพญานาคเป็นสัญลักษณ์ พระพุทธเจ้าองค์ที่ ๓ พระนามว่ากัสสปะ จะมีรูปเต่าเป็นสัญลักษณ์ พระพุทธเจ้าองค์ที่ ๔ ซึ่งเป็นองค์ปัจจุบันภายใต้อภาพจะมีรูปโคเป็นสัญลักษณ์ ส่วนภาพที่เป็นรูปพระโพธิสัตว์ศรีอริยมุตไตรยัประทับเหนือดอกบัว ภายใต้อภาพจะมีรูปพญาราชสีห์เป็นสัญลักษณ์ จิตรกรรมฝาผนังด้านเดียวกันนี้จะมีภาพวาดต้นกัลปพฤกษ์ และต้นมคฺลิลผลอยู่ไม่ห่างจากภาพพระศรีอริยมุตไตรยั และภาพวาดแสดงดอกบัวสี่เหล่า ส่วนภาพจิตรกรรมฝาผนังที่อยู่ต่อจากภาพที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนาแล้วเป็นภาพที่พระพุทธเจ้ากำลังเสด็จดับขันธปรินิพพานระหว่างต้นสาละ ที่เมืองกุสินารา และภาพแสดงสถานที่ปรินิพพานสถูป ที่เมืองกุสินารา^{๘๐}

จิตรกรรมฝาผนังด้านทิศเหนือนอกจากจะเป็นภาพเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าทั้ง ๕ พระองค์ในภทรกัปนี้แล้ว ทางด้านซีกซ้ายของอุโบสถหลังนี้จะเป็นภาพจิตรกรรมทั้งที่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับสวรรค์ที่พระภิกษุรูปหนึ่งกำลังสนทนากับเทวดา และติดกันนั้นเป็นภาพแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับนรกที่ตรงกับสิมพลินรก และสัตว์นรกกำลังปีนต้นไม้และถูกนายนิรยบาลตีเมฆด้วยหอก แหวน หลาว มีแรงและกาปากเหล็กกำลังจิกกินสัตว์นรก และสัตว์นรกถูกนายนิรยบาลฟันด้วยมีดและขวาน มีรูปกระเททองแดง ใกล้กับประตูทางเข้าด้านทิศตะวันออก เมื่อเข้าไปทางด้านขวามือซึ่งเป็นฝาผนังด้านทิศเหนือจะมีภาพวาดรูปพระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อชม อนิโฆ) และพระครูสุวรรณชินวัฒน์

^{๘๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *จาริกบุญ จาริกธรรม*, หน้า ๒๐๕.

(โกร่ง) เจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน ซึ่งเป็นผู้สืบทอดเจตนารมณ์ของหลวงพ่อบุญ และถือคติในการทำงานว่า “เชื่อในสิ่งที่มีมูล สนับสนุนในสิ่งที่มีมา ศรัทธาในสิ่งที่มีอยู่จริง”

ภาพจิตรกรรมแต่ละภาพนั้นจะมีรายชื่อผู้บริจาคทรัพย์ในการวาด เช่นเดียวกับงานศิลปกรรมชิ้นอื่นๆ ที่หลวงพ่อบุญสร้างขึ้น กล่าวได้ว่าอุโบสถร้อยยอดนี้ เป็นสถานที่แสดงเรื่องราวทั้งที่เกี่ยวกับภพภูมิทั้ง ๓ คือ สวรรค์ มนุษย์ นรก และโลกุตระภูมิ คือการเข้าถึงความเป็นพระพุทธเจ้าผู้พ้นแล้วจากภพภูมิทั้ง ๓ เนื้อประติมากรรมทั้ง ๒ บานด้านหน้าทางทิศตะวันออกจะมีภาพจิตรกรรมแสดงการเสด็จลงจากเทวโลก(เทวโรหณะ) ของพระพุทธเจ้าที่มีประติมากรรมองค์สนครด้านตรงกันข้ามคือทิศตะวันตกจะมีภาพจิตรกรรมพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมจักรกับปาวนสูตร

ป ร ค
ปัญญาจักขีย์ ภายใต้ภาพใหญ่จะมีภาพจิตรกรรมเรื่องเวสสันดรชาดก ซึ่งเป็นภาพที่มีความต่อเนื่องจากจิตรกรรมฝาผนัง ด้านทิศใต้ ที่เป็นการบำเพ็ญบารมีของพระพุทธเจ้าของเรา โดยเฉพาะจะเป็นเรื่องพระเวสสันดรชาดกทั้ง ๑๓ กัณฑ์

ด้านซ้ายมือของอุโบสถร้อยยอดนี้มีภาพจิตรกรรมแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับสังเวชนียสถาน ทั้งที่เป็นเหตุการณ์ในครั้งอดีตคือตอนที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ และภาพในปัจจุบันที่วาดจำลองมาจากอินเดีย เช่น ภาพตอนพระพุทธเจ้าประสูติ ทางด้านขวามือใกล้เคียงกันจะเป็นภาพเสาศิลาที่มีลูกกรงเหล็กล้อมรอบอยู่ ปัจจุบันสถานที่แห่งนี้อยู่ที่รุมมินเด ประเทศเนปาล ภาพต่อมาเป็นภาพพระพุทธเจ้าตรัสรู้ใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ และด้านขวาเป็นภาพวาดเจดีย์พุทธคยา และมีต้นพระศรีมหาโพธิ์ ถัดจากภาพตรัสรู้ เป็นภาพวาดพระพุทธเจ้ากำลังแสดงปฐมเทศนาโปรดปัญญาจักขีย์ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ด้านขวามือเป็นภาพวาดธัมเมกขสถูป สารนาถ^{๔๑}

สรุปว่า พระครูอุภัยภาดาทร(หลวงพ่อบุญ อนิโฆ) เมื่อท่านเข้ามาจำพรรษาอยู่ที่วัดไผ่โรงวัว ได้ทำการพัฒนาวัดทุกอย่าง ทั้งสถาปัตยกรรม คืออุฎ्ฐิ วิหาร อุโบสถ ศาลาการเปรียญงานปฏิมากรรม เช่น การสร้างพุทธศิลป์วัตถุ ได้แก่ พระพุทธรูปปางต่างๆ ทั้งที่เป็นศิลปกรรมแบบอินเดียในยุคต่างๆ และที่เป็นศิลปประยุคระหว่างอินเดียบกับไทย พระพุทธรูปองค์แรกทั้งดงและใหญ่ที่สุดเป็นอันดับ ๒ ของวัดไผ่โรงวัว คือ พระพุทธโคดม เป็นพระพุทธรูปที่อยู่ในอิริยาบถนั่งปางมารวิชัย(ปางสะดุ้งมาร) เป็นศิลปแบบสุโขทัย ตั้งหันพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก ทาง

^{๔๑} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), *จาริกบุญ จาริกธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, หน้า ๒๐๔.

เดียวกับคลองพระยาบรรลือซึ่งขุดเชื่อม ระหว่างแม่น้ำท่าจีนกับแม่น้ำเจ้าพระยาและเป็นบริเวณ
ด้านหน้าของวัดไผ่โรงวัว ต่อมาจึงได้สร้างพระกฤษณ์โธซึ่งเป็นพระพุทธรูปปูนปั้นองค์ที่ใหญ่ที่สุด
ในโลก จากการสร้างพระพุทธรูปโคดมสำเร็จนี้เอง จึงทำให้ท่านเกิดแรงศรัทธาและความมุ่งมั่นในการ
ก่อสร้างพุทธศิลปวัตถุต่างๆ อย่างไม่มีที่สิ้นสุด ดังที่ท่านได้กล่าวไว้ว่า “ ...ตั้งแต่เราเกิดแรงศรัทธา
อันยิ่งยวด ทำให้เราลงมือสร้างกันขนาดใหญ่ สร้างอย่างองอาจ ไม่กลัวมีไม่กลัวจน...อาตมาให้สร้าง
ให้เต็มวัดไปหมด...ถ้าไม่ตายก่อน...”

๘๒

นอกจากนี้พระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อชม อนิโธ) ยังได้สร้างงานประติมากรรม
เกี่ยวกับสุภายิต คำพึงเพยซึ่งเป็นนามธรรมให้เป็นรูปธรรม พร้อมทั้งติดตั้งแผ่นป้ายนิเทศทั้งที่เป็น
แผ่นฝังในบริเวณวัดไผ่โรงวัว พุทธศาสนสุภายิต และสุภายิต คำพึงเพยต่างๆ ขึ้นมาเพื่อเป็นสื่อให้ผู้
พบเห็นได้อ่านและพิจารณาคติธรรมหรือปริศนาธรรมต่างๆ จากสิ่งก่อสร้างเหล่านี้ เพื่อจะได้เกิด
สติปัญญาและบุญกุศลตามแต่ศาสนาและบารมีของแต่ละบุคคล ซึ่งหลักธรรมและการประยุกต์ใช้
หลักธรรมโดยผ่านพุทธศิลปวัตถุ

จะได้กล่าวต่อไปในบทที่

๓

บทที่ ๓

หลักธรรมและการประยุกต์ใช้หลักธรรมในการเผยแผ่ ผ่านพุทธศิลป์วัดของพระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบอม อนิโ)

๓.๑ หลักธรรมสำคัญที่ปรากฏในพุทธศิลป์วัด

พุทธศิลป์วัดต่างๆ ในพระพุทธศาสนามีจุดเริ่มต้นมาจากความศรัทธาเลื่อมใสในพระรัตนตรัย จึงสะท้อนออกมาเป็นรูปธรรม ซึ่งเป็นทั้งปฏิบัติบูชาและอามิสบูชา พระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบอม อนิโ) ได้สร้างพุทธศิลป์วัดต่างๆ ไว้เป็นจำนวนมาก ทั้งที่เป็นสถาปัตยกรรม ปฎิมากรรมหรือประติมากรรม และจิตรกรรมฝาผนัง เพื่อเป็นสื่อในการสร้างธรรมของท่าน ตรงกับงานวิจัยของพระมหาวิชาญ เลี้ยวเส็ง สรุปได้ดังนี้

๑) การบูชา

- (๑) อามิสบูชา คือการบูชาด้วยสิ่งของ
- (๒) ปฏิบัติบูชา คือการบูชาด้วยการปฏิบัติ

๒) ไตรสิกขา

- (๑) ศีล คือ การสำรวมรักษากาย วาจา ให้เรียบร้อย
- (๒) สมาธิ คือ การทำจิตใจให้สงบ ตั้งมั่นแน่วแน่
- (๓) ปัญญา คือ ความรอบรู้ตามหลักสภาวะธรรม

๓) บุญกิริยาวัตถุ ๓

- (๑) ทานมัย คือ บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน
- (๒) ศีลมัย คือ บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล
- (๓) ภาวนามัย คือ บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา

๔) ภพ ๓

- (๑) กามภพ คือ ภพที่เป็นกามาวจร ได้แก่ นรก มนุษย์ สวรรค์ ๖ ชั้น
- (๒) รูปภพ คือ ภพที่เป็นรูปาวจร ได้แก่ รูปภพ ๑๖ ชั้น
- (๓) อรูปภพ คือ ภพที่เป็นอรูปาวจร ได้แก่ อรูปพรหม ๔ ชั้น

๕) ไตรลักษณ์ ๓

- (๑) อนิจจตา คือ ความเป็นของไม่เที่ยง
- (๒) ทุกขตา คือ ความเป็นทุกข์ ทนอยู่ได้ยาก
- (๓) อนัตตา คือ ความเป็นของไม่ใช่ตัวตน

๖) อปาย ๔

- (๑) นิรย คือ นรก
- (๒) ติรัจฉานโยนิ คือ กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน
- (๓) ปีตวิสัย คือ ภูมิแห่งเปรต
- (๔) อสุรกาย คือ เหล่าพวกอสูร

๗) อุโบสถศีล

- (๑) เว้นจากการฆ่าสัตว์
- (๒) เว้นจากการลักทรัพย์
- (๓) เว้นจากการประพฤติดิพพรหมจรรย์
- (๔) เว้นจากการพูดเท็จ
- (๕) เว้นจากการเสพย์สิ่งเสพติดมีนเมา
- (๖) เว้นจากการบริโภคอาหารในเวลาวิกาล
- (๗) เว้นจากการฟ้อนรำขับร้อง ประโคมดนตรี และดูบไล้ด้วยของหอม
- (๘) เว้นจากการนอนบนที่นอนที่สูงใหญ่เกินประมาณ

๘) ทศบารมี

- (๑) ทาน คือการให้
- (๒) ศีล คือ การรักษากาย วาจา ให้เรียบร้อย
- (๓) เนกขัมมะ คือ การออกบวช
- (๔) ปัญญา คือ ความรอบรู้
- (๕) วิริยะ คือ ความเพียร
- (๖) ขันติ คือ ความอดทน
- (๗) สัจจะ คือ ความจริง
- (๘) อธิษฐาน คือ ความตั้งใจมั่น
- (๙) เมตตา คือ ความปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุข
- (๑๐) อุเบกขา คือ ความวางเฉย

นอกจากนี้ หลักธรรมต่างๆ ซึ่งเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิต เช่น ศีล ๕ และเบญจธรรม หรือหลักธรรมอื่นๆ เช่น ความกตัญญู กตเวทิตะ ซึ่งเห็นได้จากการที่ท่านสร้างศาลาพ่อปู่ สร้างงานประติมากรรมเล่าเรื่องของท่านเอง โดยมีรูปท่านกำลังหาบโยม บิณฑบาต ในกระบุง จะเห็นได้ว่าสื่อพุทธศิลป์ต่างๆ เหล่านี้เป็นสื่อสอนผู้ชม ให้รู้จักละชั่ว กลัวบาป อยากสร้างบุญ กุศล คือ คุณงามความดี และรู้จักทำใจให้สงบบริสุทธิ์ ซึ่งเป็นการอธิบายหลักพุทธธรรมโดยใช้พุทธศิลป์วัตถุเป็นสื่อนั่นเอง

๓.๒ การประยุกต์หลักธรรมผ่านพุทธศิลป์วัตถุ

พระครูอุภัยภาดาทร(หลวงพ่อบุญ) ได้สร้างพุทธศิลป์วัตถุ เช่น อุโบสถ ร้อยยอด วิหารร้อยยอด เมืองจำลองต่างๆ (สถาปัตยกรรม) พระพุทธรูปปางต่างๆ (ปฏิมากรรม) รูปปั้น รูปหล่อต่างๆ ในเมืองสวรรค์ หรือเมืองนรก (ประติมากรรม) หรือภาพวาดเกี่ยวกับพุทธประวัติ ชาดกต่างๆ (จิตรกรรมฝาผนัง) ท่านได้แทรกหลักธรรม เช่น โอวาท ๓ ได้แก่ ๑) การละเว้นความชั่วทั้งปวง เช่น การรักษาศีล ๕ ๒) การทำความดีให้ถึงพร้อม เช่น การปฏิบัติตามเบญจธรรม มีธรรมสังคหวัตถุ ฯลฯ เป็นต้น ๓) การทำจิตใจให้ผ่องใส เช่น ทำจิตใจให้สงบนิ่งด้วยการมองสิ่งที่เราเคารพเลื่อมใส ซึ่งได้แก่ การมองเพ่งพระพุทธรูป จะเห็นถึงพระเมตตา กรุณาของพระองค์ที่มีต่อมวลมนุษยชาติทำให้จิตใจผู้ที่เพ่งมองเกิดสมาธิเกิดความบริสุทธิ์ (จิตปราศจากการปรุงแต่งชั่วขณะ ก็ได้ฉันทะชั่วขณะ) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบุญ) จึงเป็นการประยุกต์หลักธรรมโดยผ่านพุทธศิลป์วัตถุ ศิลปวัตถุและสิ่งก่อสร้างต่างๆ

๓.๒.๑ การสอนผู้ชมให้เกิดเจตคติในเรื่องการละเว้นความชั่ว และทำแต่ความดี

พระครูอุภัยภาดาทร(หลวงพ่อบุญ) ได้สร้างพุทธศิลป์วัตถุต่างๆ ขึ้นมาเพื่อเป็นสื่อใช้ในการเผยแผ่ธรรมะไปยังประชาชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เห็นผลหรืออานิสงส์ของการกระทำความดีต่างๆ เช่น

ผู้ที่สร้างกรรมดี คือผู้ที่ทำอชฺฐิกรรมต่อท่านผู้มีศีล มีการถวายทานแก่ผู้ทรงศีล เช่น พระอริยสงฆ์ การรักษาศีล ฟังธรรม ตั้งอยู่ในธรรม เช่นมีความซื่อสัตย์ ความไม่โกรธ ต่อสามีช่วยเลี้ยงดูบิดา มารดา และการเจริญภาวนา จะเป็นสาเหตุให้ผู้นั้นได้เข้าสู่ความเป็นเทพบุตรหรือเทพธิดา มีวิมานเป็นของตนเอง แต่การกระทำความดี ที่เรียกว่าทำบุญกุศลนั้นต้องทำให้ถูกต้องตามหลักการของพระพุทธศาสนาดังต่อไปนี้ คือ

๑) **หลักทาน** การให้ทานที่สมบูรณ์ครบถ้วน จะมีผลและอานิสงส์มาก ต้องมีองค์ประกอบ ๔ ประการ คือ

(๑) **วัตถุสัมปทา** หมายถึงผู้ที่เป็นผู้รองรับทานนั้น ได้แก่ ทักขิไณยบุคคล เช่น พระอรหันต์ หรือพระอนาคามีผู้เข้านิโรธสมบัติได้

(๒) **ปัจจัยสัมปทา** หมายถึงการถึงพร้อมด้วยปัจจัย กล่าวคือของที่จะให้ทานต้องบริสุทธิ์ ได้มาโดยชอบธรรม

(๓) **เจตนาสัมปทา** หมายถึงความถึงพร้อมด้วยเจตนา คือต้องมีเจตนาดีทั้ง ๓ กาล ได้แก่ เจตนาดีก่อนให้ กำลังให้ และหลังให้ ดังพุทธพจน์ที่ตรัสว่า

ปุพฺเพว ทานา สุมโน ททํ จิตฺตํ ปสาทเย
ทตฺวา อุตฺตมโน โหติ เอสา ชญฺญสุส สมฺปทา.

ก่อนให้ ก็มีใจดี เมื่อกำลังให้ ก็มีใจผ่องใส
ครั้นให้แล้วก็มีใจเบิกบาน นี่คือบุญญาสัมปทา

(๔) **คุณาติเรกสัมปทา** หมายถึงความถึงพร้อมด้วยคุณพิเศษ คือผู้รับทานมีคุณสมบัติพิเศษ เช่น เพิ่งออกจากนิโรธสมบัติใหม่ๆ

๒) **หลักศีล** การรักษาศีล ๕ ศีล ๘ หรือศีลอุโบสถ หมายถึง ผู้ที่มีความตั้งใจในการประพฤติปฏิบัติงดเว้นจากบาปอกุศลทั้งหลาย ย่อมส่งผลให้อยู่เป็นสุขในปัจจุบัน ดายแล้วให้เกิดในสุคติโลกสวรรค์และเป็นพื้นฐานให้เจริญสมถกัมมัฏฐานและวิปัสสนากัมมัฏฐานจนบรรลุธรรมขั้นสูงสุดคือ พระนิพพาน หยุดการเวียนว่ายตายเกิดในที่สุด

๓) **หลักภาวนา** คือการเจริญสมถกัมมัฏฐาน เพื่อให้ได้สมาธิเกิดฌานให้เป็นฐานของการเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน หมายถึง การใช้ปัญญาขณะจิตว่างพิจารณาสภาวธรรมต่างๆ ให้เห็นแจ้งตามความเป็นจริงจนบรรลุธรรมขั้นขั้นสูง คือพระนิพพาน

ดังนั้น การสร้างกุศล คือการกระทำที่ดี ได้แก่ การให้ทาน การรักษาศีล (ศีล ๕, ศีล ๘, ศีล ๑๐, ศีล ๒๒๓, ศีล ๓๑๑) และการเจริญภาวนา ซึ่งล้วนเป็นหนทางแห่งการนำผู้กระทำให้ไปสู่ภุมิใหม่ ที่ดีงาม ที่ชาวพุทธเรามาจะเรียกว่า “สวรรค์” งานพุทธศิลป์วัตถุที่พระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบอม อนิโฆ) สร้างที่มีความเกี่ยวข้องกับสวรรค์ ก็มีปรากฏอยู่ในคัมภีร์ต่างๆ ทางพระพุทธศาสนา บรรดาพุทธศิลป์วัตถุต่างๆ ที่พระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบอม อนิโฆ) สร้างไว้ในวัดไผ่โรงวัวนั้น นอกจากจะเป็นสื่อที่แสดงเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าแล้ว พระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบอม อนิโฆ) ยังสร้างงานพุทธศิลป์วัตถุที่แสดงถึงหลักธรรมในพระพุทธศาสนาจากนามธรรมให้เป็นรูปธรรมที่ปรากฏในรูปของศิลปะที่ประกอบด้วยงานสถาปัตยกรรม ภูมิสถาปัตย์และจิตรกรรม ที่เป็นเรื่องของการทำความดี และผลของการทำความดี

การทำความชั่ว และผลของการทำความชั่ว การทำจิตของคนให้บริสุทธิ์จากกิเลสเครื่องเศร้าหมอง และผลคือการดำรงอยู่ในโลกุตตรภูมิ

พุทธศิลป์วัตถุที่มีความเกี่ยวข้องกับสวรรค์ภูมิเป็นส่วนหนึ่งที่พระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบอม อนิโฆ) สร้างเพื่อเป็นสื่อสอนให้ผู้ชมเห็นผลของการประกอบกุศลกรรม คือการทำความดีทั้งทางกาย วาจา และใจในรูปแบบของสถาปัตยกรรม ประติมากรรมและจิตรกรรม และตรงกับเรื่องที่กล่าวไว้ในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย เล่มที่ ๒๖ คือวิมานวัตถุ ซึ่งแปลว่า เรื่องวิมาน, ที่ตั้งของวิมาน หรือ เรื่องของผู้เกิดในวิมาน ได้แก่เทพบุตรเทพธิดาได้เล่าประวัติของตนเองว่าได้กระทำกุศลกรรมใดไว้จึงได้วิมานที่ตนอยู่นั้น

สรุปว่า การสร้างสื่อประเภทพุทธศิลป์วัตถุของพระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบอม อนิโฆ) นั้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่า เมื่อจะสอนให้คนละเว้นความชั่วได้นั้น ก็ต้องมีภาพสะท้อนให้เห็นว่า ผลที่เกิดจากการละเว้นความชั่วได้ มีผลเช่นใด ทั้งนี้จากการสร้างพุทธศิลป์วัตถุของท่านได้สะท้อนความคิดเห็นในเรื่อง ของภพ-ภูมิต่างๆ ให้ผู้เข้าชมได้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ต่อหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่นเรื่องกฎแห่งกรรม ซึ่งมีทั้งดีและชั่ว

๓.๒.๒ ผลของการประกอบกรรมดี และโทษที่ได้รับจากการประกอบกรรมชั่ว

บุคคลที่สร้างกุศลกรรม ผลย่อมจะนำบุคคลผู้นั้นไปสู่สุคติ ส่วนบุคคลที่สร้างอกุศลกรรม ผลย่อมนำบุคคลผู้นั้นไปสู่ทุกข์คติ ดังจะได้กล่าวรายละเอียดต่อไปนี้

๑) กุศลกรรม คือการทำความดีทั้งทางกาย วาจา และทางใจ ทุกสิ่งย่อมเป็นเหตุปัจจัยนำสัตว์เหล่านั้นไปตามภพ-ภูมิ ต่างๆ กัน เช่น

ผู้ที่ให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา ย่อมได้รับอานิสงส์ คือ ความสุข ความเจริญในปัจจุบันและเมื่อละจากโลกนี้ไปแล้ว จะมีสุคติภพเป็นที่หวัง ดังที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก ที่กล่าวเกี่ยวกับเรื่องราวของการประกอบกุศลกรรมแล้วมีผลานิสงส์ต่างๆ กัน ดังจะได้กล่าวต่อไปนี้

พระไตรปิฎกได้ให้ความหมายของคำว่า “วิมาน” ว่า หมายถึงที่เล่นของเหล่าเทวดาหรือเทพ ซึ่งถือว่าเป็นสถานที่อันประเสริฐเพราะเกิดขึ้นด้วยอานุภาพแห่งกุศลกรรมของเทวดาผู้เป็นเจ้าของวิมานนั้น ๆ วิมานเหล่านี้จึงรุ่งเรืองสว่างไสวแพรวพราวหลากสีด้วยอำนาจแห่งรัตนชาติต่างๆ มีรูปทรงอันวิจิตรบรรจง มีขนาดต่าง ๆ คือ ๑ โยชน์บ้าง ๒ โยชน์บ้าง กว่า ๑๒ โยชน์บ้าง ภายในวิมานเหล่านั้นมีเครื่องประดับตกแต่งสวยงาม และเพียบพร้อมด้วยเครื่องอุปโภคบริโภคอันเป็นทิพย์มากมาย ความแตกต่างของวิมานเหล่านั้นขึ้นอยู่กับบุญบารมีที่เจ้าของวิมานสั่งสมไว้เมื่อครั้งเป็นมนุษย์ เช่น เป็นวิมานทองคำบ้าง วิมานเงินบ้าง วิมานแก้วมณีบ้าง วิมานแก้วไพฑูรย์บ้าง วิมานแก้วผนิบ้าง หรือต่างกันที่ขนาดเช่น วัดโดยรอบ ๑ โยชน์บ้าง ๒ โยชน์บ้าง ๑๒ โยชน์บ้าง

ชื่อวิมานวัตถุ ตั้งขึ้นเพื่อแสดงความเป็นมาของวิมานและเจ้าของวิมานต่าง ๆ จำนวน ๘๕ วิมาน หรือ ๘๕ เรื่อง

ที่มาของเรื่อง

วิมานวัตถุ เป็นการประมวลเรื่องของบุคคลผู้ประกอบกุศลกรรมและเกิดในวิมานจำนวน ๘๕ เรื่อง ส่วนใหญ่เจ้าของเรื่องเป็นผู้เล่าเนื่องจากมีผู้ถาม เพราะผู้ถามได้เห็นวิมานและทิพยสมบัติของเทวดาหรือเทพธิดานั้นๆ จึงเกิดความรู้สึกแปลกใจและชื่นชมยินดี จึงถามเพื่อต้องการทราบความเป็นมา ผู้ที่ถามในเรื่องนี้ได้แก่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบ้าง (ในกรณีที่เทวดาองค์นั้นๆ ลงมาเข้าเฝ้า) ท้าวสักกะเทวราชบ้าง (ในกรณีที่ทรงทราบประวัติของวิมานแห่งนั้นแล้วก็ตรัสบอกแก่ท่านพระมหาโมคคัลลานเถระในกาลต่อมา) เทวดาถามกันเองบ้าง หรือพระเถระทั้งหลายบ้าง

พระอรรถกถาจารย์ผู้รจนาคัมภีร์ปรมัตถทีปนี (อรรถกถาวิมานวัตถุ) กล่าวถึงความความเป็นมาของวิมานต่างๆ ไว้ตอนหนึ่งว่า

วันหนึ่งพระมหาโมคคัลลานะเกิดความคิดขึ้นมาว่าผู้ที่รักษาศีล ทำบุญ ให้ทานแก่พระทักษิณบุคลตามกำลังทุนทรัพย์ หรือกำลังศรัทธา บุคคลเหล่านี้เมื่อสิ้นชีวิตแล้วได้ไปเกิดในเทวโลกเสวยทิพยสมบัติอันรุ่งเรือง ประกอบด้วยบุญญาธิการอยู่ในวิมานอันสวยงามวิจิตรตระการตา จึงขออนุญาตพระผู้มีพระภาคเจ้าไปจาริกในเทวโลก เมื่อกลับมาแล้วจึงได้กราบทูลให้พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบอีกครั้งหนึ่ง พระพุทธองค์จึงนำเรื่องนี้มาแสดงแก่พุทธบริษัทในโอกาสต่างๆ กัน ต่อมาเมื่อมีการทำปฐมสังคายนา พระธรรมสังคากาจารย์ได้รวบรวมเรื่องราวของเทพบุตร เทพธิดาทั้งหลาย ผู้เกิดในวิมานนั้น ๆ มาร้อยกรอง และจัดรวมไว้หมวดเดียวกันเรียกชื่อว่า วิมานวัตถุ^{*}

วิมานวัตถุแต่ละเรื่องนั้นจะประพันธ์ในรูปของคำฉันท์ที่เรียกว่า คาถา หรือนวักลัตถุศาสน์ ผู้ถามจะใช้คำถามที่สร้างความสบายใจให้กับผู้ตอบ ซึ่งเป็นการถามด้วยมุทิตาจิต ส่วนผู้ตอบก็ตอบด้วยความเคารพ มีไมตรีจิต และอารมณ์เบิกบานแจ่มใสในผลกรรมของตน มีปรากฏในพระไตรปิฎก ดังต่อไปนี้

(พระมหาโมคคัลลานเถระถามเทพธิดา)

เทพธิดาผู้ประดับองค์ ทรงมาลัย ทรงภูษาสวยงาม

วิมานตั้งทองคำของเธอช่างโอ้อ่า

ล่องลอยไปในที่ต่าง ๆ ได้รวดเร็วสมใจปรารถนา

^{*} ขุ.วิ.อ. (บาลี) หน้า ๒-๔. ดูใน ขุ.วิ. (ไทย) ๒๖/-/[๘-๙].

เธอเปล่งรัศมีสว่างไสว ดังสายฟ้าแลบออกจากกลีบเมฆ

เพราะบุญอะไรพิวพรรณเธอจึงงามเช่นนี้
ผลอันพึงปรารถนาจึงสำเร็จแก่เธอในวิมานนี้
และ โภคะทั้งมวลล้วนน่าพอใจจึงเกิดแก่เธอ

เทพธิดาผู้มีอานุภาพมาก อาตมาขอถามว่า
เมื่อเธอเกิดเป็นมนุษย์ได้ทำอะไรไว้
เพราะบุญอะไรเธอจึงมีอานุภาพรุ่งเรือง
และมีรัศมีกายสว่างไสวไปทั่วทุกทิศอย่างนี้

เทพธิดานั้นดีใจที่พระมหาโมคคัลลานเถระถามว่า
จึงตอบปัญหาผลกระทบตามที่พระเถระถามว่า
เมื่อดิฉันเกิดเป็นมนุษย์อยู่ในหมู่มนุษย์
ได้ถวายตั้งแต่นครบาลิกษุผู้เพิ่งมาถึง
ได้กราบไหว้ ประคองอัญชลี
และถวายทานตามกำลังทรัพย์

เพราะบุญนั้นพิวพรรณดิฉันจึงงามเช่นนี้
ผลอันพึงปรารถนาจึงสำเร็จแก่ดิฉันในวิมานนี้
และ โภคะทั้งมวลล้วนน่าพอใจจึงเกิดขึ้นแก่ดิฉัน

ข้าแต่ภิกษุผู้มีอานุภาพมาก ดิฉันขอกราบเรียนว่า
เพราะบุญที่ได้ทำไว้สมัยเมื่อเกิดเป็นมนุษย์
ดิฉันจึงมีอานุภาพรุ่งเรือง
และมีรัศมีกายสว่างไสวไปทั่วทุกทิศอย่างนี้^๒

ปฐมปติพพาวิมาน

ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ซื่อสัตย์ต่อสามี
(พระมหาโมคคัลลานเถระถามว่า)

เหล่านกกระเรียน นกยูง หงส์
นกคุห์ล่าดำและนกคุห์ขาว ล้วนเป็นทิพย์
ชุมนุมกันส่งเสียงไพเราะอยู่รอบวิมานนี้
ซึ่งคารคาสด้วยบุบผาชาติ นารีนรมย์ ช่างงามเหลือเกิน

^๒ พ.วิ.(ไทย) ๒๖/๑-๓ /๒๓-๓.

ทั้งเทพบุตรและเทพธิดาเวียนกันมาชมไม่ขาดสาย...

เทพธิดาผู้มีอานุภาพมาก

เมื่อเธอเกิดเป็นมนุษย์ได้ทำบุญอะไรไว้

จึงได้สำเร็จเป็นเทพธิดาผู้มีฤทธิ์

เพราะบุญอะไรเธอจึงมีอานุภาพรุ่งเรือง

และมีรัศมีกายสว่างไสวไปทั่วทุกทิศอย่างนี้...

เมื่อดิฉันเกิดเป็นมนุษย์ในหมู่ของมนุษย์

เป็นผู้ซื่อสัตย์ ไม่นอกใจสามี

คอยถนอมน้ำใจ เหมือนมารดาถนอมบุตร

ถึงแม้จะโกรธก็ไม่กล่าวคำหยาบคาย

ดำรงมั่นอยู่ในสัจย์ ละเว้นการพูดเท็จ

ยินดีในการให้ทาน ชอบอุทิศตนช่วยเหลือผู้อื่น

มีจิตเลื่อมใส ได้ถวายข้าวและน้ำ

เป็นทานอย่างเหลือเฟือโดยเคารพ

เพราะบุญนั้นผิวพรรณดิฉันจึงงามเช่นนี้

ผลอันพึงปรารถนาจึงสำเร็จแก่ดิฉันในวิมานนี้

และ โภคะทั้งมวลจึงเกิดแก่ดิฉัน

ข้าแต่ภิกษุผู้มีอานุภาพมาก ดิฉันขอกราบเรียนว่า

เพราะบุญที่ได้ทำไว้สมัยเมื่อเกิดเป็นมนุษย์

ดิฉันจึงมีอานุภาพรุ่งเรือง

และมีรัศมีกายสว่างไสวไปทั่วทุกทิศอย่างนี้ ^๓

ลขุมวิมาน

ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่นางขลุมานอุบาสิกา

(พระมหาโมคคัลลานเถระถามว่า)

เทพธิดา เธอมีผิวพรรณงามยิ่งนัก

เปล่งรัศมีสว่างไสวไปทั่วทุกทิศอยู่ จงดาวประกายพริก

เพราะบุญอะไรผิวพรรณเธอจึงงามเช่นนี้

ผลอันพึงปรารถนาจึงสำเร็จแก่เธอในวิมานนี้

^๓ พ.วิ. (ไทย) ๒๖/๕๓-๑๐๐/๑๖ - ๑๗.

และโภกะทั้งมวลล้วนน่าพึงพอใจจึงเกิดขึ้นแก่เธอ

เทพธิดาผู้มีอานุภาพมาก อาตมาภาพขอถามว่า
เมื่อเธอเกิดเป็นมนุษย์ได้ทำบุญอะไรไว้
เพราะบุญอะไรเธอจึงมีอานุภาพรุ่งเรือง
และรัศมีกายสว่างไสวไปทั่วทุกทิศอย่างนี้

เทพธิดานั้นดีใจที่พระมหาโมคคัลลานเถระถาม
จึงตอบปัญหาผลกรรมไปตามที่พระเถระถามว่า

(เมื่อดิฉันเกิดเป็นมนุษย์ เป็นชาวเมืองพาราณสี
บ้านของดิฉันตั้งอยู่ใกล้ทางออก)

ออกจากประตูแก้วภูทวารไป ก็เป็นหมู่บ้านของดิฉัน
พระสาวกทั้งหลายผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่
เที่ยวบิณฑบาตอยู่ในหมู่บ้านนั้น

ดิฉันมีใจเลื่อมใสในพระสาวกทั้งหลายผู้ปฏิบัติตรง
จึงได้ถวายข้าวสุก ขนมสด ผักดอง

พร้อมทั้งเครื่องคั้นที่ปรุงด้วยส่วนผสมต่างๆ มีข้าวและเกลือเป็นต้น

ดิฉันเข้าจำอุโบสถศีล ซึ่งประกอบด้วยองค์ ๘
ทุกวัน ๑๔ คำ ๑๕ คำและ ๘ คำแห่งปิกษ์
และตลอดวันปาฏิหาริย์ปิกษ์

ดิฉันผู้สำรวมระวังในศีลตลอดเวลา
และแจกจ่ายทานด้วยความเคารพ จึงได้ครอบครองวิมานนี้

ดิฉันงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นไกลจากการลักขโมย
การประทุษนอกใจสามี สำรวมระวังจากการพูดเท็จ
และการคดมน้ำเมา

ดิฉันยินดีในศีล ๕ ฉลาดในอริยสัจ
เป็นอุบาสิกาของพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่าโคดม
ผู้มีพระจักขุ มีพระยศ

เพราะบุญนั้นผิวพรรณดิฉันจึงงามเช่นนี้ ฯลฯ
และมีรัศมีกายสว่างไสวไปทั่วทุกทิศอย่างนี้^๔

^๔ พ.วิ. (ไทย) ๒๖/ ๑๓๓ - ๑๔๔/๓๑ - ๓๒.

พระคุณเจ้าผู้เจริญ ขอตานพึงถวายอภิวัตพระยุคลบาลของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า (แล้วกราบทูล) ตามคำของดิฉันว่า “ลขุมาลอุบาลีถวายอภิวัตเทพยุคลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า พระพุทธเจ้าข้า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ การที่พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ดิฉันว่าจะได้บรรลุสามัญผลชั้นใดชั้นหนึ่งนั้น ไม่น่าอัศจรรย์เท่ากับที่ทรงพยากรณ์ดิฉันว่าจะได้บรรลุสัททาคามิผลเลย”

ปฐวิมาน

เป็นวิมานที่เกิดขึ้นแก่เทพบุตรผู้ประกอบด้วยกุศลกรรมต่างๆ เช่นถวายทาน รักษาศีล ๕ เป็นประจำ รักษาอุโบสถศีลทุกวันพระ ได้ฟังธรรม ชักชวนให้ผู้อื่นทำบุญ บูชาพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า บำรุงบิดามารดา บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตั้งอยู่ในธรรม เช่นมีความสัตย์ มีความซื่อตรงภรรยา หรือแม้แต่สัตว์ดิรัจฉาน เช่น กบผู้มีความเลื่อมใสพระสุรเสียงของพระผู้มีพระภาคเจ้าขณะทรงแสดงธรรม ก็ไปเกิดเป็นมันฑุกเทวบุตรได้ ดังปรากฏในเรื่อง มันฑุกเทวบุตรวิมาน คือวิมานที่เกิดแก่มันฑุกเทพบุตร

มันฑุกเทวบุตรวิมาน

(พระผู้มีพระภาคตรัสถามมันฑุกเทพบุตรว่า)

ใครกันมีผิวพรรณงดงามยิ่งนัก รุ่งเรืองด้วยฤทธิ์และบริวารยศ
เปล่งรัศมีสว่างไสวไปทุกทิศ กราบเท้าทั้งสองของเราอยู่

(มันฑุกเทพบุตรกราบทูลว่า)

ชาติก่อนข้าพระองค์ได้เกิดเป็นกบเที่ยวหากินอยู่ในน้ำ
ขณะข้าพระองค์กำลังฟังธรรมของพระองค์อยู่
คนเลี้ยงโคได้ฆ่าข้าพระองค์

ขอพระองค์ทรงเล็งเห็นความสำเร็จแห่งจิตเลื่อมใสเพียงครั้งเดียว
และโปรดทอดพระเนตรบริวารยศ อานุภาพ
ผิวพรรณและความรุ่งเรืองของข้าพระองค์เถิด

ข้าแต่พระโคตมสัมมาสัมพุทธเจ้า
เหล่าชนผู้ได้ฟังธรรมของพระองค์ตลอดกาลยาวนาน
ย่อมบรรลุฐานะที่หวั่นไหว
ซึ่งเป็นฐานะที่เหล่าสัตว์ไปแล้วไม่เศร้าโศก^๕

^๕ บ.วิ. (ไทย) ๒๖/๘๕๓-๘๖๐/๑๐๐.

เรวัติวิมาน

กล่าวถึงเรื่องของนันทิยอุบาสกผู้เป็นสามีของนางเรวัติ เมื่อสิ้นชีพแล้วได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ที่มีความรุ่งเรือง เพราะได้ถวายทานตามความประสงค์ของผู้รับทาน ส่วนนางเรวัติผู้ที่มีความตระหนี่ ไม่เคยให้ทานและยินดีกับการให้ทานของสามีจึงต้องไปทนทุกข์ทรมานในอุสสทนรก ดังข้อความว่า

(พระผู้มีพระภาคตรัสว่า)

ญาติมิตรและสหายผู้มีใจดี ย่อมยินดีต้อนรับ

บุคคลผู้ร้างแรมไปนาน

แล้วกลับมาจากที่ไกลโดยสวัสดิ์ว่า “มาแล้ว” จันใด

บุญทั้งหลายก็เช่นเดียวกัน ย่อมต้อนรับ

เฉพาะบุคคลผู้ทำบุญไว้แล้ว

ซึ่งจากโลกนี้ไปสู่โลกหน้า เหมือนญาติต้อนรับญาติที่รักผู้กลับมา

(ยักษ์บริวารของท้าวเวสวัณปรารภนางเรวัติโยนลงไปอุสสทนรกจึงกล่าวว่)

จงลุกขึ้น นางเรวัติผู้แสนจะชั่วช้า มีปกติไม่ให้ทาน

ประตูลงนรกเปิดแล้ว พวกเราจะนำเจ้าไปโยนลงนรก

อันเป็นสถานที่ทอดถอนใจของเหล่าสัตว์นรก

ผู้มีความทุกข์ทรมานทนทุกข์อยู่

(พระธรรมสังคิจิกายารัทั้งหลายกล่าวว่า)

ยักษ์ใหญ่ตาแดงสองตนดังทูตพญายม นั้น ครั้นกล่าวดังนี้แล้ว

ก็จับแขนนางเรวัติคนละข้าง พาไปใกล้ห่มุเทวดา

(นางเรวัติถามยักษ์สองตนว่า)

นั้นวิมานของใคร มีรัศมีดังแสงอาทิตย์ น่าพอใจ

เรื่องรอง งดงาม น่าอยู่อาศัย ปกคลุมด้วยตาข่ายทอง

เนื่องแน่นไปด้วยเทพบุตรและเทพธิดา รุ่งโรจน์ดังแสงอาทิตย์

ห่มุเทพนารีรูปได้กายด้วยแก่นจันทร์หอม

ช่วยทำวิมานทั้งภายในและภายนอกให้งดงาม

วิมานนั้นมีรัศมีปรากฏเสมอด้วยแสงอาทิตย์

คนที่ขึ้นสวรรค์บันเทิงอยู่ในวิมานเป็นใครกัน

(ยักษ์สองคนจึงบอกแก่นางเรวดีว่า)

ที่กรุงพาราณสี มีอุบาสกชื่อนันทิยะ
เป็นคนไม่ตระหนี่ เป็นทานบดี รู้ความประสงค์ของผู้ขอ
วิมานที่เนื่องแน่นไปด้วยเทพบุตรและเทพธิดา
รุ่งโรจน์ดั่งแสงอาทิตย์ นั้นเป็นของนันทิยะอุบาสก
หมู่เทพนารีรูปใล้กายด้วยแก่นจันทร์หอม
ช่วยทำวิมานทั้งภายในและภายนอกให้งดงาม
วิมานนั้นมีรัศมีปรากฏเสมอด้วยแสงอาทิตย์
คนที่ขึ้นสวรรค์ บันเทิงอยู่ในวิมาน คือนันทิยะอุบาสก

(นางเรวดีกล่าวว่า)

ฉันเป็นภรรยาของนันทิยะอุบาสก
เป็นใหญ่ในเรือน เป็นใหญ่ในทรัพย์สินทั้งหมดของสามี
บัดนี้ ฉันจะรื่นรมย์ในวิมานของสามี ไม่ปรารถนาเห็นนรก
(ยักษ์ทั้งสองคนนั้นไม่ยอมเชื่อจึงพาตัวนางลงไปใกล้อุสสทนรกแล้วกล่าวว่า)

นางผู้แสนจะชั่วช้า นี่แหละนรกสำหรับเจ้า
บุญเจ้าไม่ได้ทำไว้ในมนุษย์โลก
เพราะคนตระหนี่ มักโกรธ มีบาปกรรม
ย่อมไม่ได้อยู่ร่วมกับผู้เกิดในสวรรค์
(นางเรวดีเห็นนายนิรบาลสองคนพากันมาจุกคร่าตน เพื่อจะโยนลงไปในคู
นรก ชื่อว่า สังสวกะ จึงถามถึงนรคนั้นว่า)

ทำไมหนอจึงปรากฏแต่อุจจาระ ปัสสาวะ สิ่งสกปรก
เหตุไฉน อุจจาระนี้จึงมีกลิ่นเหม็นร้ายกาจ คละคลุ้งไปเปล่า
(นายนิรบาลตอบว่า)

นางเรวดี นรกที่เจ้าจะหมกไหม้อยู่หลายพันปีนี้
มีชื่อว่า สังสวทนรก ลึกร้อยชั่วคน
(นางเรวดีถามว่า)

ฉันทำกรรมชั่วทางกายวาจาใจอะไรหรือนอ
จึงตกสังสวทนรกที่ลึกร้อยชั่วคน
(นายนิรบาลตอบว่า)

เจ้าดวงสมณพราหมณ์และวณิกพวกอื่น

ด้วยการกล่าวเทঁจั้นนั่นแหละบาปที่เจ้าทำได้

เพราะบาปนั้นเจ้าจึงตกสังสวนรกที่ลึก ๑๐๐ ชั่วโมง

นางเรวดี เจ้าจะต้องหมกไหม้ในนรกนั้นหลายพันปี

นายนิรยบาลทั้งหลาย จะตัดมือ เท้า หู แม้กระทั่งจมูก
อนึ่ง แม่ฝูงนกกาที่จะพากันมารุมจิกกินเจ้าที่คืนทรนทรายอยู่
(นางเรวดีกล่าวว่า)

โปรดเกิดพ้อคุณ ขอท่านทั้งหลายช่วยนำดิฉันกลับไปเกิด
ดิฉันจักสร้างกุศลกรรม ที่คนทำแล้วได้รับความสุข
และไม่เดือดร้อนในภายหลังนั้นให้มาก
ด้วยการให้ทาน ประพฤติธรรมสม่ำเสมอ
การสำรวม และการฝึกอินทรีย์
(นายนิรยบาลกล่าวว่า)

ใครจากเทวโลกไปยังมนุษยโลก เมื่อถูกถาม
พึงกล่าวถ้อยคำของดิฉันอย่างนี้ว่า
ขอท่านทั้งหลายจงถวายทาน
คือผ้านุ่ม ผ้าห่ม ที่นอน ที่นั่ง ข้าวและน้ำ
ในสมณพราหมณ์ทั้งหลายผู้ปล่อยวางอาชญา
เพราะว่าคนตระหนี่ มักโกรธ มีบาปกรรม
ย่อมไม่ได้เกิดร่วมกับผู้ไปสวรรค์
ถ้าดิฉันนั้นจากที่นี้ไป ได้เกิดเป็นมนุษย์แล้ว

จักรู้ความประสงค์ของผู้ขอ สมบูรณ์ด้วยศีล
จักสร้างกุศลให้มากด้วยการให้ทาน
ประพฤติธรรมอย่างสม่ำเสมอ การสำรวม
และการฝึกอินทรีย์

ดิฉันจักปลูกสวนไม้ดอกไม้ผล
จักตัดทางเข้าไปในสถานที่ที่เดินลำบาก
ขุดบ่อน้ำและตักน้ำดื่มไว้ด้วยใจที่ผ่องแผ้ว

จักเข้าจำอุโบสถศีลซึ่งประกอบด้วยองค์ ๘
ทุกวัน ๑๔ คำ ๑๕ คำและ ๘ คำแห่งปักษี
และตลอดวันปาฏิหาริย์

ดิฉันจักสำรวมระวังในศีลตลอดเวลา
และจักไม่ละเลยในการให้ทาน
เพราะผลกรรมนี้ ดิฉันได้เห็นเองแล้ว
(พระสังคีติการจารย์กล่าวไว้ว่า)
นายนิรบาลทั้งหลายช่วยกันโยนนางเรวดี
ที่กำลังพรวดเพื่อดิฉันไปมาอยู่อย่างนี้
ให้เท้าชี้หัวกลงไปในนรกอันน่ากลัว
(นางเรวดีได้กล่าวคาถาสุดท้ายอีกว่า)
ชาติก่อน ฉันเป็นคนตระหนี่
คำว่าสมณพราหมณ์
และลงสามี่ด้วยเรื่องไม่จริง
จึงหมกไหม้ในนรกที่น่ากลัว^๖

๒) การกระทำที่ชั่ว เลวทราม เช่น ไม่เคยให้ทาน ไม่มีการรักษาศีล ไม่มีการเจริญภาวนา หรือการขัดขวางผู้อื่นไม่ให้ทำความดี สิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องการประพฤติชั่ว ผลแห่งการกระทำชั่วนั้น ย่อมส่งผลให้ทั้งชาตินี้และเมื่อชีวิตแตกดับ กล่าวคือผู้กระทำความชั่วทั้งกาย วาจา และใจ เหล่านั้นเมื่อตายไปย่อมมีคติที่ทุกข์ทรมาน นั่นคือการเข้าไปสู่ภพ-ภูมิ นรก หรือเปรต อสุรกาย ดังมีปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก หมวดที่พบมากที่สุดคือ พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย วิจารณ์วตฺตูปาลิ เปตวตฺตูปาลิ เล่มที่ ๒๖. โดยสรุปมีใจความว่า...

๑. เปตวตฺตูปาลิ

คำว่า “เปรต” ในพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย เปตวตฺตูปาลิ ได้ให้ความหมายไว้ ๒ นัย คือ

๑) ผู้จากไป หมายถึงผู้ที่จากโลกนี้ไป ได้แก่ผู้ที่ตายจากโลกนี้ไปแล้ว หรือล่วงลับไปแล้ว จะไปเกิดในภพภูมิใดก็ตาม เรียกว่าเปตหรือเปรตในความหมายนี้ ซึ่งตรงกับคำว่าพิริทำนุญ อุทิสสวนกุศลให้แก่ผู้ที่ตายไปแล้ว เรียกว่า “เปตพลี”

๒) สัตว์พวกหนึ่งที่เกิดในอบายภูมิที่เรียกว่าเปตวิสัย หรือเปรตวิสัย สัตว์ประเภทนี้จะได้รับความทุกข์ทรมานต่างๆ ด้วยอำนาจผลของอกุศลกรรมที่ตนได้ทำไว้ เช่น ความอดอยาก หิวโหย ผอมโซเพราะไม่มีอาหาร หรือมีอาหารแต่กินไม่ได้ หรือกินได้ด้วยความยากลำบาก เพราะปากมีขนาดเท่ารูเข็ม หรือกินเข้าไปแล้วแต่อาหารนั้นกลับกลายเป็นเลือด เป็นหนอง เป็นมูลหรืออุจจาระ

^๖ พ.วิ. (ไทย) ๒๖/๘๖๑-๘๘๕/๑๐๑-๑๐๔.

^๘ พ.วิ. (ไทย) ๒๖/ - [๓๕].

นอกจากนี้ยังได้กล่าวไว้อีกว่า ยังมีเปรตอีกประเภทหนึ่งที่เสวยผลที่เป็นทั้งกุศลกรรม และอกุศลกรรมสลับกันไปในชาติเดียวกัน เรียกเปรตจำพวกนี้ว่า “เวมานิกเปรต” คือเปรตที่มีวิมาน เป็นของตนเอง มีความสุขสมบูรณ์ด้วยทรัพย์สมบัติมากมายเช่นเดียวกับเทพบุตรหรือเทพธิดา ในเวลาหนึ่ง แต่ในอีกเวลาหนึ่งกลับได้รับทุกขเวทนาอย่างแสนสาหัสเหมือนเปรตพวกอื่น หรือสัตว์ นรกทั้งหลาย

ที่มาของเรื่อง

ในพระไตรปิฎกที่กล่าวด้วยเรื่องเปรตหรือ เรียกว่าเปตวัตถุ^๕นั้นมีเรื่องทั้งหมด ๕๑ เรื่อง ส่วนเรื่องเหล่านี้มีที่มาจาก ๒ แหล่ง คือ

๑) จากเหตุแห่งเรื่อง ที่เรียกว่า “อัญจุปตติ”

๒) จากเหตุแห่งการถาม – ตอบ ที่เรียกว่า “ปุจฉาวิสัชนา”

เรื่องที่มาจากการเกิดแห่งเรื่อง เช่น เปตวัตถุที่พระพุทธเจ้าทรงยกขึ้นแสดงเองเมื่อมี เหตุการณ์เรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับเปรตนั้นๆ เกิดขึ้น เช่น เขตุมเปตวัตถุ ปิณธุชิตลิกเปตวัตถุ ติโรกัฏฐเปตวัตถุ เป็นต้น

ส่วนเปตวัตถุที่มาจากการถาม – ตอบ ได้แก่เปตวัตถุที่มีสาเหตุมาจากการที่พระนารท เถระ พระมหาโมคคัลลานเถระ หรือพระสารีบุตร เป็นต้น เป็นผู้ทูลถามเนื่องจากท่านพระเถระเหล่านี้ ได้พบเห็นเปรตจึงถามเปรตเหล่านั้น และเปรตนั้นๆ เป็นผู้ตอบ เมื่อทราบความเป็นมาแล้วจึงได้นำ ความนั้นมากราบทูลให้พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบ พระองค์จึงทรงปรารภเรื่องนั้นๆ แล้วทรง แสดงพระธรรมเทศนาแก่พุทธบริษัทในโอกาสตามสถานการณ์ ยกเว้นไว้แต่บางเรื่องที่เกิดขึ้น หลังจากทีพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว เช่น ธาตุวิณณเปตวัตถุ นันทกเปตวัตถุ เป็นต้น

รูปแบบของเรื่อง

เปตวัตถุที่เป็นเรื่องที่มีรูปแบบของการบรรยาย คือ พระพุทธเจ้าทรงแสดงเองโดยตลอด แต่ถ้าเป็นรูปแบบที่มาจากการถาม – ตอบ จะเป็นการถาม – ตอบเหมือนกับวิมานวัตถุ จะ ต่างกันก็แต่อารมณ์หรือความรู้สึกของผู้ถามและผู้ตอบเท่านั้น เช่นกรณีของเปรตในเปตวิสัยเป็น คำถามของผู้ถามด้วยความสงสัยและเห็นใจในวิบากกรรมที่เปรตนั้นกำลังได้รับอยู่ ส่วนผู้ตอบนั้น จะตอบด้วยความรู้สึกเศร้าโศกเสียใจและสำนึกในความผิดที่ได้เคยก่อขึ้น และถ้ามีโอกาสก็จะทำ ความดีทดแทน แต่บางรายเมื่อเล่าบุพพกรรมและสภาพความผิดของตนที่ได้กระทำลงไปแล้ว ได้ ขอความช่วยเหลือจากผู้ถามก็มี

สำหรับกรณีของเปรตในความหมายที่ ๒ คือ ผู้ที่จากโลกนี้ไปแล้ว ถ้าเกิดเป็นเทวดาทั้ง ผู้ถามและผู้ตอบจะมีอารมณ์คือความชื่นชมโสมนัส เว้นไว้แต่กรณีของเรื่องเวมานิกเปรต ทั้งผู้ถาม

^๕ บ.วิ. (ไทย) ๒๖/- / [๒๖-๒๗] .

และผู้ตอบจะมีความรู้สึกต่างออกไปจากกรณีทั้ง ๒ ที่กล่าวแล้ว คือมีทั้งความรู้สึกดีใจและเศร้าโศกเสียใจผสมกันไป

๑. เปรตที่หลวงพ่อบรมสร้างไว้ซึ่งตรงกับเรื่องราวในพระไตรปิฎกและคัมภีร์ในพระพุทธศาสนา ได้แก่

๑) สุกรมุขเปตวัตถุ เรื่องเปรตปากหมู เป็นเรื่องแสดงผลแห่งกรรมชั่วของภิกษุรูปหนึ่งในครั้งศาสนาของกพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่ากัสสปะ เนื่องจากไม่สำรวมกิริยาจา ชอบด่าว่าภิกษุอื่นๆ

๒) ปุติมุขเปตวัตถุ เรื่องเปรตปากเน่า เป็นเรื่องแสดงผลแห่งกรรมชั่วของภิกษุรูปหนึ่งในศาสนาของพระพุทธเจ้าพระนามว่ากัสสปะ เป็นผู้ไม่สำรวมวาจา ชอบพูดเท็จ พูดส่อเสียดและพูดยุยงให้ภิกษุอื่นๆ แดกความสามัคคีกัน

๓) ติโรกฺขทพเปตวัตถุ เรื่องเปรตอยู่นอกฝาเรือน เป็นเรื่องของเปรตที่เคยเป็นญาติของพระเจ้าพิมพิสาร เมื่อครั้งที่พระเจ้าพิมพิสารทรงทำบุญแต่ไม่ได้อุทิศให้แก่เปรตที่พากันมาอาศัยอยู่ตามฝาเรือนเพื่อรอส่วนบุญ เมื่อไม่ได้รับจึงแสดงอาการหลอกหลอนให้ทรงกลัว แต่หลังจากที่พระพุทธเจ้าทรงแนะนำให้พระเจ้าพิมพิสารทำบุญและอุทิศส่วนกุศลให้แก่เปรตเหล่านั้นแล้ว เปรตทั้งหมดเหล่านั้นจึงพ้นจากสภาพเดิมและพ้นจากความทุกข์ทรมาน ได้รับความสุขในที่สุด

๔) ภูฏวินิจฉิกเปตวัตถุ เรื่องเปรตผู้ที่เคยเป็นอดีตผู้พิพากษาโกง เป็นเรื่องที่แสดงผลของกรรมดีและกรรมชั่วของผู้พิพากษาคนหนึ่งของพระเจ้าพิมพิสาร กรรมชั่วที่เปรตตนนี้เคยทำไว้คือเป็นคนคดโกง พูดเท็จ หลอกหลวงและใส่ความผู้อื่น ไม่เคยประกอบบุญกุศล เช่น การให้ทาน รักษาศีลอุโบสถ แต่เมื่อพระเจ้าพิมพิสารตรัสถาม กลับกราบทูลเท็จว่ารักษาอุโบสถศีลเหมือนข้าราชการอื่น ๆ เพราะพระเจ้าพิมพิสารทรงโปรดผู้ที่ประกอบกุศลกรรมโดยการรักษาอุโบสถศีล เมื่อออกจากที่เฝ้า เพื่อนข้าราชการที่รู้ว่าเขาพูดเท็จจึงแนะนำให้เขารักษาอุโบสถตามความเป็นจริง เขากลับเพื่อนๆ จะกราบทูลความจริงให้พระเจ้าพิมพิสารทรงทราบจึงยอมรักษาศีลโดยอดอาหารและตายเพราะอดอาหารนั่นเอง ผลของการกระทำของเขาทำให้ไปเกิดเป็นเวมานิกเปรต

๒. รูปร่างของเปรต

รูปร่างของเปรตที่พระครูอุภัยภาดาทร(หลวงพ่อบรม อนิโช) สร้างขึ้นมา เปรียบเทียบกับลักษณะของเปรตที่กล่าวไว้ในพระไตรปิฎก มีดังนี้

เรื่องสาริปุตตเถรมาตุเปตวัตถุ ได้กล่าวถึง เรื่องนางเปรตอดีตมารดาพระสารีบุตรเถระ ได้สนทนากับพระเถระว่า

(พระสารีบุตรเถระถามนางเปรตตนหนึ่งว่า)

“ แะนางผู้มีร่างกายซูบผอม มีแต่ซี่โครงผุดขึ้น

เธอเปลือยกาย มีผิวพรรณและรูปร่างน่าเกลียดน่ากลัว
ชুবพอม มีร่างกายสะพรั่งไปด้วยเส้นเอ็น
เธอเป็นใครกันเล่ามาขึ้นอยู่ ณ ที่นี้”

(นางเปรตตอบว่า)

“เมื่อฉันถูกความหิวกระหายครอบงำแล้ว
จึงกินน้ำลาย น้ำมูก เสมหะที่เขาถ่มทิ้งแล้ว
กินมันเหลวซากศพที่ถูกเผาอยู่
และกินโลหิตของหญิงทั้งหลายผู้คลอดลูก
กินโลหิตของคนที่มีแผลและผู้ที่ถูกตัดจมูกและศีรษะ
และกินหนัง เนื้อ เอ็นเป็นต้น ที่อาศัยร่างกายชายหญิง
ฉันไม่มีที่พึ่ง ไม่มีที่อยู่อาศัย นอนบนเตียงอันแปดเปื้อน
กินหนองและเลือดของปศุสัตว์และมนุษย์ทั้งหลาย
ลูกน้อยเอ๋ย ขอลูกจงให้ทานเพื่อแม่
ครั้นแล้วจงอุทิศส่วนบุญนั้นให้แม่บ้าง
ถ้ากระไร แม่จะพึงพ้นจากการกินหนองและเลือด”
พระสารีบุตรเถระฟังคำของมารดาแล้วคิดจะช่วยเหลือ
จึงปรึกษาพระมหาโมคคัลลานเถระ พระอนุรุทธะ และพระกัปปินะ
ได้สร้างกุฏิ ๔ หลัง แล้วถวายกุฏิ ข้าว และน้ำ
แด่พระสงฆ์ผู้มาจากทิศทั้ง ๔ อุทิศส่วนบุญให้มารดา
ในลำดับที่พระเถระอุทิศส่วนบุญให้ตนเอง
วิบากคือ อาหาร น้ำดื่ม และเครื่องนุ่งห่ม
ก็เกิดขึ้นแก่นางเปรตนั้น นี่เป็นผลแห่งทักษิณา
ลำดับนั้น นางมีร่างกายหมดจด นุ่งผ้าสะอาด
สวมใส่เสื้อผ้าเนื้อดีกว่าผ้าแคว้นกาสิ
มีพัสดราภรณ์และเครื่องประดับอันวิจิตรงดงาม
เข้าไปหาพระมหาโมคคัลลานะเถระ^{๑๑}

^{๑๑} จุ.วิ. (ไทย) ๒๖/ ๑๑๖-๑๒๕/๑๙๓-๑๙๘.

เหตุที่น่าสลดให้ไปเกิดในเปรตวิสัย

ในพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย เปตวัตถุ กล่าวถึงเหตุที่สัตว์ให้ไปเกิดเป็นเปรตไว้มากมาย ซึ่งสามารถสรุปได้ว่าเหตุที่น่าสลดเหล่านั้นให้ไปเกิดเป็นเปรตเพราะอกุศลกรรมที่กระทำไว้ เช่นการไม่ให้ทาน ไม่รักษาศีล ไม่เจริญภาวนา มีความตระหนี่ถี่เหนียว อิจฉาริษยาผู้อื่นเมื่อผู้อื่นทำบุญกุศลและห้ามไม่ให้ผู้อื่นทำกุศลกรรม ดังเรื่องชนปาลเสฏฐิเปตวัตถุ ว่า

(พวกพ่อค้าถามเปรตคนหนึ่งว่า)

“เนอะเพื่อนยาก ท่านเปลือยกาย
มีผิวพรรณและรูปร่างน่าเกลียดน่ากลัว
ซูบผอม มีร่างกายสหรังด้วยเส้นเอ็น
มีแต่ซี่โครงผุดขึ้น มีร่างกายซูบผอม
ท่านเป็นใครกันหนอ”

(เปรตนั้นตอบว่า)

“ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ข้าพเจ้าเกิดเป็นเปรตในยมโลก
ได้รับความลำบาก เพราะทำกรรมชั่วไว้
จึงต้องจากโลกนี้ไปยังเปตโลก”

(พวกพ่อค้าถามว่า)

“ท่านได้ทำกรรมชั่วทางกาย วาจา ใจอะไรไว้หรือ
เพราะผลกรรมอะไร ท่านจึงต้องจากโลกนี้ไปยังเปตโลก”

(เปรตนั้นตอบว่า)

“มีพระนครของพระเจ้าทสันนราช ปราภฏซื้อ เอรักจะ
เมื่อก่อนข้าพเจ้าเป็นเศรษฐีอยู่ในนครนั้น
ชนทั้งหลายเรียกข้าพเจ้าว่า ชนปาลเศรษฐี

ข้าพเจ้ามีเงิน ๘๐ เล่มเกวียน ทองคำ
แก้วมุกดา แก้วไพฑูรย์ ก็มีมากมาย

แม้ข้าพเจ้าจะมีทรัพย์มากมายถึงเพียงนั้น
ก็ไม่พอใจที่จะให้ทาน ปิศประดูเรือนแล้ว จึงบริโภคอาหาร
ด้วยคิดว่า พวกยาจกอย่าได้เห็นเรา

ข้าพเจ้าเป็นคนไม่มีศรัทธา เป็นคนตระหนี่ กระด้าง
ได้ค่าพวกที่ให้ทาน ทำบุญ
และห้ามชนเป็นจำนวนมากไม่ให้ทานทำบุญ

ด้วยคำว่า ผลแห่งทานไม่มี
ผลแห่งความสํารวมจักมีแต่ที่ไหน
จึงทำลายสระน้ำ บ่อน้ำ ที่เขาขุดไว้
ทำลายสวนดอกไม้ สวนผลไม้ ศาลาน้ำดื่ม
และสะพานในที่เดินลำบากให้พินาศ
ข้าพเจ้าไม่ได้ทำความดี ทำแต่ความชั่วไว้
เคลื่อนจากมนุษยโลกนั้นแล้วจึงเกิดในแดนเปรต
มีแต่ความหิวกระหาย
ตลอด ๕๐ ปี ตั้งแต่ข้าพเจ้าตายแล้ว
ยังไม่ได้กินข้าวและดื่มน้ำเลย
ความหวงแหนทรัพย์เป็นความพินาศ
ความพินาศก็คือความหวงแหนทรัพย์
ได้ยินว่า เปรตทั้งหลายก็รู้ว่าความหวงแหนทรัพย์เป็นความพินาศ
เมื่อชาติก่อน ข้าพเจ้าหวงแหนทรัพย์
เมื่อทรัพย์มีอยู่จำนวนมากก็ไม่ได้ให้ทาน
เมื่อไทยธรรมมีอยู่ก็ไม่ได้ทำที่พึงแก่ตน
ข้าพเจ้านั้นได้รับผลกรรมของตน จึงเดือดร้อนในภายหลัง
ในเรื่องชนปาลกเสฏฐิเปตวัตถุ เรื่องเดียวกันนี้ได้กล่าวถึงสภาพนรกไว้ ว่า
“พ้นจาก ๔ เดือนไปแล้ว ข้าพเจ้าจักตาย
จักตกนรกอันเร่าร้อนแสนสาหัส
นรกนั้นมี ๔ เหลี่ยม มีประตู ๔ ด้าน
กรรมสร้างจำแนกไว้เป็นส่วน ๆ
ล้อมรอบด้วยกำแพงเหล็ก ครอบไว้ด้วยแผ่นเหล็ก
พื้นนรกนั้นล้วนเป็นเหล็กแดงดุ๊กเป็นเปลวเพลิง
ประกอบด้วยความร้อน แผ่ไปรอบตลอดร้อยโยชน์อยู่ตลอดกาล
ข้าพเจ้าจักต้องเสวยทุกขเวทนาในมหานรกนั้นยาวนาน
ด้วยว่าการเสวยทุกขเช่นนี้เป็นผลกรรมชั่ว
เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงเศร้าโศกอย่างหนัก
ด้วยเหตุนี้ ข้าพเจ้าขอเตือนท่านทั้งหลาย
ขอความเจริญจงมีแก่ท่านทั้งหลายผู้มาประชุมกันในวันนี้

พวกท่านจึงอย่าได้ทำกรรมชั่วทั้งในที่แจ้งหรือที่ลับ
ถ้าพวกท่านจักทำกรรมชั่วนั้นหรือกำลังทำอยู่
แม้พวกท่านจะเหาะหนีไปก็ไม่พ้นจากทุกข์ได้
ขอท่านทั้งหลายจงถือกุศลมารดา จงถือกุศลบิดา
ประพฤดิอ่อนน้อมต่อท่านผู้ใหญ่ในสกุล
เป็นผู้ถือกุศลสมณะ ถือกุศลพราหมณ์
ด้วยการปฏิบัติอย่างนี้ ท่านทั้งหลายจักไปสู่สวรรค์^{๙๙}

หลวงพ่อบุญ ได้สร้างสภาพเมืองนรกที่นอกจากสัตว์นรกจะถูกนายนิรบาลลงโทษ
ด้วยวิธีการต่างๆ แล้ว ยังกล่าวถึงสภาพเมืองนรกว่าประกอบสัตว์คือฝูงสุนัขที่กัดกินเนื้อ
สัตว์นรกซึ่งตรงกับเรื่อง กัณณมุนทเปติวัตถุ เรื่องนางเปตผู้ถึงสุนัขกัณณมุนทกัดกินเนื้อ ว่า
(พระเจ้าพาราณสีตรัสถามนางเวมานิกเปตว่า)

สระโบกขรณีมีน้ำใสเย็น มีบันไดทองคำ
มีพื้นคารคาสด้วยทรายทองคำ
ในสระโบกขรณีนนั้นมีต้นไม้สวยงาม มีกลิ่นหอมชวนใจ
คาสดินด้วยหมูไฉนนานาพันธุ์
ตลบอบอวลไปด้วยกลิ่นหอมต่างๆ
คารคาสไปด้วยบัวนานาชนิด ราชล้อมไปด้วยบัวขาว
มีกลิ่นหอมเจริญใจ
ยามต้องลมรำเพยพัดก็โชยกลิ่นหอมระรื่นฟุ้งจรไป
ระงมไปด้วยเสียงหงส์และนกกระเรียน
นกจักรพาค มาส่งเสียงร้องไพเราะจับใจ
ขวกไขว่ไปด้วยฝูงทิวาชาตินานาชนิด
มีเสียงร้องของนกนานาชนิด ไพเราะจับใจ
มีผลไม้ ไม้ดอกนานาพันธุ์
ไม่มีเมืองใดในมนุษย์เหมือนเมืองของท่านนี้
ปราสาทของท่านมีมาก สำเร็จด้วยทองคำและเงิน
ส่องแสงสว่างโชติช่วงโดยรอบทั้ง ๔ ทิศ
ทาสี ๕๐๐ คน ประดับด้วยกำไลทองคำ

^{๙๙} พ.วิ. (ไทย) ๒๖/ ๒๒๓-๒๔๕/๒๐๔-๒๐๖.

นุ่งห่มผ้าทองคำ คอยบำเรอท่าน

ท่านมีบัลลังก์ทองคำและเงินจำนวนมาก

ปูลาดด้วยหนังชะมดและผ้าโกเชาว์ที่เขาจัดเตรียมไว้แล้ว

ท่านจะเข้าบรรทมบนบัลลังก์ใดก็สำเร็จสมประสงค์ทุกอย่าง
เมื่อถึงเที่ยงคืน ท่านลุกจากบัลลังก์นั้นไป

ลงสู่สวนรอบสระโบกขรณี

ยืนอยู่ริมสระนั้นซึ่งมีหญ้าเขียวอ่อนนุ่ม

ทันใดนั้นสุนัขชื่อกัณณมุณฑกะก็ขึ้นมาจากสระนั้น

กัดอวัยวะน้อยใหญ่ของท่าน

เมื่อใดที่ท่านถูกสุนัขกัดกินเหลือแต่ร่างกระดูก

เมื่อนั้น ท่านจึงลงสู่สระโบกขรณี

ร่างก็กายก็กลับเป็นเหมือนเดิม

ภายหลังจากเวลาที่ลงสระโบกขรณี

ท่านกลับมามีอวัยวะน้อยใหญ่ครบบริบูรณ์ ดังงาม ดูน่ารัก

นุ่งห่มผ้า มาสู่สำนักเรา

เมื่อก่อนท่านได้ทำกรรมชั่วทางกาย วาจา ใจอะไรไว้หรือ

เพราะผลกรรมอะไร

สุนัขกัณณมุณฑกะจึงกัดกินอวัยวะน้อยใหญ่ของท่าน

(นางเวมานิกเปรตกราบทูลว่า)

มีกบดคนหนึ่ง เป็นอุบาสก มีศรัทธา อยู่ในเมืองกิมพิลา

หม่อมฉันเป็นภรรยาของเขา เป็นคนทุศีล ประพฤตินอกใจเขา

เมื่อหม่อมฉันประพฤตินอกใจเขา

สามีจึงพูดฉันว่า การที่เธอประพฤตินอกใจฉันแล้วปกปิดไว้

เป็นการไม่เหมาะ ไม่สมควร

และหม่อมฉันนั้นได้กล่าวเท็จสาบานอย่างร้ายแรงว่า

ฉันไม่ได้ประพฤตินอกใจท่านทางกาย หรือทางใจ

ถ้าฉันประพฤตินอกใจท่านทางกายหรือทางใจ

ขอให้สุนัขกัณณมุณฑกะตัวนี้จึงกัดกินอวัยวะน้อยใหญ่ของฉันเถิด

ผลกรรมชั่วและการกล่าวเท็จทั้งสองนั้น
หม่อมฉันได้เสียแล้วเป็นเวลา ๗๐๐ ปี
เพราะกรรมอันชั่วช้าสุนัขกัณณมุนทกะ
จึงกัณณอวัยวะน้อยใหญ่ของหม่อมฉัน^{๑๒}
ฯลฯ

นอกจากนั้น ยังมีตัวอย่างเรื่องของผู้ที่กระทำความชั่วในสมัยที่ตนยังมีชีวิต เป็นการประพฤติชั่วทั้งทางกาย วาจา และใจ ข้อสำคัญที่สุดเป็นผู้ประพฤติผิดศีล ๕ ตั้งแต่ การเบียดเบียนถึงขั้นฆ่าสัตว์ ลักขโมย ประพฤติผิดในกาม พุทเทจ ส่อเสียด คำว่าผู้บำเพ็ญศีลภาวนา หรือแม้แต่การดื่ม การเสพของมีนเมา ทำให้ได้รับผลแห่งกรรมชั่ว ต้องทนทุกข์ทรมาน ฯลฯ เป็นต้น ผู้คนเหล่านั้นจึงได้รับผลเมื่อตายจากโลกมนุษย์ ได้เข้าสู่นรกภูมิ ดังที่ได้ยกตัวอย่างข้างต้นไว้แล้ว

แดนนรกภูมิ

เป็นสถานที่ที่มีอาณาเขตกว้างใหญ่ไพศาลยิ่งนัก แบ่งเป็นเขตเหมือนประเทศ มีขนาดเล็กหรือใหญ่ต่างกัน เช่นเดียวกับโลกมนุษย์ของเรา ต่างกันแต่ว่าสถานที่ในนรกแต่ละแห่งจะเรียกว่า “ภูมิ”^{๑๓} นรก แปลว่าสภาพที่ไม่มีความเจริญ ไม่มีความสุข สภาพหรือภูมิที่ไม่มีความยินดี เป็นแห่งความทุกข์

อเวจีนรก

หลวงพ่อบุญได้สร้างประติมากรรมผู้เคยประทุษร้ายต่อพระพุทธเจ้าและพระอรหันตสาวกของพระพุทธเจ้า ทั้งที่เป็นพระภิกษุและภิกษุณีและตถกนรกอเวจี ไว้ข้างสถานที่ปรินิพพาน และบรรยายไว้ว่าผู้ที่ตกนรกเวจี ได้แก่

๑. พระเทวทัตต์
๒. พระเจ้าสุปปพุทธ
๓. นางจิณฺจมาณวิกา
๔. นันทมานพ
๕. นันทยักษ

^{๑๒} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๓๔๘-๓๖๔/๒๒๒-๒๒๔.

^{๑๓} พระธรรมธีรราชมหามุนี,(วิลาส ญาณวโร), **โลกทิปนี** เรื่องของโลกนรก โลกมนุษย์ และโลกเทวดา ฯ,พิมพ์ครั้งที่ ๑, สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๓๗, หน้า ๒๕.

ในหนังสือโลกทิปนี พระธรรมธีรราชมหามุนี (วิลาส ญาณวโร) ได้กล่าวสภาพ
อเวจีนรก ว่า

อเวจีนรก แปลว่า นรกปราศจากกลิ่น เนื่องจากระหว่างเปลวไฟและความทุกข์ไม่มีว่าง
แม้แต่นิดเดียว ในนรกนั้นปราศจากการหยุดพัก สัตว์นรกได้รับความทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัส
และไม่มีสร้าง ไม่มีหยุด จึงแปลความอีกอย่างหนึ่งว่า นรกที่ปราศจากความเบาบางแห่งทุกข์^{๔๔}

สภาพในอเวจีนรกนั้น มีลักษณะใหญ่กว่านรกทั้งหมด ล้อมรอบด้วยกำแพงเหล็ก มี
เปลวไฟลุกอยู่ตลอดเวลา สัตว์ที่เกิดในขุมนรกนี้มีมากกว่านรกขุมอื่น เป็นอยู่อย่างแออัดยัดเยียด การ
เสวยกรรมของสัตว์นรกขุมนี้แตกต่างหลายอิริยาบถ ตามบาปที่เคยทำไว้ เช่น เคยยืนทำบาปก็ต้องมา
ยืนทนทุกข์ เคยเดินหรือนอนทำบาปไว้ก็ต้องมาเดินหรือนอนเสวยทุกข์ อายุของสัตว์นรกขุมนี้มี
ประมาณหนึ่งอันตรกัป ส่วนสาเหตุที่ต้องมาเสวยกรรมในนรกขุมนี้เนื่องจากได้ประกอบ
อนันตริยกรรม ๕ ประการ^{๔๕} คือ

- ๑) มาตุฆาต ฆ่ามารดาให้ตายเองหรือใช้ให้คนอื่นฆ่า
- ๒) ปิตุฆาต ฆ่าบิดาให้ตายเองหรือใช้ให้คนอื่นฆ่า
- ๓) อรหันตฆาต ฆ่าพระอรหันต์ให้ตายเองหรือใช้ให้คนอื่นฆ่า
- ๔) โลหิตตูปบาท ทำร้ายพระพุทธเจ้าให้หือพระโลหิต
- ๕) สังฆเภท ทำลายคือยุ้งให้สงฆ์แตกกัน

โลหกุมภินรก

หลวงพ่อบุญได้สร้างงานประติมากรรมไว้ในแดนนรกภูมิ โดยการปั้นกระทะเหล็ก
ขนาดใหญ่ นายนิรบาลจับสัตว์นรกใส่ในกระทะทองแดงดังกล่าว ตรงกับงานเขียนของพระธรรม
มหาธีรราชมหามุนี (วิลาส ญาณวโร) ว่า นรกโลหกุมภินี้มีหม้อเหล็กขนาดใหญ่เท่าภูเขา ในหม้อเต็ม
ได้ด้วยน้ำแสบร้อนเดือดพล่านอยู่ตลอดเวลา ตั้งอยู่บนเตาไฟใหญ่ มีนายนิรบาลที่มีรูปร่างใหญ่โตจับ
สัตว์นรกที่ซื้อเท้า แล้วเอาหัวคว่ำลงแล้วหย่อนลงไป ในหม้อดังกล่าว

สัตว์นรกที่ถูกทรมานนั้นได้รับทุกขเวทนาแสนสาหัส ถูกต้มถูกเคี่ยวอยู่ในหม้อนั้นแล้ว
นำมาเป็นอาหาร หรือเคยทำอนันตริยกรรมไว้ แต่ภายหลังสำนึกถึงความผิดที่ตนเคยก่อขึ้น จึงจนกว่า

^{๔๔} พระธรรมธีรราชมหามุนี(วิลาส ญาณวโร), **โลกทิปนี**, พิมพ์ครั้งที่ ๓,(กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๓๗), หน้า ๓๘ – ๔๒.

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๗.

จะสิ้นกรรมที่เคยทำ เช่นชาติก่อนที่ครั้งเป็นมนุษย์ได้จับสัตว์เป็นๆ มาใส่ในหม้อร้อนให้ตาย ประกอบบุญกุศล ทำให้บาปกรรมนั้นเบาบางลงจึงได้มาตกนรกนี้แทน^{๑๖}

สัตว์นรก แปลว่า นรกที่ไม่มีวันตาย เนื่องจากสัตว์นรกในขุมนี้แต่ละคนแม้ได้รับทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัสจนตายแล้ว แต่ก็กลับฟื้นขึ้นมาเสวยทุกข์โทษต่อไปอีกเช่นนี้ตลอดกาล สัตว์นรกในขุมนี้บางพวกจะถูกนายนิรบาลบังคับให้นอนบนแผ่นเหล็กที่ลุกแดงด้วยไฟนรก จะถูกนายนิรบาลใช้ดาบหรือขวานที่คมกริบฟันจนขาดเป็นท่อนๆ หรือลากและเหวี่ยงจะกระแทกเหลือแต่โครงกระดูก ทำให้ได้รับทุกขเวทนาอย่างสาหัสจนขาดใจตาย แต่แล้วก็มิลงชนิดหนึ่งที่เรียกว่า “ลมกรรม” พัดมาถูกร่างของสัตว์นรกเหล่านั้นทำให้ฟื้นคืนชีพกลับขึ้นมาอีก และก็จะถูกนายนิรบาลทรมานเช่นนั้นจนกว่าจะสิ้นเวรกรรมที่เคยทำไว้

สัตว์นรกในขุมนี้บางคนนอกจากจะมีรูปร่างแปลกประหลาดแล้ว ยังมีนิ้วมือเป็นอาวุธ เช่น หอก ดาบ แหวน หลาวที่คมวาววับ เมื่อเจอสัตว์นรกด้วยกันต่างจะทำการประหัตประหารกันจนตาย และก็มีลมกรรมดังกล่าวพัดมาทำให้ฟื้นขึ้นมาอีก และกระทำเช่นนั้นอีก นอกจากนี้แล้วบางครั้งก็จะถูกนายนิรบาลช่วยกันทุบตีและฟันแทงด้วยอาวุธให้ได้รับทุกข์ทรมานหนักยิ่งขึ้นไปอีก

การที่สัตว์นรกในขุมนี้ได้รับทุกข์โทษเช่นนี้เนื่องจากเมื่อครั้งยังเป็นมนุษย์เป็นผู้มีจิตใจโหดร้าย กระด้างหยาบช้า ลามกชั่วช้าเลวทรามยิ่งนัก รักที่จะก่อกรรมทำชั่วเบียดเบียนผู้อื่นให้ได้รับความทุกข์ทรมาน หรือเดือดร้อนเป็นนิตย์ เมื่อตายไปแล้วผลกรรมดังกล่าวจึงส่งผลให้มาเกิดในนรกขุมนี้^{๑๗}

กาฬสูตรนรก

หลวงพ่อบุญได้สร้างงานประติมากรรมปั้นรูปสัตว์นรกที่กำลังถูกนายนิรบาลใช้เลื่อยกลางลำตัว ซึ่งมีลักษณะตรงกับพระธรรมธีรราชมหามุนี (วิลาส ญาณวโร) ได้กล่าวไว้และสรุปได้ว่า สัตว์นรกในขุมนี้จะถูกนายนิรบาลนำด้ายดำมาตีเป็นเส้นตามร่างกาย แล้วเอาเลื่อยมาเลื่อย บางที่จะใช้มีดหรือขวานมารีดหรือผ่าตามเส้นดำที่ตีไว้ หรือบางพวกจะถูกนายนิรบาลจับมัดให้นอนบนแผ่นเหล็กที่ร้อนแดงด้วยไฟนรก แล้วใช้ด้ายดำที่ทำด้วยเหล็กเส้นขนาดเท่าลำตาลตีให้เป็นเส้นบนร่างแล้วทำการเลื่อยให้ขาดด้วยเลื่อยนรกที่ร้อนแดงเป็นเปลวไฟจนขาดเป็นท่อนๆ ให้ได้รับทุกขเวทนาอย่างแสนสาหัสจนกว่าจะหมดเวรกรรมที่ก่อกรรมทำชั่วไว้ คือเมื่อครั้งยังเป็นมนุษย์ สัตว์นรกเหล่านี้เป็นผู้ไร้คุณธรรม จิตใจโหดเหี้ยมยิ่งนัก จับสัตว์เอามาทำร้ายให้ได้รับความทุกข์

^{๑๖} พระธรรมธีรราชมหามุนี(วิลาส ญาณวโร), โลกทิปนี, หน้า ๕๓-๕๔.

^{๑๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖ – ๒๘.

ทรมาน หรือเคยประทุษร้ายต่อบิดามารดา ครูอาจารย์ หรือผู้มีพระคุณ ด้วยอำนาจของอภุศลกรรม ดังกล่าวจึงทำให้ผู้นั้นมาเสวยวิบากในนรกขุมนี้^{๔๘}

ตาปนนรก

บริเวณที่ใกล้กับวิมานพญายมนั้น หลวงพ่อขอมได้สร้างงานประติมากรรม ที่เป็นรูปสัตว์นรกมีร่างกายเป็นสัตว์ต่างๆ เช่น นก ปลา เต่า และสัตว์นกรูปร่างหลายอย่างถูกนายนิรบาลใช้ หลาว ขวาน ทิ่มแทง ฟัน และใช้กระบองเหล็กขนาดใหญ่ตีสัตว์นรก ซึ่งมีลักษณะตรงกับนรกที่ชื่อว่า ตาปนนรก คือนรกที่ทำให้สัตว์เร่าร้อน เนื่องจากสัตว์ในนรกขุมนี้จะถูกทรมานด้วยหลาวเหล็กขนาดใหญ่ โตะเท้า ล่าตาล ลูกโป่งแดง ฉานเป็นเปลวเพลิง ทิ่มแทง หรือเสียบอยู่ที่ปลาย เหมือนกับเนื้อที่ถูก ปิ้งบนถ่านไฟ สัตว์นรกเหล่านั้นได้รับทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัสจนกระทั่งเนื้อหนังสุกพองด้วย อำนาจไฟนรก ต่อจากนั้นจะมี همانรกรูปร่างประหลาดตัวขนาดเท่าช้าง เข้ามากระชากสัตว์นรกนั้น ลงมาจากหลาวเหล็ก แล้วกัดกินเป็นอาหารอย่างเอร็ดอร่อย จนเหลือแต่กระดูก เมื่อเวรกรรมยังไม่สิ้น ไปตราบใจพอลมกรรมพดมาสัตว์นรกเหล่านี้ก็จะกลับมามีชีวิตและรูปร่างเช่นเดิม

การที่สัตว์นรกขุมนี้ต้องมารับกรรมทรมานทุกข์ทรมานเช่นนี้เนื่องจากเมื่อครั้งเป็นมนุษย์ เป็นผู้มึนจิตใจหยาบช้า ประกอบกรรมทำเจ็ญด้วยการประหัตประหาร ทิ่มแทงสัตว์ให้ตายด้วยหอก แหวน หลาว แล้วนำเอาเนื้อมาเป็นอาหารหรือค้าขายเลี้ยงชีวิตหรือครอบครัว^{๔๙}

ลิมพลินนรก

งานประติมากรรมอีกชิ้นหนึ่งที่หลวงพ่อขอมสร้างขึ้นและได้รับความสนใจจากผู้เข้ามาชมวัดไฟโรงวัวจะต้องมาชมกันแทบทุกคน คือรูปปั้นต้นจ้าวที่มีสัตว์นรกทั้งชายหญิงกำลังปีนป่าย อยู่บนต้น บนต้นจ้าวมีกาปากเหล็กกำลังจิกตีสัตว์นรกดังกล่าว ส่วนด้านล่างมีนายนิรบาลกำลังใช้ หอก ทิ่มแทง และมี همانรกกำลังกัดกินเนื้อสัตว์นรกอยู่ ตรงกับงานเขียนของพระธรรมธีรราชมหามุนี (วิลาส ญาณวโร) ได้กล่าวไว้ว่า

ลิมพลินรคนั้นปรากฏเป็นป่ามีต้นจ้าวขึ้นอยู่มากมาย แต่ละต้นจะมีหนามเหล็กแหลมคม เป็นกรดยาว ๑๖ องคุลี ลูกแดงเป็นไฟตลอดเวลา เมื่อสัตว์นรกกลัวไม่ปีนขึ้นไปก็จะถูกนายนิรบาล ใช้หอกดาบ แหวน หลาว ทิ่มแทง บังคับขู่ตะคอกให้ขึ้นไปหาสัตว์นรกหญิงที่อยู่บนยอดจ้าว เมื่อสัตว์ นรกชายนั้นปีนขึ้นไปบนต้นจ้าวก็จะถูกหนามจ้าวที่แหลมคมและร้อนระอุบาดให้ได้รับความ ทุกขเวทนาอย่างแสนสาหัส ถึงแม้จะขอร้องวิงวอนนายนิรบาลก็ไม่ได้รับความเมตตาจึงต้องจำใจ

^{๔๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘ – ๒๙.

^{๔๙} พระธรรมธีรราชมหามุนี(วิลาส ญาณวโร), โลกทิปนี, หน้า ๓๔-๓๕.

ปีนขึ้นไปบนปลายต้นจิว แต่เมื่อไปถึงก็กลับแลเห็นสัตว์นรกหญิงนั้นกลับมามองอยู่โคนต้นจิวอย่างรวดเร็ว

เมื่อสัตว์นรกหญิงนั้นลงมาอยู่ที่โคนต้นจิวก็จะถูกนายนิรบาลใช้หอกดาบขู่เชิญ บังคับให้ปีนขึ้นไปหาสัตว์นรกชายที่บนยอดจิว ทำให้ได้รับทุกขเวทนาอย่างแสนสาหัส ครั้นพอปีนขึ้นไปถึงก็กลับเห็นสัตว์นรกชายนั้นกลับลงมาอยู่เบื้องล่าง สัตว์นรกทั้งชายหญิงทั้งสองได้เวียนขึ้นเวียนลงหากันด้วยความทุกข์ทรมานเช่นนี้ จะได้อยู่ด้วยกันสักเวลานิดหน่อยก็ไม่มี นอกจากนี้แล้วสัตว์นรกบางคน บางพวกขณะที่กำลังปีนป่ายขึ้นบนต้นจิวนั้นนอกจากจะถูกนายนิรบาลใช้หอกแหลนหลาวทิ่มแทงแล้ว ยังมีแรงงานรกรซึ่งมีปากเป็นเหล็กคอยรุมทั้งจิกกินอวัยวะน้อยใหญ่เป็นอาหาร ทำให้ได้รับทุกขเวทนาอย่างแสนสาหัส เมื่อปีนลงมาข้างล่างก็จะถูกหมากรตัวขนาดใหญ่รุมกันแย่งกัดกินเนื้อสัตว์นรกนั้น

บุพกรรมที่สัตว์นรกเหล่านี้ต้องมาเสวยกรรมทนทุกขเวทนาอย่างแสนสาหัสเช่นนี้ เนื่องจากเมื่อครั้งเป็นมนุษย์ได้ประพฤติดิถีชีวิตที่ ๓ คือกามสุมิจนจาร คบชู้ผิดศีลธรรมประเวณี เช่นเป็นชายประพฤติดิถีเป็นชู้กับภรรยาของผู้อื่น ส่วนหญิงเมื่อแต่งงานมีสามีแล้วแต่กลับประพฤตินอกจากสามีด้วยการคบชู้ผู้ชายอื่น^{๒๐}

ตามโพทะนรก

บริเวณนรกภูมิใกล้กับโลหกุมภินรกซึ่งเป็นงานประติมากรรมที่หลวงพ่อบรมสร้างไว้ อีกชิ้นหนึ่งที่ได้ได้รับความสนใจจากผู้ชมไม่น้อยกว่างานประติมากรรมอื่นๆ คือ รูปปั้นที่นายนิรบาลกำลังตักน้ำจากหม้อทองแดง ใส่ปากสัตว์นรก และบรรยายไว้ว่านรกสำหรับผู้ดื่มสุราเมรัย ซึ่งตรงกับหนังสือโลกทิพย์ของพระธรรมธีรราชมหามุนี (วิลาส ญาณวโร) กล่าวว่า ต่อจากอสันนรกไปเป็นตามโพทะนรก ซึ่งมีสภาพประกอบด้วยหม้อเหล็กค้ำน้ำทองแดงซึ่งก้นกรวดก้นหินปะปนอยู่ด้วยทุกหม้อ กำลังเดือดพล่านอยู่ สัตว์นรกที่มาदनรกขุมนี้จะถูกนายนิรบาลจับให้นอนหงายเหนือแผ่นเหล็กที่ร้อนจนลุกเป็นไฟ แล้วเอาน้ำทองแดงที่ผสมด้วยก้นหินและกรวดกรอกเข้าไปในปาก เมื่อน้ำที่นายนิรบาลตักเข้าไปถึงอวัยวะส่วนใดอวัยวะส่วนนั้นก็พินาศ เมื่อตายแล้วก็ฟื้นขึ้นมาอีกวันแล้ววันเล่า จนกว่าจะหมดสิ้นเวรกรรมที่เคยทำไว้

การที่สัตว์นรกในขุมนี้ต้องเสวยผลกรรมและทนทุกขเวทนาเช่นนี้เพราะเมื่อก่อนครั้งที่เคยเป็นมนุษย์เป็นคนชอบ ดื่มกินสุราเมรัยทำให้ประมาทมัวเมาตลอดเวลาไม่เคยว่างเว้น^{๒๑}

^{๒๐} พระธรรมธีรราชมหามุนี(วิลาส ญาณวโร), โลกทิพย์, หน้า ๕๖-๕๗

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕.

สุนัขนรก

หลวงพ่อบรมได้สร้างงานประติมากรรมแสดงให้เห็นถึงบุคคลที่ประกอบกรรมชั่วช้า
สามัญ โฉดเขลาเบาปัญญา ไม่เคยให้ทาน รักษาศีล หรือเจริญภาวนา นอกจากจะถูกทรมานด้วย
วิธีการต่างๆ แล้ว ยังจะถูกสุนัขกัดกินเนื้อ ซึ่งตรงกับงานของพระธรรมธีรราชมหามุนี (วิลาส
ญาณวโร) ว่า ผู้ที่ด่าว่าพ่อ แม่ บุพพการีชนผู้มีพระคุณแก่ตน หรือพระภิกษุสามเณรผู้ทรงศีล ว่าผู้
ประกอบอกุศลกรรมนี้เมื่อตายไปแล้วจะตกนรกที่เต็มไปด้วยสุนัขนรกเป็นจำนวนมาก ซึ่งมีอยู่
ด้วยกัน ๕ จำพวก คือ หมาดำ หมาแดง หมาขาว หมาเหลือง และหมาลาย หมาเหล่านี้รูปร่างใหญ่โต
น่ากลัว ส่งเสียงเห่าหอนดังเหมือนฟ้าร้องฟ้าลั่น มีกริยาชั่วร้ายเช่นเดียวกับสุนัขล่าเนื้อของนายพราน
สุนัขเหล่านี้จะไล่กัดกินสัตว์นรกที่อยู่ในขุมนี้อยู่ตลอดเวลา ในนรกขุมนี้ยังประกอบด้วยฝูงแร้ง ฝูงกา
อีกเป็นจำนวนมาก สัตว์เหล่านี้แต่ละตัวจะมีปากและตีนเป็นเหล็กที่ร้อนลุกแดงเป็นไฟ จะบินมาจิก
ลูกตาและแหะออกของสัตว์นรกให้แตกกระจุยกระจายจิกกินเป็นอาหาร เมื่อเวรกรรมยังหมดสิ้นไป
ตราบใด สัตว์นรกในขุมนี้ก็จะเกิดขึ้นมาใหม่ให้ฝูงสัตว์นรกเหล่านี้จิกดี กัดกิน จนกว่าสิ้นเวรกรรม^{๒๒}

หลวงพ่อบรมสร้างนรกภูมิขึ้นมาเพื่อเป็นสื่อแสดงชีวิตหลังความตายของผู้ที่
ประกอบด้วยอกุศลกรรมต่างๆ จะต้องประสบกับสภาพเช่นไร เช่น ผู้ที่ไม่มีความสำรวมระวังหรือไม่
รักษาศีล ๕ เมื่อตายไปแล้วจะต้องประสบกับวิบากคือผลเช่นใด หลวงพ่อบรมสร้างสื่อในเรื่องนี้ด้วย
งานทั้งที่เป็นประติมากรรมและจิตรกรรมและได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ในการสร้างว่า

“เท่าที่อาตมาสร้างนรกภูมิขึ้นมา ก็สร้างตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่กล่าวไว้ว่าภูมิ
อยู่ ๔ ภูมิ คือนรกภูมิ มนุษย์ภูมิ สวรรค์ภูมิ และนิพพานภูมิ ภูมิทั้ง ๔ นี้มีมาในพระไตรปิฎก
ฉบับภาษาไทย ซึ่งแต่ละภูมินั้น ๆ มีกัมภีร์ที่ยิ่งใหญ่มหาสมุทรสุดที่จะพรรณา พุทธเวณีย์
สาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้รับมรดกตกทอดสืบ ๆ กันมาช้านาน นับเป็นพัน ๆ ปี จน
ตราบเท่าถึงทุกวันนี้”

ในการสร้างสร้างนรกภูมิโดยเฉพาะการปั้นหุ่นเปรตของหลวงพ่อบรมนั้น ในช่วงระยะ
เริ่มแรกที่ก่อสร้างนั้นได้รับการวิพากษ์วิจารณ์จากสื่อมวลชนต่างๆ โดยเฉพาะจากหนังสือพิมพ์บางฉบับ

ดังงานวิจัยของพระมหาสุเทพ ผิวเผือก^{๒๓} เรื่อง ผลกระทบด้านสังคมและวัฒนธรรมของ
การท่องเที่ยวที่มีต่อวัดและชุมชน ศึกษาเฉพาะกรณีวัดไผ่โรงวัว ตำบลบางคาเถร อำเภอสองพี่น้อง
จังหวัดสุพรรณบุรี ที่ว่า

^{๒๒} พระธรรมธีรราชมหามุนี(วิลาส ญาณวโร), โลกที่ป่น , หน้า ๖๒.

^{๒๓} พระมหาสุเทพ ผิวเผือก, ผลกระทบด้านสังคมและวัฒนธรรมของการท่องเที่ยวที่มีต่อวัดและ
ชุมชน ศึกษาเฉพาะกรณีวัดไผ่โรงวัว ตำบลบางคาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี,วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต, หน้า ๙๐.

...มีคนคิดกันต่าง ๆ นานาว่า ที่วัดนี้ปั้นสกปรกน่าดูจากในที่สาธารณะ ปั้นไม่นุ่งผ้าไม่ควรจะปั้นไว้ในวัด เห็นแล้วมันน่าบดสีใจ ทำให้วัดเป็นที่ดูถูกดูหมิ่นของคนทั่วไปตามที่ว่านั่นก็เป็นความจริง หนังสือพิมพ์บางฉบับถ่ายเอารูปเอาตมาไปไว้โคนต้นไม้จั่วคล้าย ๆ ประจานไปทั่วประเทศ เอาตมาขอแก้ในที่นี้ว่า ตัวคนที่เอาไปพิมพ์นั้นออกมาจากช่องอะไร มีอะไรปิดหรือเปล่า มันน่าจะเกลียดน่าสกปรกกว่าเปรตวัดไผ่เป็นไหน ๆ เปรตวัดไผ่เป็นแต่เอารูปปั้นยืนเฉย ๆ แต่คนชอบดีจริง ๆ แต่เปรตในมุ้งไม่มีใครคิดเลย...มันเป็นสิ่งจำเป็นเหลือเกินเท่าที่ทำเปรตแก้ผ้า ถ้าทำเปรตนุ่งผ้ามันก็ไม่ใช่เปรต เป็นมนุษย์ไป ถ้ามันเหมือน ๆ กันกับมนุษย์ก็ไปสร้างทำไม สร้างก็ไม่มีใครสนใจ เพราะมันไม่ใช่เปรต เปรตมันจะเอาผ้าห่มที่ไหน เพราะมันเสวยกรรมของมันอย่างนั้น ถ้าเอาเปรตมาสร้างในเมืองมนุษย์ มันก็ต้องสร้างแก้ผ้าจึงจะถูกต้องในเรื่องของเปรตมัน ในภาพเขียนเรื่องเปรตก็เห็นมีแต่แก้ผ้าทั้งนั้น ยิ่งสัตว์นรกด้วยแล้วไม่มีผ้าห่มเลย.

ข้อสังเกตระหว่าง นรกภูมิ กับ เปตภูมิ

งานพุทธศิลป์วัตถุต่างๆ ในวัดไผ่โรงวัวที่พระครูอุภัยภาดาทร(หลวงพ่อบอม อนิโธ) สร้างขึ้นในดินแดนที่เรียกว่า“นรกภูมิ” นั้นมีข้อแตกต่างจากคัมภีร์ในพระพุทธศาสนาอื่นๆ เช่น หนังสือวรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ เล่ม ๒ ซึ่งเป็นหนังสือที่นำมาจากไตรภูมิโลกวิจิตรยถกถา กล่าวสรุปได้ว่า “ภูมิแห่งเปรตนั้นอยู่เบื้องบนแผ่นดินขึ้นมาในป่าหิมพานต์ มีประเทศหนึ่งชื่อว่า วิชาตประเทศ และกล่าวว่าเปรตนั้นมี ๑๒ จำพวก”^{๒๔}

สรุปว่า การเผยแพร่พุทธธรรมของพระครูอุภัยภาดาทร(หลวงพ่อบอม อนิโธ) ได้นำหลักธรรมประยุกต์กับสื่อที่เป็นพุทธศิลป์วัตถุ สิ่งก่อสร้างที่เป็นศิลปวัตถุ ป้ายนิเทศ ตามกำแพง ต้นไม้ (ที่มีข้อความที่เป็นพุทธพจน์ คำคม คำพังเพย ที่มีคติธรรม ข้อคิดมากมาย)

สำหรับการก่อสร้างพุทธศิลป์วัตถุต่างๆ โดยเฉพาะพระพุทธรูปทั้งองค์เล็ก องค์ใหญ่มีจำนวนมากภายในวัดไผ่โรงวัว ของพระครูอุภัยภาดาทร(หลวงพ่อบอม อนิโธ) ท่านได้เขียนบรรยายถึงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ต่างๆ ของพระพุทธเจ้าไว้ เช่น “มาฆาการ” อาถรรพ์-วิทยาคม ได้กล่าวว่า...

ประชาชนทุกคนต้องรู้จักการใช้ปัญญาพิจารณาด้วยเหตุผลอย่าเชื่อ ลุ่มหลงงมงายโดยไม่ได้ใช้ปัญญาไตร่ตรองอย่างถ่องแท้ เพราะยังมีคนอีกจำนวนมากที่ตกเป็นเหยื่อของคนเจ้าเล่ห์

^{๒๔} กรมศิลปากร, หนังสือวรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ เล่ม ๒ ไตรภูมิโลกวิจิตรยถกถา, (กรุงเทพมหานคร : เอดิสัน เพรส โปรดักส์ จำกัด), หน้า ๕๘๔.

เหลื๋ยมจัดตลาดในอุบายคดโกง บางคน ที่ขาดปัญญาไม่มีโยนิโสมนสิการจะถูกหลอกลวงจน
สิ้นเนื้อประดาตัว ขณะเดียวกันท่านเองก็ได้ปฏิเสธในเรื่องนี้ และยอมรับว่า เรื่องนี้มีอยู่จริง ท่านเอง
ก็อาศัยพระคาถาทงพระพุทธรศาสนาเป็นหลัก เช่น นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมา สมฺพุทฺธสฺส
ฯลฯ...

ส่วนในเรื่องผลของกรรมความเชื่อในเรื่องนี้ ท่านกล่าวว่า เป็นสิ่งที่รู้หรือเห็นได้ยาก
แต่กล่าวว่าสิ่งศักดิ์ข้อมเกิดจากความเชื่อมั่นของตนเอง ความเชื่อมั่นความเคารพบูชานี้ เป็นเหตุนำ
อำนาจศักดิ์สิทธิ์ขึ้นมาเอง และยึดถือในเรื่องกฎแห่งกรรม คือการทำความดี ข้อมได้รับผลดี ทำชั่ว
ข้อมได้รับผลที่ไร้ความสุข มีแต่ความทุกข์ อันเป็นหลักธรรมของพระพุทธรศาสนา

การแจกพระพิมพ์ของท่านนั้น ท่านไม่ได้มุ่งถึงความขลัง หรือความศักดิ์สิทธิ์แต่อย่าง
ใด ตามที่ท่านเคยกล่าวไว้ว่า “การแจกรูปพระพุทธรให้แก่ผู้ที่ต้องการนั้นให้ไปเพื่อเป็นที่ระลึกถึง
พระพุทธรเจ้าผู้บริสุทธิ์ หมดจดโดยสิ้นเชิง และพระพิมพ์ที่ท่านสร้างก็ไม่มีพิธีรีตองได้ชุดเอาดิน
ขึ้นมาทำให้เหนียว แล้วใส่แม่พิมพ์ ตากแห้ง แล้วต่อไปเผาให้สุก ดินก็กลายเป็นพระ...”^{๒๕}

การก่อสร้างพุทธศิลป์วัตถุของพระครูอุภัยภาดาทร(หลวงพ่อขอม อนิโห) เป็นสิ่งที่ถือ
ได้ว่าเป็นความชาญฉลาดในการเผยแพร่ศาสนาของท่าน ที่ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการก่อสร้าง
พระพุทธรูปปางต่าง ๆ รูปปั้นเทวดา นางเทพอัปสร มนุษย์และสัตว์นรกต่างๆ ที่ปรากฏอยู่บริเวณ
เมืองนรก เมืองจำลองต่างๆ เป็นสื่อเพราะท่านได้แทรกหลักธรรมไว้ในพุทธศิลป์วัตถุ ดังที่จะได้เห็น
ผลสัมฤทธิ์จากผู้ที่เข้ามาชมพุทธศิลป์วัตถุในวัดไผ่โร้วว ซึ่งจะได้กล่าวในบทต่อไป

^{๒๕} อนิโหภิกขุ, มายาการ อาถรรพ์-วิทยาคม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (สุพรรณบุรี : สอั้งการพิมพ์),ม.ป.ป. ,

บทที่ ๔

ผลสัมฤทธิ์ในการเผยแผ่พุทธธรรมโดยผ่านพุทธศิลป์วัตถุของ พระครูอุภัยภาดาทร(หลวงพ่อชม อนิโฆ)

๔.๑ วิธีการดำเนินการศึกษาและผลการวิจัย

ในการวิจัยเรื่องการเผยแผ่พุทธธรรมผ่านพุทธศิลป์วัตถุ : ศึกษาเฉพาะกรณีของพระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อชม อนิโฆ) วัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี ครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research)

๑) การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research)

การวิจัยเชิงเอกสาร เป็นขั้นตอนแรกของการศึกษาวิจัย โดยการศึกษาและค้นคว้าจากหนังสือ เอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในครั้งนี้ ซึ่งได้แก่ พระไตรปิฎก คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา อรรถกถา หนังสือ เอกสารที่เกี่ยวข้องที่พระครูอุภัยภาดาทร(หลวงพ่อชม อนิโฆ) ได้เขียนไว้ ซึ่งได้แก่นิพพานบันเทิง พุทธโธระลิก สมณะวิปัสสนา อาถรรพวิทายคม ไม่เก็บค่าผ่านประตูในเมื่อมีงานวัด แขนงพุทธศาสนาหรือธรรมทูตเดือน ๑๐๐ปี หลวงพ่อชม ฯลฯ ตำนานพระพุทธรูปเจดีย์ วิวัฒนาการพุทธสถานไทย หนังสือวรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ เล่มที่ ๒ ไตรภูมิโลกวิจิตรกถา สถานะและบทบาทของพระพุทธรูปในประเทศไทย สามหลวงจีนมีชื่อจาริกไปอินเดีย พระพุทธรูป ความเป็นมาของสถูปเจดีย์ในสยามประเทศ พุทธศิลป์รัตนโกสินทร์ โลกที่ปณี จาริกบุญ-จาริกธรรม พระพุทธศาสนาในเอเชีย พุทธประวัติทัศนศึกษา ความเชื่อเรื่องพระบรมสารีริกธาตุในสังคมไทย ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ภาพพุทธประวัติจากหินสลักยุคก่อนมีพระพุทธรูปในประเทศอินเดีย วิวัฒนาการการสร้างพระพุทธรูป เทคนิคการวิจัยทางการศึกษา วัดพุทธศาสนสถานปัตยกรรมไทย ปางพระพุทธรูป พระพุทธรูปสมัยต่างๆ ในประเทศไทย วิทยานิพนธ์ อีกจำนวนหนึ่ง เช่น เรื่อง ศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชวิฑายาคม(หลวงพ่อดุณปริสทุโธ) , พุทธศิลป์กับการท่องเที่ยว : ศึกษาบทบาทของวัดในการอนุรักษ์พุทธศิลป์เพื่อการท่องเที่ยว, ความเชื่อเรื่องบุญและบาปกับพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ในเขตกรุงเทพมหานคร ,ผลกระทบด้านสังคมและวัฒนธรรมของการท่องเที่ยวที่มีต่อวัดและชุมชน ศึกษาเฉพาะกรณีวัดไผ่โรงวัว ฯลฯ เป็นต้น ในการที่จะนำมาวิเคราะห์วิธีการเผยแผ่พุทธธรรมโดยผ่านศิลปวัตถุของพระครูอุภัยภาดาทร

(หลวงพ่อบอม อนุโฆ) ตลอดถึงปรัชญาพื้นฐานในการก่อสร้างพุทธศิลป์วัตถุต่างๆ เพื่อเป็นสื่อในการเผยแพร่ธรรมแก่ประชาชน พร้อมทั้งศึกษาวิจัยถึงทัศนคติ ความคิดเห็นและความเข้าใจของประชาชนที่มีต่อพุทธศิลป์วัตถุต่างๆ ต่อไปนี้ในภาคสนาม

๒) การวิจัยเชิงสำรวจ

วิจัยเชิงสำรวจ (Field Study) โดยการใช้แบบสอบถามกับกลุ่มประชาชนที่มานมัสการหรือพัฒนาศึกษาที่วัดไผ่โรงวัวและสัมภาษณ์บุคคลต่าง ๆ ที่มีความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของพระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบอม อนุโฆ) และวัดไผ่โรงวัว อันได้แก่ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดไผ่โรงวัวพระภิกษุในวัดไผ่โรงวัว ผู้อาวุโสในหมู่บ้านไผ่โรงวัว ตลอดถึงสอบถามสัมภาษณ์ถึงการรับรู้และทัศนคติของประชาชนทั่วไปที่เดินทางมาเที่ยวชมพุทธศิลป์วัตถุภายในวัดไผ่โรงวัว

๔.๑.๑ ประชากรที่ศึกษา

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีอยู่ ๒ กลุ่ม คือ

- ๑) ประชาชนที่เข้ามาวัดไผ่โรงวัว เพื่อกราบนมัสการหลวงพ่อบอม หรือที่มานมัสการพุทธศิลป์วัตถุในสถานที่ต่างๆ รอบๆ บริเวณวัด ประมาณเดือน พฤศจิกายน - ธันวาคม ๒๕๔๙
- ๒) ผู้ที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับผลงานการเผยแพร่พุทธธรรมผ่านพุทธศิลป์วัตถุของหลวงพ่อบอม อนุโฆ เช่น พระภิกษุ สามเณร ของวัดไผ่โรงวัว เจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส เจ้าคณะจังหวัดสุพรรณบุรี มัคทายก ช่างปั้นพุทธศิลป์วัตถุประจำวัด ฯลฯ เป็นต้น

วิธีสุ่มตัวอย่าง

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกศึกษากลุ่มตัวอย่างของประชากรทั้งหมดจำนวน ๒๐๐ คน โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่าง แบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากประชาชนที่เข้ามานมัสการศพพระครูอุภัยภาดาทร(หลวงพ่อบอม อนุโฆ) หรือที่เข้ามาศึกษาพุทธศิลป์วัตถุในวัดไผ่โรงวัว ช่วงวันเสาร์-อาทิตย์ ระหว่างเดือนพฤศจิกายน – ธันวาคม ๒๕๔๙

ส่วนกลุ่มตัวอย่างกลุ่มที่ ๒ จะใช้วิธีการสัมภาษณ์เกี่ยวกับผลงานการเผยแพร่พุทธธรรมของพระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบอม อนุโฆ)

๔.๑.๒ เครื่องมือและคุณภาพของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๑) ประเภทของเครื่องมือ

ในการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือ ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ๒ อย่าง คือ

(๑) แบบสอบถาม ใ้เก็บข้อมูล กลุ่มตัวอย่าง กลุ่มที่ ๑ จำนวน ๒๐๐ ชุด ซึ่งประกอบด้วยรายละเอียดดังต่อไปนี้

ตอนที่ ๑ เป็นคำถามเกี่ยวกับลักษณะทั่วไปทางประชากรของกลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน จำนวน ๕ ข้อ

ตอนที่ ๒ เป็นคำถามเกี่ยวกับการรับข้อมูลเกี่ยวกับพระครูอุภัยภาดาทร(หลวงพ่อบุญ อนุโฆ) และวัดไผ่โรงวัว จำนวน ๖ ข้อ เป็นคำถามปลายปิด โดยตอบตามความเป็นจริง แต่ละข้อเป็นแบบสอบถามแบบประเมินค่าระดับ ๕ ระดับ คือ บ่อยมาก บ่อย ปานกลาง ไม่บ่อย ไม่เคย

ตอนที่ ๓ คำถามเกี่ยวกับทัศนคติในการเดินทางมาวัดไผ่โรงวัว จำนวน ๑๐ ข้อ เป็นคำถามปลายปิด โดยตอบตามความเป็นจริงว่า ใช่ , ไม่ใช่

ตอนที่ ๔ เป็นคำถามเกี่ยวกับทัศนคติในการเผยแพร่พุทธธรรม โดยผ่านพุทธศิลป์วัตถุของพระครูอุภัยภาดาทร(หลวงพ่อบุญ อนุโฆ) จำนวน ๑๕ ข้อ เป็นคำถามปลายปิด โดยตอบตามความเป็นจริง แต่ละข้อเป็นแบบสอบถามแบบประเมินค่าระดับ ๕ ระดับ คือ เห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วย ไม่แน่ใจ ไม่เห็นด้วย ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง

ตอนที่ ๕ การแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับวิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระครูอุภัยภาดาทร(หลวงพ่อบุญ อนุโฆ) ดังนี้

เป็นแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับธรรมะที่ได้รับจากการเข้าชมพุทธศิลป์วัตถุใน วัดไผ่โรงวัว เป็นแบบสอบถามปลายเปิด จำนวน ๑ ข้อ

(๒) แบบสัมภาษณ์

ลักษณะของแบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์ สัมภาษณ์เจ้าคณะจังหวัดสุพรรณบุรี ผู้ช่วยเจ้าอาวาส เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของวัดไผ่โรงวัว แนวคิดในการสร้างพุทธศิลป์วัตถุเพื่อใช้เป็นสื่อสอนพุทธธรรมให้แก่พุทธศาสนิกชน นายช่างปั้นเก่าแก่ประจำวัด และชาวบ้านบริเวณใกล้เคียง จากแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้น จำนวน ๖ ข้อ ดังนี้ คือ

(๒.๑) ประวัติความเป็นมาของวัดไผ่โรงวัว และประวัติหลวงพ่อบุญ เช่น การปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัย

(๒.๒) การสร้างพุทธศิลป์วัตถุของวัดไผ่โรงวัว เป็นสิ่งที่ทำให้จังหวัดสุพรรณบุรีเป็นที่รู้จักของจังหวัดต่างๆ ข้อสำคัญ คือมีประโยชน์ต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาหรือไม่อย่างไร

(๒.๓) จุดมุ่งหมายที่เน้นชัดของพระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบอม อนิโฆ) เกี่ยวกับการสร้างพุทธศิลป์วัตถุได้แก่อะไร

(๒.๔) งบประมาณในการดำเนินการและการวางแผนก่อสร้าง มีหน่วยงานใดบ้างที่ให้การสนับสนุน ส่งเสริม

(๒.๕) หลังการมรณภาพของพระครูอุภัยภาดาทร(หลวงพ่อบอม อนิโฆ) พุทธศิลป์วัตถุต่างๆ ในวัดไผ่โรงวัว มีใครเป็นผู้จัดการดูแล อนุรักษ์ ให้เป็นมรดกของพุทธชาวสืบต่อไป

(๒.๖) การจัดทำสารคดีเกี่ยวกับพุทธศิลป์วัตถุในวัดไผ่โรงวัว จะมีการแปลปริสนาธรรมจากพุทธศิลป์วัตถุแต่ละประเภทให้ออกเป็นธรรมะสอน ประชาชนทั่วประเทศไทย หรือไม่อย่างไร

๒) ขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือ

(๑) ศึกษาจากเอกสาร ตำรา บทความ และงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระครูอุภัยภาดาทร(หลวงพ่อบอม) พร้อมทั้งประวัติความเป็นมาของการสร้างพุทธศิลป์วัตถุในวัดไผ่โรงวัวเพื่อจุดประสงค์ในการเป็นสื่อสอนพุทธศาสนิกชน

(๒) รวบรวมข้อมูลเบื้องต้น เพื่อนำมาสร้างแบบสอบถามต่อไป

(๓) นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นนำไป เพื่อให้คณะอาจารย์ที่ปรึกษาและพระสงฆ์ที่ทรงคุณวุฒิตรวจสอบและแก้ไข เพื่อความถูกต้องและเหมาะสม

(๔) ปรับปรุงแบบสอบถามตามข้อเสนอแนะ

(๕) นำแบบสอบถามที่แก้ไขแล้ว ไปทดลองใช้กับกลุ่มประชากรกลุ่มอื่นที่มีใช้กลุ่มตัวอย่าง เพื่อตรวจสอบสำนวนภาษาและความเข้าใจที่ตรงกันระหว่างผู้ถามและผู้ตอบแบบสอบถาม

(๖) นำแบบสอบถามที่ทดสอบใช้มาปรับปรุงแก้ไข เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการศึกษาต่อไป

๓) การทดสอบเครื่องมือ

(๑) การทดสอบเพื่อความสมบูรณ์ของคำถาม ผู้ศึกษาได้ปรึกษากับผู้เชี่ยวชาญในการสร้างเครื่องมือ และได้้นำแบบสอบถามไปทำการทดสอบ (Tryout) กับครูพระช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนาจำนวน ๕ รูป และได้นำมาปรับปรุงแก้ไขจนมีความเชื่อมั่นว่าแบบสอบถามดังกล่าวสมบูรณ์ในประเด็นที่ศึกษา

(๒) การทดสอบความเชื่อมั่นของเครื่องมือ โดยเฉพาะคำถามที่ใช้วิธีการแบบ Check List Scale ซึ่งได้ทดสอบความเชื่อมั่นของเครื่องมือโดยวิธี Item Total Correlation ดังนี้

(๓) ขอบเขตของคำถามที่เกี่ยวกับทัศนคติในการเดินทางมาวัดไฟโรงวัว สร้างเป็นคำถามจำนวน ๑๐ ข้อ ได้ทำการทดสอบ Reliability ได้ค่า $\text{Alpha} = ๐.๕๐๑๘$

(๔) ขอบเขตของเนื้อหาที่เกี่ยวกับหลักธรรม หรือคติธรรม ที่มีความสัมพันธ์กับพุทธศิลปวัตถุในวัดไฟโรงวัว สร้างเป็นคำถามจำนวน ๑๕ ข้อ ได้ทำการทดสอบ Reliability ได้ค่า $\text{Alpha} = ๐.๘๕๒๑$

๔) การกำหนดระดับคะแนน

โดยเป็นคำถามเชิงประเมินค่า (รายละเอียดแบบสอบถามอยู่ในภาคผนวก) คำถามดังกล่าวได้สร้างขึ้นจากแบบการวัดทัศนคติเชิงประเมินค่าของ Likert Scale หรือ Summated Scale และจากผลงานการวิจัยที่เคยมีผู้ทำการศึกษา โดยกำหนดคำตอบเป็น ๕ ระดับ คือ เห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วย ไม่แน่ใจ ไม่เห็นด้วย ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง ดังเกณฑ์ที่จะได้กล่าวต่อไปนี้

เกณฑ์การให้คะแนน

ข้อความในแบบสอบถามวัดทัศนคติในการเผยแผ่พุทธธรรมโดยผ่านพุทธศิลปวัตถุที่วัดไฟโรงวัว ของประชาชนกลุ่มตัวอย่างมี ๒ ลักษณะ คือ ข้อความทางบวกกับข้อความทางลบ ดังนั้น เกณฑ์การให้คะแนนมี ๒ กรณี คือ

คำถามที่แสดงความคิดเห็นในเชิงบวก (Positive Statement) ให้คะแนนดังนี้

เห็นด้วยอย่างยิ่ง	ให้คะแนน	๕	คะแนน
เห็นด้วย	ให้คะแนน	๔	คะแนน
ไม่แน่ใจ	ให้คะแนน	๓	คะแนน
ไม่เห็นด้วย	ให้คะแนน	๒	คะแนน
ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง	ให้คะแนน	๑	คะแนน

คำถามที่แสดงความคิดเห็นในเชิงลบ (Negative Statement) ให้คะแนนดังนี้

เห็นด้วยอย่างยิ่ง	ให้คะแนน	๑	คะแนน
เห็นด้วย	ให้คะแนน	๒	คะแนน
ไม่แน่ใจ	ให้คะแนน	๓	คะแนน
ไม่เห็นด้วย	ให้คะแนน	๔	คะแนน
ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง	ให้คะแนน	๕	คะแนน

ข้อคำถามแบบวัดทัศนคติมีทั้งหมด ๒๑ ข้อ ดังนั้น พิสัยของคะแนนจึงอยู่ระหว่าง ๒๑-๑๐๕ คะแนน

เกณฑ์การวัดระดับตัวแปร

การผลระดับคะแนนโดยการใช้ค่าเฉลี่ยคณิตเป็นเกณฑ์ ดังต่อไปนี้

คะแนนเฉลี่ย ๔.๕๐ – ๕.๐๐ ผลของระดับคะแนน ดีมากที่สุด

คะแนนเฉลี่ย ๓.๕๐ – ๔.๔๙ ผลของระดับคะแนน ดี

คะแนนเฉลี่ย ๒.๕๐ – ๓.๔๙ ผลของระดับคะแนน ปานกลาง

คะแนนเฉลี่ย ๑.๕๐ – ๒.๔๙ ผลของระดับคะแนน น้อย

คะแนนเฉลี่ย ๐.๐๐ – ๑.๔๙ ผลของระดับคะแนน น้อยที่สุด

๔.๑.๓ การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

ก. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษาครั้งนี้ได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามตามลำดับขั้นตอนดังนี้

๑) ผู้ศึกษาทำหนังสือถึงบัณฑิตวิทยาลัยเพื่อออกหนังสือขออนุญาตในการเก็บข้อมูล

๒) ผู้ศึกษานำหนังสือขออนุญาตเก็บข้อมูลจากบัณฑิตวิทยาลัยเสนอต่อเจ้าคณะจังหวัดสุพรรณบุรี ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดไผ่โรงวัว เพื่อการอนุญาตสัมภาษณ์และเก็บข้อมูล

๓) เก็บรวบรวมข้อมูลแบบสอบถามที่แจกกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๒๐๐ ชุด เก็บคืนได้ทั้งสิ้น ๒๐๐ ชุด และทำแบบสอบถามที่รับมาตรวจสอบความสมบูรณ์ จากนั้นได้ดำเนินการดังต่อไปนี้

(๑) ลงรหัส (Coding) ในแบบสอบถามทุกฉบับ

(๒) คัดลอกรหัสที่ลงไว้เรียบร้อยแล้วในแบบฟอร์มการลงรหัส เพื่อลงแผ่นบันทึกข้อมูล (Dick)

(๓) นำข้อมูลที่บันทึกไปประมวลผล ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป SPSS

(๔) นำผลที่ได้จากการวิเคราะห์มาอภิปรายผล

ข. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

๑) การวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง จากหนังสือและผลงานของพระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบอม อนิโช) ที่ท่านได้เทศน์ ได้สนทนา และการตอบคำถามของประชาชนหรือของสื่อมวลชนตามสถานที่ต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเผยแพร่ธรรมที่ผ่านพุทธศิลป์วัตถุ ตลอดจนการสัมภาษณ์บุคคลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพุทธศิลป์วัตถุของวัดไผ่โรงวัว แล้วนำมาวิเคราะห์เหตุผลในเชิงพรรณนาหรือเชิงคุณภาพ (Qualitative)

๒) การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม นำมาวิเคราะห์เชิงสถิติ โดยการใช้ค่าสถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนา หากค่าสถิติพื้นฐานในการแจกแจงค่าร้อยละ ทั้งนี้โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS ช่วยในการประมวลผลทุกขั้นตอน

การใช้ค่าสถิติดังต่อไปนี้ศึกษาข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง โดยวิเคราะห์ด้วยสถิติพื้นฐาน ดังต่อไปนี้ คือ

(๑) ค่าร้อยละ(Percent)

(๒) ค่าเฉลี่ย (Mean) คำนวณจากสูตร^๑

$$\bar{X} = \frac{\sum X}{N}$$

เมื่อ $\bar{X}$ แทน คะแนนเฉลี่ย
 $\sum X$ แทน ผลรวมของคะแนนทั้งหมด
 N แทน จำนวนนักเรียนในกลุ่มตัวอย่าง

(๓) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)^๒

$$S^2_i = \frac{N \sum X^2 - (\sum X)^2}{N (N-1)}$$

เมื่อ S^2_i แทน ความแปรปรวนของคะแนน
 $\sum X$ แทน ผลรวมของคะแนนทั้งหมด
 N แทน จำนวนประชากรในกลุ่มตัวอย่าง

(๔) ค่าความเชื่อมั่นของแบบทดสอบทั้งฉบับ โดยการใช้สัมประสิทธิ์แอลฟา

(Alpha Coefficient)^๓

$$\alpha = \frac{N}{N-1} \left[1 - \frac{\sum S_i^2}{S^2_i} \right]$$

^๑ ล้วน สายยศและอังคณา สายยศ, เทคนิคการวิจัยทางการศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๓๘), หน้า ๗๓.

^๒ ล้วน สายยศและอังคณา สายยศ, เทคนิคการวิจัยทางการศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๘, หน้า ๗๓.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๐.

เมื่อ	α	แทน	ค่าสัมประสิทธิ์ของความเชื่อมั่น
		N	แทน จำนวนประชากรในกลุ่มตัวอย่าง
		S_i^2	แทน คะแนนความแปรปรวนเป็นรายข้อ
		S_i^2	แทน คะแนนความแปรปรวนของเครื่องมือทั้งฉบับ

๔.๑.๔ ผลการวิจัย

ทัศนคติและความพึงพอใจของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พุทธธรรมโดยผ่านพุทธศิลปวัตถุของพระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบอม อนิโฆ)

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับทัศนคติของประชาชนต่อวิธีการเผยแพร่พุทธธรรมของพระครูอุภัยภาดาทร(หลวงพ่อบอม อนิโฆ)นั้น กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย ได้แก่ ประชาชนที่เข้าไปกราบนมัสการท่าน และที่เข้าไปเยี่ยมชมพุทธศิลปวัตถุวัดไผ่โรงวัว ทั้งในเขตท้องที่จังหวัดสุพรรณบุรี และเขตปริมณฑล จากการได้ลงไปศึกษาวิจัยเชิงสำรวจตั้งแต่วันที่ ๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๙ ถึงเดือนธันวาคม พ.ศ.๒๕๔๙ และสุ่มตัวอย่างจำนวน ๒๐๐ คน ดังกล่าว ผลจากการวิจัยโดยใช้แบบสอบถามที่ประกอบด้วยส่วนดังต่อไปนี้

- ๑) ตอนที่ ๑ ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง
- ๒) ตอนที่ ๒ การรับข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประวัติพระครูอุภัยภาดาทร(หลวงพ่อบอม) และวัดไผ่โรงวัว จากสื่อประเภทต่างๆ
- ๓) ตอนที่ ๓ ทัศนคติในการเดินทางมาวัดไผ่โรงวัว
- ๔) ตอนที่ ๔ ทัศนคติในการเผยแพร่พุทธธรรมโดยผ่านพุทธศิลปวัตถุ
- ๕) ตอนที่ ๕ การแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับวิธีการเผยแพร่พุทธธรรมของพระครูอุภัยภาดาทร(หลวงพ่อบอม)

ตอนที่ ๑ ลักษณะทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามเพศ อายุ การศึกษา อาชีพ รายได้
เฉลี่ยต่อเดือน ดังรายละเอียดในตารางนี้ ๔.๑ - ๔.๕

ตารางที่ ๔.๑ เพศของประชากรกลุ่มตัวอย่าง

เพศ	จำนวน	ร้อยละ
ชาย	๘๐	๔๐
หญิง	๑๒๐	๖๐
รวม	๒๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๔.๑ พบว่าเพศของประชากรกลุ่มตัวอย่าง แสดงให้เห็นว่าเพศชายมี
จำนวนน้อยกว่าหญิง โดยเพศหญิงมีจำนวน ๑๒๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๐ เพศชายมีจำนวน ๘๐ คน
คิดเป็นร้อยละ ๔๐

ตารางที่ ๔. ๒ อายุของประชากรกลุ่มตัวอย่าง

อายุ (ปี)	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า ๒๐ ปี	๑๐๑	๕๐.๕๐
๒๑ - ๓๐ ปี	๒๕	๑๒.๕
๓๑ - ๔๐ ปี	๓๔	๑๗
๔๑ - ๕๐ ปี	๒๗	๑๓.๕
๕๐ ปี ขึ้นไป	๑๓	๖.๕
รวม	๒๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๔.๒ พบว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีมากที่สุดคือ อายุต่ำกว่า ๒๐ ปี มีจำนวน
๑๐๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๕๐ อายุ ๕๐ ปีขึ้นไป มีจำนวนน้อยที่สุดคือ ๑๓ คน คิดเป็นร้อยละ
๖.๕ อายุ ๒๑-๓๐ ปี จำนวน ๒๕ คนคิดเป็นร้อยละ ๑๒.๕ อายุ ๓๑-๔๐ ปี มีจำนวน ๓๔ คน คิด
เป็นร้อยละ ๑๗ อายุ ๔๑-๕๐ ปี มีจำนวน ๒๗ คน ร้อยละ ๑๓.๕ อายุ ๕๐ ปีขึ้นไป มีจำนวน ๑๓ คน
คิดเป็นร้อยละ ๖.๕

ตารางที่ ๔.๓ การศึกษาของกลุ่มประชากรกลุ่มตัวอย่าง

ระดับการศึกษา	จำนวน	ร้อยละ
ไม่จบประถมศึกษา	๑	๐.๕
ประถมศึกษา	๖๑	๓๐.๕
มัธยมศึกษา	๘๓	๔๑.๕
ปว.ช., ปว.ส.	๑๕	๗.๕
ปริญญาตรีหรือสูงกว่าปริญญาตรี	๔๐	๒๐
อื่นๆ โปรรณะ	-	-
รวม	๒๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๔.๓ พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีระดับการศึกษาระดับมัธยมศึกษาที่มีจำนวนมากที่สุด จำนวน ๘๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๑.๕ และกลุ่มที่น้อยที่สุด คือ ผู้ไม่จบการศึกษา ระดับประถม มีจำนวน ๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๐.๕ ส่วนระดับประถมศึกษา มี ๖๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๐.๕ ปริญญาตรีหรือสูงกว่าปริญญาตรีมีจำนวน ๔๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๐ และปว.ช,ปว.ส. ๑๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๗.๕

ตารางที่ ๔.๔ การประกอบอาชีพหลักของประชากรกลุ่มตัวอย่าง

อาชีพ	จำนวน	ร้อยละ
รับจ้าง	๔๓	๒๑.๕
เกษตรกร	๓๕	๑๗.๕
ค้าขาย	๓๐	๑๕
รับราชการ	๓๖	๑๘
รัฐวิสาหกิจ	๑	๐.๕
อื่นๆ...	๕๕	๒๗.๕
รวม	๒๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๔.๔ พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีการประกอบอาชีพที่แตกต่างกัน อาชีพที่มีจำนวนมากที่สุดคือ อาชีพรับจ้างมีจำนวน ๔๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๑.๕ ส่วนรัฐวิสาหกิจมีจำนวนน้อยที่สุด คือ ๑ คนคิดเป็นร้อยละ ๐.๕ นอกนั้นมีอาชีพเกษตรกร ๓๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๗.๕ รับราชการ ๓๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๘ ค้าขาย ๓๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๕ และอาชีพอื่นๆ ...จำนวน ๕๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๗.๕

ตารางที่ ๔.๕ รายได้เฉลี่ยต่อเดือนของประชากรกลุ่มตัวอย่าง

รายได้เฉลี่ยต่อเดือน	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า ๓,๐๐๐ บาท	๖๑	๓๐.๕
๓,๐๐๐ – ๕,๐๐๐ บาท	๓๗	๑๘.๕
๕,๐๐๐ – ๑๐,๐๐๐ บาท	๔๑	๒๐.๕
สูงกว่า ๑๐,๐๐๐ บาทขึ้นไป	๖๑	๓๐.๕
รวม	๒๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๔.๕ กลุ่มตัวอย่างมีรายได้เฉลี่ยที่แตกต่างกัน กลุ่มที่รายได้ต่ำกว่า ๓,๐๐๐ บาท กับ สูงกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท มีจำนวนประชาชนมากที่สุด คือ ๖๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๐.๕ ส่วนกลุ่มประชากรที่มีรายได้ตั้งแต่ ๓,๐๐๐-๕,๐๐๐ บาท จะเป็นกลุ่มที่มีน้อยที่สุด มีจำนวน ๓๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๘.๕ และกลุ่มที่มีรายได้เฉลี่ย ๕,๐๐๐-๑๐,๐๐๐ บาท มีจำนวน ๔๑ คน คิดเป็นร้อยละ

๒๐.๕

ตอนที่ ๒ การรับข้อมูลเกี่ยวกับพระครูอุภัยภาดาทร(หลวงพ่อชม อนิโฆ)และวัดไผ่โรงวัว

ผลการวิเคราะห์การรับข้อมูลเกี่ยวกับพระครูอุภัยภาดาทร(หลวงพ่อชม อนิโฆ)และวัดไผ่โรงวัว มีรายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๖

จากตารางที่ ๔.๖

จากตารางที่ ๔.๖ พบว่า กลุ่มตัวอย่างได้รับข้อมูลเกี่ยวกับพระครูอุภัยภาดาทร(หลวงพ่อชม อนิโฆ) และวัดไผ่โรงวัว จากสื่อประเภทต่างๆ มีสื่อที่ฟังจากเพื่อนๆ หรือญาติ พี่น้อง อยู่ในระดับปานกลาง สำหรับสื่ออื่นๆ ได้รับอยู่ในระดับน้อย

การอภิปรายผล

จากการสรุปวิเคราะห์ข้อมูลตอนที่ ๒ พบว่า ประชากรกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับพระครูอุภัยภาดาทร และวัดไผ่โรงวัว น้อยที่สุด ทั้งๆ ที่วัดนี้มีการพัฒนามาอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวแห่งหนึ่งที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว กล่าวคือ มีพระพุทธรูปใหญ่ที่สุดในประเทศ นอกจากนี้ ยังเป็นสถานที่ให้ความรู้ทางประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา โดยมีการจำลองสังเวชนียสถานทั้ง ๔ จากอินเดียมาไว้ ณ ที่นี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ลักษณะนิสัยโดยส่วนใหญ่ของคนไทยจะมีลักษณะนิสัยในการรักการอ่านอยู่ในระดับต่ำ การนำสื่อประเภทตีพิมพ์ออกมาเผยแพร่แนะนำประวัติพระครูอุภัยภาดาทร และวัดไผ่โรงวัวจึงไม่ประสบผลสำเร็จ ส่วนสื่อประเภทสื่อสารมวลชน เช่น โทรทัศน์ วิทยุหรือการประชาสัมพันธ์จากองค์การการท่องเที่ยว น่าจะได้ผลดี แต่ต้องประชาสัมพันธ์หลายครั้ง และเสียค่าใช้จ่ายสูงมาก การประชาสัมพันธ์ที่ไม่ต่อเนื่องก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ประชากรกลุ่มตัวอย่างได้รับข้อมูลข่าวสารตามหัวข้อข้างต้นได้น้อย ดังนั้นจะเห็นว่าสื่อการประชาสัมพันธ์ที่เข้าถึงกลุ่มประชากรกลุ่มตัวอย่างได้ดีที่สุดคือ สื่อประเภทบุคคล ดังงานวิจัยของ พระมหาอรุณ จิตคุคุโต^๑ ได้สรุปเกี่ยวกับบทบาทและวิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนา สรุปว่า ...การเผยแพร่พุทธธรรมที่ใช้สื่อเป็นส่วนประกอบมีหลากหลาย เช่น สื่อทางศิลปะ สื่อทางสิ่งตีพิมพ์ สื่อสารมวลชน หรือสื่อบุคคล

สำหรับ ผู้วิจัยนั้น มีความคิดเห็นว่า สื่อที่น่าจะดีที่สุด คือ สื่อบุคคล เพราะบุคคลสามารถเป็นแบบอย่างในการถ่ายทอดความรู้สึก ความคิด อารมณ์มาสู่ผู้ฟัง ผู้ชมได้ดี ข้อสำคัญ คือ สื่อประเภทนี้สามารถเข้าถึงประชากรกลุ่มตัวอย่างได้รวดเร็ว

^๑ พระมหาอรุณ จิตคุคุโต, “ศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อเผยแพร่พุทธธรรมของสวนโมกขพลาราม, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บทคัดย่อ.

ตอนที่ ๓ ทศนคติในการเดินทางมาวัดไฟโรงวัว

ตารางที่ ๔.๑ ทศนคติในการเดินทางมาวัดไฟโรงวัว

ข้อ ที่	เหตุ ผล ในการเดินทางมาวัดไฟโรงวัว	ใช่		ไม่ใช่	
		จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
๑.	ต้องการมาทำบุญปิดทองไหว้พระ	๑๗๔	๘๗	๓๖	๑๓
๒.	นมัสการพระครูอุภัยภาดาทร	๑๖๓	๘๑.๕	๓๗	๑๔.๕
๓.	ต้องการมาบูชาพระพุทธรูปต่างๆ	๑๖๒	๘๑	๓๘	๑๔
๔.	ต้องการมาชมจิตรกรรมฝาผนัง	๑๖๓	๘๑.๕	๓๗	๑๔.๕
๕.	ต้องการมาชมเมืองนรก ...	๑๗๔	๘๗	๒๖	๑๓
๖.	ต้องการมาชมอุโบสถร้อยยอด...	๑๗๔	๘๗	๒๖	๑๓
๗.	ต้องการชมเมืองกบิลพัสดุ์จำลอง	๑๔๖	๗๓	๕๔	๒๗
๘.	ต้องการชมรูปปั้นเกี่ยวกับสุภามิตของ ไทย	๑๔๘	๗๔	๕๒	๒๖
๙.	ต้องการพาบุตร/หลาน/ญาติ...มาชมวัด	๑๕๕	๗๗.๕	๔๕	๒๒.๕
๑๐.	ต้องการมาศึกษาธรรมะ สนทนาธรรม กับพระภิกษุ	๑๐๓	๕๑.๕	๙๗	๔๘.๕

จากตารางที่ ๔.๑ พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่เดินทางมาวัดไฟโรงวัว มีวัตถุประสงค์ต่างๆ กัน เมื่อนำข้อมูลมาเรียงลำดับจากมากที่สุดได้แก่ ได้ดังต่อไปนี้ ผู้ที่ต้องการมาทำบุญปิดทองไหว้พระ ผู้ที่มาชมเมืองนรก... ผู้ที่มาชมอุโบสถร้อยยอด มีจำนวนแห่งละ ๑๗๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๘๗ ส่วนการเดินทางมาเพื่อศึกษาธรรมะ สนทนาธรรมกับพระภิกษุจะมีน้อยที่สุด มีจำนวน ๑๐๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๑.๕

นอกจากนั้น ก็มีวัตถุประสงค์ที่คล้ายคลึงกัน คือ มานมัสการพระครูอุภัยภาดาทร ผู้มาชมจิตรกรรม มีจำนวน ๑๖๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๘๑.๕ มาชมพระพุทธรูปต่างๆ จำนวน ๑๖๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๘๑ การพาบุตร/หลาน/ญาติ... มาชมวัด มีจำนวน ๑๕๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๗๗.๕ การชมรูปปั้นเกี่ยวกับสุภามิตไทย มีจำนวน ๑๔๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๗๔ ผู้มาชมเมืองกบิลพัสดุ์จำลอง มีจำนวน ๑๔๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๗๓

การอภิปรายผล

จากจุดมุ่งหมายของกลุ่มตัวอย่าง ประเด็นที่ ๑) ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า ลักษณะพื้นฐานนิสัยของคนไทย จะยึดมั่นในพระรัตนตรัย และสิ่งที่ตนเคารพ ดังนั้น ประชากรกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จึงเข้ามาทำบุญปิดทองไหว้พระแล้วจึงมานมัสการพระครูอุภัยภาดาทร ซึ่งเป็นอดีตเจ้าอาวาสและเป็นผู้ริเริ่มสร้างพุทธศิลปวัตถุต่างๆ ในวัดไผ่โรงวัว ส่วนการเดินทางมาเพื่อมาศึกษาธรรมะ สนทนาธรรมกับพระภิกษุ ยังไม่ค่อยนิยมนัก ซึ่งอาจจะเป็นเพราะ ประชากรกลุ่มตัวอย่างมีเวลาน้อย และจะให้ความสนใจต่อสื่อที่เป็นรูปธรรมมากกว่าสื่อที่เป็นนามธรรม นอกจากนี้การสื่อสารธรรมของพระภิกษุอาจจะยากเกินไปสำหรับประชากรกลุ่มตัวอย่าง

จุดมุ่งหมายประเด็นที่ ๒) การเข้าวัดไผ่โรงวัวเพื่อชมพุทธศิลปวัตถุ ประเภทปฏิมากรรม ประติมากรรม และจิตรกรรมฝาผนัง เช่น การเข้าชมพระพุทธรูปปางต่างๆ ทั้งภายในอุโบสถหรือวิหาร ส่วนประติมากรรมที่เป็นรูปปั้นคน ได้แก่ คนเข็นครกขึ้นภูเขา คนหุงข้าว ประชดหมาปิ้งปลาประชดแมว เป็นต้น ส่วนจิตรกรรมฝาผนัง เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติชาดกต่างๆ

กลุ่มตัวอย่างให้ความสนใจการชมพระพุทธรูปปางต่างๆ และการชมจิตรกรรมฝาผนังมากกว่าการชมรูปปั้นสุกษยิตและคำพังเพย ผู้วิจัยคิดว่า ด้วยพื้นฐานความเชื่อเรื่องบุญ-บาป มีอิทธิพลต่อการเลือกชมพุทธศิลปวัตถุ

จุดมุ่งหมายประเด็นที่ ๓) กลุ่มตัวอย่างให้ความสนใจเที่ยวชม อุโบสถร้อยยอด ซึ่งเป็นพุทธศิลปวัตถุทั้งดงามเป็นแหล่งที่ทำให้ผู้พบเห็นเกิดความเจริญตา เจริญใจ ซึ่งความสวยงามและความสุขสงบ โดยมีลักษณะตรงกันข้ามกับเมืองนรกที่เห็นแต่ สัตว์นรก-เปรตที่ต้องทนทุกข์ทรมาน รับโทษจากการทำความชั่วของตน จากผลการวิจัยพบว่าผู้เข้าชมเมืองนรกเท่ากับเข้าชมอุโบสถร้อยยอด ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า อุโบสถร้อยยอดเป็นเสมือนแดนสวรรค์บนดิน ความแตกต่างของสถานที่ทั้ง ๒ แห่ง จึงสามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจน

สรุปว่ากลุ่มตัวอย่าง นอกจากจะได้ทำบุญ ถวายทาน ไหว้พระ สวดมนต์ สนทนาและฟังธรรมจากพระภิกษุแล้ว การเข้ามาวัดไผ่โรงวัว ยังทำให้มีโอกาสนในการเข้าชมพุทธศิลปวัตถุต่างๆ ที่มีลักษณะงดงามเป็นศิลปะแบบสุโขทัย ซึ่งพระครูอุภัยภาดาทร(หลวงพ่อบอม) ได้สร้างไว้โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาและให้อนุชนรุ่นหลังได้รู้และเข้าใจหลักธรรมโดยใช้พุทธศิลปวัตถุเป็นสื่อ เชื่อมมั่นในกฎแห่งกรรม รู้จักละเว้นความชั่วทั้งปวง ยินดีและพอใจในการทำมาดีให้ถึงพร้อม สร้างจิตใจให้บริสุทธิ์ผ่องใสซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา

ตอนที่ ๔ ทักษะในการเผยแผ่พุทธธรรมโดยผ่านพุทธศิลป์วัตถุ

ผลการวิเคราะห์ทัศนคติในการเดินทางมาวัดไฟ้โรงวัว มีรายละเอียด ดังแสดงในตารางที่ ๔.๘

จากตารางที่ ๔.๘ นี้ พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีทัศนคติต่อการเผยแผ่พุทธธรรมโดยผ่านพุทธศิลป์วัตถุที่พระครูอุภัยภาดาทร(หลวงพ่อบุญ อธิโช) อยู่ในระดับปานกลาง จากทัศนคติการสร้างรูปปั้นเปรตไว้ในวัดเป็นสิ่งที่น่าเกลียดและไม่สมควร สำหรับทัศนคติข้ออื่นๆอยู่ในระดับ ดี

สำหรับข้ออื่นๆ นั้น กลุ่มตัวอย่างจะมีทัศนคติที่คล้ายคลึงกันว่า การได้เข้าชมพุทธศิลป์วัตถุในวัดไฟ้โรงวัวสามารถเป็นสื่อการสอนเรื่องพุทธธรรม เตือนสติให้ผู้พบเห็นมีความต้องการทำความดีเพื่อผลภพภาคหน้าจะได้พบกับความสุข สมาย ขณะเดียวกันก็ให้ระมัดระวังในการสร้างกรรมชั่วซึ่งก็จะมีผลทำให้ประสบแต่สิ่งที่เป็นทุกข์และเดือดร้อนกาย และใจ แต่ละข้อจะมีระดับคะแนน ดี

การอภิปรายผล

จากการแบ่งกลุ่มแบบสอบถามออกเป็น ๓ กลุ่ม โดยผู้วิจัยได้แยกให้สอดคล้องกับหลักธรรมโอวาท ๓ คือ(๑) การเว้นจากการทำความชั่วทั้งปวง (๒) การทำความดีให้ถึงพร้อม (๓) การทำจิตใจให้บริสุทธิ์ผ่องใส ปรากฏว่า ประชากรกลุ่มตัวอย่างมีทัศนคติในกลุ่มที่ (๑) เรื่องการเว้นจากการทำความชั่วทั้งปวง คือ รูปปั้นที่แสดงการทำร้ายพระพุทธรูปเจ้า พุทธสาวก-พุทธสาวิกา รูปปั้นเปรตตีพ่อแม่ ปากจะเท่ารูเข็ม มือเท่าใบลาน รูปปั้นเปรตที่ทำแท้ง แล้วได้รับการทรมานในนรกภูมิ รูปปั้นเปรตปีนต้นจิว เพราะละเมิด ผิดศีลกาเมสุมิฉฉาจารฯ คนเหล่านี้เมื่อตายไปย่อมได้รับผลแห่งการกระทำความชั่ว ย่อมทำให้ตนได้รับความเดือดร้อนและทุกข์ทรมานดังรูปปั้นต่างๆ ที่พบในเมืองนรก ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า รูปปั้นต่างๆ ย่อมสามารถสื่อให้ประชากรกลุ่มตัวอย่างเกิดความเกรงกลัวต่อผลแห่งการกระทำความชั่วไม่มากนักน้อย เพราะในอดีตการดำเนินชีวิตของคนไทยจะถูกเพาะบ่มด้วยศีลธรรม ที่มีอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนา ถึงแม้เวลาจะล่วงเลยมานานหลายร้อยปี หลักธรรมพื้นฐาน คือ ศีลห้า ยังมั่นคงอยู่จนถึงปัจจุบันนี้

แบบสอบถามกลุ่มที่(๒) เรื่องการทำความดี เช่น การให้ทาน การรักษาศีล และเจริญภาวนา การช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนา การรู้จักกตัญญู กตเวทิต์แม้กับสัตว์เลี้ยง เชื้อในเรื่องกฎแห่งกรรม ว่าคนทำความดีหรือความชั่วก็ไม่อาจปิดบังสิ่งที่ตนทำไว้ได้ หรือการสร้างความเพียรพยายาม มีความอดทน เห็นสิ่งที่เป็นจริงแล้วยอมรับสภาพ เช่นเห็นรูปปั้นคนหามโลงศพ เป็นสิ่งที่ดีและถูกต้อง และการกระทำนั้นๆ ย่อมส่งผลให้ผู้กระทำได้รับแต่สิ่งที่ดีงาม ความสุข ความสงบเย็นทั้งในปัจจุบันและอนาคต ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า การเข้าชมพุทธศิลป์วัตถุของประชากรกลุ่มตัวอย่างนี้ จะ

มีผลทำให้เกิดเจตคติที่ดีต่อการอยากทำความดีเพราะเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม ส่วนแบบสอบถามกลุ่มที่ (๓) เรื่องการทำจิตใจผ่องใส ประชากรกลุ่มตัวอย่างมีทัศนคติที่เห็นด้วยว่า การชมพุทธศิลป์วัตถุ เช่นพระพุทธรูปต่างๆ การชมสังเวชนียสถานทั้ง ๔ ที่จำลองมาจากประเทศอินเดีย เมื่อพิจารณาอย่างจดจ่อและเห็นสภาพตามความเป็นจริง แล้วก็จะทำให้จิตใจผ่องใส เบิกบาน เกิดสัมปชัญญะ มีการโยนิโสมนสิการจนพัฒนาขึ้นเป็นปัญญา

สรุปว่า จากผลการวิจัยตอนที่ ๔ นี้ การเข้าชมพุทธศิลป์วัตถุของประชากรกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นตัวแทนของประชาชนทั้งหมดที่เข้ามาในวัดไผ่โรงวัว เมื่อได้ชมพุทธศิลป์วัตถุแล้วมีทัศนคติที่คล้อยตามสิ่งที่พบเห็นว่า ผู้สร้างความดี (กุศลกรรม) ย่อมจะได้รับความสุขสบาย ทั้งในปัจจุบันเมื่อละจากโลกแล้วก็จะเข้าไปสู่วิมานเป็นเทพบุตร เทพธิดา หรืออาจจะถึงความสงบเย็น คือการเข้าถึงพระนิพพาน ส่วนการสร้างความชั่ว(อกุศลกรรม) ย่อมมีผลทำให้ผู้กระทำได้รับความทุกข์ทั้งในปัจจุบันและอนาคตที่ตนละจากโลกนี้ ก็จะไปสู่เมืองนรก เป็นสัตว์นรก หรือเปรตที่ต้องทนรับความทุกข์ ทรมานไร้ความสุข ความสบาย ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า ประชากรกลุ่มตัวอย่างที่เข้าชมในส่วนใหญ่มักจะมีทัศนคติที่เห็นด้วยต่อสิ่งที่เกิดขึ้นจากการพบเห็นในสถานที่ต่างๆ ภายในวัดไผ่โรงวัว

ดังนั้น การสร้างวัตถุต่างๆ ในวัดไผ่โรงวัว ที่เกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนา ของพระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบอม อนิโฆ) ได้สร้างไว้โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาและให้อนุชนรุ่นหลังได้รู้และเข้าใจหลักธรรมโดยใช้พุทธศิลป์วัตถุเป็นสื่อ ให้มีเจตคติเชื่อมั่นในกฎแห่งกรรม รู้จักละเว้นความชั่วทั้งปวง ยินดีและพอใจในการทำความคิดให้ถึงพร้อม สร้างจิตใจให้บริสุทธิ์ผ่องใสซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา พระครูอุภัยภาดาทร(หลวงพ่อบอม อนิโฆ) ได้ประสบความสำเร็จอย่างงดงาม เพราะพุทธศิลป์วัตถุในวัดไผ่โรงวัวสามารถเผยแผ่พุทธธรรมโดยผ่านสื่อพุทธศิลป์วัตถุ ให้ประชากรกลุ่มตัวอย่างได้รู้และเข้าใจจนถึงขั้นสามารถเปลี่ยนแปลงเจตคติให้เกรงกลัวต่อการกระทำความชั่ว คิดอยากที่จะสร้างความดี เพื่อเป็นหนทางไปสู่สวรรค์และนิพพานได้

๔.๒ บทบาทและอิทธิพลของพุทธศิลป์วัดในพระพุทธศาสนาและสังคม

๔.๒.๑ ผลสัมฤทธิ์ทางศาสนา

พุทธศิลป์วัด ไม่ว่าจะเป็นสถาปัตยกรรม ปฏิมากรรม และจิตรกรรมฝาผนัง นั้นสามารถที่จะพบได้ที่วัด ทั้งนี้ เพราะเหตุว่าหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เผยแพร่เข้ามายังประเทศไทยโดยพระภิกษุสงฆ์ ได้นำคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามาประพจน์และปฏิบัติ พร้อมทั้งสอนให้ประชาชนได้เรียนรู้และปฏิบัติจนเห็นผลสัมฤทธิ์ ได้แก่ ความสุขทางใจ ความพ้นจากทุกข์ ตั้งแต่ทุกขระดับเล็กน้อย จนถึงทุกขระดับสูง จึงทำให้เกิดความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา แล้วร่วมกันสร้างพุทธศิลป์วัด เช่น อุโบสถ วิหาร ศาลาการเปรียญ กุฏิสงฆ์ พระพุทธรูป พระไตรปิฎก ฯลฯ

ดังนั้น พุทธศิลป์วัดเป็นสิ่งที่เกิดจากจินตนาการของมนุษย์ โดยมีพื้นฐานมาจากความศรัทธาและเลื่อมใสในพระรัตนตรัยและเชื่อมั่นในกฎแห่งกรรม ซึ่งสิ่งก่อสร้างทั้งหลายเหล่านั้นเป็นสิ่งที่มีการตั้งแต่ครั้งพุทธกาล จนกระทั่งทุกวันนี้ โดยเฉพาะพุทธศิลป์แต่ละยุคจะสะท้อนแนวความคิด ปรัชญาและวิถีชีวิตของคนในยุคสมัยนั้น ได้เป็นอย่างดี งานพุทธศิลป์แต่ละประเภทจึงเป็นศูนย์รวมทางจิตวิญญาณของศิลปิน ผู้ใช้ฝีมือ หยาดเหงื่อ ซึ่งตรงกับงานวิจัยของพระมหาอุดม ปุณฺณโก(อรรถศาสตร์) “การศึกษาวิเคราะห์พุทธศิลป์เชิงสุนทรียศาสตร์ : ศึกษาเฉพาะกรณีพระพุทธรูปสมัยอยุธยา”^๔

พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองอยู่คู่สังคมไทยมาจนทุกวันนี้ สิ่งที่ยังบอกถึงความเจริญของพระพุทธศาสนาได้อีกประการหนึ่ง คือ พุทธศิลป์ต่างๆ ที่ปรากฏ ตรงกับงานวิจัยของพระมหาวิชาญ เลี้ยวเส็ง กล่าวสรุปว่า “พุทธศิลป์ในสังคมไทย สะท้อนให้เห็นถึงความรุ่งเรืองทางอารยธรรมของคนไทยภายใต้ร่มเงาแห่งพระพุทธศาสนา... วิถีชีวิตของชาวพุทธไทยได้อาศัยพุทธศิลป์เป็นสื่อในการปฏิบัติขัดเกลาจิตใจให้เข้าถึงธรรม”^๕

ในเรื่องนี้พระครูอุภัยภาดาพร(หลวงพ่อบุญ) ได้กล่าวว่า...

การสร้างวัดวาอาราม หรือสร้างถาวรวัตถุไว้ในพระพุทธศาสนาในสมัยปัจจุบันเป็นการสมควรแท้ จงดุพระเจ้าอโศกมหาราช ถ้าท่านไม่สร้างถาวรวัตถุไว้ในสังเวชนียสถาน ๔

^๔ พระมหาอุดม ปุณฺณโก(อรรถศาสตร์), “การศึกษาวิเคราะห์พุทธศิลป์เชิงสุนทรียศาสตร์ : ศึกษาเฉพาะกรณีพระพุทธรูปสมัยอยุธยา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๘๗.

^๕ พระมหาวิชาญ เลี้ยวเส็ง, “พุทธศิลป์กับการท่องเที่ยว : ศึกษาบทบาทของวัดในการอนุรักษ์พุทธศิลป์เพื่อการท่องเที่ยว”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๑๖๕.

ตำบล มาเวลานี้ก็ไม่มีใครรู้ได้เลยว่า พระพุทธเจ้าประสูติ ตรัสรู้ แสดงปฐมเทศนาและ
ปรินิพพานที่ไหน °°

การประกาศธรรมทางพระพุทธศาสนาของพระครูอุภัยภาดาทร(หลวงพ่อบอม
อนิโฆ)จึงนับว่าประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดี เพราะผู้เข้าเยี่ยมชมหรือได้มาเที่ยววัดไผ่โรงวัว ต่างมี
ความเห็นว่าเป็นพุทธศิลป์วัตถุ เช่น อุโบสถร้อยยอด วิหารร้อยยอด พระพุทธรูปพระพุทธรูปเจ้าทั้ง ๕
พระองค์ เมื่อได้พบเห็น จะสร้างให้เกิดศรัทธา เลื่อมใส เป็นพุทธศาสนิกชน อยากที่จะทำความดี และ
เป็นแนวทางแห่งการทำจิตใจให้บริสุทธิ์ผ่องใส ซึ่งเป็นให้เกิดความสงบสุขในสังคมไทยและขยาย
กว้างความสงบสุข สันติภาพอันถาวรไปถึงสังคมโลก

๔.๒.๒ ผลสัมฤทธิ์ทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรมและการศึกษา

จากผลการวิจัยภาคสนามพบว่า ประชาชนที่อยู่ในบริเวณวัดไผ่โรงวัวมี
สภาพแวดล้อมทางกายภาพเป็นที่ราบลุ่ม สังคมยังเป็นสังคมชนบท เมื่อมีการพัฒนาวัดไผ่โรงวัวจึง
ทำให้สภาพทางสังคมชนบทต้องเปลี่ยนแปลงไปตามความเจริญ ปัจจุบันชุมชนวัดไผ่โรงวัวมี
สภาพเป็นสังคมเมือง และเศรษฐกิจก็เปลี่ยนแปลงจากเศรษฐกิจแบบยังชีพมาเป็นเศรษฐกิจแบบ
ทุนนิยม ทำให้มีวิถีชีวิตที่ต้องอิงวัดมากขึ้น ทำให้เกิดวัฒนธรรมบริโภคนิยม ดังนั้น ชาวชนใน
ท้องถิ่นจึงต้องแสวงหาการศึกษาที่สูงกว่าบรรพบุรุษเพื่อเป็นแนวทางในการประกอบอาชีพ

๔.๓ ผลการสัมภาษณ์

๔.๓.๑ ด้านสังคม

บริเวณที่ตั้งของวัดไผ่โรงวัวมีสภาพเป็นที่ราบลุ่ม มีน้ำท่วมขัง มีลักษณะคล้ายแอ่ง
กระทะประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา ทำไร่ ทำสวนและเลี้ยงสัตว์ แต่เดิมจะตั้ง
บ้านเรือนอย่างกันทำเป็นระยะๆ ตามที่ดินของตนเอง ดังที่พระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบอม
อนิโฆ) ได้กล่าวไว้ว่า

...เมื่อสร้างวัดใหม่ๆแล้ว ไม่น่าจะเป็นวัดได้เลย วัดตั้งอยู่กลางทุ่งนาอันเปล่าเปลี่ยว บ้าน
ก็อยู่ห่างๆ โนนหลังนี้หลัง บินทบาตกว่าจะได้ข้าวก็แะหลายแห่ง กว่าที่จะถึงวัดก็ตะวันโด่ง
...กลางวันก็ว่าหิว มองไปทิศใดก็ดูร้างว่างเปล่า กลางคืนก็เงียบสงัดวังเวง...°°

ต่อมาเมื่อมีการสร้างพัฒนาวัดทำให้แหล่งท่องเที่ยวแห่งหนึ่งของจังหวัดสุพรรณบุรี ได้
มีการตัดถนนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๓๔๒๒ ลาดบัวหลวง-สองพี่น้อง ทำให้

°° อนิโฆ ภิกขุ, หนังสือนิพพานบันเทิง, หน้า ๔๐.

°° อนิโฆ ภิกขุ, หนังสือนิพพานบันเทิง, หน้า ๖๒.

สะดวกสบายต่อการเดินทาง เนื่องจากแต่เดิมการเดินทางไปวัดไผ่โรงวัวจะต้องนั่งเรือไปเท่านั้น ดังงานวิจัยของพระมหาสุเทพ ผิวเผือกว่า

...สภาพการคมนาคมในอุคณน้ำหลากอาศัยเรือเป็นหลัก การคมนาคมระหว่างชุมชนเข้าสู่กรุงเทพฯ อาศัยการเดินทางเรือไปตามคลองพระยาบรรลือ...ยุคต่อมาเมื่อเรือด่วนเจ้าพระยาวิ่งรับส่งคนระหว่างตลาดท่าเตียน กรุงเทพฯ ถึงวัดไผ่โรงวัว...ต่อมาเมื่อมีการย้ายที่ว่าการอำเภอสองพี่น้องไปตั้งยังที่สถานแห่งใหม่ที่น้ำท่วมไม่ถึง พบว่ามีการพัฒนาการคมนาคมทางบกเพิ่มมากขึ้น จึงเริ่มมีการสร้างถนนจากที่ว่าการอำเภอสองพี่น้องแห่งใหม่มาสิ้นสุดที่ฝั่งแม่น้ำท่าจีน การคมนาคมในสมัยนั้นได้อาศัยแพขนานยนต์รับส่งผู้คนและขบวนพาหนะข้ามฟากมายังวัดไผ่โรงวัว จนกระทั่งเมื่อมีการตัดถนนหมายเลข ๓๔๒๒ แยกจากทางหลวงหมายเลข ๓๔๐ ผ่านวัดไผ่โรงวัวเข้าสู่ตัวอำเภอสองพี่น้องจึงมีการสร้างสะพานคอนกรีตเสริมเหล็กข้ามแม่น้ำท่าจีนไปบรรจบกับที่ว่าการอำเภอ นับแต่นั้นมาการคมนาคมทางน้ำก็ค่อยๆ หดไป...^{๑๒}

ปัจจุบันนี้การคมนาคมระหว่างวัดไผ่โรงวัวกับสถานที่แห่งอื่นๆ มีความสะดวกและคล่องตัวมากยิ่งขึ้น เนื่องจากมีถนนหลายสายเชื่อมต่อถึงวัดไผ่โรงวัว

นอกจากนี้การติดต่อสื่อสารระหว่างประชาชนที่อยู่บริเวณวัดไผ่โรงวัวแห่งนี้กับโลกภายนอกแต่ก่อนเป็นไปด้วยความยากลำบาก วิทยุ โทรทัศน์ หรือโทรศัพท์หรือการสื่อสารที่ต้องอาศัยไฟฟ้านั้นไม่สามารถจะทำได้ เพราะไม่มีไฟฟ้านั่นเอง แต่เมื่อมีการตัดถนนทำให้มีการติดตั้งสายไฟและโทรศัพท์ตาม ประกอบกับประชาชนเริ่มมีสภาพความเป็นอยู่ดีขึ้น แต่ละบ้านจึงมีสิ่งอำนวยความสะดวกมากขึ้นเช่นเดียวกับชุมชนแห่งอื่น ดังงานวิจัยของพระมหาสุเทพ ผิวเผือกที่กล่าวว่า

...เมื่อถนนมา ไฟฟ้าและระบบการสื่อสารก็ตามมา ครอบครัวของชาวบ้านที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีจะมีโทรศัพท์บ้านใช้...ประชาชนเริ่มใช้ “มือถือ” พูดคุยติดต่อเรื่องธุรกิจของตน...มีการติดตั้งโทรศัพท์สาธารณะ...ทั้งระบบใช้การ์ดและระบบหยอดเหรียญให้บริการแก่ประชาชนทั่วไป...มีการเปิดทำการไปรษณีย์อนุญาต (ปณอ.) ภายในบริเวณวัด...ทำให้คนในชุมชนไม่ต้องเดินทางไปไกลถึงอำเภอสองพี่น้อง...^{๑๓}

ดังที่ได้เคยกล่าวมาแล้วว่าสภาพวัดไผ่โรงวัวมีสภาพเป็นท้องทุ่งนา อยู่ห่างไกลความเจริญ ประชากรส่วนใหญ่มีฐานะยากจน ขาดสิ่งอำนวยความสะดวกและสิ่งสาธารณูปโภค สภาพ

^{๑๒} พระมหาสุเทพ ผิวเผือก, ผลกระทบด้านสังคมและวัฒนธรรมของการท่องเที่ยวที่มีต่อวัดและชุมชน ศึกษาเฉพาะกรณีวัดไผ่โรงวัว ตำบลบางคาแตร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี,วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, หน้า ๖๑.

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๒.

โครงสร้างทางสังคมจึงมีลักษณะชนบทที่ห่างไกลความเจริญ ต่อมาเมื่อมีการพัฒนาวัดไฟโรงวู้ขึ้น ทำให้ประชาชนเริ่มอพยพจากถิ่นเข้ามาอยู่มากขึ้น จึงทำให้มีการพัฒนาสิ่งสาธารณูปโภคชุมชนในทุกๆ ด้านทั้งประปา ไฟฟ้า โทรศัพท์ โรงเรียน สถานีตำรวจ และการให้บริการสาธารณสุข เช่นเดียวกับชุมชนอื่นๆ ที่มีความเจริญในทุกๆ ด้าน ชุมชนวัดไฟโรงวู้จึงมีลักษณะคล้ายสังคมเมืองเข้าไปทุกขณะ จากการสัมภาษณ์พระอาจารย์สุชิน สิริปัญญา ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดไฟโรงวู้ ได้กล่าวว่า ปัจจุบันนี้นอกจากบริเวณภายในวัดไฟโรงวู้จะมีร้านค้าจำหน่ายสิ่งของต่างๆ แก่นักท่องเที่ยวแล้ว ทางราชการโดยองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุพรรณบุรี และ ฯพณฯ นายบรรหาร ศิลปอาชา หัวหน้าพรรคชาติไทย และอดีตนายกรัฐมนตรีได้เข้ามาบริหารจัดการวัดไฟโรงวู้ให้มีรูปแบบที่เหมาะสม เป็นสัดส่วนและร่มรื่นสวยงาม เหมาะแก่การเข้าเยี่ยมชมท่องเที่ยว หรือศึกษาหาความรู้ นอกจากนี้แล้วบริเวณทางด้านที่ติดกับถนนหลังวัดนอกจากจะมีอาคารร้านค้าแล้ว ยังจะมีการก่อสร้างศูนย์การค้าขึ้นในอนาคตอันใกล้นี้อีกด้วย

จากการที่พระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบอม อนิโฆ) ได้ทำการพัฒนาวัดไฟโรงวู้ให้มีความเจริญก้าวหน้ามาเป็นลำดับนี้เอง ส่งผลให้ประชาชนมีรายได้ที่ดี มีชีวิตและความเป็นอยู่ดีขึ้นกว่าในอดีต ที่หวังพึ่งพึ่งการทำการเกษตรที่มีรายได้ไม่แน่นอนแต่อย่างเดียว กล่าวโดยภาพรวมประชาชนมีความพอใจต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการพัฒนาของพระครูอุภัยภาดาทร(หลวงพ่อบอม อนิโฆ) เป็นอย่างยิ่ง

๔.๓.๒ ด้านคติความเชื่อที่ได้รับจากการเข้าชมพุทธศิลป์วัตถุ

จากการเข้ามาเยี่ยมชมวัดไฟโรงวู้ของนักท่องเที่ยว ที่ได้มาทำบุญ ไหว้พระ ได้เห็นงานพุทธศิลป์วัตถุต่างๆ เช่น เมืองนรก เมืองสวรรค์ หรือพระพุทธรูปปางต่างๆ ที่พระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบอม อนิโฆ) สร้างขึ้นแล้ว ล้วนมีอิทธิพลโน้มน้าวจิตใจประชาชนให้เกิดความรู้สึกเกรงกลัวต่อการกระทำความชั่วเพราะเห็นโทษจากสื่อรูปปั้นเปรต และสัตว์นรกที่เสวยผลกรรม คือความทุกข์ทรมานในรูปแบบต่าง ในขณะที่เห็นสภาพเมืองสวรรค์มีที่งดงาม มีความสุข ความสบาย หรือการที่ได้ทำบุญไหว้พระพุทธรูปปางต่างๆ ทำให้จิตใจสงบและเข้มแข็งเบิกบาน กล่าวได้ว่าการเผยแผ่พุทธธรรมผ่านพุทธศิลป์วัตถุของพระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบอม อนิโฆ) ได้รับผลสำเร็จเป็นอย่างดี

ตอนที่ ๒ คำถามการรับข้อมูลเกี่ยวกับพระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบอม) และวัดไผ่โรงวัว

ตารางที่ ๔.๖ การรับข้อมูลเกี่ยวกับพระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบอม) และวัดไผ่โรงวัว ประเภทสื่อ...

ข้อที่	รายการสื่อ	บ่อยมาก		บ่อย		ปานกลาง		ไม่บ่อย		ไม่เคย		คะแนนทัศนคติ		
		จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
๑.	หนังสือพิมพ์และวารสาร	๕	๔๕	๑๓	๖.๕	๔๖	๒๓	๘๑	๔๐.๕	๕๑	๒๕.๕	๒.๒๔	๐.๐๘๐๕	น้อย
๒.	หนังสือประวัติพระครูอุภัยภาดาทร	๘	๔	๒๓	๑๑.๕	๕๒	๒๖	๕๖	๒๘	๖๑	๓๐.๕	๒.๓๐	๐.๑๐๒๑	น้อย
๓.	วิทยุ	๒	๑	๑๕	๕.๕	๕๑	๒๕.๕	๔๖	๒๓	๘๒	๔๑	๒.๐๖	๐.๐๗๔๐	น้อย
๔.	โทรทัศน์	๘	๔	๒๐	๑๐	๓๕	๑๕.๕	๖๗	๓๓.๕	๖๖	๓๘	๒.๑๘	๐.๐๗๓๕	น้อย
๕.	ฟังจากเพื่อนๆ หรือญาติพี่น้อง	๒๔	๑๒	๕๐	๒๕	๕๕	๒๗.๕	๔๔	๒๒	๒๗	๑๓.๕	๓.๐๐	๐.๑๐๕๓	ปานกลาง
๖.	การประชาสัมพันธ์จากองค์กรท้องถิ่น	๘	๔	๒๒	๑๑	๕๕	๒๕.๕	๕๑	๒๕.๕	๖๐	๓๐	๒.๓๓	๐.๐๗๖๑	น้อย

ตอนที่ ๔ ทักษะคิดในการเผยแพร่พุทธธรรมโดยผ่านพุทธศิลป์วัตถุ

ตารางที่ ๔.๘ ทักษะคิดในการเผยแพร่พุทธธรรมโดยผ่านพุทธศิลป์วัตถุ

ลำดับที่	ข้อความ	เห็นด้วย อย่างยิ่ง		เห็นด้วย		ปานกลาง		ไม่เห็นด้วย		ไม่เห็นด้วย อย่างยิ่ง		คะแนนทัศนคติ		
		จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
๑.	พระพุทธรูปต่างๆ...อยากทำความดีเว้นการทำความชั่วได้	๗๓	๓๘.๕	๘๗	๔๓.๕	๒๖	๑๓	๒	๑	๘	๔	๔.๑๑	๐.๑๘๔๘	ดี
๒.	...สังฆเวไนยสถาน...ทำให้ท่านมีความรู้สึกเหมือนกับท่านได้ชมสถานที่จริง	๖๐	๓๐	๗๕	๓๗.๕	๕๖	๒๘	๒	๑	๗	๓.๕	๓.๘๕	๐.๐๒๐๗	ดี
๓.	รูปปั้นและภาพวาดเทพบุตร-เทพธิดา...เป็นผลที่เกิดจากการทำความดี เช่น ทาน ศีล ภavana	๕๗	๒๘.๕	๕๗	๔๘.๕	๓๗	๑๘.๕	๖	๓	๓	๑.๕	๓.๕๕	๐.๑๗๔๐	ดี
๔.	...รูปปั้นพุทธบริษัท ๔...ต้องร่วมกันรักษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนา...	๘๓	๔๑.๕	๘๕	๔๒.๕	๒๓	๑๑.๕	๓	๑.๕	๖	๓	๔.๑๘	๐.๐๒๒๘	ดี
๕.	พระครูอุภัยภาดาทร ป็นรูปวัว ควายและชาวนา...เป็นการยกย่องให้รู้จักบุญคุณ...	๖๕	๓๔.๕	๘๗	๔๓.๕	๓๔	๑๗	๕	๒.๕	๕	๒.๕	๔.๐๐	๐.๑๗๕๘	ดี
๖.	รูปปั้นช้างลัมและอาใบไม้ปิดไม่มิดเป็นการสอนเรื่องความลับไม่มีในโลก	๘๒	๔๑	๗๗	๓๘.๕	๒๗	๑๓.๕	๖	๓	๘	๔	๔.๐๕	๐.๑๘๒๕	ดี
๗.	รูปปั้นคนเงินครกขึ้นภูเขา สอนเรื่องความอดทนและความเพียร	๑๐๓	๕๑.๕	๗๐	๓๕	๑๕	๕.๕	๑	.๕	๗	๓.๕	๔.๓๐	๐.๒๐๗๖	ดี
๘.	รูปปั้นผู้ทำร้ายพระพุทธเจ้า แล้วถูกธรณีสูบ...สอนให้กลัวต่อผล...	๕๕	๔๗.๕	๖๘	๓๔	๓๐	๑.๕	๓	๑.๕	๔	๒	๔.๒๓	๐.๑๕๕๔	ดีมาก
๙.	รูปปั้นคนหมกโลกเป็นสื่อสอนว่าอย่าประมาท...	๕๑	๔๕.๕	๗๓	๓๖.๕	๒๓	๑๑.๕	๑๐	๕	๓	๑.๕	๔.๑๕	๐.๑๕๓๓	ดี

ลำดับที่	ข้อความ	เห็นด้วย อย่างยิ่ง		เห็นด้วย		ปานกลาง		ไม่เห็นด้วย		ไม่เห็นด้วย อย่างยิ่ง		คะแนนทัศนคติ		
		จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
๑๐	รูปปั้นเปรตที่ปากเท่ารูเข็ม...สอนให้เว้นชั่ว กลัวบาปกรรมที่ทำกับพ่อ แม่	๑๑๑	๕๕.๕	๖๑	๓๐.๕	๒๐	๑๐	๓	๑.๕	๕	๒.๕	๔.๓๓	๐.๒๑๔๘	ดี
๑๑	รูปปั้นเปรตที่ทำแท้งได้รับทุกข์ทรมาน...เป็นการสอนเกี่ยวกับกฎแห่งกรรมได้	๘๐	๔๐	๓๕	๓๓.๕	๓๓	๑๖.๕	๒	๑	๖	๓	๔.๑๐	๐.๑๘๐๓	ดี
๑๒	...นรกภูมิที่มีรูปปั้นเปรต ปีนต้นไม้...เป็นการสอนให้คนกลัวบาปกรรม เรื่องประพฤติดิฉัน	๓๔	๓๓	๓๓	๓๖.๕	๔๑	๒๐.๕	๓	๓.๕	๕	๒.๕	๔.๐๒	๐.๑๓๑๕	ดี
๑๓	รูปปั้นเปรตที่ได้รับการลงโทษ เพราะทำผิดศีลแต่ละข้อ...สามารถทำให้คนหยุดการทำผิดศีลได้	๕๒	๒๖	๖๓	๓๑.๕	๖๐	๓๐	๑๔	๓	๑๑	๕.๕	๓.๖๖	๐.๑๔๒๕	ดี
๑๔	การสร้างรูปปั้นเปรตไว้ในวัดเป็นสิ่งที่น่าเกลียดและไม่สมควร	๓๒	๑๖	๔๑	๒๐.๕	๓๓	๑๖.๕	๖๓	๓๑.๕	๓๑	๑๕.๕	๓.๑๐	๐.๐๘๘๔	ปานกลาง
๑๕	สิ่งก่อสร้างต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาในวัดไฟ้โรงวัว จะมีคตินิยมแทรกสอนทุกที่	๘๓	๔๑.๕	๖๔	๓๒	๒๘	๑๔	๓	๑.๕	๒๒	๑๑	๓.๕๑	๐.๑๓๔๔	ดี

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

การศึกษาบทบาทการเผยแพร่พุทธธรรมโดยการผ่านพุทธศิลป์วัตถุ: ศึกษาเฉพาะกรณีของพระครูอุภัยภาดาทร(หลวงพ่อบอม อนิโฆ) วัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากำเนิดและพัฒนากการพุทธศิลป์วัตถุของพระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบอม อนิโฆ) วิเคราะห์พุทธธรรมและปรัชญาพื้นฐานของการก่อสร้างพุทธศิลป์วัตถุเพื่อเป็นสื่อในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระครูอุภัยภาดาทร(หลวงพ่อบอม อนิโฆ)วัดไผ่โรงวัว อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี และผลสัมฤทธิ์ในการเผยแพร่พุทธธรรมโดยผ่านพุทธศิลป์วัตถุ โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากประชากรกลุ่มตัวอย่างที่เข้าชมพุทธศิลป์วัตถุบริเวณวัดไผ่โรงวัว อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือ แล้วนำมาวิเคราะห์ผลการศึกษาโดยใช้สถิติพื้นฐาน เช่น ค่าร้อยละ (Percent) ค่ามัชฌิมเลขคณิต (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ในการวิเคราะห์ข้อมูล และได้ใช้คอมพิวเตอร์โปรแกรม SPSS/V.๑๐ (Statistical Package for the Social Science Version. ๑๐) ซึ่งผลการศึกษาสามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

สรุปผลการศึกษา

๕.๑ กำเนิดและพัฒนากการพุทธศิลป์วัตถุของพระครูอุภัยภาดาทร(หลวงพ่อบอม อนิโฆ) วัดไผ่โรงวัว อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี

การสร้างพุทธศิลป์วัตถุของพระครูอุภัยภาดาทร(หลวงพ่อบอม อนิโฆ)ในวัดไผ่โรงวัว จุดเริ่มต้นมาจากการสร้างศาลาการเปรียญ เพื่อประกอบศาสนพิธีต่างๆ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๐ และต่อมาได้พัฒนาคำเนินการก่อสร้างกุฏิ วิหาร และอุโบสถ ด้วยความศรัทธาและเชื่อมั่นในเรื่องบาปบุญ คุณ โทษ หรือนรก สวรรค์ แม้แต่การสร้างพระพุทธรูปไว้ในวัดก็เช่นกัน พระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบอม อนิโฆ)สร้างขึ้นมาเพื่อสำหรับให้กราบไหว้บูชา ซึ่งการสร้างพุทธศิลป์วัตถุอันประกอบด้วย สถาปัตยกรรม ภูมิกรรม หรือประติมากรรม และจิตรกรรมฝาผนัง จะเป็นเสมือนตัวแทนในการประกาศพระพุทธศาสนาแทนพระพุทธเจ้า ดังนั้น การสร้างพุทธศิลป์วัตถุของพระครู

อุทัยภาดาทร(หลวงพ่อบอม อนิโห) เพื่อให้ผู้เยี่ยมชมได้เกิดพุทธานุสติ นอกจากนั้นยังแฝงด้วยข้อคิดและคติธรรมทางพระพุทธศาสนา

๕.๒ พุทธธรรมและปรัชญาพื้นฐานของการก่อสร้างพุทธศิลป์วัตถุเพื่อเป็นสื่อในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูอุทัยภาดาทร(หลวงพ่อบอม อนิโห)

การสร้างพุทธศิลป์วัตถุของพระครูอุทัยภาดาทร(หลวงพ่อบอม อนิโห) มีทั้งที่เป็นสถาปัตยกรรม เช่น อุโบสถร้อยยอด วิหารร้อยยอด เมืองกบิลพัสดุ์จำลอง ฯลฯ ซึ่งแต่ละแห่งจะตกแต่งด้วยพระพุทธรูปปางต่างๆ ซึ่งถือว่าเป็นปฏิมากรรม นอกจากนั้นยังมีรูปแกะสลักภาพพระพุทธรูปประวัติตอนต่างๆ ไว้ตามบานประตูหรือบานหน้าต่าง และผนังภายในอุโบสถ วิหาร หรือปราสาทต่างๆ ก็จะมีภาพจิตรกรรมฝาผนังเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธรูปประวัติและชาดกของพระโพธิสัตว์ ซึ่งนับได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของ จิตรกรรม

ส่วนบริเวณกลางแจ้งก็จะมีปฏิมากรรมซึ่งส่วนใหญ่เป็นพระพุทธรูปปางต่างๆเป็นจำนวนมาก ในส่วนนี้พระครูอุทัยภาดาทร มีปรัชญาพื้นฐาน มีความประสงค์จะประกาศพระพุทธศาสนาด้วยการสร้างวัตถุ เพราะผู้ที่พบเห็นพระพุทธรูปจะเกิดปีติปราโมทย์ขึ้นอย่างง่ายดาย เพราะเห็นเมื่อใดเกิดบุญทุกครั้ง ดังนั้น การสร้างพระพุทธรูปของพระครูอุทัยภาดาทร จึงเท่ากับการประกาศหรือการสืบทอด พระพุทธศาสนา ด้วยพระพุทธรูป เพื่อให้เกิดพุทธานุสติแก่ผู้ที่พบเห็นและท่านได้เรียกการประกาศพระศาสนาประเภทนี้ว่า “พุทธทูต”

ด้วยความมุ่งมั่นใน การก่อสร้างพุทธศิลป์วัตถุเพื่อประกาศพระพุทธศาสนาจนได้ประสบความสำเร็จนั้น มีสาเหตุสำคัญที่มาจากปฏิปทา ที่ศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคงจนเกิดเป็นปฏิญาณ ๕ ข้อ คือ ๑.ชีวิตเราที่เหลือขอช่วยพระพุทธองค์ไปจนตาย ๒. เมื่อมีชีวิตอยู่ ถ้าเรามีเงินส่วนตัวสักบาทเดียว เราจะอายุพุทธบริษัทย่างยิ่ง ๓. เราจะให้รูปพระพุทธองค์เคลื่อนไปในพื้นธรณี ๔.โอ ! โลกนี้ไม่ใช่ของฉัน ๕. เราต้องตาย ตายได้ผ้าเหลืองของเรา

สำหรับประติมากรรม ที่ปั้นรูปแปดประเภทต่างๆ นั้น จะพบว่าแปดส่วนใหญ่จะถูกปั้นขึ้นมาเพื่อเป็นสื่อสอน เตือนสติ เตือนใจให้ผู้เข้ามาชม เกรงกลัวต่อผลการทำความชั่ว ในส่วนประติมากรรมและจิตรกรรมตามอุโบสถ วิหาร หรือปราสาท จะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับผู้ที่ทำความดีเมื่อชีวิตดับลงแล้ว จึงได้ไปสู่สุคติโลกสวรรค์ ที่มีแต่ความสวยงาม ความสุขสำราญ พระครูอุทัยภาดาทร ได้สร้างสิ่งเหล่านี้เพื่อให้เป็นกำลังใจแก่ผู้ที่กำลังจะประกอบความดี ว่าถ้าทุกคนทำความดีทั้งทางกาย วาจา และใจ ผลหรืออานิสงค์ที่ได้รับคือ ภพภูมิที่สุขสบาย สวยงาม

โดยสรุป อาจกล่าวได้ว่าการสร้างพุทธศิลป์วัตถุของพระครูอุทัยภาดาทรนั้น แต่ละประเภทจะมีพุทธธรรมหรือหลักธรรมแทรกสอนไว้ เพื่อเป็นข้อคิด เตือนสติให้ผู้เข้ามาชมได้ละความ

ชั่ว และทำความดี เช่น การรักษาศีล การให้ทาน การเจริญภาวนา (ละกาย วาจา ใจที่ทุจริต และเพียรพยายามรักษากาย วาจา ใจให้สุจริต)

๕.๓ ผลสัมฤทธิ์ในการเผยแผ่พุทธธรรมโดยผ่านพุทธศิลป์วัตถุของพระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบอม อนิโฆ)

จากการวิจัยภาคสนามได้พบว่า ประชากรกลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับทัศนคติในการเผยแผ่ธรรมโดยผ่านพุทธศิลป์วัตถุ ว่า การเข้าชมพุทธศิลป์วัตถุภายในวัดไฟโรงวามีอิทธิพลต่อความคิดในการละเว้นความชั่ว ทางกาย วาจา และใจ แล้วหันมาสร้างความดี ทางกาย วาจา และใจ เช่น การรักษาเบญจศีล ได้แก่ การเว้นจากการฆ่าสัตว์ สิ่งมีชีวิต ฯลฯ การเว้นจากการลักทรัพย์สินของผู้ที่เจ้าของมิได้ให้ การเว้นจากการประพฤติดนินทา กับสามี หรือภรรยา หรือบุตรที่ยังอยู่ในการคุ้มครองของพ่อแม่ ผู้ปกครอง การเว้นจากการพูดเท็จ และการเว้นจากการดื่มสุราของมึนเมาทุกประเภทรวมถึงสิ่งเสพติดต่างๆ ขณะเดียวกันก็ต้องประพฤติตนอยู่ในเบญจธรรมอัน ได้แก่ การมีความเมตตา กรุณา ต่อสิ่งมีชีวิตที่เป็นเพื่อนร่วมโลก การประกอบอาชีพที่สุจริต การประพฤติตนให้มีสันโดษในคุ้มครองของตนเอง การพูดที่เป็นสัจย์จริง สร้างประโยชน์ทั้งแก่ตนและผู้อื่น การประพฤติตนให้มีสติอยู่เสมอ นอกจากนั้นยังสอนให้คนชมรู้ถึงโทษของความอกตัญญู เนรคุณต่อบิดา มารดา แล้วมีความคิดที่จะตอบแทนบุญคุณของบุพการี สุดท้าย คือ การเจริญสติภาวนา ที่ได้จากการดู การชมรูปปั้นพระพุทธรูปปางต่างๆ จนทำให้ผู้เข้ามาชมเกิดความปีติ ศรัทธาในพระพุทธเจ้า เพราะมองครั้งใดก็เกิดความผ่องใส สงบเย็น มีความสุข สงบ

โดยสรุป การสร้างพุทธศิลป์วัตถุของพระครูอุภัยภาดาทร(หลวงพ่อบอม อนิโฆ) ที่มีจุดประสงค์เพื่อเผยแผ่พุทธธรรมนั้น นับได้ว่าประสบความสำเร็จ อย่างยิ่ง เพราะผู้เข้ามาเยี่ยมชมส่วนใหญ่ มีความรู้และความเข้าใจด้วยการเห็น ปรัชญาในการก่อสร้างของท่านที่กล่าวว่า ขอประกาศพระศาสนาด้วยวัตถุ ซึ่งสามารถสื่อให้เกิดแรงจูงใจในการละเว้นการทำความชั่ว แล้วหันกลับมาสร้างความดีได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาอรุณ สดุดประเสริฐ ที่กล่าวว่า การเผยแผ่ธรรม มีได้หลายวิธี การใช้สื่อศิลปะก็เป็นการเผยแผ่พุทธธรรมได้อีกรูปแบบหนึ่ง เพราะเป็นการเผยแผ่ธรรมทางวัตถุสามารถเปลี่ยนทัศนคติ ให้ผู้พบเห็นเกรงกลัวต่อผลการกระทำความชั่ว ขณะเดียวกันก็มีความเพียรพยายามจะสร้างความดี สืบต่อไปได้

๕.๔ สรุปอภิปราย

พระครูอุภัยภาดาทร(หลวงพ่อบอม อนิโฆ) เป็นพระสงฆ์ที่ได้ทำหน้าที่เป็นพุทธสาวก ตั้งแต่ท่านได้เข้ามาบวชอยู่ภายใต้ร่มกาสาวพัสตร์ ตามคำปฏิญาณทั้ง ๕ ข้อ การศึกษาหลักธรรมจาก พระไตรปิฎกแล้วน้อมนำมาประพฤติปฏิบัติ จนสร้างแรงบันดาลใจให้กล้าคิด กล้าทำ กล้าพูดในสิ่งที่เป็นสัมมาทิฐิ ด้วยการสั่งสอนโดยการเขียนหนังสือ เอกสารต่างๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในบทอื่นๆ จนกระทั่งนำมาสู่การสร้างพุทธศิลป์โดยเฉพาะพระพุทธรูปที่ใหญ่ที่สุดของประเทศและโลก เช่น พระพุทธโคดม พระกฤษณ์โธ เป็นต้น ด้วยความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเป็นที่ตั้ง ถาวรวัตถุจำนวนมากจึงเกิดขึ้นภายในวัดไผ่โรงวัว การเผยแพร่ธรรมและประกาศธรรมที่แปลที่ท่าน ได้กล่าวว่า คนอื่นประกาศพระศาสนาด้วย พระสงฆ์เองบ้าง พระธรรมหรือที่เรียนว่าพระธรรมทูต แต่สำหรับตัวท่านเองขอนำ พระพุทธรูป ประกาศพระพุทธรศาสนา ดังที่ท่านได้เรียกการประกาศ พระพุทธรศาสนาประเภทนี้ว่า “พุทธาทูต” ซึ่งท่านได้นำหลักธรรมเกี่ยวกับโอวาท ๓ ได้แก่ ๑) การทำความดีให้ถึงพร้อม ๒) การละเว้นจากความชั่วทั้งปวง ๓) การทำจิตใจให้บริสุทธิ์ผ่องใส มา ประยุกต์กับสื่อพุทธศิลป์วัตถุ ศิลปวัตถุที่เกี่ยวข้องกับคตินิยม คำพังเพย ฯลฯ เป็นต้น

จากอดีตของวัดไผ่โรงวัวมาสู่ปัจจุบัน ความกล้าหาญ ความด้อยพัฒนา ของชุมชนมีปรากฏ ให้เห็นบ้างเพียงเล็กน้อย เพราะความเจริญทางด้านวัตถุกระจายเข้ามายังวัดไผ่โรงวัวอย่างทั่วถึง ผู้วิจัยจึงหวังว่าสิ่งที่พระครูอุภัยภาดาทร(หลวงพ่อบอม อนิโฆ) ได้สร้างแนวความคิด ปรัชญาทาง พระพุทธรศาสนาให้ชุมชนโดยเฉพาะชุมชนสงฆ์และประชาชนได้เห็นและได้ศึกษาพุทธศิลป์วัตถุที่ แฝงไปด้วยหลักธรรม ข้อคิด ในการดำเนินชีวิตที่ดีงาม จะรักษาและอนุรักษ์สิ่งเหล่านี้ให้กับชนรุ่น ใต้นานแสนนาน

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาการเผยแผ่พุทธธรรมผ่านพุทธศิลป์วัดของพระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบอม อนิโฆ) พบว่า

๑. การประชาสัมพันธ์ของทางวัดที่มีต่อสาธารณชนน้อยมากโดยเฉพาะเกี่ยวกับเรื่องพุทธศิลป์วัด ที่พระครูอุภัยภาดาทร สร้างไว้ ทั้งๆที่พุทธศิลป์เหล่านั้นมีประโยชน์และมีคุณค่าสมบูรณ์ เนื่องจากเป็นแหล่งสืบค้นพุทธธรรมที่เห็นเป็นรูปธรรมที่ใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศไทย ควรที่จะมีผู้เข้ามาทำงานวิจัยเกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์แหล่งสืบค้นพุทธธรรมที่แสดงออกทางรูปธรรมของวัดใ้โรงว้วเพื่อประชาสัมพันธ์ให้กว้างขวางกว่าปัจจุบันนี้

๒. พุทธศิลป์วัดเป็นสื่อรูปธรรมที่ต้องมีการรักษาและหากปล่อยให้ชำรุด การสื่อคติธรรมก็จะขาดความสมบูรณ์ จนพุทธศิลป์วัดถูกมองข้ามคุณค่า จะนำไปเทียบได้เพียงเศษกองอิฐ กองทราย หรือเศษโลหะที่คนเข้ามาเที่ยวต่างมองแล้วเมินปล่อยให้ทอดทิ้งเป็นเศษขยะของวัด ทางวัดและประชาชนที่เข้ามาเยี่ยมชมควรร่วมกันอนุรักษ์พุทธศิลป์วัดทั้งหลายในวัดใ้โรงว้วให้อยู่ได้นานที่สุดเพื่อให้อนุชนรุ่นหลังได้รับความรู้ต่อไป

๓. รูปแบบการประชาสัมพันธ์เชิญชวนให้ประชาชนทำบุญแต่ละแห่งควรมีการปรับปรุงแก้ไขให้ดีกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ไม่ควรเน้นเรื่องเชิญชวนให้ประชาชนบริจาคทรัพย์สินเงินทองแต่เพียงอย่างเดียว หรือมุ่งธุรกิจเชิง “พุทธพาณิชย์” จนเกินไป ควรหาผู้มีความรู้และเข้าใจในหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าอย่างเพียงพอมาทำหน้าที่ดังกล่าว เพื่อให้ประชาชนเกิดความรู้ความเข้าใจในการทำบุญหรือเกิดปัญญาอย่างพอเพียง ให้สมกับเจตนารมณ์และคำปฏิญาณของพระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบอม อนิโฆ) ที่ว่า “ชีวิตเราที่เหลืออยู่ ขอช่วยพระพุทธองค์ไปจนตาย” และข้อที่ว่า “เมื่อมีชีวิตอยู่ ถ้าเรามีเงินส่วนตัวสักหนึ่งบาทเราจะอายุพุทธบริษัทเป็นอย่างไร”

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. พระไตรปิฎกภาษาบาลี. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๐๐.

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๓๕.

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. อรรถกถาบาลี. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๐๐.

อนิโฆภิกขุ. อนุสรณ์ ๑๐๐ ปี ท่านอนิโฆภิกขุ (หลวงพ่อขอม). วัดไผ่โรงวัว อำเภอสองพี่น้อง จังหวัด

สุพรรณบุรี. กรุงเทพฯ : บริษัทศรีทิพย์พรินต์จำกัด. ๒๕๔๔.

_____ . พุทธโธระดึก ๒๕ พุทธศตวรรษ ของ อนิโฆ ภิกขุ. วัดไผ่โรงวัว อำเภอสองพี่น้อง

จังหวัดสุพรรณบุรี. สุพรรณบุรี : สอึ้งการพิมพ์. ๒๕๔๔.

_____ . (ขอม). นิพพานันตัง. วัดโพธาราม (วัดไผ่โรงวัว) อำเภอสองพี่น้อง จังหวัด

สุพรรณบุรี. กรุงเทพมหานคร : บริษัทการพิมพ์ จำกัด. ๒๕๓๐.

_____ . สมถกรรมฐาน-สมถภาวนา. ท่านอนิโฆ ภิกขุ. วัดโพธาราม (ไผ่โรงวัว) อำเภอ

สองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี. สุพรรณบุรี : สอึ้งการพิมพ์. ๒๕๔๕.

_____ . มายากการ อารรพ-วิทยาคน. ท่านอนิโฆ ภิกขุ. วัดโพธาราม (ไผ่โรงวัว) อำเภอ

สองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี. สุพรรณบุรี : สอึ้งการพิมพ์. ๒๕๔๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กรมพระยาดำรงราชานุภาพ . ตำราพระพุทธรูป. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา . ๒๕๑๕

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕. พิมพ์ครั้งที่ ๒.

กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์. ๒๕๒๖.

โรงพิมพ์พิมพ์สวย. ๒๕๔๗.

ล้วน สายยศและอังคณา สายยศ. เทคนิคการวิจัยทางการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร :

สุริยาสาน. ๒๕๓๘.

ศิริพร ฉัตรหิรัญมงคล ถอดเทป. วรพงษ์ เวชมาลีนนท์ เรียบเรียง. “ วัดคือทุนทางสังคม

อันยิ่งใหญ่” โดย ประเวศ วะสี, สัมภาษณ์ยกถาในการเปิดงานมหกรรมงานวัด วันที่ ๓

พฤศจิกายน ๒๕๔๑ ณ อุโบสถวัดทองนพคุณ <<http://www.budpage.com>>

สมคิด จิระทัศนกุล. วัด พุทธศาสนสถาปัตยกรรมไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๔๓.

สมพร ไชยภูมิธรรม. ปางพระพุทธรูป. กรุงเทพมหานคร : คันธรรม สำนักพิมพ์, ๒๕๔๓.

สหธรรมมิก. ๒๕๓๘.

สุชีพ ปุญญานุภาพ, พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน. พิมพ์ครั้งที่ ๑๖. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์พิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘

หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์. พระพุทธรูปสมัยต่าง ๆ ในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์จำลองศิลป์. ๒๕๑๐

(๒) วิทยานิพนธ์.

พระมหาบุญเลิศ ธมฺมสุตฺติ(โอรุส), ศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชวิทยาคม

(หลวงพ่อกุณปริสุทฺโธ). วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. สาขาธรรมนิเทศ. บัณฑิต

วิทยาลัย.มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระมหาวิชาญ เลี้ยวเส็ง. “พุทธศิลป์กับการท่องเที่ยว : ศึกษาบทบาทของวัดในการอนุรักษ์พุทธ

ศิลป์เพื่อการท่องเที่ยว.” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาศาสนาเปรียบเทียบ. บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยมหิดล. พ.ศ.๒๕๔๔

กรมศิลปากร, วรรณนาการพุทธสถานไทย. กรุงเทพมหานคร: บริษัทธนรินทร์ พรินต์ติ้ง จำกัด. ๒๕๓๓.

กรมศิลปากร. หนังสือวรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ เล่ม ๒ ไตรภูมิโลกวินิจฉัยกถา.

กรุงเทพมหานคร : เอดิสัน เพรส โปรดักส์ จำกัด.

กรุงเทพมหานคร : บริษัท ๒๑ เซ็นจูรี จำกัด. ๒๕๔๖.

กนิษฐนิคย์ จันทบุตร. สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร:

หจก.ภาพพิมพ์. ๒๕๓๐.

ธนิต อยู่โพธิ์. สามหลวงจีนมีชื่อจาริกไปอินเดีย. พระนคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวพร. ๒๕๑๒.

(พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นายจำรูญ ชื่นรุ่งโรจน์ ณ เมรุวัดธาตุทอง วัน
จันทร์ที่ ๒ มิถุนายน ๒๕๑๒)

น. ณ ปากน้ำ. พระพุทธรูป. กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ. ๒๕๔๓,

น. ณ ปากน้ำ. ความเป็นมาของสถาปัตยกรรมในสยามประเทศ. กรุงเทพมหานคร :

ศูนย์การพิมพ์พลชัย, ๒๕๒๕

น. ณ ปากน้ำ. สถาปัตยกรรมในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครการพิมพ์. ๒๕๑๖.

ผศ.สงวน รอดบุญ. พุทธศิลป์รัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๖.

พระธรรมธีรราชมหามุนี(วิลาส ญาณวโร). โลกที่ปณี. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์ดอกหญ้า. ๒๕๓๗

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์, ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพมหานคร :

..... จาริกบุญ จาริกธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร :

.....พระพุทธศาสนาในเอเชีย. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา ๒๕๔๐

พระพิมพ์ธรรม(ขอบ อนุจารี).ราชบัณฑิต. พุทธประวัติทัศนศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ ๔. ๒๕๓๓

พระมหาสมชาย ทีปภาโส (บุญเกลี้ยง), ความเชื่อเรื่องพระบรมสารีริกธาตุในสังคมไทย.

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ). ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา

พุทธทาสภิกขุ. ภาพพุทธประวัติจากหินสลักยุคก่อนมีพระพุทธรูปในประเทศอินเดีย พ.ศ.๓๐๐-

๕๐๐, กรุงเทพมหานคร : ชามากราฟิคส์, ๒๕๐๕.

มานิต วลิตโกดม. วรรณนาการสร้างพระพุทธรูป. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธนาคารออมสิน.

๒๕๑๕

พระมหาสมคิด เหลาฉลาด. ความเชื่อเรื่องบุญและบาปกับพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียน
ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ในเขตกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขา
พัฒนาชุมชน. คณะสังคมสงเคราะห์, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
๒๕๔๒

พระมหาสุเทพ ผิวเผือก. “ผลกระทบด้านสังคมและวัฒนธรรมของการท่องเที่ยวที่มีต่อวัดและชุมชน
ศึกษาเฉพาะกรณีวัดไผ่โรงวัว ตำบลบางคาแดร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี”.
วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๔๕.

พระมหาอรุณ จิตคุคุโต. “ศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อเผยแผ่พุทธธรรมของสวนโมกขพลาราม”.
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาธรรมนิเทศ. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

พระมหาอุดม ปัญญาโก. “การศึกษาวิเคราะห์พุทธศิลป์เชิงสุนทรียศาสตร์ : ศึกษากรณีเฉพาะ
พระพุทธรูปเฉพาะพระพุทธรูปสมัยอยุธยา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาปรัชญา. (บัณฑิตวิทยาลัย :มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๔๗), บทคัดย่อ หน้า ข.

(๓) วัตถุประสงค์เสี่ยง

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) ตามพระบวชใหม่ไปเรียนธรรม, จากซีดีรอม.

ภาคผนวก

ผนวก ก.

ประวัติและผลงานของพระครูอุภัยภาดาทร(หลวงพ่อบุญ อธิโช)

พระครูอุภัยภาดาทร(หลวงพ่อบุญ อธิโช)วัดไผ่โรงวัว ตำบลบางคาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี	
สถานะเดิม	ชื่อ ขอม นามสกุล แก้วสวัสดิ์ เกิดวัน ๑ ๑ ๖ ค่ำ ปีมะแม วันที่ ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๔๕ บิดา นายช้าง แก้วสวัสดิ์ มารดา นางเปรม แก้วสวัสดิ์ ๗ บ้านไผ่เคาะ เลขที่ ๑๔ หมู่ที่ ๔ ตำบล บางตะเคียน อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี
อุปสมบท	วัน ๑ ๑ ๖ ค่ำ ปีมะแม วันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๕ ณ วัดบางสาม ตำบล บางตะเคียน อำเภอสองพี่น้อง จังหวัด สุพรรณบุรี โดยมีพระครูวินัยโกศล (เหนี่ยง อินฺทโชโต) วัดสองพี่น้อง ตำบลคันดาล อำเภอสองพี่น้อง จังหวัด สุพรรณบุรี เป็นพระอุปัชฌาย์ พระกอน วัดบางสาม เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระเผือก วัดบางซอ เป็นพระอนุสาวนาจารย์
วิทยฐานะ	พ.ศ. ๒๔๕๖ สำเร็จวิชาสามัญชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ โรงเรียนวัดสระเกษ เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร พ.ศ. ๒๔๖๓ สอบไล่ได้นักธรรมชั้นตรี พ.ศ. ๒๔๖๔ สอบไล่ได้นักธรรมชั้นโท พ.ศ. ๒๔๖๖ สอบไล่ได้นักธรรมชั้นเอก สำนักเรียนวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ตำบล ไร่ใหญ่ อำเภอมือง จังหวัด สุพรรณบุรี ความรู้และความชำนาญพิเศษ วิชาลูกคิด วาดเขียน ช่างไม้ ช่างก่อสร้าง
งานปกครอง	พ.ศ. ๒๔๖๕ เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พ.ศ. ๒๔๘๑ เป็นเจ้าอาวาสวัดโพธาราม (ไผ่โรงวัว) เป็นเจ้าสำนักเรียนวัดโพธาราม (ไผ่โรงวัว) พ.ศ. ๒๕๐๕ เป็นพระอุปัชฌาย์

งานการศึกษา	พ.ศ. ๒๔๗๖	เป็นครูสอนพระปริยัติธรรม
	พ.ศ. ๒๔๘๑	เป็นผู้อุปถัมภ์การศึกษาโรงเรียนวัดโพธาราม (ไผ่โรงวัว) เป็นกรรมการฝ่ายปริยัติธรรม อำเภอสองพี่น้อง
	พ.ศ. ๒๕๐๕	เป็นประธานกรรมการสอบธรรมสนามหลวง ตลอดมา
	พ.ศ. ๒๕๑๔	เป็นประธานกรรมการสอบธรรมชั้น “นวกภูมิ” อำเภอสองพี่น้อง

งานเผยแผ่	- อบรมและแนะนำสั่งสอน สัททวิহারิก อันเดวาสิกให้ตั้งอยู่ในพระธรรมวินัยของพระพุทธองค์ และกตีกาสงฆ์ เป็นประจำ - แสดงพระธรรมเทศนา อบรมแนะนำสั่งสอนประชาชน ทายก – ทาธิกา ในเทศกาลเข้าพรรษาและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาตลอดมา - แนะนำประชาชนให้ตั้งมั่นตามพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตามหลักคุณธรรม ๔ ประการ - ชักชวนประชาชนให้ปฏิบัติตามคำนิยามพื้นฐาน ๕ ประการ ของรัฐบาล - จัดกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา มีพิธีทำบุญ รักษาศีล ฟังธรรม และเวียนเทียนในวันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา ตลอดมา - จัดกิจกรรมประเพณีชาวพุทธ มีคัมภีรเทโวในวันออกพรรษา สรงน้ำพระปลอญปลาในวันสงกรานต์ และงานลอยกระทงกลางเดือน ๑๒ ทุกปี - ได้แต่งหนังสือและสิ่งพิมพ์แจกเป็นธรรมทาน รวมทั้งหมด ๖ เล่ม คือ ๑. เรื่องแขนงพุทธศาสน์ หรือ ธรรมทูตเดือน ๒. สมณะ – วิปัสสนากัมมัฏฐาน ๓. พุทธโรสุก ๔. ไม่เก็บเงินค่าผ่านประตูในเมื่อมีงานวัด ๕. มารยาทการอาภรณ์แพทย์ ๖. นิพพานบันเทิง	
-----------	--	--

ก. งานสาธารณูปการ

- พ.ศ. ๒๔๗๒ ได้นำชาวบ้านไฟโรงวัวขุดสระน้ำสำหรับไว้ใช้ในฤดูแล้ง ๑ สระ
กว้าง ๔๐ เมตร ยาว ๔๐ เมตร ลึก ๓.๕๐ เมตร คิดเป็นเงิน
ทั้งสิ้น ๒,๐๐๐ บาท (สองพันบาทถ้วน)
- พ.ศ. ๒๔๗๓ ได้นำชาวบ้านทำอิฐดินเผา ๑ เตา ประมาณ ๗๐,๐๐๐ ก้อน
คิดเป็นเงิน ๖๐๐ บาท (หกร้อยบาท)
- พ.ศ. ๒๔๘๐ สร้างศาลาการเปรียญ ๑ หลัง กว้าง ๑๓ เมตร ยาว ๔๐ เมตร
เครื่องบนไม้สักล้วน มุงด้วยกระเบื้องดินเผา หัวยะเข้ไม้รัง
เสาไม้มะค่า รอดและเสไม้พยอบกับไม้รัง พื้นไม้แดง ไม้ตะแบก
และไม้เคียน คิดเป็นเงินทั้งสิ้น ๑๐๒,๕๐๐ บาท (หนึ่งแสนสอง
พันห้าร้อยบาทถ้วน)
- พ.ศ. ๒๔๘๑ สร้างโต๊ะเรียนนักเรียน ๑๒ ชุด โต๊ะครู ๑ ชุด กระดานทำด้วย
ไม้สัก คิดเป็นเงินทั้งสิ้น ๑๒ บาท (สิบสองบาทถ้วน)
สร้างกุฏิทรงไทย ๒ หลังและซ่อมแซมกุฏิที่ชำรุดทรุดโทรม
หลายหลัง คิดเป็นเงิน ๕๐๐ บาท (ห้าร้อยบาทถ้วน)
- พ.ศ. ๒๔๘๓ ได้ขยายที่ดินสร้างวัดเพิ่มขึ้นอีก ๓๐ ไร่ ๓ งาน ๓๖ ตารางวา
เพื่อสร้างอุโบสถ รวมที่ดินเก่าเป็นเนื้อที่ ๕๑ ไร่ ๒ งาน
๘ ตารางวา
- พ.ศ. ๒๔๘๘ - ๒๔๙๔
สร้างอุโบสถ ๑ หลัง กว้าง ๘ เมตร ยาว ๒๒ เมตร สร้างด้วย
คอนกรีตเสริมเหล็ก ก่ออิฐถือปูน เครื่องบนไม้สัก มุงด้วย
กระเบื้องดินเผา หลังคาสองลด คิดเป็นเงินทั้งสิ้น ๓๔๕,๐๐๕
บาท (ตามแผนที่หมิ่นห้าพันบาทเก้าสตางค์)
- พ.ศ. ๒๔๙๓ สร้างสะพานข้ามคลองชลประทานพระยาบรรลือ (ไผ่ตาแบ้)
กว้าง ๑.๕๐ เมตร ยาว ๖๐ เมตร สำหรับใช้เป็นี่สาธารณะให้
เด็กนักเรียนและประชาชนทั่วไปใช้เดินข้ามทำด้วยไม้ ร่วมกับ
ประชาชน
- พ.ศ. ๒๔๙๕ ได้บูรณะศาลาการเปรียญและสร้างหอฉัน ๑ หลัง กว้าง ๘ เมตร

ยาว ๒๒ เมตร สร้างด้วยไม้สักทรงไทย คิดเป็นเงินทั้งสิ้น
๒๐,๐๐๐ บาท (สองหมื่นบาท)

พ.ศ. ๒๔๕๖ สร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรม ๑ หลัง ครีมุข กว้าง ๕ เมตร
ยาว ๑๕ เมตร เครื่องบน ไม้สักและไม้เนื้อแข็งมุงด้วยกระเบื้อง
คิดเป็นเงิน ๓๐,๐๐๐ บาท (สามหมื่นบาท)

พ.ศ. ๒๔๕๗ สร้างถนนคอนกรีต กว้าง ๑.๕๐ เมตร ยาว ๘๖ เมตร จากทำน้ำ
ถึงศาลาการเปรียญ คิดเป็นเงินทั้งสิ้น ๑,๕๐๐ บาท (หนึ่งพัน
ห้าร้อยบาท)

พ.ศ. ๒๔๖๐ - ๒๔๖๒

สร้างพระพุทธรูปปางมารวิชัย “สมเด็จพระพุทธโกดม” หน้าตัก
กว้าง ๑๐.๒๕ เมตร สูง ๑๔ เมตร รวมบัลลังก์ ๒๖ เมตร
เนื้อทองสัมฤทธิ์ น้ำหนักประมาณ ๕๐ ตัน และบริเวณมณฑล
คิดเป็นเงินทั้งสิ้น ๑๐,๐๐๐,๐๐๐ บาท (สิบล้านบาท)

พ.ศ. ๒๔๖๖ สร้างซุ้มประตูเข้าวัดพร้อมทั้งถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก คิดเป็น
จำนวนเงิน ๑๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งหมื่นบาท)

พ.ศ. ๒๔๖๘ ได้ขยายที่ดินเพิ่มอีก ๖๓ ไร่ ๓ งาน ๓๕ ตารางวา รวมของเดิม
เป็นเนื้อที่ ๑๑๕ ไร่ ๑ งาน ๔๓ ตารางวา และถมดินเพิ่ม
คิดเป็นเงิน ๖๐๐,๐๐๐ บาท (หกแสนบาท)

- สร้างอาคารเรียนร่วมกับทางราชการ ๑ หลัง สร้างด้วยไม้
มุงกระเบื้อง กว้าง ๘ เมตร ยาว ๓๖ เมตร บนเนื้อที่ ๑ ไร่
๒๐ ตารางวา คิดเป็นเงินทั้งสิ้น ๘๕๐,๐๐๐ บาท (แปดแสน
ห้าหมื่นบาท)

พ.ศ. ๒๔๖๑ สร้างกุฏิสมเด็จพระทรงไทย ๑ หลัง เป็นอาคาร ๒ ชั้น กว้าง ๑๑.๕
เมตร ยาว ๑๕ เมตร สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก คิดเป็นเงิน
๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งล้านบาท)

พ.ศ. ๒๔๖๑ - ๒๔๖๔

สร้างเมืองกบิลพัสดุ์จำลอง ปราสาท ๓ ถู (ร้อน หนาว ฝน)
ที่ทรงพระแสงศร ที่เสด็จออกบรรพชา ที่วัดพระเมวลี ฐัมประตุ

รูปทรงศิลปอินเดีย ปราสาทพระนางพิมพ์ หอวินิจฉัย สร้างด้วย
คอนกรีตเสริมเหล็ก รวมเป็นเงินทั้งสิ้น ๕,๐๐๐,๐๐๐ บาท
(ห้าล้านบาท)

พ.ศ. ๒๕๑๒ - สร้างรูปพุทธบริษัท ๔ และพระธรรมจักร สร้างด้วยทองเหลือง
กว้าง ๑.๕ เมตร ยาว ๕ เมตร พร้อมฐาน คิดเป็นเงินทั้งสิ้น
๑๐๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งแสนบาท)

- สร้างหอระฆัง ๒ หลัง สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก กว้าง ๔
เมตร สูง ๑๒ เมตร คิดเป็นเงินทั้งสิ้น ๑๐๐,๐๐๐ บาท
(หนึ่งแสนบาท)

- สร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรม ชั้นตรี เป็นอาคารทรงไทย
กว้าง ๘ เมตร ยาว ๘๐ เมตร สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก
และบริเวณโรงเรียน กว้าง ๒๘ เมตร ยาว ๘๖ เมตร คิดเป็น
เงินทั้งสิ้น ๓,๐๐๐,๐๐๐ บาท (สามล้านบาท)

พ.ศ. ๒๕๑๓ - สร้างกุฎิกลางน้ำในสระ กว้าง ๘ เมตร ยาว ๘ เมตร สร้างด้วย
คอนกรีตเสริมเหล็ก คิดเป็นเงิน ๑๐๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งแสนบาท)

- สร้างวิหาร ๒ หลัง กว้าง ๘ เมตร ยาว ๓๓ เมตร สร้างด้วย
คอนกรีตเสริมเหล็ก และพระพุทธรูปไว้ในวิหาร รวมเป็นเงิน
ทั้งสิ้น ๓,๐๐๐,๐๐๐ บาท (สามล้านบาท)

- สร้างมณฑปประดิษฐานพระพุทธรูปจำลอง แกะด้วยหิน
แกรนิต กว้าง ๑๓ เมตร ยาว ๑๓ เมตร สร้างด้วยคอนกรีต
เสริมเหล็ก คิดเป็นเงินทั้งสิ้น ๕๐๐,๐๐๐ บาท (ห้าแสนบาท)

- สร้างซุ้มประตูพุทธโรตฤ ทรงไทย สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก
คิดเป็นเงินทั้งสิ้น ๑๐๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งแสนบาท)

- สร้างซุ้มประตูทรงจีน สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก คิดเป็นเงิน
ทั้งสิ้น ๓๐๐,๐๐๐ บาท (สามแสนบาท)

- สร้างซุ้มประตูทรงเขมร สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก คิดเป็น
คิดเป็นเงินทั้งสิ้น ๑๐๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งแสนบาท)

- พ.ศ. ๒๕๑๔ สร้างสวนลุมพินีวัน เจ้าชายสิทธัตถะชมสวนและเทวทูตทั้ง ๔
หล่อด้วยทองเหลือง บนเนื้อที่กว้าง ๓๒ เมตร ยาว ๓๘ เมตร
คิดเป็นเงินทั้งสิ้น ๓๐๐,๐๐๐ บาท (สามแสนบาท)
- สร้างศาลาทำน้ำทรงเขมร ๑ หลัง กว้าง ๑๐ เมตร ยาว ๑๒ เมตร
สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก คิดเป็นเงินทั้งสิ้น ๑๐๐,๐๐๐ บาท
(หนึ่งแสนบาท)
 - สร้างศาลาทำน้ำ ๒ หลัง ด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก มุงกระเบื้อง
กว้าง ๘ เมตร ยาว ๑๓ เมตร เป็นเงินทั้งสิ้น ๘๐๐,๐๐ บาท
 - สร้างวิหารทรงศิลปจีน ๑ หลัง กว้าง ๑๒ เมตร ยาว ๑๕.๒๕
เมตร สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก คิดเป็นเงินทั้งสิ้น
๓,๐๐๐,๐๐๐ บาท
 - สร้างเมืองนรกภูมิ ปราสาทขมบาล ดันจิว หม้อกะทะทองแดง
ฝูงเปรต ในเนื้อที่กว้าง ๖๐ เมตร ยาว ๘๐ เมตร สร้างด้วย
คอนกรีตเสริมเหล็ก คิดเป็นเงินทั้งสิ้น ๓,๐๐๐,๐๐๐ บาท
(สามล้านบาท)
 - สร้างปราสาทที่นิพพานจำลองจากประเทศอินเดีย สร้างด้วย
คอนกรีตเสริมเหล็ก กว้าง ๑๘ เมตร ยาว ๒๑ เมตร และ
พระพุทธรูปปางปรินิพพาน ยาวเฉพาะองค์ ๑๐ เมตร คิดเป็น
เงินทั้งสิ้น ๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งล้านบาท)
- พ.ศ. ๒๕๑๕ สร้างปฐมเทศนาจำลองจากประเทศอินเดีย สร้างด้วยคอนกรีต
เสริมเหล็ก ก่ออิฐถือปูน กว้าง ๘ เมตร สูง ๑๒ เมตร พร้อมด้วย
พระพุทธรูปปางปฐมเทศนาป้อนจักษุ หล่อด้วยทองเหลือง
คิดเป็นเงิน ๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งล้านบาท)
- สร้างปราสาทพุทธमारคา (ที่ประสูติ) จำลอง เสาหลักประสูติ
หล่อรูปพระนางสิริมหามายาพุทธมารคากับเจ้าชายสิทธัตถะ
ปางประสูติ ปราสาทกว้าง ๑๐ เมตร ยาว ๑๐ เมตร สูง ๑๖
เมตร คิดเป็นเงินทั้งสิ้น ๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งล้านบาท)
 - ขยายที่ดินสร้างวัดอีก ๔๓ ไร่ ๓ งาน ๘๐ ตารางวา รวมเป็น
เนื้อที่ ๑๕๕ ไร่ ๑ งาน ๒๓ ตารางวา และถมดิน คิดเป็นเงิน
ทั้งสิ้น ๘๐๐,๐๐๐ บาท (แปดแสนบาท)

- พ.ศ. ๒๕๑๖ สร้างปราสาทศิลปะ ห้วสิงห์โคจีน สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก กว้าง ๑๒ เมตร ยาว ๑๒ เมตร คิดเป็นเงินทั้งสิ้น ๓๐๐,๐๐๐ บาท (สามแสนบาท)
- สร้างปราสาทศิลปะ ขฤาไทย สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก กว้าง ๑๒ เมตร ยาว ๑๒ เมตร คิดเป็นเงินทั้งสิ้น ๓๐๐,๐๐๐ บาท (สามแสนบาท)
 - สร้างปราสาทศิลปะ หัวหนุมาน สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก กว้าง ๑๒ เมตร ยาว ๑๒ เมตร คิดเป็นเงินทั้งสิ้น ๓๐๐,๐๐๐ บาท (สามแสนบาท)
 - สร้างที่ทิ้งทาน ๒ ชั้น กว้าง ๑๔ เมตร ยาว ๑๔ เมตร สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก คิดเป็นเงินทั้งสิ้น ๒๐๐,๐๐๐ บาท (สองแสนบาท)

พ.ศ. ๒๕๑๖ - ๒๕๑๘

สร้างศาลาการเปรียญทรงไทยจตุรมุข ๑ หลัง กว้าง ๓๐ เมตร ยาว ๕๔ เมตร พร้อมเรือหงส์ ๒ ลำ สำหรับค้ำบาตรและตำรับคาวหวาน สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก คิดเป็นเงินทั้งสิ้น ๓,๐๕๐,๐๐๐ บาท (สามล้านห้าหมื่นบาท)

พ.ศ. ๒๕๑๖ - ๒๕๑๙

สร้างสถานที่ศรีสุระจำลอง แบบพุทธคยา ประเทศอินเดีย กว้าง ๑๘ เมตร ยาว ๒๔ เมตร สูง ๒๖ เมตร สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็กก่ออิฐถือปูน คิดเป็นเงินทั้งสิ้น ๓,๐๐๐,๐๐๐ บาท (สามล้านบาท)

พ.ศ. ๒๕๑๙ - ๒๕๒๐

สร้างวิหารร้อยยอด “นิโครธารามพุทธวิหาร” ทรงไทยประยุกต์-อินเดีย จตุรมุข กว้าง ๓๐ เมตร ยาว ๕๔ เมตร สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก บนเนื้อที่กว้าง ๕๐ เมตร ยาว ๘๒ เมตร ประดับทองคำเปลว คิดเป็นเงินทั้งสิ้น ๒๐,๐๐๐,๐๐๐ บาท (ยี่สิบล้านบาท)

พ.ศ. ๒๕๑๓) ขุดเจาะน้ำบาดาลพร้อมอุปกรณ์ สำหรับใช้ในบริเวณวัดและ
โรงเรียนประชาบาล คิดเป็นเงินค่าก่อสร้างทั้งสิ้น ๕๐,๐๐๐ บาท
(ห้าหมื่นบาท)

พ.ศ. ๒๕๑๘ - ๒๕๒๓

สร้างพระพุทธรูปปางมารวิชัย “พระกฤษณ์โร” หน้าตักกว้าง
๔๐ เมตร พร้อมทั้งฐานบัลลังก์ สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก
ถือปูนและบริเวณพุทธมณฑล คิดเป็นเงิน ๑๐,๐๐๐,๐๐๐ บาท
(สิบล้านบาท)

พ.ศ. ๒๕๑๘ ขยายที่ดินสร้างวัดอีก ๑๐๐ ไร่ ๑๘ ตารางวา รวมเป็นเนื้อที่
ทั้งสิ้น ๒๕๘ ไร่ ๑ งาน ๔๑ ตารางวา คิดเป็นเงินทั้งสิ้น
๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งล้านบาท)
ถมดินในบริเวณวัดเพื่อมิให้น้ำท่วมในพื้นที่ ๒๐๐ ไร่ เป็นจำนวน
เงินทั้งสิ้น ๑๑,๘๐๐,๐๐๐ บาท (สิบเอ็ดล้านแปดแสนบาท)

พ.ศ. ๒๕๒๖ สร้างเขาศิขณภูฏ บนพื้นที่ ๔ ประกอบด้วยกฎิพระพุทธรเจ้า
สวนหย่อม วัว ควาย ไร่ ไร่ ไร่ ด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก คิดเป็น
จำนวนเงิน ๒,๐๐๐,๐๐๐ บาท (สองล้านบาท)

พ.ศ. ๒๕๒๘ สร้างเขาถวายเป็นพระเพลิง “มกุฏพันธเจดีย์” กว้าง ๑๘ เมตร
ยาว ๑๘ เมตร ทรงอินทรี สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก บน
พื้นที่ ๖ ไร่ คิดเป็นเงินทั้งสิ้น ๒,๐๐๐,๐๐๐ บาท (สองล้านบาท)
สร้างพระพุทธรูป ๕๐๐ องค์ คิดเป็นเงิน ๑,๕๐๐,๐๐๐ บาท
(หนึ่งล้านห้าแสนบาท)

พ.ศ. ๒๕๒๘ สร้างเจดีย์ ๑๐๐ ยอด กว้าง ๓๐ เมตร สูง ๓๐ เมตร ทรงระฆัง
ยอดแหลม สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็กก่ออิฐถือปูน คิดเป็นเงิน
ทั้งสิ้น ๒,๕๐๐,๐๐๐ บาท (สองล้านห้าแสนบาท)
สร้างพระศรีอริยเมตไตรย กว้าง ๑๐ เมตร สูง ๑๘ เมตร
สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก คิดเป็นเงินทั้งสิ้น ๑๕๐,๐๐๐
บาท (หนึ่งแสนห้าหมื่นบาท)
สร้างมณฑปใหญ่ด้วยทองเหลือง กว้าง ๓ เมตร คิดเป็นเงินทั้งสิ้น
๓๐๐,๐๐๐ บาท (สามแสนบาท)

พ.ศ. ๒๕๓๐ สร้างเจดีย์ กว้าง ๑๐ เมตร สูง ๑๔ เมตร สร้างด้วยคอนกรีต
เสริมเหล็กก่ออิฐถือปูน คิดเป็นเงินทั้งสิ้น ๔๐๐,๐๐๐ บาท
(สี่แสนบาท)

สิ่งก่อสร้างที่ดำเนินงานก่อนมรณภาพ

- อุโบสถ ๑๐๐ ยอด ทรงไทย จตุรมุข กว้าง ๘๕ เมตร
- ยาว ๑๒๗ เมตร สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก
- สร้างพุทธไสยาสน์องค์ยาว ๘๐ เมตร บริเวณกว้าง ๓๐ เมตร
ยาว ๑๐๐ เมตร สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก
- ก่ออิฐถือปูน

รวมค่าก่อสร้างและปฏิสังขรณ์เป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น ๕๗,๒๑๒,๑๑๗ บาท (เก้าสิบล้านเจ็ดแสน
หนึ่งหมื่นสองพันหนึ่งร้อยสิบเจ็ดบาท)

ข. งานพิเศษ

- พ.ศ. ๒๕๐๗ เดินทางไปประเทศอินเดีย เพื่อนมัสการสังเวชนียสถาน ๔ และ
นำมาจำลองไว้ในประเทศไทย
- พ.ศ. ๒๕๑๕ เดินทางไปประเทศญี่ปุ่นเพื่อนมัสการพระพุทธรูป"ชินโต"
และวัดขนาดนำมาสร้างพระพุทธรูปปูนปั้น "พระกฤษณ์โร"
- พ.ศ. ๒๕๒๐ เดินทางไปประเทศอินเดียอีกครั้งเพื่อไปดูงานการก่อสร้าง
- พ.ศ. ๒๕๒๑ เป็นประธานหน่วย อ.ป.ค. บางดาเระ
- พ.ศ. ๒๕๒๒ เดินทางไปประเทศพม่า เพื่อนมัสการพระพุทธไสยาสน์
เมืองหงสาวดี และนำมาสร้างพระพุทธไสยาสน์
- พ.ศ. ๒๕๓๑ เปิดสำนักเรียนพระปริยัติธรรม (แผนกบาลี)
- จัดให้มีงานปิดทอง "พระพุทธโคดม" กลางเดือน ๔ ทุกปี
 - จัดให้มีประเพณีสงฆ์สรงน้ำพระ ปลอยนก ปลอยปลา วัน
สงกรานต์
 - จัดให้มีการทักทายแก่ประชาชนกลางเดือน ๕ ทุกปี
 - จัดให้มีการลอยกระทงเพื่ออนุรักษ์ประเพณีไทย กลางเดือน
๑๒ ทุกปี

- เป็นกรรมการจัดหาทุนสร้างโรงพยาบาลสมเด็จพระสังฆราช (องค์ที่ ๑๙) อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี
- เป็นประธานกรรมการทอดกฐินของคณะสงฆ์อำเภอสองพี่น้อง ทุกปี
- เป็นประธานกรรมการสอบธรรมสนามหลวง อำเภอสองพี่น้อง
- เป็นประธานกรรมการสอบธรรม “นวกภูมิ” ตำบลบางคาเดร

สมณศักดิ์

- พ.ศ. ๒๕๑๐ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระครูสัญญาบัตร ชั้นตรีที่ พระครูอุภัยภาดาทร เจ้าอาวาสวัดราชบุร
- พ.ศ. ๒๕๑๖ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ในนามเดิม เป็นเทียบผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ชั้นเอก ฝ่ายวิปัสสนาธุระ
- พ.ศ. ๒๕๒๕ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ในนามเดิม เป็น เทียบผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ชั้นพิเศษ ฝ่ายวิปัสสนาธุระ

ผนวก ข

ข. ภาพพุทธศิลป์วัตถุในวัดไผ่โรงวัว(ข้อมูลปฐมภูมิ)

ภาพที่ ๑

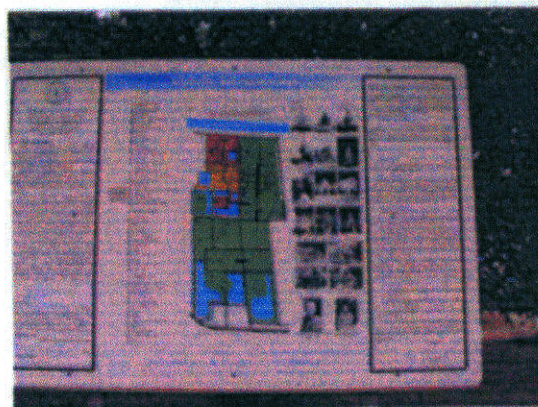
ภาพพระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบอม อนิโศ)

ผู้ริเริ่มสร้างพระพุทธรูปที่ใหญ่ที่สุดในโลก

ภาพที่ ๒

แผนผังวัดไผ่โรงวัว

ภาพที่ ๓ - ๔
พุทธศิลป์วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร

อุโบสถร้อยยอด

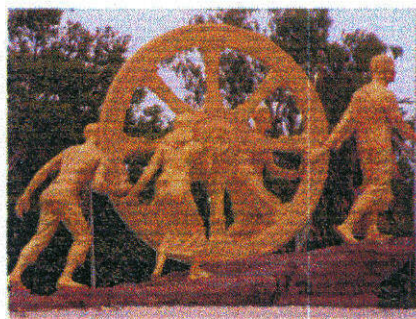
วิหารร้อยยอด

ภาพที่ ๕ - ๖
พุทธศิลป์วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร

พระพุทธรูปโคดม

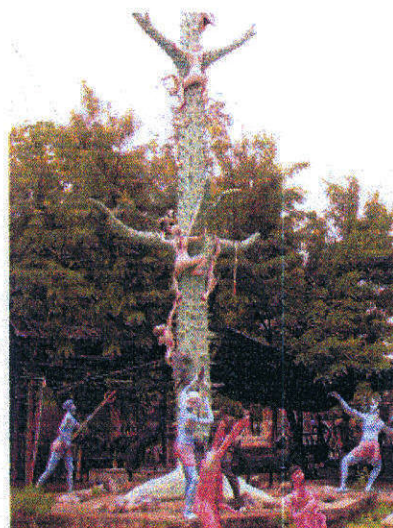

รูปหล่อพุทธบริษัท ๔

ภาพที่ ๗ - ๘

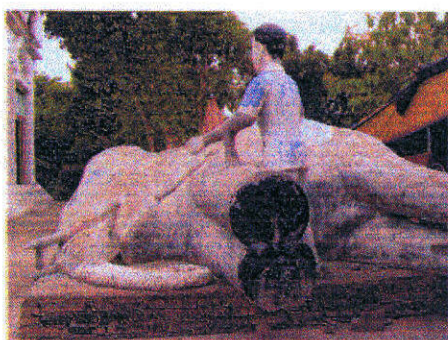
พุทธศิลป์วัตถุ ประเภทประติมากรรม

นายนิรยบาลลงโทษสัตว์นรกที่ทำผิดศีล ๕

ภาพที่ ๙ - ๑๐

ศิลปวัตถุที่เกี่ยวกับสุภานิตและคำพังเพย

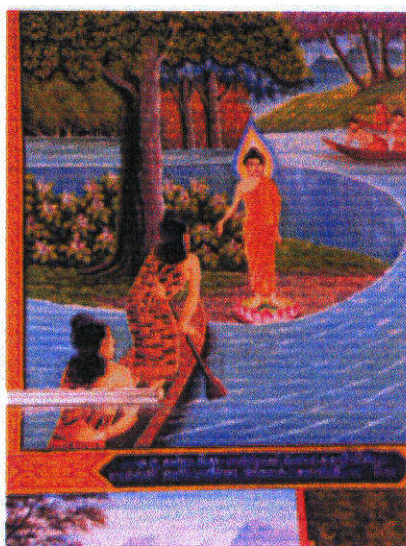
ช้างตายทั้งตัว เอาใบบัวปิด

หุงข้าวประชิดหมา ปิ้งปลาประชิดแมว

ภาพที่ ๑๑-๑๒
พุทธศิลป์ปวัตตु ประเภทจิตรกรรมฝาผนัง

พระพุทธเจ้า ๕ พระองค์

ภาพวาดขณะที่พระพุทธเจ้าทรงโปรดขุณฺโณตามพี่น้อง

ผนวก ก

แบบสอบถาม

วิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ปรากฏอยู่ในพุทธศิลป์
: ศึกษาเฉพาะกรณีของพระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบอม)
วัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี

คำชี้แจง แบบสอบถามนี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยเพื่อการศึกษาของนิสิตปริญญาโท สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งคำตอบของท่านทุกข้อมีความสำคัญยิ่งต่อการศึกษาวิจัยครั้งนี้ จึงขอความกรุณาให้ท่านช่วยตอบคำถามตามความเป็นจริง และตามความเห็นที่ท่านคิดว่าเป็นจริง ขอขอบพระคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้

คำแนะนำในการตอบ

โปรดใส่เครื่องหมาย / ลงใน () หน้าคำตอบที่ท่านเห็นว่าถูกต้องและเหมาะสม หรือเติมข้อความในช่องว่างให้สมบูรณ์

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม**๑.๑. เพศ**

() เพศชาย

() เพศหญิง

๑.๒ ท่านมีอายุ...

() ต่ำกว่า ๒๐ ปี

() ๒๑ - ๓๐ ปี

() ๓๑ - ๔๐ ปี

() ๔๑ - ๕๐ ปี

() ๕๐ ปีขึ้นไป

๑.๓ การศึกษาระดับใด

() ไม่จบประถมศึกษา

() ประถมศึกษา

() มัธยมศึกษา

() ปว.ช. ปว.ศ.

() ปริญญาตรีหรือสูงกว่าปริญญาตรี

() อื่น ๆ โปรดระบุ.....

๑.๔ ท่านประกอบอาชีพใดเป็นอาชีพหลัก

☐ รับจ้างทั่วไป	☐ เกษตรกรรม
☐ ค้าขาย	☐ รับราชการ
☐ รัฐวิสาหกิจ	☐ อื่น ๆ ...

๑.๕ รายได้เฉลี่ยต่อ เดือน

☐ ต่ำกว่า ๓,๐๐๐ บาท	☐ ๓,๐๐๐ - ๕,๐๐๐ บาท
☐ ๕,๐๐๐ - ๑๐,๐๐๐ บาท	☐ สูงกว่า ๑๐,๐๐๐ บาทขึ้นไป

ตอนที่ ๒ การรับข้อมูลเกี่ยวกับพระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบอม) และวัดไผ่โรงวัว

๒.๑ การรับข้อมูลเกี่ยวกับพระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบอม) และวัดไผ่โรงวัว ประเภทสื่อ...

ลำดับที่	สื่อ	บ่อย มาก	บ่อย	ปาน กลาง	ไม่ บ่อย	ไม่ค่อย
๑.	หนังสือพิมพ์และวารสาร					
๒.	หนังสือประวัติพระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบอม)					
๓.	จากรายการวิทยุ					
๔.	จากรายการโทรทัศน์					
๕.	ฟังจากเพื่อนๆ หรือญาติพี่น้อง					
๖.	การประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว ขององค์การ ส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย					

ตอนที่ ๓ ทศนคติในการเดินทางมาวัดไผ่โรงวัว

ลำดับที่	ท่านมาวัดไผ่โรงวัวเพราะเหตุผลใด	ใช่	ไม่ใช่
๑.	ต้องการมาทำบุญ ปิดทองไหว้พระ		
๒.	นมัสการพระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบอม)		
๓.	ต้องการมาดูพระพุทธรูปต่างๆ		
๔.	ต้องการมาชมจิตรกรรมฝาผนังเกี่ยวกับพระพุทธรูปประวัติ		
๕.	ต้องการมามาชมเมืองนรก เมืองเปรี๊ต และเมืองสวรรค์		
๖.	ต้องการมาชมอุโบสถร้อยยอด และวิหารร้อยยอด		
๗.	ต้องการชมเมืองกบิลพัสดุ์จำลอง		
๘.	ต้องการชมรูปปั้นเกี่ยวกับศุภนิมิตของไทยต่างๆ		
๙.	ต้องการทานูต/หลาน/ญาติพี่น้อง/เพื่อน มาเที่ยวชมวัด		
๑๐.	ต้องการมาศึกษาธรรมะ สนทนารูธรรมกับพระภิกษุ		

ตอนที่ ๔ ทักษะคิดในการเผยแผ่พุทธธรรมโดยผ่านพุทธศิลป์วัตถุ

ลำดับที่	ข้อความ	เห็น ด้วย อย่างยิ่ง	เห็น ด้วย	ปาน กลาง	ไม่ เห็น ด้วย	ไม่เห็น ด้วย อย่างยิ่ง
๑.	พระพุทธรูปต่างๆ ภายในวัดไผ่โรงวัว สามารถทำให้คนระลึกถึงพระพุทธเจ้า มีความศรัทธาเลื่อมใส อยากทำความดีและเว้นจากการทำความชั่วได้					
๒.	พระครูอุภัยภาดาพร (หลวงพ่อดม) สร้าง ตั้งเวฬุวนียสถาน คือ ที่ประสูติ ที่ตรัสรู้ ที่แสดงปฐมเทศนาและเสด็จดับขันธปรินิพพาน ไว้ที่วัดไผ่โรงวัว ทำให้ท่านมีความรู้สึกเหมือนกับท่านได้ไปชมสถานที่จริงได้					
๓.	รูปปั้นและภาพวาดเทพบุตร-เทพธิดา ที่อยู่ในวิหาร เป็นผลที่เกิดกับบุคคลที่ทำความดี เช่น ให้ท่าน รักษา ศีล บำเพ็ญภาวนา					
๔.	รูปปั้น พระภิกษุ พระภิกษุณี อุบาธก อุบาธิกา ที่รวมเรียกว่า “พุทธบริษัท ๔” กำลังหมุนล้อธรรมจักร เป็นการแสดงให้เห็นว่าชาวพุทธทุกฝ่ายต้องช่วยกันรักษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้คนรุ่นหลังได้รู้และเข้าใจธรรมะ					
๕.	พระครูอุภัยภาดาพร (หลวงพ่อดม) ปั้นรูปวัว ควาย และชวานากำลังทำนา และเขียนว่า “นี่คือผู้ที่เลี้ยงพระพุทธศาสนาและชาวโลก” เป็นการยกย่องและให้รู้จักบุญคุณของชวานาและวัว ควาย ได้					
๖.	รูปช้างล้ม(ตาย)และมีคนเอาใบบัวมาปิด เป็นการสอนเรื่อง ความลับไม่มีในโลกนี้ ได้					
๗.	รูปปั้นคนเข็นครกขึ้นภูเขา เป็นธรรมะสอนให้ผู้ชมมีความอดทนและความเพียร					
๘.	รูปปั้นกลุ่มผู้ทำร้ายทางกาย วาจาต่อพระพุทธเจ้า หรือพระอรหันต์ การกระทำนั้นทำให้ถูกธรณีสูบ เป็นการสอนให้เกรงกลัวต่อผลแห่งความชั่วที่จะตามมา					

ลำดับที่	ข้อความ	เห็น ด้วย อย่างยิ่ง	เห็น ด้วย	ปาน กลาง	ไม่ เห็น ด้วย	ไม่เห็น ด้วย อย่างยิ่ง
๘.	รูปปั้นคนหามโลงศพ เป็นสื่อที่สอนได้ ว่าอย่าเป็นคนประมาทในการทำความดี เพราะความตายจะมาถึงเมื่อไร ไม่มีใครกำหนดได้					
๑๐.	รูปปั้นเปรตที่ปากเท่ารูเข็ม มือเท่าใบตาล เพราะทุบตีและดู คำพ่อ แม่ เป็นการสอนให้เว้นชั่ว กลัวบาปกรรมที่ทำกับ พ่อ แม่ ได้					
๑๑.	รูปปั้นเปรตที่เคยทำแท้ง นามนุช เมื่อตายจึงถูกนายนิรบาลลงโทษ ท่านคิดว่ารูปปั้นนั้นเป็นสอนเกี่ยวกับกฎแห่งกรรมได้					
๑๒.	จากการชมรมรภูมิที่มีรูปปั้น หญิง-ชาย กำลังปีนต้นไม้ มีกาปากเหล็กคอยจิก ตี มีสุนัขรกกอยกัดกิน และนายนิรบาลใช้หอกตีแทงและรูกอยยิง เป็นการสอนให้คนกลัวบาปกรรม เรื่องประพฤติกผิดในกาม ได้					
๑๓.	รูปปั้นเปรตที่ได้รับการลงโทษ เพราะทำผิดศีลแต่ละข้อ ท่านคิดว่าสามารถทำให้คนหยุดการผิดศีล ได้					
๑๔.	การสร้างรูปปั้นเปรตไว้ในวัด เป็นสิ่งที่น่าเกลียดและไม่สมควร					
๑๕.	สิ่งก่อสร้างต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาในวัดไร่โรงวัว จะมีคติธรรมแทรกสอนทุกที่					

ตอนที่ ๕ การแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับวิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระครูอุภัยภาดาทร
(หลวงพ่อบอม)

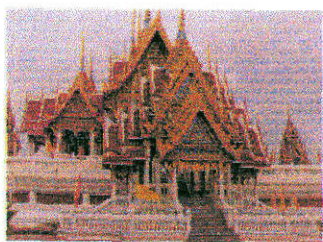
๕.๑ กรุณาแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับธรรมะที่ได้รับจากการเข้าชมพุทธศิลป์วัดไร่โรงวัว

.....

แบบสัมภาษณ์ บุคลิกลักษณะและเทคนิคการเผยแพร่ธรรมของพระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อดม)

ลำดับที่	บุคลิกลักษณะ / เทคนิคการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ของพระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อดม)	เห็น ด้วย อย่างยิ่ง	เห็น ด้วย	ไม่ แน่ใจ	ไม่ เห็น ด้วย	ไม่เห็น ด้วย อย่างยิ่ง
๑.	เคร่งครัดในพระธรรมวินัย นำศรัทธา-เลื่อมใส					
๒.	มีความมั่นคงในพระธรรมวินัย					
๓.	มีความเป็นอยู่ที่สงบเย็น เรียบง่าย เป็นแบบอย่างได้					
๔.	คำสอนจริงใจ ให้เห็นคล้อยตาม					
๕.	มีการเปรียบเทียบอุปมาอุปมัย					
๖.	มีการใช้ภาษาที่เหมาะสมใช้พุทธสุภาษิต สุภาษิต กลอน คำคม คำพังเพย โดยผ่านพุทธศิลป์วัตถุ					
๗.	มีการใช้ศิลปะด้านต่างๆ ได้แก่ พุทธศิลป์วัตถุต่าง ๆ เช่น อุโบสถร้อยยอด วิหารร้อยยอด เมืองสวรรค์ เมืองนรก ฯลฯ					
๘.	เนื้อหา มีประโยชน์แก่ผู้ฟังและส่วนรวม					

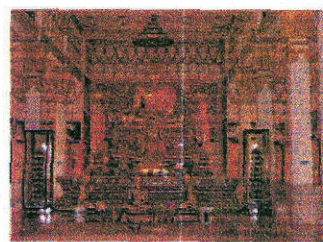
รูปพุทธศิลป์ในวัดไผ่โรงวัว

อุโบสถร้อยยอด

วิหารร้อยยอด

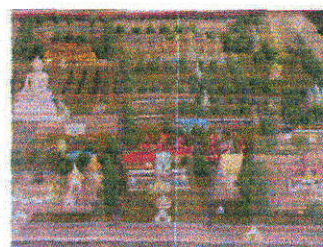
พระพุทธรูปในอุโบสถร้อยยอด

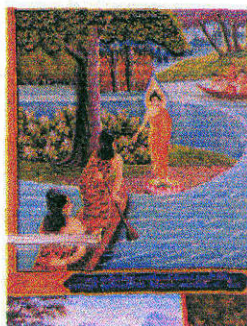
พระพุทธรูปต่างๆ ในวัดไผ่โรงวัว

พระพุทธรูปต่างๆ

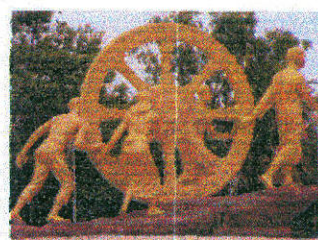
ปริมณฑลของวัดไผ่โรงวัว

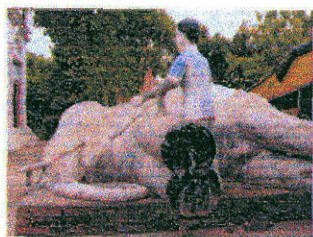
ภาพวาดพระพุทธประวัติ

ภาพวาดพระพุทธเจ้าในอดีต

พุทธบริษัท ๔ ช่วยหมุนล้อธรรมจักร

ช่างดาบทั้งห้าเอาใบบัวปิด

เงินครกขึ้นภูเขา

ผู้ทำร้ายพระพุทธเจ้า...ถูกธรณีสูบ

คนตายใส่โรงหมมเข้าป่าช้า

เปรตคำ-ดี พ่อ แม่

เปรตปล้น ผ่าคน

เปรตที่ทำผิดศีลข้อ ๓ กาเมสุมิฉลาจาร

เปรตถูกกรรอกน้ำเหล็กในกระโถทองแดง

เปรตต่างๆ ที่ได้รับทุกข์ทรมาน

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	นายเสนาะ เทียรทอง
วัน เดือน ปีเกิด	๒๖ กันยายน ๒๔๙๖
มาตุภูมิ	๒๕ หมู่ ๙ ต. หนองสาหร่าย อ.คอนเจดีย์ จ. สุพรรณบุรี
ประวัติการศึกษา	นักธรรมเอก,เปรียญธรรม ๖ ประโยค กระศึกษบัณฑิต(เอกภาษาไทย) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประธานมิตร
ตำแหน่ง	อาจารย์ ๒ ระดับ ๘
ที่อยู่ปัจจุบัน	๖๗/๑ หมู่ ๑๒ หมู่บ้านเปรมวดี ซอย ๔ แขวงศาลาธรรมสพน์ เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร